UDK: 330.8

O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI

NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

K.Q.Tajibayev, J.A.Abdullayev, M.T.Baltabayev

JAHONGA MASHHUR IQTISODCHI OLIMLAR

NAMANGAN - 2020

Ushbu qo’llanma bakalavriat bosqichining iqtisodiy ta`lim yo`nalishi talabalari uchun “Iqtisodiyot nazarizasi”, “Iqtisodiy ta’limotlar tarixi”, “Zamonaviy raqobat nazariyalari”, “Makroiqtisodiyot”, “Mikroiqtisodiyot” fanlaridan olgan bilimlarini yanada mustaxkamlashda alohida ahamiyat kasb etadi.

Talabalar ushbu qo’llanma bilan tanishish davomida iqtisodiy fanlarni rivojlantirishga hissa qo’shgan jahonning olimlari, iqtisodiy maktablar tomonidan ilgari surilgan iqtisodiy qarashlar, goyalar, yondashuvlar haqida keng ma’lumot olishlari mumkin.

Shu bilan birga ushbu qo’llanma keng kitobxonlar ommasiga mo’ljallangan.

Mualliflar: K.Tajibayev, J.Abdullayev, M.Baltabayev

Taqrizchilar:

i.f.n.dotsent K. Sirojidiinov

i.f.n.dotsent M. G’aniyev

Namangan davlat universiteti ilmiy kengashining 2020 yil _____dagi majlisi qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan (Bayonnoma №___)

KIRISH

Jahon iqtisodiyotining yuqori sur’atlar bilan rivojlanib borishi, iqtisodiy integratsiyalashuv jarayonlarining jadallashuvi, rivojlanayotgan mamlakatlardagi iqtisodiy o’sish sur’atlarining barqaror saqlanib qolinayotganligi, rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlar o’rtasidagi savdo urushlari kabi jarayonlar iqtisodiy tafakkur taraqqiyotiga kuchli ta’siri o’tkazmoqda. Jahon iqtisodiyotida sodir bo’layotgan voqea va hodisalarni iqtisodiy jihatdan sharhlash, ularning yechimlarni izlash jarayoni bevosita yetakchi iqtisodchi olimlarning boy merosini o’rganish bilan bog’liqdir. SHu ma’noda ayni paytgacha yaratilgan ilmiy g’oyalar va ilmiy asarlar katta ahamiyat kasb etadi. Ta’kidlab o’tish zarurki, iqtisodchi olimlar tomonidan ishlab chiqilgan iqtisodiy goyalar hali ham o’zining nazariy va amaliy ahamityaini yo’qotgan emas. Jahonga mashhur iqtisodchi olimlar o'z tadqiqotlari, nazariyalari va asarlari orqali nafaqat iqtisodiyot faniga katta hissa qo'shdilar balki iqtisodiy taraqqiyotning yangi yo’nalishlarini begilalab berdilar. Iqtisodiyot sohasi vakillari jahon evolyutsiyasiga katta ta'sir ko'rsatdilar va bu jarayon davom etib kelmoqda. Iqtisodiyot fani jamiyat hayotidagi iqtisodiy jarayonlar, undagi muammolar, ularning kelib chiqish sabablari, tarixiy va istiqboldagi iqtisodiy tendentsiyalarini o’rganadi va ularni boshqarish usullarin tadqiq etadi.

Iqtisodiy ta’limotlar iqtisodiyotda sodir bo’ladigan jarayonlarni passiv aks ettirmaydi, balki ularga muayyan ta’sir ko’rsatish yo’li bilan ijtimoiy rivojlanishning tezlashishiga yoki sekinlashishiga olib keladi. Ma’lumki, ko’pchilik kontseptsiyalar (masalan, yangi klassik yoki keynschilik) davlatlarning iqtisodiy dasturlari asosi hisoblanib kelindi.

Kishilik jamiyatning dastlabki davrlaridan boshlab xo’jalik yuritish to’g’risida u yoki bu ko’rinishdagi iqtisodiy fikrlar amal qilib kelgan. Lekin o’sha paytdagi iqtisodiy fikrlar to’g’risidagi ma’lumotlar bizning davrimizga yetib kelmagan. CHunki ularni avlodlardan-avlodlarga, asrlardan-asrlarga olib o’tuvchi vosita - yozuv bo’lmagan. Demak, iqtisodiy fikrlarning paydo bo’lishi va shakllanishi yozuv bilan bevosita bog’liq. Qadimgi Dunyo - quldorlik davridan boshlab dastlabki iqtisodiy fikrlar shakllana boshladi.

Iqtisodiyot sohasi bir qator o'zgarishlarni o'z ichiga olgan bo'lib, o'rta asrlarda yashagan olimlar tomonidan ko’glab tadqiqotlar amalga oshirib fan riojiga katta hissa qo’shganlar. Albatta, bugungi kunning dolzarb muammolarini to’la hal etishda o’tgan davr iqtisodchilaridan tayyor javob topish qiyin, ammo o’tgan donishmandlarning fikr-mulohazalari hozirda va kelajak to’g’risida to’g’ri xulosa chiqarish va yangi g’oyalarni yaratish uchun imkon beradi. Tarixiy tajriba shunisi bilan ham qimmatlidir. Tarixiy o’tmishni bilish hozirgi davr ibtidosini yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Iqtisodiy fikrlarning rivojlanishida arab mutafakkiri Ibn Xoldunning hissasi benihoya katta. Buyuk SHotlandiya iqtisodchisi Adam Smitning «Odamlar boyligining tabiati va sabablari to’g’risida tadqiqot» asari zamonaviy iqtisodiy fanining boshlanishi hisoblanadi. A.Smit o’z davridagi iqtisodiy bilim va

kontseptsiyalarini umumlashtirdi va sistemaga tushirdi. U xo’jalik hayotining asosiy sohalarini tavsiflab beruvchi bir butun nazariya yaratdi.

XIX asr va XX asrlarda iqtisodiyot sohasi radikal o'zgarishlarga duch keldi va zamonaviy dunyodagi murakkab moliyaviy va valyuta bitimlarini qamrab oladigan kengroq ta'riflarni qamrab oladi.

Jon Maynard Keynes, Adam Smit, Tomas Maltus va Milton Fridman kabi taniqli iqtisodchilar nazariy va amaliy elementlarni qo'shib, matematik soddalashtiruvchi va iste'molchi, iste'mol tushunchalarini joriy etish orqali iqtisod ilmining rivojlanishiga hissa qo'shdi. Bugungi kunda iqtisodiyot – muvaffaqiyatli hayotning to'liq kalitidir, u sizning ishlab chiqarish omillaringizdan iste'mol qilish yo'llaringizga qadar har narsani belgilaydi. Iqtisod butun dunyoda har qanday moliyaviy, siyosiy va huquqiy muammolarni hal qilish imkonini beradi. U intellektual rivojlanish yo'li bilan turli muammolarni tushunish uchun nafaqat aqliy qobiliyatini kengaytiradi, balki o'zaro bog'liqlikni qo'llab-quvvatlaydigan ruxiylikni kuchaytiradi va shaxslarni muayyan vaziyatda eng yaxshi natijalarga erishish uchun hamkorlik ruhini rivojlantirishga da'vat etadi.

Jahonning mashhur iqtisodchi olimlari haqiladi mazkur qo’llanmada iqtisodch olimlarning iqtisodiy fikrlari va g’oyalari va ular tomonidan yaratilgan kitob va risolalar haqida ma’lumotlar .

Iqtisodiy savodxonlik ishlab chiqaruvchi, iste'molchi, ishchi, investor, fuqarolik va shaxs tomonidan qabul qilingan boshqa rollarda manfaatlarini himoya qilish uchun juda muhimdir. Iqtisodiy savodxonlik qarorlar qabul qilish, butun dunyoda ro'y berayotgan iqtisodiy o'zgarishlarni talqin qilish, hukumatlarning tanqidiy qarorlarini tushunish va baholash hamda investitsiyalar, iste'mol va bandlik masalalari bo'yicha kunlik qarorlarni qabul qilishni anglatadi.

Iqtisodiyot - dunyodagi eng ilg'or ilm-fan, doimo rivojlanib borgan va rivojlanib borayotgan muvaffaqiyat va farovonlikning yagona yo'li, barcha so'nggi iqtisodiy voqealarni kuzatib borish va ularni yaxshi xabardor qilingan qarorlarni qabul qilishda qo'llashdir.

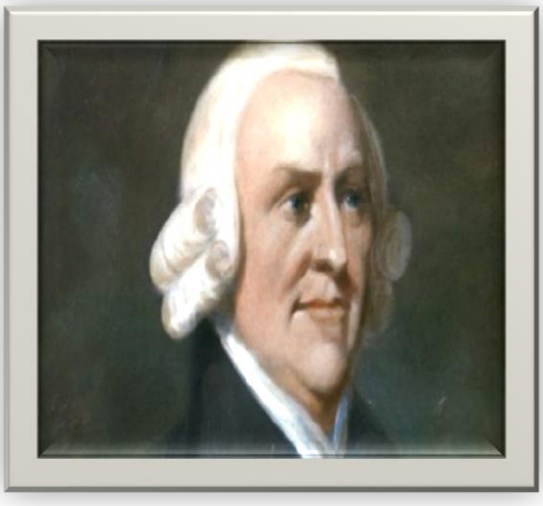

Adam Smit

Adam Smit - juda mashhur Shotlandiya faylasufi va iqtisodchisi. Ko'pincha dunyodagi eng birinchi erkin bozor kapitalistlaridan biri deb ataladi va zamonaviy iqtisodiyotning otasi sifatida, ayniqsa, erkin bozorlarda cheklovlarni keltirib chiqaradigan hukumat aralashuvidan himoyalanish uchun kutib olindi.

Smit Shotlandiyaning Kirkaldi shahrida tug'ilgan. Uning tug'ilishi haqida hech qanday rasmiy ma’lumot bo'lmasa-da, u 1723-yil 16-iyunda dunyoga kelgan deb hisoblashadi. Smitning o’rta ta'lim olishlari Burg maktabida bo'lib o'tdi, unda u lotin, matematika, tarix va yozuv bilan tanishdi. Keyinchalik u Glazgo Universitetiga boryo’g’i 14 yoshida kirgan, bu jarayonda stipendiya olgan. Keyinchalik Smit 1740 - yilda Oksfordda Balliol kollejiga ko'chib o'tadi, u yerda u Yevropa adabiyoti haqida juda yaxshi bilimga ega bo'ldi. Uning akademiklarini tugatganidan so'ng Smit Shotlandiyaga qaytib keldi va 1748 yilda professor sifatida Edinburgh universitetiga qo'shildi. Bu davrda afsonaviy faylasuf va iqtisodchi Devid Xum bilan yo'llarni kesib o'tib, u bilan yaqin munosabatlarni o'rnatdi. Smit tomonidan, 1751 yilda Glazgo Universitetida birinchi marta mantiq kafedrasi ishga tushirilgan , keyin esa 1752 yilda axloqiy falsafaga asos solingan.

Smit 1759 yilda o'zining eng mashxur asarlari, "Moral Sentiments" nazariyasini e'lon qildi. Bu kitob Glazgodagi ma'ruzalarida ko'plab materiallarni o'z ichiga olgan. Kitobning asosiy dalillari inson axloqi bilan bog'liq edi; axloqning mavjudligi jamiyatning individual a'zosi va boshqa a'zolari o'rtasidagi munosabatlarning kuchiga bog'liqdir. Odamlar o'rtasida o'zaro xayrixohlik bor edi, chunki ular o'zlarini taniganidek, boshqa odamlarning his-tuyg'ularini his qilish qobiliyatiga ega edilar. Uning kitobi muvaffaqiyatli yakunlanganidan so'ng, Smit, Glazgoda professorlikni vaqtinchalik Gersog Baklyu oilasida tarbiyachi bo'lish uchun Frantsiyaga ketayotganda tark etdi. Uning harakatlari davomida Volter, François Quesnay va Jacques Rousseau kabi boshqa taniqli mutafakkirlarga duch keldi. Uning ta'siri uning kelajakdagi ishlariga ta'sir ko'rsatdi.

Gersog bilan muddatini tugatganidan so'ng, Adam Smit Kirkkaldiga qaytib, u erda "Xalqlar boyligi" nomli keyingi kitobida ishlay boshladi. Bu 1776 yilda nashr etilgan va o'quvchilar o'rtasida tezkor hitsga aylangan. Ko'pchilik tomonidan siyosiy iqtisod bo'yicha birinchi kitob sifatida qaraldi va mamlakatdagi resurslar oltin va kumush zaxiralari bilan o'lchanadigan tushunchani yo'q qilib, dalada to'lqin yaratdi. Smit, uning o'rniga Yalpi ichki mahsulot sifatida yaxshi ma'lum bo'lgan to'g'ri metrik bo'lgan iqtisodiyot tomonidan ishlab chiqarilgan jami mahsulotning o'rnini egallashini ta'kidladi. Shuningdek, u mutaxassislik va mehnatni taqsimlashni o'rganishga kirishdi va ishlab chiqarilayotgan tovarlar va xizmatlar sifatini oshirishga erishdi.

Smitning iqtisodiy ta'limoti yangi intizomga asoslanib, intizomni o'zgartirdi. Uning asarlari iqtisodga Laissez-faire yondashuvlarini targ'ib qilmoqda, chunki

hukumatlar hukumatlar aralashuvisiz bozorlar yaxshiroq bo'lishiga ishonishadi. soliqlar orqali. Smitning fikriga ko'ra, bu fikr bozorlarda talab va taklifni tartibga soluvchi iqtisodiyotda "ko'rinmas qo'l" mavjudligini ta'kidlaydi. Ko'rinmas alomatga bo'lgan imoni, barcha insonlar o'z manfaatlari uchun harakat qilganligi sababli, ular noto'g'ri tarzda jamiyat uchun eng foydali bo'lgan harakatlar to'plamiga olib keladi. "Millatlar mulki" klassik iqtisod uchun asos yaratuvchi eng ta'sirli kitoblardan biri bo'lib chiqdi.

Adam Smit Glazgo Universiteti rektori sifatida sharaflangandan uch yil o'tib 67 yoshida vafot etdi.

Aka-uka Tiberiy va Gay Grakxlar

Aka-uka Tiberiy va Gay Grakxlarning agrar islohoti bo`yicha, davlat yeridan foydalanuvchilarning har biri 500 yuger (125 gektar), har o`g`li uchun 250 yuger, ammo bir oila uchun 1000 yugerdan ortiqcha yer olish ta’qiqlangan. Undan ortiq yerlar musodara qilingan va 30 yugerdan bo`linib, kambag`al fuqarolarga berilgan, lekin bu yerni birovga sotish man etilgan. Bu qonun qabul qilindi, ammo uni amalga oshirishga yirik yer egalari va senat qarshilik qildi. Tiberiy Grakx m.a. 132 yilda ataylab o`ldirildi, Gay (ukasi) Grakx m.a. 123-122 yy.da bu islohotni amalga oshirish uchun ishni davom ettirdi, bir qancha demokratik o`zgarishlarni amalga oshirdi (Rimda arzon non sotish), oqibatda 80 ming fuqaro yer uchastkasi oldi. Islohot vaqtincha muvaffaqiyat keltirdi, m.a. 111 y. davlat yerlarini sotishga yo`l berildi, yerlar xususiy mulkka aylandi (M.a. 121 y.da Gay ham jangda halok bo`lgan).

Quldorlik tuzumi inqirozga uchragan va tushkunlikka tushgan davrda rimlik agronomlar Varron (m.a. 116-27 yy.) va Lusiy Kolumella (I asr) lar quldorlik xo`jaligini ratsionallashtirish muammolarini ishlab chiqdilar. Shu bilan birga olim va arxeolog bo`lgan Varron "qishloq xo`jaligi to`g`risida" degan kitobida bu sohaning ahamiyatiga katta o`rin beradi, qishloqdan shaharga intilganlarni qoralaydi. U dehqonchilik bilan chorvachilikni birga rivojlantirishni ma'qul deb biladi. Varron ular o`rtasidagi "Buyuk ittifoq" tarafdori edi. Buning asosiy sababi shundaki, Italiyada don nisbatan arzon edi, chorvachilikning foydasi esa ancha yuqori bo`lgan. Shu bilan birga, Varronning fikricha, har bir xo`jalik o`z-o`zini ta'minlashi kerak, u bozor munosabatlariga kam e'tibor qilgan, qullar ekspluatatsiyasi tarafdori bo`lgan va ularni "gapiruvchi qurollar" deb bilgan. U qullarning siyosiy jihatdan xavfli ekanligini

tushungan va imeniyolarda bir millatga tegishli qullarni ko`p saqlamaslik kerak, deb tavsiya etgan (chunki birlashib harakat qilishlari oson).

Alan Greenspan

Alan Greenspan, taniqli amerikalik iqtisodchi va moliyaviy maslahatchi, 1926-yil 6-martda Nyu-York shahrida tug'ilgan. Alanni otasi oilasini qishloqdan olib kelish uchun keldi, otasi britaniyalik moliyaviy tahlilchi edi. U Jorj Vashington Vokal maktabida o'qigan, u erda musiqaga qiziqish uyg'otdi. Bu ehtiros, kelajak musiqachi Stan Gets bilan do'stligidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin, ikkalasi ham musiqa musiqiy jamiyatida klarnet va saksafon chalgan. Bitirgandan so'ng, Alan klarnetni o'rganish uchun Juilliardga o'qishga kirdi, bir yil o'tib, u Nyu-York universitetiga ko'chib o'tdi. NYUda Greenspan iqtisod sohasida bakalavr va magistr darajasini oldi. U o'zining "Wall Street" da o'qishni davom ettira boshladi. 1977 yilda Alan doktorlik darajasini oldi.

"Brown Brothers Harriman" firmasi kapital tadqiqotlar bo'limida o'z lavozimini qabul qilib, faoliyatini rasmiy ravishda boshladi. 1955-yilda Browns Brothers Harriman'dan Townsend-Greenspan & Co. konsalting kompaniyasi asos solganidan so'ng, u 1987 yilda federal lavozimiga tayinlanmagunga qadar o'z lavozimini egalladi. Greenspan bir nechta korporativ kengashlarga a'zo bo'lib, ichki siyosatni muvofiqlashtirishga mas'uldir. Niksonning 1968 yilgi prezidentlik kampaniyasi davomida Richard Niksonga bo'lgan pozitsiyalari. Niksonning g'alabasi Greenspanning siyosatga aralashuvini kuchaytirdi. U Jerald Ford rahbarligidagi Prezidentning Iqtisodiy maslahatchilar kengashining raisi etib tayinlandi. 1981-yilda Jimmi Karterning prezidentlik davrida ikki tomonlama Ijtimoiy xavfsizlikni isloh qilish bo'yicha milliy komissiyasiga rahbarlik qilib saylandi.

1987 yilda Alan Greenspan prezident Ronald Reagan tomonidan Federal zahira kengashining raisi etib tayinlandi. Uning faoliyati 19 yil davom etdi va 2006 yilda yakunlandi. Bu davr mobaynida Alan AQSHning pul va iqtisodiy siyosatiga katta ta'sir ko'rsatdi, u butun dunyoda mashhur va iqtisodiy aql-zakovati bilan hurmat qozondi. U Respublikachilar va Demokratik hukumatlarga xizmat qildi va prezidentlar Ronald Reygan, Jorj H.V. Bush, Bill Klinton va Jorj Vashingtonning shaxsiy va siyosiy maslahatchisi sifatida ishladi. Greenspanning siyosati ham

tanqidga uchragan, 2000 yilda esa "dot-com" ning qulashi uchun javobgarlikka tortilgan va ayni paytda subprime ipoteka inqirozi oqibatida ayblangan.

Fed-ning beshinchi muddati 2006 yilda tugaganidan keyin, Greenspan Federal Rezervlar Kengashidagi lavozimidan voz kechishga qaror qildi. U o'z xususiy iqtisodiy konsalting firmasi, Greenspan Associates MChJni tashkil qildi. Kompaniya investitsiya banklariga, xizma fondlarga, davlat organlariga va boshqa moliyaviy institutlarga strategik va iqtisodiy maslahat beradi. Kompaniya, 2008 yilgi iqtisodiy inqirozni aniq prognozlashni amalga oshiradi.

Greenspan murakkab iqtisodiy masalalar bo'yicha maslahat berish, yo'l-yo'riq va ta'sirlarni kuchaytirish, foydali va bozorga mo'ljallangan strategiyalarni taklif qilish bilan shug’ullangan. U 1991-2000 yilgacha davom etgan Qo'shma Shtatlar tarixidagi eng uzun rasmiy iqtisodiy kengayishlarni amalga oshirish uchun akkreditatsiyadan o'tgan. Uning iqtisodiy muammolari va moliyaviy muammolariga bo'lgan ovozi dunyo miqyosida sezilarli hisoblanadi va u muhim iqtisodiy va moliyaviy maslahatchilar orasiga kiritiladi. London Sunday Times gazetasi uni "Buyuk Britaniyadagi eng kuchli uch kishidan biri" deb atagan. Uning moliya va iqtisod sohasidagi xizmatlari xalqaro miqyosda e'tirof etilib, 2000 yilda Frantsiya hukumati tomonidan "Oltin Legion of Honor", Britaniya Qirolichasi Elizabet II tomonidan Buyuk Britaniya imperiyasining sharafi deb nom olgan turli mukofotlarga sazovor bo'ldi. 2002 yilda Prezident Jorj Bushning "Ozodlikning Prezident Medallari" va boshqalar qator alohida davlat xizmatlari uchun mukofotlarga ega bo'ldi.

2007-yilda Alan Grinspan o'zining "Tanglikning yoshi" nomli xotirasini nashr etdi.

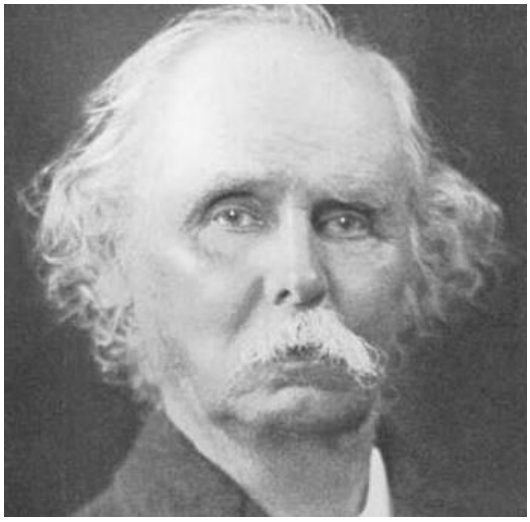

Alfred Marshall

Alfred Marshall butun dunyoning eng taniqli iqtisod olimlaridan biri edi. Marshallning moyilligi mikroekonomikaga nisbatan ko'proq edi, chunki uning fikri bozorlarni shaxsiy nuqtai nazardan o'rganishda edi.

Marshall 1842 yil 26 iyulda Angliya Klaphamda tug'ildi. U oila a'zolari o'rta sinf bo'lgan, uning tarbiyasiga ko’ra u ruhoniylikka kirishga majbur bo'lgan. Biroq, Marshall o'z ota-onasining bunday bosimlariga qarshi turdi va o'rniga ta'lim yo'nalishidan ketishni afzal ko'rdi. U 1862 yilda Kembrijning Sent-Jon Kolejiga

o'qishga kirgan, u erda bu sohada o'zining ajoyib qobiliyatlari tufayli matematikani o’rgangan. Darhaqiqat, Matematik Triposlar, Marshall 1865 yilda institut tomonidan taqdim etilgan ajratib turadigan eng obro'li shaxs sifatida Ikkinchi Wrangler unvonini olgan edi. Universitetni bitirgandan so'ng o'sha yili universitetda ishladi.

Marshall fizikani va falsafani o'rganib, o’z bilimlarini diversifikatsiya qildi, faqat 1870-yillarning boshlarida iqtisodiyotning rivojlanish nazariyasiga qaytdi. U qisqa intervyularida axloqiy fanlarni o'rgatgan. Keyinchalik u iqtisod va siyosat iqtisodlari bo'yicha dars berishni boshlagan, keyinchalik Bristol universitet kollejida ham asos solgan. 1885-yilda Kembrijga qaytib, siyosiy iqtisod professori lavozimida, 1908-yilda uning pensiyaga chiqqaniga qadar nomzodlik qildi. Marshall bu vaqt mobaynida "Kembrij maktabi" ni boshqaradi, keyin u Artur Pigou va Jon Keynesga topshirilgandan so'ng nafaqaga chiqdi.

Marshallning iqtisoddagi kashfiyotlarga bo'lgan sadoqati, uni 1875 yilda Qo'shma Shtatlar kabi boshqa mamlakatlarga sayohat qilib, kelgusida istiqbolga erishish uchun mashhur masalalar bo'yicha tadqiqotlar ko'lamini kengaytirdi. Marshall, moddiy farovonlik amalga oshirilishi va tarqalishi kerak bo'lsa, iqtisodiy nazariyaga tayanmasdan, balki ijtimoiy va siyosiy agentlarning ham yordamiga muhtojligiga qat'iy ishongan. Uning dastlabki ishlarida u xalqaro savdo to'g'risida, xususan, hukumat tomonidan mahalliy sanoatni himoya qilish bo'yicha amalga oshiradigan siyosat va boshqa masalalar bo'yicha insho yozishni o'rgangan. 1879 yilgacha u o'zining "Iqtisodiyot iqtisodiyoti" deb nomlangan birinchi kitobini nashr etdi, u o'zining xotini bilan birga yozgan. Marshal ushbu kitobda iqtisodni matematik asosini berishga harakat qildi, bu esa o'z navbatida intizomga ilmiy qiymat qo'shish imkonini berdi.

1990 yilda Marshall "Iqtisodiyot printsiplari" kitobini yaratganidan so'ng, jahon iqtisodiyotida muhim ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu kitob mikroelektronika sohasida Marshalga elit maqomini berdi. Marshall kitobda narx va tovarlar darajasining ortishi oqibatida asosiy talab va taklifning qanday bo'lishini ta'kidladi. U, shuningdek, o'z egri chiziqlarini o'zgartiruvchi omillarni ta'kidlab o'tdi va ilgari ma'lum bo'lmagan iste'molchi va ortiqcha ishlab chiqarish tushunchalarini qayta belgilaydi. Ushbu kitobda har bir qo'shimcha bo'linmaning iste'molchini qanday qilib iste'mol qilishini belgilaydigan marginal foyda tushunchalari, ishlab chiqarishga omillar kirib borishini aniqlaydigan qisqa muddatli, oraliq va uzoq muddatli biznes kontseptsiyalari bilan birga tanishtirildi.

Alfred Marshall o'zining hayoti va professional faoliyati mobaynida bir qator taniqli olimlar, jumladan, Jon Keynes, Genri Sidgvik va Uilyam Yevonlar bilan ishlash imkoniga ega bo'ldi. 1924-yilda dunyodagi barcha iqtisodiy nazariyalarning asosiy unsurlarini tashkil etuvchi asosiy g'oyalar bilan dunyoni tark etib, uning iqtisodiyotdagi hissasi qanchalik ahamiyatli ekanini ta'kidlab o'tadi.

Amartya Sen

Amartya Sen Hindiston iqtisodchisi va iqtisodiy fanlar bo'yicha Nobel mukofoti sovrindori. Sen bu sharafni olqishlash uchun oltinchi bo'lib, Hindiston ocharchilik va oziq-ovqat etishmovchiligining zararli ta'sirini kamaytirishga yordam beradigan ijtimoiy-iqtisodiy siyosatni ishlab chiqishga ixtisoslashgan mutaxassis.

Sen 1933-yil 3-noyabrda Hindistonning G'arbiy Bengal shahrida tug'ilgan va hurmatli va boy oilaga mansub. Bolalik paytida unda Sanskrit, Matematika va Fizikaga katta qiziqish uyg'ondi va Shakespir va Jorj Bernard Shawni butlarga aylantirdi. Sen Bengaliy adabiyoti bilan bir qatorda Hind va yunon folklorlaridan ham hayratga tushdi.

Senning ta'lim olish tashabbuslari Dikkadagi St Gregori maktabida o'qishdan boshlandi. Biroq, yaqinda u maktabni tark etishi kerak edi, chunki uning oilasi bo'linish voqealari paytida ko'chib ketgan. U Visva-Bharati Universitetiga o'qishga kirib, keyin Kalkutta prezidentlik kollejining iqtisod fakultetini tamomlagan. Keyingi navbatda, Londonda Trinity kolleji, Kembrij, 1955 va 1959 yillarda B.A va M.A tomonidan olingan. Keyinchalik Kembrij universitetida iqtisod sohasida doktorlik qilgan. Doktorlik ishlaridan oldin Hindistonga qisqa bir yillik ikki yangilik yaratdi va Jadavpur universitetida o'qituvchi lavozimini egalladi. U tez orada u 23 yoshda bo'lgan iqtisod bo'limi kafedrasiga aylantirildi, u juda yosh va tajribasiz bo'lganlar uchun odatiy bo'lmagan.

Doktorlik faoliyatini tugatganingizdan so'ng, Sen Hindiston va Angliyaning qator universitetlarida, jumladan, Dehli universiteti, London iqtisodiyot universiteti, London universiteti va Oksford Universitetida o'qitishga muvaffaq bo'ldi. U shuningdek, Garvardga ko'chib ketishdan oldin, u erda ikkinchi marta o'qituvchi sifatida ishtirok etish uchun Kembrijdagi Trinity kolleji ustasi bo'lib xizmat qilgan. U hozirda Garvarddagi Falsafa va Iqtisodni o'qitadi va Garvard universitetining Katta ilmiy xodim-izlanuvchisi.

Amartya Senning professional karerasi iqtisodiy islohotlar va siyosat orqali kommunal farovonlikni yaxshilashga bag'ishlandi, u uchun u Tereza deb tanildi. Uning faoliyati ijtimoiy jihatdan orqaga qaytadigan jamiyatlarni qayg'u-alamlardan xalos qilish va ijtimoiy tanlov nazariyasini, kommunal adolatni, ochlikdan iqtisodiy fikrlashni, qashshoqlik va yashash me'yoriyligini o'lchash choralari boshqa iqtisodchilarni bu masalani o'zlarining tadqiqotini qabul qilishga yo'naltirilgan edi. Bengalda to'qqiz yoshli bola sifatida o'z ochlik tajribasini ta'kidlab, bu masalaga sodiqligi sababli asosiy sabab bo'ldi. U 1981 yilda o'zining "Qashshoqlik va fuqunliklar: huquq va imtiyozlar to'g'risida esse" nomli mashhur kitobida ta'kidlashicha, oziq-ovqat taqsimotining zaif tizimlari va iqtisodiy tengsizlik oziq-ovqat mahsulotlarini oz miqdorda emas, ochlik paytida millionlab odamlarning o'limiga sabab bo'lgan.

Senning merosi nafaqat hukumatlarni va xalqaro tashkilotlarni qashshoqlikni bartaraf etish masalalariga qarashga ishonch hosil qilish bilan cheklanmasdan, balki kambag'allarni azob chekish, yo'qotilgan daromadlar va oziq-ovqat narxlarini nazorat qilish uchun qobiliyatini topadi. U iqtisodiy taraqqiyot uchun ta'lim va sog'liqni saqlash kabi ijtimoiy islohotlarning mustahkam tarafdori. Amartya Sen, shuningdek, eng ilg'or va jiddiy tadqiqot maqolalarini yozish uchun maqtovga sazovor bo'ldi va "100 milliondan ortiq ayollar yo'qolgan" kabi katta munozarani uyushtirgan shubhali maqolalar chop etib, Yorkda kitoblarni ko'rib chiqishgan. Senning boshqa hissalari ommaviy axborot vositalariga o'ttizdan ortiq tilda tarjima qilingan 20 ga yaqin kitoblarni o'z ichiga oladi.

A.R.J.Tyurgo

Ann Rober Jak Tyurgo

F.Kenyening g`oyalari Ann Rober Jak Tyurgo (1727-1781 yy.) tomonidan davom ettirildi va chuqurlashtirildi. Ammo u o`zini F.Kenye shogirdi yoki davomchisi deb hisoblamagan. U Parijda normand dvoryanlar oilasida tug`ildi, Sarbonnaning Teologiya (diniy) fakultetini tugatdi, ammo bu sohada ishlamadi. 1751 yildan Parij parlamentining chinovnigi, 1761-1774 yillarda Limojda intendant (harbiy qismda xo`jalik mudiri), 1774-1776 yillarda moliya bosh nazoratchisi, qirol Ludovik XVI davrida moliya vaziri sifatida bir qancha antifeodal islohotlar o`tkazdi (don savdosidagi cheklashni yo`q qildi, savdo gildiyalarini tugatdi...), ammo bu o`zgarishlar Tyurgo iste'foga chiqqach, bekor qilindi. U ham F.Kenye singari Didro, D`Alamber va ularning yordamchilari tomonidan chiqarilayotgan "qomus"ga bir nechta falsafiy va iqtisodiy maqolalar yozdi.

A.Tyurgo hayoti va ijodida progressiv chinovnik Vensan Gurne katta rol o`ynadi. U fiziokratlardan ancha farqli ravishda sanoat va savdoning mamlakat ravnaqidagi rolini to`g`ri tushundi. Sof bozor iqtisodiyotidagi mashhur laissez faire, laissez passer (bu tamoyilga ko`ra, iqtisodiyot davlat aralashuvisiz rivojlanishi kerak) tamoyili birinchi bor shu tadqiqotchi tomonidan ilgari surilgan degan fikr bor. U boshqalar qatori hunarmandchilikdagi sex cheklashlariga qarshi chiqdi, erkin raqobatni qo`llab-quvvatladi.

A.Tyurgo V.Gurne (u 1759 yilda vafot etdi) bilan F.Kenye xuzurida ko`p bo`lgan, u ular bilan asosiy masalalarda maslakdosh bo`lsa ham, ko`p sohalarda boshqacha fikr yuritar edi. A.Tyurgo Parijda A.Smit bilan ham uchrashgan.

A.Tyurgoning iqtisodiy qarashlari uning 1766 yilda yozilgan (1769-1770 yillarda chop etilgan) "Boylikning paydo bo`lishi va taqsimlanishi to`g`risidagi mulohazalar" asarida nisbatan to`la yoritilgan. U Kenye fikrlarini faqat targ`ibot qilish bilan cheklanmadi, uni rivojlantirdi. U kapitalistik ishlab chiqarish munosabatlarini ancha chuqur tushundi, feodalizmni islohotlar o`tkazish yo`li bilan yaxshilash mumkin degan fikrga ishonmadi (Kenye ishongan), kapitalizm feodalizm kobig`ida vujudga keladi va g`alaba qiladi degan g`oyani ilgari surdi.

Bu kitob aslida Parijga o`qishga kelgan ikki xitoylik uchun darslik sifatida yozilgan va 100 ta aniq tezisdan iborat (V.Petti uslubi), ammo ba'zi qoidalar aksioma (isbot talab etmaydigan qoida)dan iborat. Bu iqtisodiy teoremalar aniq uch qismga bo`linadi. 31 ta tezis (teorema) fiziokratik g`oyalar majmuidan iborat (ustoz F.Kenyening ta'siri). Ammo "sof mahsulot" nazariyasi F.Kenyedan boshqacharoq talqin etiladi, aslini olganda bu yerda qo`shimcha qiymat haqida gap boradi va bu mahsulot tabiatning sof in'omidan dehqon mehnati bilan yuzaga keladigan ortiqcha mahsulot sifatida qaraladi hamda asosiy ishlab chiqarish vositasi bo`lgan yer egasi tomonidan o`zlashtiriladi.

Keyingi 17 ta teorema qiymat, baho va pulga bag`ishlangan. A.Tyurgoning bu sohadagi fikrlari o`ziga xos xarakterga ega va qiymatning mehnat nazariyasidan ancha yiroq. Uningcha almashuv qiymati va tovarning bahosi tovarlar nisbati, almashuvda ishtirok etayotgan shaxslar, sotuvchi va oluvchi istagining intensivligi bilan aniqlanadi (marjinalistik talqin). Ammo, A.Tyurgoning bu g`oyasi uning ta'limotiga hech ham mos kelmas edi.

Oxirgi 52 ta teoremada A.Tyurgoning tarixiy ahamiyatga ega bo`lgan asosiy iqtisodiy g`oyalari keltiriladi. Yuqorida aytilganidek, fiziokratlar jamiyatni uch sinfga bo`ladilar. A.Tyurgo esa jamiyatni sinflarga boshqacharoq ajratadi, "unumsiz" sanoatchilar sinfini u ikki qismga bo`ladi: birinchisiga tadbirkor manufakturistlar, fabrika egalari kiradi, ular katta kapital egalari sifatida namoyon bo`lib, o`z avans, ya'ni bo`naklari yordamida ish joyi yaratadilar va uni foyda olish uchun sarflaydilar. Ikkinchilari - bu oddiy hunarmandlar bo`lib (ishchilar), ular o`z qo`l kuchlari hisobiga ish haqi oladilar (ishlab chiqarish vositalaridan mahrum). A.Tyurgo ish haqini V.Petti va F.Kenye kabi tirikchilik uchun zarur minimum mablag`lar asosida hal etadi, ammo Kenyedan farqli ravishda nega shunday bo`lishi kerakligining mexanizmini tushuntirib bermoqchi bo`ladi. Uning asosiy dalili shuki, mehnatga talab taklifga nisbatan kamayib boradi, ishchilar o`rtasida raqobat boradi.

Xuddi shu kabi yer egalari sinfi ham fabrikantlar kabi ikki razryadga ajratiladi, bular avans beruvchi tadbirkorlar yoki kapitalistlar va faqat ish haqi oluvchi oddiy ishchilardir. Bu katta ijobiy voqea, chunki Fransiyada bu sinflar mavjud edi.

Demak, A.Tyurgo bo`yicha jamiyatda besh sinf mavjud, bu haqiqatga yaqindir. U yollanma ishchida qo`l kuchidan boshqa ishlab chiqarish vositalari yo`qligini ochib beradi, kun kechirish uchun u o`z mehnatini boshqalarga sotishi

zarurligini ko`rsatadi. A.Tyurgoning bunday fikrga kelishida vaqtning ham ta'siri bor, chunki u Kenyedan keyinroq yashadi.

Tyurgoning ta'limotida pul, qiymat, sinflar va daromad nazariyalari tahlil etiladi.

Uning fikricha, oltin, pul ham, agar ular miqdori oshib ketsa, boshqa tovarlar kabi o`z qimmatini (foydalilik- naflilik) yo`qotishi mumkin (marjinalistik g`oya). Pulning miqdori jamiyatdagi ishlab chiqarilayotgan tovarlar va xizmatlarga mos kelishi shart. U shuni qayd etadiki, "milliy boyligi" bu avvalo yerlar va ulardan olinadigan "sof mahsulot"dir.

Bu olim ham qiymatning sarf-xarajat konsepsiyasini qo`llaydi. Noyoblikka e'tibor berib, tovar xarid etishda eng muhim element deb qaraladi (marjinalizm mavzusiga qarang).

A.Tyurgo boshqalar kabi erkin sohibkorlik mehnatini qo`llab-quvvatladi, dehqonchilik qo`shimcha, ya'ni sof mahsulot manbayi ekanligini (bu fikr Kenyeniki) tan olgan holda sanoat va savdoga ham ko`p e'tibor qiladi.

U kapitalni Kenyega nisbatan ancha chuqur va to`la tahlil etdi. Kenye kapital deganda asosan natural (mahsulot) shaklidagi bo`naklar summasi (xomashyo, mehnat haqi va boshqalar)ni tushungan, shu sababli uning tizimida kapital jamiyatdagi sinflar o`rtasidagi mahsulotlar taqsimoti muammosi bilan chambarchas bog`lanmagan. Kenyening tizimida foyda o`rni yo`q; kapitalist faqat "ish haqi olgan", bu "ish haqi"ning qanday vujudga kelishi ham tahlil etilmagan.

Bu sohada A.Tyurgo ancha ilgarilab ketadi. U foydani chetlab o`ta olmaydi, hatto to`g`ri tuyg`u asosida uni tadqiq etishni sanoat kapitalistidan boshlaydi; bu yerda foydaning kelib chiqishi haqiqatdan ham aniqroq ko`rinadi, vaholanki boshqa fiziokratlar (Kenye ham) "barcha ortiqcha mahsulot yerdan kelib chiqadi" degan noto`g`ri aqidaga asoslanadilar.

U o`z ustozlari va maslakdoshlaridan "tabiiy tartib" konsepsiyasini buzayotganligi uchun kechirim ham so`rab qo`yadi, chunki u tahlilni sanoatdan boshlaydi va dehqonchilikni keyin qarab chiqadi. Ammo uning uzri noo`rindir, aksincha u muammoni yechishga to`g`ri yondashgan; yollanma ishchi kuchidan foydalanuvchi fermer kapitalist o`z kapitalidan kam deganda xuddi fabrikant singari foyda olishi va renta sifatida yer egasiga berishi kerak bo`lgan ma'lum ortiqcha (qo`shimcha)ni ham olishi kerak.

Eng ajoyib teorema 62-tezis bo`lib, unga ko`ra ishlab chiqarishga qo`yilgan kapital o`z-o`zidan ortib borish qobiliyatiga egadir. Xo`sh, o`z-o`zidan ortib borish darajasi va nisbatlari nima bilan belgilanadi?

A.Tyurgo kapital tomonidan yaratiladigan mahsulot qiymati nimadan iborat ekanligini tushuntirmoqchi bo`ladi (aslida kapital emas, balki mazkur kapital asosida harakatga keladigan mehnat yaratuvchidir). Avvalo, uning fikricha, mahsulot qiymati kapital sarflarini, shuningdek, ishchilarning ish haqini qoplashi kerak. qolgan qismi (aslida qo`shimcha qiymat) uch qismga ajraladi: birinchisi, foyda bo`lib, kapitalist pul kapitalining egasi sifatida "hech qanday mehnatsiz" olishi mumkin bo`lgan daromadga teng. Bu ssuda (pul) foiziga mos foydadir. Foydaning ikkinchi qismi fabrika yoki ferma ochishga tavakkal qilgan kapitalistning "mehnati, tavakkalchiligi va san'atini" to`lashga sarf etiladi. Bu tadbirkorlik daromadidir. Shunday qilib, aslida

A.Tyurgo sanoat foydasining ssuda va funksional kapitalga bo`linishini ko`rsatib berdi. Agar pul foizi past bo`lsa, bilingki, bu kapitalning ortiqchaligi oqibati hamdir, deydi u.

Foydaning uchinchi qismi rentadir. U faqat dehqonchilikda band kapitalistlar uchun mavjuddir. So`zsiz, bu tahlil iqtisodiyot fanida aytilgan yangicha g`oyadir.

Ammo, olimning keyingi fikrlari izchil bo`lmay, yana fizio-kratizm qobig`iga qaytadi. Boshida foydani foizdan chiqaradi, bu minimum bo`lib, unga har bir kapitalist egalik qilish huquqiga ega.

Agar kapitalist idorasida xotirjam o`tirmasdan fabrikaning faoliyatiga yoki qishloq xo`jaligida batraklar ishiga boshchilik qilsa, unga ma'lum qo`shimcha, o`ziga xos maosh beriladi. Foiz oxir-oqibatda yer rentasiga tenglashtiriladi, chunki kapital bilan eng oson bajariladigan operatsiya bu yer uchastkasi olish va uni hech tashvishsiz ijaraga topshirishdir. Endi qo`shimcha qiymatning asosiy shakli yer rentasi bo`lib qoldi, qolgani esa uning hosilalaridir. Yana butun jamiyat faqat yer yaratadigan "ish haqida o`tirgan" bo`lib chiqadi.

Yuqorida aytilganidek, A.Tyurgo nazariyotchi olim bo`lishdan tashqari amaliyotchi chinovnik edi. U qirol Ludovik XVI davrida moliya vaziri bo`lib ham ishladi, o`zining bir qancha ilg`or g`oyalarini ilgari surishga intildi.

U birinchi bo`lib davlat moliyasini sog`lomlashtirishga harakat qildi, bu sohada uzoq muddatli dastur tuzib chiqdi, unga ko`ra yer egaligidan tushadigan daromadlardan olingan soliqlar tizimi tugatilishi kerak edi. Umuman u sanoat va savdodagi odil bo`lmagan soliqlarni tartibga solishga kirishdi. U budjet chiqimlarini cheklashga intildi, bundan saroy xodimlarining ortiqcha sarf-harajatlarini keskin kamaytirish mo`ljallandi va bu sohada ma'lum yutuqlarga erishildi.

A.Tyurgoning muhim muvaffaqiyatlaridan biri shuki, u don va unga erkin savdoni kiritdi, bu sohadagi monopoliyaga chek qo`ydi. Bu ishlar nihoyatda og`ir kechdi, chunki feodalizm ildizlari hali kuchli edi, bu kuchlar yangilikka tish-tirnogi bilan qarshi turdi.

A.Tyurgo 1776 yilning 12 mayida (yilga e'tibor bering, shu yili A.Smitning "Xalqlar boyligi" asari chop etildi) iste'foga chiqishga majbur bo`ldi. Eski tuzum davom etdi, barcha ijobiy ishlar inkor etildi, demak, hali ularni amalga oshirish uchun kerakli shart-sharoitlar mavjud emas edi. Nazariyot va amaliyot bir yoqadan bosh chiqara olmadi.

1778 yili A.Tyurgo amerikalik do`sti Franklinga atab o`zining so`nggi iqtisodiy asari bo`lgan "Soliqlar to`g`risidagi esdaliklar"ini yozadi.

Anri Klod de Rebrua Sen-Simon

Anri Klod de Rebrua Sen-Simon (1760-1825 yy.) Fransiya xayoliy sotsializmining namoyandasi bo`lib, 1789-1794 yillardagi fransuz inqilobi bilan zamondosh edi. U aristokratlar oilasidan kelib chiqqan bo`lib, quyidagi mashhur asarlarning muallifidir: "Sanoat sistemasi haqida", "Inson haqidagi fan ocherklari", "Sanoat yoki siyosiy, ma'naviy va falsafiy mulohazalar", "Yangi xristianlik" va boshqalar.

Sen-Simon maxsus iqtisodiy tadqiqotlarni amalga oshirmadi, balki asosiy e'tiborni ijtimoiy muammolarga qaratdi. U butun yaxshi jamiyat to`g`risidagi umidini aql-idrokka, ma'rifatga bog`ladi; u insonning aql-idrokini tarixiy jarayonning to`la hokimi va rahbari sifatida bildi, jamiyatni yaxshi tarzda qayta qurish yo`llarini tashviqot qilishni esa o`z ta'limoti amalga oshirilishining bosh vositasi deb hisobladi.

Fransuz ma'rifatparvarlaridan farq qilib, Sen-Simon ishlab chiqarishdagi inson faoliyati, mulkchilik formalari kabi iqtisodiy faktorlarga katta baho berdi. U "Ilk davr", "qulchilik", "O`rta asrlar", "Hozirgi davr" va "Oltin asr"larni alohida ajratib, ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyalarni ko`rsatib o`tdi. "Hozirgi davr" (ya'ni XIX asrning ikkinchi yarmi) o`tish davri deb belgilanib, "...bu davrda, deb yozadi Sen-Simon, olimlar, tadbirkorlar va ishchilardan iborat sanoatchilar shakllanadi, ular qirol hukumati bilan birgalikda odil jamiyatni barpo etishlari kerak, bu esa o`z navbatida "Oltin asr"ga kirib kelishni ta'minlaydi."

Sen-Simon o`zining tarixiy konsepsiyasidan kelib chiqib, hozirgi davrni o`rganib borish uchun o`tgan davrga nazar tashlash kerakligini aytib, "har bir alohida olingan davr mulohazasida juda yuzaki, hatto noto`g`ri xulosalarni beradi, so`nib borayotgan o`tmish qoldiqlari tug`ilib kelayotgan kelajak bilan qorishtirib yuboriladi", deb ko`rsatadi.

Tarixiyligiga qaramay Sen-Simonning jamiyatning rivojlanish konsepsiyasi idelistik edi, chunki uning asosini fan taraqqiyoti, ong va g`oyalar ravnaqi tashkil etardi.

Lekin uning idealistik tarixiy konsepsiyasida ayrim materialistik fikrlar ham yo`q emas. Jumladan, Sen-Simon shaharlar, sanoat va savdoning rivojlanishi burjuaziyaning shakllanishiga sabab bo`lganligini, iqtisodiy holat esa, mulkchilikka tobe' bo`lgan, o`ziga xos ijtimoiy-tarixiy formalarni vujudga keltirishini aytib o`tadi. "Hokimiyat va boshqaruniv belgilovchi qonun ham, - deb yozadi u, - mehnat farovonligini to`liq ta'minlay oladigan mulkchilik va undan foydalanishni belgilovchi qonundek katta ahamiyatga ega emas" (Haqiqatdan ham, hozirgi vaqtda respublikamiz va qo`shni mustaqil respublikalar iqtisodiy taraqqiyotida mulkchilik va mulkchilik formalari haqida qabul qilingan qonunlar ahamiyati kattaligini eslang).

Sen-Simnning bo`lajak adolatli jamiyati industrial sistema deb nomlanib, u industrial jamiyat yirik sanoat ishlab chiqarishi bazasi asosida rivojlanadi, sanoat -

alohida reja asosida, boshqaruv esa yagona industrial markaz orqali amalga oshiriladi deb hisoblagan edi.

Sanoat ishlab chiqarishining taraqqiyoti va mahsulotlarni taqsimlash olimlar tomonidan olib boriladi. Katta tajribaga ega bo`lgan sanoat kapitalistlari boshqaruvni tashkil qilish bilan mashg`ul bo`ladilar, ishchilar esa ishlab chiqarish rejalarini bajarish uchun astoydil mehnat qilishlari zarurdir.

Sen-Simon yangi ijtimoiy tashkilotni vujudga keltirishda, ayniqsa sanoatda anarxiyaga (hokimiyatsizlikka) yo`l qo`yilmasligiga va reja asosidagi markaziy boshqaruvga katta e'tibor berishni taklif etadi. Sen-Simon qarashlariga ko`ra, erkin raqobatga asoslangan ijtimoiy tuzim bu tugab borayotgan feodalizmdan yangi ideal jamiyatga o`tish davridagina emas, balki inqilobiy harakatlardan holi minch va tez sur'atlarda ijtimoiy tenglikka asoslangan "industrial jamiyat"ga o`tish davri hamdir. Adolatli "industrial jamiyat" qurilishi haqidagi o`zining mulohazalarida u ilmu-fan va ilg`or nazariyalarga yuqori baho berib, bo`lg`usi yangiliklarni tarixiy muqarrar deb hisoblaydi. Shu bilan bir qatorda Sen-Simon o`zining "industrial jamiyat" ida boshqa xayoliy sotsialistlar kabi qarama-qarshi sinflarni yo`qolib ketishi va xokimiyat tomonidan siyosiy funksiyalarga nisbatan iqtisodiy funksiyalarga katta e'tibor berishini taxmin qiladi. Lekin shuni alohida qayd etish zarurki, xayoliy sotsializmning boshqa barcha vakillardan farq qilib Sen-Simon sotsializmda xususiy mulkchilik bo`lishini inkor etmaydi, balki aynan xususiy mulkchilik va undan foydalanishni tartibga soladigan qonun zarurligini ko`rsatib o`tadi.

Shuningdek, olim o`z qarashlarida anarxiyaga insonlarga ziyon yetkazuvchi boshqaruv deb qarab uni tanqid qiladi. U mavjud o`zgarishlar tezlik bilan rivojlanib davlatning to`liq kamolatini ta'minlaydi, insonlar esaerishishlari mumkin bo`lgan tenglik va ayniqsa mo`l-ko`lchilikka faqat shu "industrial jamiyat" yordamida yetib boradilar deydi. Garchi Sen-Simon yangi ijtimoiy tuzumning haddan tashqari mujmal manzarasini tasvirlagan, shu jamiyatga borishning noto`g`ri yo`lini ko`rsatgan bo`lsa ham, uning ba'zi taxminlari katta kelajakka molik edi. U proletariatning nazariyotchisi emas edi va shu sababli uning tarixiy rolini tushunmadi. Ayni vaqtda u ishchilar ahvolining naqadar og`irligini ko`rdi. "Mening maqsadim,- deb yozgan edi u, - Yevropadagina emas, butun dunyoda ham shu sinfning qismatini yengillashtirishdan iborat". U davlatni "odamlarni boshqarish quroli"dan ishlab chiqarishni tashkil etish, fan va san'at taraqqiyotini ta'minlash, ya'ni "narsalarni boshqarish quroli"ga aylantirish, tartib, osoyishtalikni nazorat qilishni esa jamoatchilikka topshirish kerak degan g`oyani ilgari surdi. Sen-Simonning yangi industrial sistemasi sotsialistik jamiyat emas edi, chunki unda xususiy mulkchilik, kapital jamg`arish, bankirlar va tadbirkorlar sinflari hali mavjud edi.Bu esa o`z navbatida umumxalq mehnatiga asoslangan rejali keng ishlab chiqarishni inkor etadi.

Antuan Oyusten Kurno

Iqtisodiy tadqiqotlarda matematik uslublarni ongli ravishda va muttasil qo`llagan dastlabki olim fransiyalik Antuan Oyusten Kurnodir (1801-1877). Kurnoga kelgusida shon-sharaf keltirgan "Boylik nazariyasi matematik prinsiplarining tadqiqoti" asari 1838 yilda bosilib chiqdi. Uning hayoti davrida bu asar olimlar o`rtasida deyarlik qiziqish uygotmadi va uni ishi yurishmagan "iqtidorli fan fidoyisi" sifatida eslab qoldilar. Ammo bu unchalik to`g`ri bo`lmagan fikrdir, chunki u oliy maktab professori, o`quv yurtlarining ma’muri lavozimida tinch-osoyishta va ta'minlangan hayotni boshidan kechirdi. Lekin u yaxshi va to`q hayot bilan birga, o`zining asarlari va g`oyalariga bo`lgan sovuq munosabatni ham doim sezib turdi.

A.O.Kurno 1801 yilda Sharqiy Fransiyaning kichik Gre shahrida anchagina boy mayda burjua oilasida tug`ildi, yaxshi ma'lumot oldi, 1823-1833 yillarda marshal Sen-Sir oilasida uning farzandiga tarbiyachi va marshal kotibi bo`lib xizmat qildi. Shu yillari u turli o`quv yurtlarida o`z malakasini oshirdi, bir qancha maqolalar yozdi. U 1829 yilda Parij universiteti tomonidan matematik ishlari uchun doktorlik darajasini oldi, ko`pgina olimlar, jumladan, taniqli Puasson bilan yaqindan tanishdi, uning yordamidan foydalandi. Bu olim ehtimollar nazariyasining falsafiy talqini bo`yicha buyuk ishlarni amalga oshirdi. Asosan matematika bilan shug`ullangan olim qanday qilib iqtisodiy masalalarga e'tibor bergan, degan jumboq haligacha yechilmagan. Ammo qomusiy bilimlarga ega bo`lgan Kurno, shubhasiz, Smit, Rikardo va ayniqsa, Seyning asarlari bilan tanish bo`lgan. Shular tufayli u matematikani iqtisodiyot bilan bog`lagan, degan fikr ham bor.

Kurno o`z asarlarida ijtimoiy fanlarga aniq matematika tilini tadbiq etishga harakat qildi. U aslida bir yirik masalani har tomonlama to`liq ko`rib chiqdi; bu turli bozor munosabatlari sharoitida, ya'ni xaridor va sotuvchilar kuchi turlicha joylashtirilganda tovar bahosi va unga bo`lgan talabning o`zaro bog`lanishi to`g`risidagi masaladir. Talab va baho o`rtasidagi nisbat masalasi bilan shug`ullangan olim fanga talabning elastikligi (qayishqoqlik) to`g`risida muhim tushunchani birinchi bo`lib kiritdi. Hayotiy tajriba shuni ko`rsatadiki, mazkur tovar bahosi oshuvi bilan unga bo`lgan talab kamayadi, baho pasaysa, talab ortadi. Bu Kurnoning "talab qonuni" bo`lib, talab "D" harfi bilan, baho esa "r" xarfi bilan belgilanganda uning funksiyasi D q f (p) shaklida yoziladi.

Kurno tadqiqotlarda birinchi bo`lib grafika metodi (usuli) ni qo`llagan. Bu grafika tovar sotilish hajmining uning bahosiga bog`liqligi ko`rsatiladi, ya'ni talab egri chiziqi paydo bo`ldi chizmaga qarang).

Kurno shuni ham ta'kidlaydiki, turli tovarlar uchun bu bog`lanish turlicha bo`ladi. Uningcha, baholarning nisbatan uncha katta bo`lmagan o`zgarishlari tufayli

talab ancha keskin o`zgarishi mumkin. Bu talabning yuqori elastiklik holatidir. Va aksincha, baholar o`zgarishi talabga kam ta'sir qiladigan holat talabning past elastikligidir. Bu oxirgi holat zeb-ziynat predmetlari va hatto eng kerakli mahsulotlarga ham tegishli bo`lishi mumkin. Masalan, skripka yoki astronomik teleskopning bahosi ikki hissa pasayganda, ularga bo`lgan talab deyarli o`zgarmaydi, chunki bu buyumlar tor doiradagi muxlislarga kerak va ularni bu buyumlarning bahosi uncha qiziqtirmaydi. Boshqa tomondan, o`tinning narxi ikki marta oshsa ham unga bo`lgan talab kam qisqaradi, chunki kish sovugida issik o`tirish uchun boshqa narsalardan voz kechiladi. Shunday qilib, talab funksiyasi turlicha bo`ladi va turli egri chiziqlar bilan ifodalanadi, lekin hunisi muhimki, bu funksiya uzluksizdir, ya'ni bahoning cheksiz kichik o`zgarishiga talabning cheksiz kichik o`zgarishi mos keladi. Bu iqtisodiy prinsip, ya'ni tamoyil bozor qanchalik keng va iste'molchilar orasidagi kombinatsiyalar soni qanchalik ko`p bo`lsa, shunchalik to`laqonli amalga oshadi. Ba'zi hollarni istisno qilganda, uzluksiz funksiyalarni differensiyalash mumkin. Kurno birinchi marta oliy matematika (matematik analiz)ni iqtisodiyotga bevosita qo`llash mumkinligini isbotlab berdi va bu favqulodda muhim va kelajagi bor bo`lgan talab va tovarning bahosi o`rtasidagi o`zaro bog`lanish misolida qarab chiqilgan.

Mazkur tovarning ma'lum soni uchun umumiy tushum, ya'ni pul miqdori funksiyasi pChD yoki pChf(p) ko`paytma shaklida izohlanishi mumkin. Kurno bu funksiyani differensiyalaydi va uning maksimumini kidiradi, bunda har bir tovar ishlab chiqaruvchi "iqtisodiy odam" sifatida o`z daromadining imkoni boricha yuqori bo`lishiga intiladi. Turli o`zgartirishlar orqali eng yuqori tushum (daromad)ga tegishli tovar bahosi topiladi.

Bu baho talab funksiyasi ko`rinishiga, ya'ni uning elastiklik (egiluvchanlik) xarakteriga bog`liq. Ravshanki, har doim ham eng yuqori baho maksimum tushumni beravermaydi, bir qancha sinovlardan so`ng sotuvchi tomonidan belgilanadigan aniq bir baho tufayli eng katta daromad olinadi. Kurno o`z tahlilini eng oddiy holatdan boshlaydi, masalan, tabiiy monopoliyani oladi. Masalan, bir odam xususiyatlari bo`yicha juda noyob ma'danli suv chiqadigan buloqqa egalik qiladi, deylik. Suv egasi eng yuqori daromad olish uchun qanday bahoni qo`yishi kerak? Bu savolga javob berish uchun Kurno nisbatan ancha murakkab bo`lgan holatlarga o`tadi, yangi omillarni (ishlab chiqarish chiqimlari, raqobat va boshqa cheklashlar...) kiritadi.

U duopoliya (2 ta raqobatchi monopoliya), soni cheklangan raqobatchilar va erkin raqobat (ko`pchilik) holatlarni tahlil qiladi. Shunday qilib, Kurno modelida XIX asrda ro`y bergan tarixiy taraqqiyot jarayonlarga teskari (aslida rivojlanish erkin raqobatdan monopoliyaga qarab borgan) holatlar qarab chiqilgan.

Butun tahlilda yagona metod (uslub)dan foydalanilgan, bozor sharoitiga qarab talab funksiyasining ekstremal miqdorlari turli holatlarda aniqlanadi. Bu tadqiqotning matematik aniqligi va mantiqiyligi kuchli taassurot qoldiradi. Bu olimning asarlari va iqtisodiy g`oyalari o`z davrida to`liq tushunilmadi, ko`pchilik uchun u chet tili kabi notanish bo`ldi.

Kurno konsepsiyasida mehnatning kapital tomonidan ekspluatatsiya qilinishi, inqirozlar va kapitalizmning boshqa illatlari inkor etiladi. U muomala sohasida vujudga keladigan baholarnigina tahlil etadi va ishlab chiqarish bilan hech qanday bog`lanmaydi.

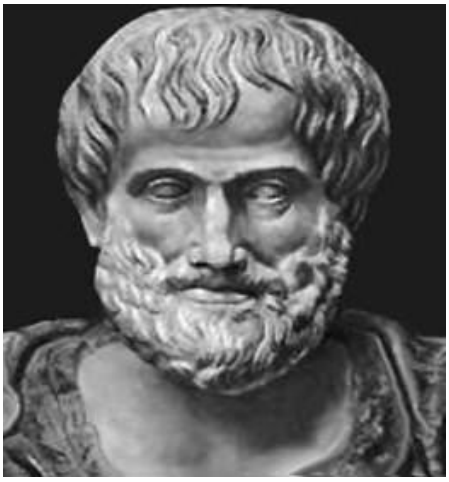

Aristotel

Aristotel (Arastu)

Aristotel qadimgi Gretsiyadagi quldorlarning eng yirik mafkurachisi edi. Uni jahongir Iskandar Zulqarnaynning tarbiyachisi va o`qituvchisi ekanligini alohida ta'kidlab o`tmoqchimiz. Avval Makedoniyada yashagan olim, keyin Afinaga ko`chib o`tgan. Olimning iqtisodiy g`oyalari "Nikomaxov ahloqi" va "Siyosat" kitoblarida mavjud. U "qul tirik qurol, qandaydir tirik mulk", degan edi. Uning fikricha, jamiyatning quldor va qullarga bo`linishi - bu tabiiy va qonuniy ahvol bo`lib, odamlarning tabiatan turli-tumanligidandir. U "haqiqiy boylik" (tabiiy) ni tan olgan, uni is-te'mol qiymatlarining yig`indisi deb bilgan va bu bilan bog`liq faoliyatni iqtisodiyotga tegishli soha deb bilgan. Quldorlik xo`jaligini mustahkamlash uchun o`rtacha ta'minlangan quldorlar sinfini yuksaltirish kerak, buning uchun davlat tomonidan odil almashinuvni ta'minlash zarur. Olim masalani axloqiy ravishda hal etishga urinsa-da, birinchi marta almashuv qiymatini tahlil etdi va qiymatning mehnat nazariyasi kurtaklarini yaratdi. Tovarlarning almashuv qiymati tovar bahosining yaratilish shakli ekanligini tushunib yetdi. K.Marksning formulalarini qo`llaydigan bo`lsak, T-T munosabati T-P-T ga aylanadi va 5 ta "loja" 1 uyga yoki ma'lum miqdordagi pulga tenglashtirilishi mumkin. Platonga nisbatan Aristotel pulning mohiyatini kengroq va chuqurroq anglab yetdi. Ammo, u tovar ishlab chiqarishining rivojlanmaganligi va qiymatni to`la tushunmaganligi tufayli tovarlar pul tufayli bir-biri bilan solishtirilishi mumkin, degan xato xulosaga keldi. Natural xo`jalik tarafdori bo`lgan olim muomalaning T-P-T shaklinigina tan olgan (talabni qondirishga mo`ljallangan holat), savdo va sudxo`rlik tabiatga zid bo`lib, bularni pul qilish san'atiga xos narsa deb bilgan va uni xrematistikaga tegishli, degan.

Aristotel uchun ideal (bekamu ko`st) xo`jalik - bu uncha katta bo`lmagan dehqonchilik xo`jaligi (unda albatta qullar ishlagan) bo`lib, u deyarli kerakli barcha mahsulotni yaratuvchi (natural xo`jalik) bo`lishi shart edi. Ayrim yetishmagan narsalarni esa, qo`shnilardan "odil almashuv" asosida olish kerak.

Bu olimning xizmati shundaki, u birinchilardan iqtisodiyotning ayrim kategoriyalarini berdi va ma'lum darajada ular o`rtasidagi o`zaro bog`lanishni aniqladi. Aristotelning iqtisodiy tizimi bilan A.Smitning "Xalqlar boyligi" asaridagi

fikrlar hamohangligini ko`rish, qiymat qonunining hosil bo`lishi mexanizmini tushunish mumkin.

Qiymat (qimmat) iqtisodiyotning asosiy kategoriyasi hisoblanadi. Tarixan uni talqin etishda ikki yo`nalish bor. Birinchi yo`nalishda tovar qiymati obyektiv bo`lib, uning manbayi shu tovarni ishlab chiqarish uchun sarflangan mehnat hisoblanadi. Ikkinchi yo`nalishda qiymat tushunchasi subyektiv narsa bo`lib, odamlar tomonidan tovarning foydaliligi boshqa biron foydalilik bilan solishtirish tufayli yuzaga keladi.

Aristotelning g`oyalarida ikkala yo`nalish kurtaklari mavjud. U qiymat qonuni muammosini qo`yadi, lekin unga to`la javob topa olmaydi. U almashuvda tovar qiymatlari tenglashtirilishini ko`radi. "Nikomaxov ahloqi" asarida u shunday fikr yuritadi: "Jamiyat ikki vrachdan tashkil bo`lmaydi, balki vrach va dehqondan, umuman bir xil va teng bo`lmaganlardan tashkil topadi. Ana shunday odamlarni bir-biriga tenglashtirish zarur. Shuning uchun almashuvga uchraydigan barcha narsalarni tenglashtirish, solishtirish zarur. Xullas, hamma narsa biror narsa bilan o`lchanishi kerak. Etikdo`z mahsulotining dehqon mahsulotiga, dehqon mahsulotining etikdo`z mahsulotiga bo`lgan to`g`ri munosabati, to`g`ri tenglamasi topilishi kerak". Lekin o`sha narsa nima ekanligi aytilmaydi. Savolga javob izlab, u o`z fikrini shunday davom ettiradi: "Biz nima uchun almashamiz, chunki menga sening tovaring, senga esa mening tovarim kerak", degan oddiy xulosaga keladi. Tovarlarning tengligi pul tufayli amalga oshadi, deydi u. Hamma narsa biron narsa bilan o`lchanishi kerak. Bu avvalo ehtiyoj, u barcha narsani bog`lovchi asos. Ehtiyojni almashtirish uchun (odamlar kelishuvi bilan) pul - chaqa paydo bo`ldi. Aristotelning bu fikrida hozirgi zamon marjinalizm g`oyalari yotadi, ya'ni tovarlarning foydaliligi asosiy o`ringa chiqadi.

Bu olimning iqtisodiyot (ekonomika) ni xrematistikaga qarama-qarshi qo`yishi xarakterlidir. U o`ylab topgan "xrematistika" matni "xrema" so`zidan olingan bo`lib, mulk, egalik mazmuniga ega. Aristotel iqtisodiyot (ekonomika) deganda hayot uchun zarur bo`lgan mahsulotlar (iste'mol qiymatlari)ni ishlab chiqarish bilan bog`liq bo`lgan tabiiy xo`jalik faoliyatini tushunadi (dehqonchilik, hunarmandchilik va mayda savdo). Bu almashuvni ham o`z ichiga oladi, ammo zarur shaxsiy talab-ehtiyojlarni qondirish chegarasidan chiqmasligi kerak. Bu faoliyat chegaralari ham tabiiy soha bo`lib, insonning ongli shaxsiy iste'moli doirasida bo`lishi kerak.

Xrematistika esa (amaliyotda kam qo`llaniladi) "mulk orttirish san'ati", ya'ni ayniqsa pul shaklida foyda orttirish, boylik (pul) to`plashga yo`naltirilgan faoliyatdir. Boshqacha aytganda, xrematistika - bu kapital qo`yish, sudxo`rlik va jamg`arish "san'ati"dir.

Antik davrda hali sanoat kapitali mavjud emas edi, ammo savdo va sudxo`rlik (pul) kapitali sezilarli rolni o`ynagan. Shularni hisobga olib, olim savdo bilan bog`liq bo`lgan mol-mulk orttirish san'atida maqsadga erishish borasida hech qachon chegara bo`lmaydi, chunki cheksiz boylik va pulga egalik asosiy maqsaddir, deydi. Pul oboroti bilan shug`ullanuvchilarning hammasi o`z kapitalini cheksiz o`stirishga intiladilar (notabiiy soha).

Aristotel bularni notabiiy deb hisoblagan, ammo sof "ekonomika" ham bo`lmasligini yetarli tushungan, ming afsuslar bo`lsinki, ekonomikadan doimo

xrematistika o`sib chiqadi va bu asta-sekin tabiiy holatga aylangan. Aristotelning bu g`oyasi tarix sinovidan o`tmadi. Olimlar qanchalik urinmasinlar (bu harakat o`rta asrda ham bo`lgan), xrematistikani qanchalik notabiiy deb hisoblamasinlar, kapitalizm munosabatlari rivoji bilan u "tabiiy huquq"qa aylana boshladi. Hatto XVII-XVIII asrlarda iqtisodiy odam yetishib chiqdi, uning barcha xatti-harakatlari faqat boyish bilan bog`liq edi.

"Ekonomiya" so`zi dastlab uy xo`jaligini yuritish san'ati sifatida yuzaga kelgan bo`lsa, keyingi davrda u ko`proq va asosan "ekonomika" ma'nosida qo`llaniladi va odatda harajatlarni qisqartirish, ma'lum resurslarni sarflashda tejamkorlikni anglatadi. Hozirgi davrda bu matn ko`proq quyidagilarni anglatadi:

1. Tuman, hudud, mamlakat, mamlakatlar guruhi yoki jahon xo`-jaligi (masalan, jahon iqtisodiyoti, O`zbekiston iqtisodiyoti va boshqalar);

2. Xalq xo`jaligining, to`la ishlab chiqarishning ayrim shart-sharoitlari va elementlari (aholi, mehnat, boshqarish va boshqalar), ayrim tarmoqlar (sanoat, mashinasozlik, qishloq xo`jaligi, chorvachilik, ta'lim va boshqalar) ni tadqiq etadigan ilmiy soha;3. Ma'lum iqtisodiy tizimni tashkil etuvchi ishlab chiqarish, taqsimot, almashuv, iste'mol jarayonidan tashkil topuvchi odamlar o`rtasidagi ma'lum tarixiy-iqtisodiy munosabatlar majmuasi.

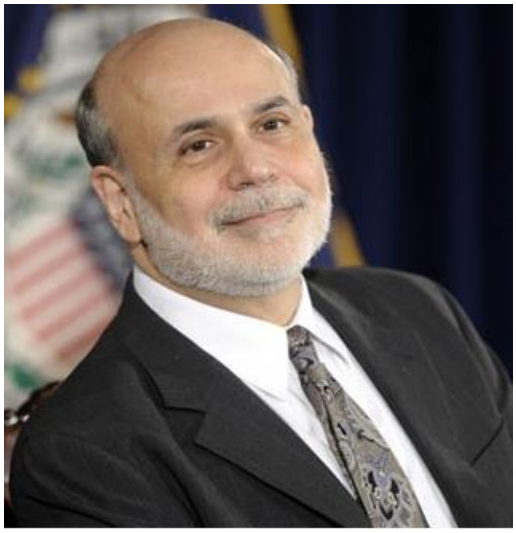

Ben Bernanke

Ben Bernanke Amerika Qo'shma Shtatlarining milliy iqtisodiy siyosatini ishlab chiqishda katta rol o'ynagan amerikalik iqtisodchi. U, 2006 va 2014 yillar orasida AQSh Federal zahirasini boshqarishi uchun eng yaxshi tanilgan.

Bernanke, 1953 yil 13 dekabrda, Meyn shtatining Augusta shahrida tug'ilgan, ammo Janubiy Karolina shtatining Dillon shahrida o'sgan. U 11 yoshligida davlat imtihonini o’tib, dastlabki kunlarida o'zining intellektual yorqin belgilarini ko'rsatdi. Ushbu sifat, keyinchalik Janubiy Karolina shtatining barcha hududida eng yuqori SAT ballarini e'lon qilganidan keyin Garvard Universitetiga o'qishga kirganida yana hayotida yana bir bor namoyon bo'ldi. Bernanke 1975 yilda Garvard universitetida iqtisod diplomini tugatgan va keyinchalik 1979 yilda Massachusets Texnologiya Institutida ham muvaffaqiyatga erishgan.

Bernanke ta'lim olganidan so'ng Stenford Universitetiga iqtisod fanlari professori sifatida qo'shildi. 1985 yilgacha u lavozimini egalladi, keyin Princetonga o'tdi. Ben Bernanke 1980-yillarda muhim iqtisodiy masalalar bo'yicha konsultant / maslahatchi sifatida Federal rezerv va boshqa mintaqaviy zahira banklariga yordam berib, o'qituvchilik faoliyatlarini davlat xizmati bilan muvozanatladi. U ikkala rolda ham muvaffaqiyat qozondi va uning ahamiyatini Princeton Universiteti 1996 yilda iqtisod kafedrasiga o'qishga qabul qilgandan keyin tan oldi. U olti yil davomida o'sha lavozimni egalladi, 2002 yilda u o'z ishiga ko'proq e'tibor berish uchun davlat xizmatiga ijozat berishga qaror qildi Federal zaxira uchun. 2005 yil Bernanke Princetondan barcha imkoniyatlardan rasman iste'foga chiqdi.

Bernanke Princetonni tark etishga undash 2002 yilda Federal zaxira hokimi bo'lganidan buyon namoyishga chiqdi. 2005 yilda Jorj Bush Bernankega Prezidentning Iqtisodiy Maslahatchilar Kengashi raisi etib tayinlanganida Princetonni tark etishdan boshqa imkoniyat qolmadi. Bernankening qobiliyatidan shubhasiz ta'sirlanganidan keyin, Bush 2005 yilda AQSh Markaziy bankining raisi Alan Greenspanni o'rnini egallash uchun nomzodlardan biri sifatida ko'rsatdi. Senator Jon Kerri va senator Charlz Schumer ko'plab siyosatchilar va mashhur shaxslar orasida Bernankeni tayinladi.

2006 yil 1 fevral kuni Ben Bernanke prezident Bush raislik qilib, uning lavozimi boshlandi. U Buyuk Depressiyadan beri Amerikaning eng dahshatli iqtisodiy inqirozi davrida samarali pul-kredit siyosatini ishlab chiqish uchun juda muhim mas'uliyatni o'z zimmasiga oldi. 2008 yilda bir qator Wall Street moliya institutlari bankrotlik e'lon qilganida Bernanke buzilishlarni nazorat qilishda muhim rol o'ynadi. Uning o'sha davrdagi muhim qarorlaridan ba'zilari AIni saqlab qolish uchun $ 85 mln. J. P. Morgan Chase tomonidan Bear Stearnsni egallashga yordam beradi.

2010 yili Bernankening to'rt yillik faslining oxiri tugagach, u prezident Barak Obamaning bu lavozimda qolish uchun yana bir nomzodini oldi. Biroq, bu safar uning nomzodligi ilgarigidek iliq qabul qilinmadi, chunki ko'pchilik moliyaviy inqiroz vaqtida qaror qabul qilishda tanqidiy fikrda edi, ayniqsa yirik korporatsiyalarning pulini olish uchun. Bernanke, 2014 yilga qadar lavozimga qayta saylandi. U yaqinda uning ikkinchi sehrini 2014 yilning yanvar oyida nihoyalanayotgan boshqa nufuzli amerikalik iqtisodchi Janet Yellenga topshirgan edi.

O'zining professional faoliyati mobaynida Ben Bernanke o'zining shaxsiy asarlarini yozib olish uchun vaqt topdi. Uning eng mashhur kitoblaridan ba'zilari "Buyuk Depressiya" (2000), "Makroiqtisodiyot" darsliklari, hamda 1992 yilda Endryu B. Able bilan birga mualliflik qilgan va Robert X. Frank bilan birga yozilgan "Iqtisodiyot tamoyillari" ni o'z ichiga oladi.

Asarlari:

1.The Courage to Act: A Memoir of a Crisis and Its Aftermath Hardcover – October 5, 2015

2. The Federal Reserve and the Financial Crisis Paperback – February 22, 2015

3.Essays on the Great Depression Paperback – January 25, 2004

4.Principles of Microeconomics (The McGraw-Hill Series in Economics) 4th Edition

5.Principles of Macroeconomics 4th Edition

Benjamin Graham

Benjamin Graham iqtisodchi va investor sifatida ishonch yorlig'i bilan mashhur. Ayniqsa, u butun dunyo bo'ylab investorlar tomonidan qo'llaniladigan xavfsizlikni tahlil qilish texnikasini joriy qilgan holda, investitsion strategiyani rejalashtirish bo'yicha dunyoga ta'lim berish uchun ajratilgan.

Graham 1984-yil 8-mayda Londonda tug'ilgan, ammo tez orada oilasi bilan birga Nyu-Yorkka ko'chib keldi. Uning oilasi, otasi vafot etgandan so'ng, Grahamni yuqori sifatli ta'lim olish uchun o'z kuch-g'ayratini ifodalashga undash uchun moddiy jihatdan cheklangan edi. U Kolumbiya Universitetini 20 yoshda tugatib, Salutatorian unvoni bilan tugagan - Amerika Qo'shma Shtatlaridagi barcha bitiruvchilarning ikkinchi darajali bitiruvchisi uchun berilgan mukofot. Uning ta'sirchan ishlashi bilan unga Kolumbiyaga matematika, ingliz va falsafa o'qituvchisi sifatida ishtirok etish imkoniyati berildi. Ammo Graham o'zining professional faoliyatini Wall Street ko'chasida, ya'ni Newburger, Xenderson va Loeb brokerlik firmasida davom ettirmoqchi bo'ldi.

Graham haftasiga 12 dollar narxda ish boshlagan, lekin tez orada 26 yoshga to'lguncha hamkorlik qila boshlagan. 1923-yilda kompaniyani tark etishga qaror qilgan va 1926-yilda Graham-Newman hamkorlikni yo'lga qo'ygan. 1928 yilga kelib Columbia universitetida professorning roli va kechalari moliya mollarini o'rgatgan. Ushbu mashg'ulotlarda qatnashgan materiallar Graham tomonidan o'zining ilk kitoblari "Security Analysis" da ishlatilgan bo'lib, uning sobiq talabalaridan biri Devid Dodd bilan hamkorlikda ishlagan va 1934 yilda chop etilgan.

Grahamning kitobi og'ir investorlar doirasidagi tanqidga sazovor bo'ldi. U sarmoyadorlar uchun investitsiya uchun oqilona yondashuv sifatida qaraladigan kompaniyalarni baholashda hisobga olinadigan omillarni o'rgatdi. Chiqib ketishdan oldingi moliyaviy jarohatga qaramasdan, kitobda tanlovda muayyan dogmalar qo'llanilsa, to'lashni bekor qiladigan chegirmalar orqali zaxiralarni sotib olish mumkin bo'lgan. Benjamin Grahamning kitobi sarmoya uchun mos yozuvlar nuqtasi, investitsiya sohasi uchun Injil ekvivalenti maqomi sifatida ko'rib chiqila boshladi.

O'zining o'zi Grahamning shogirdi bo'lgan Warren Buffet kabi sohadagi taniqli mutaxassislar o'z qarorlarini Xavfsizlik Tahliliy ta'limotlariga moslashtirib, fond bozorida katta miqdorda naqd pul berishda katta muvaffaqiyat qozonganidan so'ng, kitobning maqtovini kuylashdi.

1949 yilda Graham "Intelligent Investor" nomli kitobni chop etdi, unda "Xavfsizlik tahlili" kabi moliyaviy dunyoda juda ko'p to'lqin yaratdi. Ushbu kitob investitsiya qiymatining kontseptsiyalarini kiritdi va fond bozori ishtirokchilari uchun investitsiyalar va spekulatsion tushunchalarini ajratib turdi. Warren Buffet uni "hech qachon yozilmagan investitsiyalar haqida eng yaxshi kitob" deb baholadi.

Grahamning merosi sarmoyadorlar uchun qaror qabul qilishni boshlaydigan printsiplarni belgilashda yotadi. Grahamning yondashuvida xavfsizlik tarmog'i mavjud edi; u bozordagi qimmatbaho qog'ozlar sotib olishni talab qildi, shuning uchun investorlar bunday yechimni bozorda noaniqlik yoki qarorlar qabul qilishdagi kamchiliklar tufayli orqaga tushishlari kerak edi. U odamlarni o'zlarining xavf-xatarlari va oqibatlarini to'liq anglab, investitsiyalarni jiddiy intizom deb bilishni xohladi. Aynan shu sababli Grahamning ko'p yillar davomida yozgan ishlari ko'plab yirik korporativ shaxslarning moliyaviy hisobotlarni amaliyotda tanqid ostiga oldi, bu esa investorlar uchun biznesning to'g'ri va noto'g'ri ma'lumotlarini taqdim etadi.

Benjamin Graham birja bozori dinamikasini baholashda o'zining g'ayratli ishi bilan investitsion hislar va usullarni inqilob qildi. Shuning uchun u ko'pincha "Xavfsizlik tahlili otasi" sifatida tilga olinadi. Kolumbiya Universitetining professori 1956 yilda nafaqaga chiqqan va 1976 yil 21 sentyabrda 82 yoshida vafot etgan.

The Intelligent Investor: The Definitive Book on Value Investing. A Book of Practical Counsel (Revised Edition) (Collins Business Essentials) Paperback – February 21, 2006

Bruno Gildebrand

1848 yilda Bruno Gildebrand (1812-1878) "Hozirgi zamon va kelajakning siyosiy iqtisodi" kitobini e'lon qildi. Bu kitobda u F.Engelsning "Angliyada ishchilar sinfining ahvoli" asariga qarshi chiqdi. B.Gildebrand kapitalizm ishchilar sinfining ahvolini yaxshilaydi va bu tuzumga qarshi kurashdan ma'no yo`q, deb hisoblaydi. B.Gil'debrand iqtisodiy xodisalarni tadqiq qilishning o`z tarixiy usulini ilgari surdi, bu usul jamiyat tizimining iqtisodiy qonunlarini tahlil etishga statistika va tarixiy ma'lumotlarni yuzaki tarzda to`plashni

qarama-qarshi qo`ydi. U qiymatni foydalilikdan iborat deb bildi va xususiy mulkchilikning himoyachisi bo`lib maydonga chiqdi. Xususiy mulkchilikni har qanday ta'na qilishni tarixiy qonuniyatlarni halokatli ravishda buzish deb ta'rifladi.

B.Gildebrand taklif etgan insoniyat taraqqiyotining sistemasi natura, pul va kredit xo`jaligini o`z ichiga oladi. U ayirboshlash konsepsiyasiga asoslanib ish tutadi va ishlab chiqarish vositalarining bu xarakterini tan olmaydi, holbuki uning xarakteri iqtisodiy formatsiyaning ijtimoiy tabiatini va jamiyatning sinfiy tuzilishini xizmatini tashkil qildi. 1861 yilda B.Gil'debrand Germaniyaga qaytib, hayotining oxirigacha Yen universitetida faoliyat ko`rsatdi. U o`z asarlarining maqsadi qilib millat xo`jalik rivojlanishi qonunlarini o`rganishga e'tiborni qaratdi, turli xalqlar iqtisodiy tarixini o`rganishda taqqoslash usulini qo`llash zarurligini ko`rsatdi.

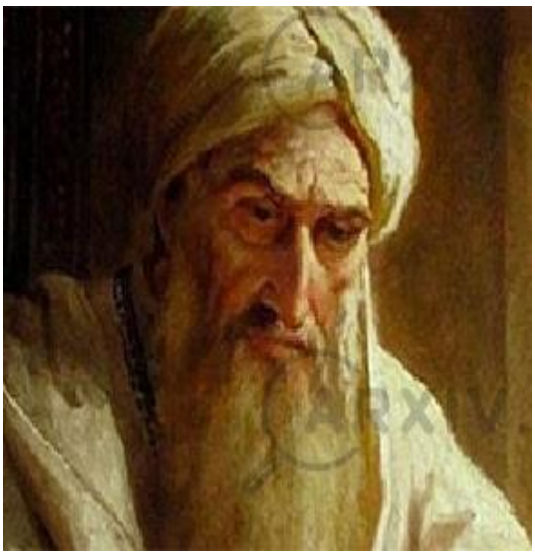

Burhoniddin al-Marg`inoniy

Iqtisodiy munosabatlarning huquqiy asoslari islom ta'limotidagi fikhning tarkibiy qismini tashkil etadi. Vatandoshimiz Marg`inoniyning "Hidoya" asari shular jumlasidandir. Buyuk olim Burhoniddin al-Marg`inoniyning to`liq ismi Ali Ibn Bakr Ibn Abdul Jalil al-Farg`oniy ar-Rishtoniy al-Marg`iloniy bo`lib, ul zot 1123 yil 23 sentabrda tug`ulgan. Ul zot Qur'onni, Hadis ilmlarini mukammal egallab fikh - islom huquqshunosligi borasida benihoya chuqur bilimga ega bo`lganligi va bu sohada beqiyos durdonalar yaratganligi tufayli, Burhoniddin valmilla (Islom dinining dalili) va Burhoniddin al-Marg`inoniy nomlari bilan mashhurdir. Olim dastlabki ta'limni Marg`ilonda olib keyinchalik Movaraunnahrning o`sha davrdagi diniy va ma'rifiy markazi bo`lgan Samarqandga ko`chib borgan va umrining ohirigacha o`sha yerda yashagan. O`z asarlarini yaratishda Islom dinidagi sun'iylarning to`rt mashabi asoschilarning asarlarini o`rgangan. Bizgacha uning o`nga yaqin asari yetib kelgan. "Al-Hidoya" asari esa 1178 yili Samarqandda yozilgan. Bu asar Xanafiya mashabining fikh masalalari bo`yicha asosiy qo`llanmaga aylangan. Keyinchalik esa butun musulmon olamiga mashhur bo`lib, musulmon huquqi fikh bo`yicha eng aniq izchil mukammal asar sifatida tan olingan. Asarda keltirilgan jumlalarning har biri puxta, sermazmun va qisqa so`zlar tarkibidan iborat. "Al-Hidoya"ning birinchi kitobi

to`rt jildan iborat bo`lib, har biri alohida muammolarni tahlil etadi. Bu kitob 1994 yildan professor A.X.Saidovning izohi bilan nashr etilgan. Kitobning tarkibi quyidagicha:

1-jild - tahorat, namoz, ro`za, zakot va haj kabi farz amallarning ibodat masalalariga bag`ishlangan.

2-jild - oila huquqi, qullar muammolari, sherikchilik va vaqf mulki kabi masalalarni yoritgan.

3-jild - oldi-sotdi, pul muammolari, kafolat, qozilarning vazifalari, guvohlik, berilgan guvohlikdan qaytish, vakolat, da'vo, iqror bo`lish, sulh, bir ishda pul bilan sherik bo`lish, pulni saqlashga berish, qarz berish, sovg`a, ijara, muayyan shart asosida cheklangan ozodlik berilgan qullar, valiylik, majbur qilish, homiyliy, bosqinchilik hususidagi masalalar yoritilgan;

4-jild - shafe'lik, meros taqsimlash, dehqonchilik va bog`dorchilik xususida shartnoma, qurbonlik qilish to`g`risida, shariatga zid yomon narsalar haqida, tashlandiq va qo`riq yerlarni o`zlashtirish xususida, ovchilik, garovga qo`yish, jinoyatlar xususida, xun haqi to`lash, vasiyat kabi masalalarga bag`ishlangan.

Ushbu asarda yoritilgan masalalar tarkibidan ko`rinadiki, u juda boy tarixiy tajribani o`zida mujassamlashtirgan. Chunonchi kishilar o`rtasidagi munosabatlarda insonparvarlik, adolat barqaror bo`lishida katta ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, tijorat ishlarida adolat, to`g`rilik, halollik, insonparvarlik qoidalariga rioya qilish nihoyatda zarur ekanligi qayd qilinadi. Birovning haqiga xiyonat qilish, kishilarni aldash gunohi kabr sifatida ta'riflanadi. Demak, "Al-Hidoya" sakkiz asrdan buyon Islom dunyosi mamlakatlari uchun eng ishonarli manbalardan biri sifatida mo`'tabar qo`llanma vazifasini o`tab kelmoqda.

Asarda keltirilgan shariat hukmlarini bajarish yuksak ma'naviy, insoniy fazilatlarni shakllanishida muhim omil bo`lib hisoblanadi.

Islom ahkomlariga mos ravishda paydo bo`lgan taffakkur taraqqiyotining muhim yo`nalishlaridan biri tasavvuf, ya'ni so`fiylik ta'limoti hisoblanadi. Bu ta'limotlar VIII-IX asrlarda arab dunyosida vujudga kelib, X-XI asrlarda Movaraunnaxr tuprog`iga yetib keldi. Bu ta'limot insoniyatni ma'rifatga, insof va adolatga undashni, umuminsoniy qadriyatlarni e'zozlashni targ`ib qiladi. Nafs, xirs, boylik barcha yomon xislatlarga qarshi kurash tasavvufning mag`zi hisoblanadi. Uning maqsadi esa komil insonni tarbiyalashdan iborat. So`'fiylik ta'limoti nafs deganda, inson fe'l-atvorida uning sha'nini bulg`aydigan illatlarni, jumladan, johillik, manmanlik, dunyoparstlik, poraxo`rlik, o`g`rilik, ta'magirlik, xasislik, baxillik kabilarni tushunadi. Nafsni yengish uchun inson imtihon qilinadi, buning uchun u o`zlikni anglashi kerak bo`ladi. Insondagi o`zlik ruhiy va jismoniy o`zlikdan iborat bo`ladi. Ruhiy o`zlik ilohiy makonda yaratilgan bo`lib, bu dunyoga imtihon va poklanish uchun yuborilgan. Mana shu ruhiy o`zlik nafs orqali imtihon qilinadi va ishq orqali poklanadi. Mana shu ikkita qarama-qarshi kuch doimo o`zaro kurashadi. Inson o`z nafsiga tobe bo`lgan sari ezgulikdan uzoqlashadi, ruhiy ifloslanib, o`zi esa tubanlashadi. Bu ta'limot vakillari jumlasiga Ahmad Yassaviy, Sulaymon Baqirg`oniy, Najmiddin Kubro va Bahouddin Naqshbandlar kiradi. Ularning boy merosi bugungi kunda vatan, millat va komil inson tushunchalarini to`liq anglab yetishda katta xizmat qiladi.

Burxoniddin Al-Marg`inoniy. Mustaqillik sharofati ila allomaning boy ma'naviy merosi xalqqa qaytarildi. O`zining o`lmas asarlari bilan islom qonunchiligiga asos solgan Abul Hasan Ali ibn Abu Bakr ibn Abdujamil Farg`ona viloyatining Rishton qishlog`ida tavallud topib, u hijriy 511-593 (milodiy 1115-1197) yillari yashab ijod etdi. Bo`lajak olim ilk ta'limni Rishton, Marg`ilonda olgan bo`lsa, keyinchalik Samarqand, Buxoro va Movarounnahrning yirik shaharlarida bilimini oshirdi. U fikhga oid "Bidoyat al-mubtait", "Nashr al-Mashad", "Kitob at-tajnis", "Al-madad" kabi noyob asarlar yaratdi. Eng mashhur asari " Hidoya fi furi' al-fiqh" ("Fiqh sohalari bo`yicha qo`llanma"). Bu asar islomda sunniylikning hanafiylar mashabida keng tarqalgan shariat qo`llanmasi, ya'ni kodeksi hisoblanadi.

Fiqh sohasida kitob yozish harakati ilgari ham bo`lgan. 1048 yilda vafot etgan Abul Hasan al-Quduriy islom qonunchiligi borasida ilk qo`llanmani yozgan, ammo Burxoniddin al- Marg`inoniy yaratgan "Hidoya" o`z davrida hanafiylar mazhabi tarqalgan mamlakatlarda, xususan, Markaziy Osiyo, Shimoliy Kavkaz va Volga bo`yi musulmonlari orasida asosiy qo`llanma sifatida shuhrat topgan. Bu asar 4 jild, 56 bobdan iborat. Unda Qur'oni Karim oyatlaridan kelib chiqib, shariat masalalarida muallifning fikr va xulosalari beriladi. Hanafiylar mazhabining barcha imom ismlari, shuningdek, boshqa mazhab vakillarining mulohazalari ham asarda keng talqin etilgan. Kitobda oila-nikoh masalalari bilan bog`liq nomalar (nikoh, ajralish) batafsil yoritiladi, ularni bajarish bilan bog`liq huquqiy qonun-qoida va jazo choralari belgilangan.

Agarda islom nuqtayi nazaridan ijtimoiy-iqtisodiy, huququqiy masalalar: mulkiy va moliyaviy munosabatlar, ayniqsa meros, uni bo`lish yo`llari, jinoyat va jazo, fuqorolik huquqlari ham ko`rsatib berilgan. Shuningdek, faqat islomga xos bo`lgan bir qancha masalalar , xususan, jihod, o`lja olish va uni taqsimlash, turmush faoliyatidagi ayrim ta'qiblar, ijozatlar qayd etilgan.

Burxoniddin al-Marg`inoniy nihoyatda keng bilim egasi bo`lish bilan birga haqsevar, adolatli qonunshunos, hadis ilmining donishmandlaridan biri edi. U Qur'onni yoddan bilgan, uni izohlay olgan, shoir, adabiyotchi bo`lgan. Tarixiy qo`lyozmalarda qayd etilishicha, olim avlod-ajdodi ham musulmonlar qonunchiligini yaxshi bilgan insonlar bo`lishgan.

"Hidoya" asari musulmon qonunchiligining barcha qirralarini o`z ichiga oladi va nihoyatda keng tadqiqot manbayi bo`lib hisoblanadi. Asarda, ayniqsa, zakot masalasiga katta e'tibor berilgan, unga maxsus bir bob ajratilgan. Chorva mollari, shaxsiy mulk shakllaridan olinadigan to`lovlar yuzasidan aytilgan fikrlar bag`oyat muhimdir.

Asarning yozilish uslubi shundayki, unda hammaga yaxshi ma'lum masalalar bilan birga, kam uchraydigan holatlar, u yoki bu masalaning nozik tomonlari ikir-chikirigacha izohlab beriladi. Hozirgi davr tili bilan aytadigan bo`lsak, chiqarilgan asosiy qonunga to`la-to`kis sharhga o`xshaydi. Kitobda kimlar va qancha zakot to`lashi kerakligi haqida qiziq ma'lumotlar keltiriladi. Odatda daromadning qirqdan bir hissasi (2,5 foizi) hisobidan zakot to`lanishi kerak. Chorvachilikda 40 echkidan bittasi zakot hisobida beriladi, mol soni kam bo`lsa, olinmaydi. Zakot to`lashda bir yoshdan kichik qo`zilar hisobga kiritilmaydi.

Otlarda esa boshqacha hisob-kitob qilinadi, ya'ni har otdan bir dinor yoki ot bahosining 9 foizi miqdorida zakot to`lanishi kerak. Ammo eshak, xachir va boshqa ishchi hayvonlar (ho`kiz, tuya) dan to`lov olinmaydi. Agar ular oldi-sotdi muomalasida bo`lsa, ahvol o`zgaradi va zakot beriladi. Bir yoshga to`lmagan echki, buzoq va bo`taloqlar ham umumiy hisobga kiritilmaydi, ammo 25 ta tuyadan bittasi, 66 tadan boshlab ikkita, 145 tadan ortig`idan uchta tuya zakot hisobiga berilishi kerak. Shu yerda muhim bir fikr borki, agar mol egasi shu molning (natura) o`rniga uning bahosiga teng zakotni pul shaklida to`lashi ham mumkin, deyiladi.

Yana muhim bir ko`rsatma diqqatga sazovorki, zakot yig`uvchi eng yaxshi (sara) molni emas, o`rtacha bahodagi molni olishi talab etiladi. Undan tashqari, zakotni oldindan ham to`lash mumkinligi ko`rsatiladi.

Kumush narsalardan olinadigan zakotda o`rtacha nisob (soliq olinishi mumkin bo`lgan miqdori) 200 dirham deb belgilangan, bundan 2,5 foiz (ya'ni 5 dirham) zakot olinadi. Agar kumush miqdori 200 dirhamdan ortiq bo`lsa, har qo`shimcha 40 dirhamdan yana zakot beriladi va hokazo.

Oltindan olinadigan zakot miqdori o`ziga xosdir. 20 misqolgacha zakot olinmaydi (bir misqol o`rtacha 4,5 gramm), 20 misqoldan yarim misqol(2,5 foiz) zakot to`lanadi. 20 misqoldan ortiq har 4 misqoldan 2 karat, (ya'ni 12 dan 1 unsiya) zakot berish kerak.

Shaxsiy, xususiy mulk hisob-kitobi kumush yoki ekvivalentiga qarab belgilanadi. Hatto kumush va oltin ham umumiy baho asosida yagona qiymatga keltirilishi mumkin.

Topilgan kon xazina uchun beshdan bir (20 foiz)zakot olinishi lozim. Masalan, biror yerdan yoki ekilayotgan joydan xazina topilsa, shu usuldan foydalaniladi. Qimmatbaho toshlardan zakot to`lanmaydi, chunki toshlar zakotdan mustasnodir.

Tabiiy (yomg`ir, qor suvi bilan) sug`oriladigan yerlardagi hosilning o`ndan biri (10 foizi) ushr shaklida olinadi. Ammo o`rmon, yaylov, chalakalakzor zakotdan ozod etilgan. Sun'iy sug`oriladigan yerlar hisobidan ushrning yarmi (50 foizi) miqdorida soliq to`lanadi.

Burhoniddin al-Marg`inoniy o`z asarida zakotni taqsimlash qonun-qoidalarini ham bayon etadi. Aholining ayrim toifa vakillari: faqir, miskin, zakot yig`uvchilar, qarzdorlar yig`ilgan zakotdan foydalanish imkoniyatlari egaligi haqida ham qimmatli fikrlar bildirilgan.

O`ylaymizki, bobokolonimizning bu asari nihoyatda boy va qimmatli manba sifatida oliy o`quv yurtlarida o`qitilishi zarur. Hozircha bu asarning ruscha tarjimasi mavjud. Asarning birinchi va qolgan jildlarini o`zbek tiliga o`girish kerak.Shunday qilinsa, ayni muddao bo`lur edi. Chunki u yoshlarimiz qalbida insof va diyonat, adolat va haqiqat tuyg`ularini uyg`otishda bebaho xazina bo`lib xizmat qilishi shubhasizdir.

Dambisa Moyo

Dambisa Moyo - Zambiya bilan mashhur iqtisodchi. Makroiqtisodiyot, xalqaro aloqalar va xorijiy yordam masalalari bo'yicha uning tushunarli tushunchasi bilan tanilgan. Rivojlanayotgan mamlakatlar rivojlanishni rag'batlantirish uchun yordamga tayanmasligi kerak va buning o'rniga o'sishning boshqa manbalarini kashf etishi kerakligi haqidagi iddaolari shunchalik mashhur.

Moyo 1969 yil 15 sentyabrda tug'ilgan va Zambiyada Lusaka shahrida tug'ilgan. U Vashington shtatidagi Amerika universitetining Kimyo fakultetida bakalavr darajasini oldi va keyin o'sha institutdan Moliya MBA oldi. Garvard universitetida o'qishni bitirganligi bois, u davlat boshqaruvi bo'yicha magistr unvonini olgan (M.P.A). Moyo shuningdek, iqtisod fanlari nomzodi, Angliya Oksford Universitetida muvaffaqiyat qozongan.

Moyo o'zining batafsil ta'limini so'ng korporativ muhitda katta tajribaga ega bo'ldi. U Jahon banki tomonidan Vashington shahriga kelgan va u Goldman Sachsga ko'chirilgan. Moyo Sachsda 8 yil davomida ishlagan va kapital va qarz bozorlari, hedging mablag'lari va global makroiqtisodiy guruhlarni boshqargan. Moyo neft va gazni qazib olish va qazib olishda ishtirok etadigan xalqaro korporatsiya - "Lundin Petroleum" kompaniyasining Direktorlar kengashida.

Uning professional ko'nikmalarini izlayotgan bo'lsa-da, Dambisa Moyo kariyer istiqbollarini xayriya faoliyati bilan muvozanatlashiga ishonch hosil qildi. Afrika fondi uchun Lundin va O'qish uchun palataning Direktorlar kengashining a'zosi. Birinchisi Afrikada mikromoliyalash tashabbuslariga 100 mln. AQSh dollari miqdorida mablag 'ajratdi, ikkinchisi esa ta'limga bag'ishlangan xayriya tashkiloti bo'ldi. U shuningdek, bolalar uchun "Absolute Return for Kids" (ARK), bolalarning xayriya jamg'armasi tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. Afrikani qashshoqlikdan va keng tarqalgan rivojlanish va o'sish sohasiga ko'tarmoqchi bo'lgan Moyo siyosatchilarga Afrika rivojlanishiga yordam berish uchun ko'proq ixtiro usullarini qo'llashga chaqirdi. Ko'plab kapital bozorlarini ekspluatatsiya qilish, mikromoliyalash orqali kichik miqyosli qarzdorlarni moliyalashtirish va Xitoy bilan savdo-sotiqni ushbu maqsadga erishish uchun amalga oshirilishi mumkin bo'lgan choralar qatoriga kiritdi.

O'z faoliyatini davomida Dambisa Moyo milliy masalalar yuzasidan o'z fikrlarini bildirish va uning g'oyalarini targ'ib qilish uchun turli kanallardan

foydalangan. U dunyodagi iqtisodiy faoliyat va rivojlanish masalalari bo'yicha ma'ruzachi sifatida tajriba egasidir. Darhaqiqat, ko'plab iste'dodli ayol, u o'zini yozuvchi va iqtisod sohasidagi sharhlovchi sifatida tanitdi. 2009 yilda u O'lgan yordamni nashr etdi: Nima uchun yordam ishlamayapti va Afrika uchun qanday yaxshi yo'l bor. Moyo tashqi yordamga bo'lgan ishonchni qoralagan va muqobil strategiyalar orqali mustaqillikni targ'ib qilgan kitob bo'ldi. Xuddi shu yili u Opra Uinfri tomonidan 20 ta taniqli tomoshabinlar ro'yxatida e'tirof etildi. Uning boshqa taniqli asarlari orasida "G'arb qanday qilib yo'qolgan" va "2012 yilda hammasi g'olib" deb nomlangan. 2008 yilgi jahon moliyaviy inqirozi; qanday paydo bo'ldi va siyosatchilar buni nima uchun oldindan bilishmasdi. Keyinchalik, Xitoyning global resurslar va uning global kontseptsiyasi bo'yicha da'vosini ko'rib chiqadi.

2009 yili Moyo Jahon iqtisodiy forumi tomonidan Global global liderlardan biri sifatida qaraldi. Shuningdek, u Daily Beast tomonidan dunyodagi eng yaxshi ayol faollardan biri sifatida tilga olingan. 2013-yilda Moyo "Hayek Lifetime Achievement" mukofotiga sazovor bo'ldi va Time jurnali tomonidan dunyodagi eng nufuzli 100 kishining orasida joy oldi. Afrikalik buyuk mutafakkirlardan va faollardan biri sifatida uning hissasi tufayli u tushadi.

Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa Reprint Edition

Winner Take All: China's Race for Resources and What It Means for the World Paperback – September 10, 2013

How the West Was Lost: Fifty Years of Economic Folly--and the Stark Choices Ahead Paperback– January 31, 2012

Dan Ariely

Dan Ariely xulq-atvori iqtisodiyoti va psixologiyasidagi faoliyati uchun mashhur. U millionlab odamlarning gaplariga quloq soladigan TED muzokaralarini efirga uzatish orqali katta guruhlarni jalb qildi.

Ariely 1967 yilning 29 aprelida Nyu-York shahrida tug'ilgan. Uning tarbiyasi Isroilning Ramat-Hasharon shahrida bo'lib, otasi Qo'shma Shtatlardagi ta'limini tugatganida oilasi ko'chib kelgan. Xanjar Xoved Vehalomed deb ataladigan o'rta maktab yillarida yoshlar harakatlarida qatnashganidan so'ng, Ariely o'z

mustaqilligining dastlabki belgilarini ko'rsatdi. Biroq, uning hayotida muhim bir burilish nuqtasi, an'anaviy festival paytida, Ariely jiddiy jarohatlar paytida, jasadni yetmish foizidan ko'prog'iga yetkazilgan jarayonda uchinchi darajali kuyishlar bilan og'riydi. Oxir-oqibat, Ariely bu kabi shikastlanishga duchor bo'lgan bemorlarga yaxshi uslublar va davolanish uchun o'z vaqtini va resurslarini bag'ishlashni maqsad qilgan.

Ariely B.A.ni tamomladi. 1991 yilda Tel-Aviv universitetida psixologiya sohasida faoliyat ko'rsatgan. Keyinchalik u M.A. va Ph.D. 1994 va 1996 yillarda bilim psixologiyasida, bu safar Shimoliy Karolina Universitetidan. Shu bilan birga, Dyuk Universitetining marketingida bu safar boshqa doktorlik dissertatsiyasini davom ettirish bilan mashg'ul bo'lgan. Keyinchalik, 1998 yilda Arielyning professor sifatida professor sifatida ishlaganini ko'rgach, akademiklarning ta'lim sohasiga kirishdi. Universitetga 10 yil xizmat qilganidan so'ng, o'sha vaqt mobaynida u MIT Sloan School of Management'dagi Behavioral Economics professori Alfred P. Sloan nomi sharafiga muyassar bo'ldi. U Duke Universitetiga kema uzatdi. Ariely Dyukdagi xulq-atvor iqtisodiyoti va psixologiyasini o'qitishni davom ettirmoqda va sobiq Dyukdagi eng yaxshilaridan biri bo'lib, Jeyms B. Duke unvoni bilan mukofotlandi.

Ariely o'zining karyerasi davomida qator kitoblar muallifi bo'lib, bu sohada katta tajribaga ega. Uning eng mashhur asarlari orasida noqonuniylik va aql bovar qilmaydigan darajada noqulaylik haqidagi "Halol" haqiqati bor. Barcha uchta nashr eng yaxshi sotuvchilarga aylandi. Uning kitoblarida Ariely odamlarning ratsionallikni namoyon qilishlari kerak bo'lgan holatlarda ham yordam berishga qodir emas, balki hatto aqlsiz ham bo'lishi mumkinligini tushuntiradi. U biznes va iqtisodiy muhitda ushbu hodisaning qanday ko'rinishini o'rganib chiqadi va innovatsion, strategik va marketing masalalari bo'yicha xo'jalik yurituvchi sub'ektlar tomonidan qaror qabul qilishga qanday ta'sir ko'rsatadi.

Xulq-atvori iqtisodiga butun hayotini bag'ishlagan holda, Ariely odamlar qanday harakat qilishini aniqlash yoki tushunishda mutaxassis hisoblanadi. Ushbu kitobda, noqonuniylik haqidagi haqiqat, u nohaqlik haqidagi bizning xulq-atvorimiz haqida chuqur fikr yuritib, o'quvchilarni o'zlarini samimiy tarzda baholashga chaqiradi. Bunday qiziqarli tahlillar Dan Arielyni o'quvchilar orasida mashhur qildi. Shunday qilib, u iqtisod, psixologiya va tadbirkorlik faoliyati sohalarida yuqori jurnallarga va boshqa ilmiy adabiyotlarga o'z hissasini qo'shdi. Jurnallar va nashrlar orasida Nyu-York Tayms, Wall Street Journal, Washington Post, Business 2.0, Scientific American va CNN jurnallari uchun yozgan.

Va nihoyat, Dan Ariely ham taniqli ma'ruzachi uning TED muzokaralariga 5,4 million tinglovchini jalb qildi. Tanqidchilar tomoshabinlar bilan rezonanslashadigan qiziqarli mavzularni taqdim etish qobiliyatini olqishlashdi va bundan keyin ham ularni hazil teatr bilan interaktiv va haqiqiy tarzda ijro etishdi.

Predictably Irrational, Revised and Expanded Edition: The Hidden Forces That Shape Our Decisions Paperback – April 27, 2010

The Honest Truth About Dishonesty: How We Lie to Everyone--Especially Ourselves Paperback– June 18, 2013

The Upside of Irrationality: The Unexpected Benefits of Defying Logic Paperback – May 17, 2011

by Dan Ariely (Author)

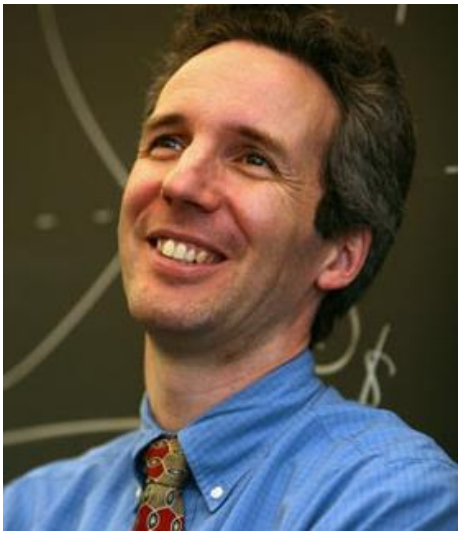

Dan Jonson

Dan Jonson Kanadalik, amerikalik mikro iqtisodchi va tadbirkor. Olimpiya medallarini turli mamlakatlar tomonidan qozonish uchun aniq bir modelni ishlab chiqish uchun u shuhrat qozondi. Jonson Kolorado kollejida dotsent lavozimida ishlaydi, u erda u ham iqtisod bo'limi kafedrasida xizmat qiladi.

Vankuverda o'sib-ulg'aygan Jonson hayoti davomida batafsil ta'lim oldi. U Londondagi Iqtisodiyot fakultetidan magistrlik diplomini tamomlash sharafiga muyassar bo'lgan, keyin Yale Universitetiga iqtisod bo'yicha aspiranturada o'qish uchun ketgan. Hozirda u Qo'shma Shtatlardagi Kolorado Kollejidagi Innovatsion Mind dasturini boshqaradi.

Jonson avval Garvard universitetida qisqa muddat davomida uning hamkasblaridan biri bilan modelini 1999 yilda ish boshladi. Uning modeli oltin medallarga nisbatan prognoz aniqligini oshirdi, ammo uning umumiy aniqligi jami medal sonining prognoz aniqligiga nisbatan bir oz qisqardi. Ommabop in'ikoslardan farqli o'laroq, uning ramkasi individual sportchilarning yoki ularning ishtirok etayotgan o'yinlarining xususiyatlarini hisobga olmaydi. Buning o'rniga mamlakatning umumiy aholisi, iqlim sharoiti, siyosiy tartibga solish, har bir kapital daromadi kabi kengroq o'zgaruvchan narsalarga taalluqlidir.

Ushbu o'zgaruvchilar, ko'pchilikning hayratiga tushib, Olimpiya xalqlarining ishonchli vakili hisoblangan medalni juda aniq ifodalaydi. Afina shahridagi 2004 yilgi Olimpiya o'yinlarida Jonson Qo'shma Shtatlar 37 oltinni tashkil etadigan jami 103 medalni qo'lga kiritishi haqida bashorat qilgandi. AQSh aslida oltin medalini 35 ga oshgan holda 103 ta medalni qo'lga kiritdi. Bu Jonsonning iqtisodiy modeli 94 foizga ta'sirchan prognoz aniqligi bilan ajralib turardi. Xuddi shu singari, 2006 Torino o'yinlarida model prognozlash muvaffaqiyatini 93% aniq aniqlik statistikasi bilan takrorladi. Jonson nemislar medallar ro'yxatida eng yuqori cho'qqiga chiqishini taxmin qilgandilar. Ulardan 28 tasi 10 oltin. Natijada Germaniya oltin medalini qo'lga kiritgan 29 medal bilan g'alaba qozondi.

2008 Pekin o'yinlarida modelning ishlashi aralashgan. Dan Jonsonning modeli amerikaliklar 103 medalni qo'lga kiritishi mumkinligini taxmin qildilar, ulardan 33

tasi oltin bo'ladi. Ushbu hisob-kitoblar haqiqiy natijalar bilan juda yaxshi baholandi, chunki Qo'shma Shtatlar jami 110 medal to'plab, ulardan 36 tasi oltin edi. Shunga qaramay, Xitoyda modelning aniqligi biroz kamroq edi. Jonson Xitoyni 89 medalni qo'lga kiritishni kutgan edi, ammo ular yuzdan oshib ketib, kutgan natijalarini oshirdilar. Ushbu medallarning 51tasi aslida oltin edi, Jonson tomonidan taxmin qilingan bir oz kamroq 44 medal bo'ldi. Ushbu mag'lubiyat Jonson, mezbonlarning o'yinlarda ishtirok etishi uchun katta afzalliklarga ega ekanligini ta'kidlaydi. Uning so'zlariga ko'ra, mezbon davlatlar, odatda, qish paytida rejalashtirilgan bo'lsa, odatda, qo'shimcha ravishda 3 qo'shimcha medal to'playdilar; agar bu o'yinlar yozda o'tkazilsa, bu imtiyoz 25 medalga teng bo'ladi. Bundan tashqari, Jonson, bu erda bir partiya tomonidan boshqariladigan davlatlar Olimpiadada yanada yaxshi natijalarga erishish uchun ko'proq demokratiya tomonidan boshqariladiganlarga qaraganda ko'proq shubha uyg'otishini ta'kidlab, bu borada bir oz shubhali da'vo qildi.

Olimpiya medallarini oladigan bo'lsak, uning jabhasi, Dan Jonson, ayniqsa, biznesni rivojlantirish sohasidagi mikroekonomik tahlilga o'z vaqtini bag'ishlagan. 2012-yilda u KitobiCheetani tashkil qildi, bu foydalanuvchilar onlayn darsliklarni sotish va almashish imkoniyatiga ega bo'lgan onlayn platformalardir. AQSh Kolorado Kollejida iqtisod o'qituvchisi.

Dani Rodrik

Dani Rodrik iqtisodiy rivojlanish, xalqaro iqtisodiy va siyosiy iqtisodiyot sohalarida o'z fikrlari bilan tanilgan mukofot sohibasi. Uning tadqiqotlari, asosan foydali iqtisodiy siyosatni belgilashga qaratilgan bo'lib, bunday siyosatlar boshqalarning emas, ayrim hukumatlar tomonidan qanday qo'llanilishini yaxshiroq tushunishga qaratilgan.

Rodrik, 1957 yil 14 avgustda, Istanbulda, yahudiy oilasiga tug'ilgan. Robert Kolejdan dastlabki tadqiqotlar olib borganidan so'ng u AQShga ketish uchun AQShga yo'l oldi. (summa cum laude) Harvard kollejidan olingan. Ushbu muvaffaqiyatga erishganidan keyin, Rodrik, Princeton universitetida ham davlat boshqaruvi sohasida magistrlik va iqtisod fanidan doktorlik dissertatsiyasini bitirgan.

Rodrik, globallashuv va rivojlanish masalalarini o'rganish uchun o'zining noinsoniy munosabati bilan yozma adabiyotlar sohasida o'zini o'zi nomladi. 1997 yilda Rodrik o'zining "Globallashuv juda uzoqqa ketganmi?" U ushbu kitobda ijtimoiy barqarorlik va global bozor o'rtasidagi murakkab munosabatlarni tahlil qilib, bu ikkala asosiy omilni ko'rsatib, ular orasida "zo'riqish" ni keltirib chiqardi. Kitob juda muhim tanqidga sazovor bo'ldi va biznes haftaligi "o'n yillikning eng muhim kitoblaridan biri" sifatida e'tirof etildi.

Uning boshqa nashrlar orasida "Bir iqtisod", "Ko'p ta'riflar", "Globallashuv", "Institutsiyalar" va "Iqtisodiy o'sish" kitoblari mavjud. Rodrik, o'z davlatlarida o'sish va rivojlanishni rag'batlantirish uchun hukumatlar tomonidan turli strategiyalarni yaratishni o'rganib chiqqanda, uning bilimga asoslangan ildizlariga sodiq qoladi. Kitobda bunday taktika hukumatlar uchun ayniqsa, o'zlarining resurslaridagi cheklovlarni hisobga olgan holda qanday muvaffaqiyat qozona olishi ta'kidlangan. Nobel mukofoti sovrindori va sohada og'ir vazn toifasidan biri bo'lgan Jorj Akerlof Rodrikka ushbu kitob orqali siyosatchilarga ko'rsatma va yo'l-yo'riq berish uchun maqtovli va barqaror rivojlanish sxemalarini ishlab chiqishda madadkor bo'ldi. Iqtisodiyotdan tashqari, Yale Universitetining iqtisodchisi Robert Shiller ham chuqur bilimga ega.

Dani Rodrik o'z asarlarida siyosatni shakllantirishni davlat tartibga solish amaliyotlari va uning ijtimoiy-siyosiy madaniyati o'rtasidagi aloqani yanada samarali yo'l bilan boshqaradigan tarzda qo'llab-quvvatlaydi. Uning so'nggi ishi, "Globallashuv paradoksi" globallashuv jarayoni bilan bog'liq bo'lgan asosiy tushunchalardan chetga chiqadigan yangi argumentlarni taqdim etadi. Rodrikning aytishicha, mamlakatda bir vaqtning o'zida iqtisodiy globallashuv, demokratiya va milliy taqdirni belgilashning uchta maqsadiga erishish mumkin emas.

Rodrikning yozma ekspluatiyasi jurnalistikaga ham kengaytirildi. Uning maqolalari tez-tez AQShning iqtisodiy tadqiqoti, siyosiy iqtisod jurnali va Xalqaro iqtisodiyot jurnali kabi etakchi jurnallar va jurnallarda keltirilgan. Shuningdek, u Iqtisodiyot va statistika bo'yicha sharhning muharriri bo'lib xizmat qildi. Dani Rodrik yozma ravishda o'z hissasini qo'shishdan tashqari, ko'plab hukumatlar va xalqaro tashkilotlarga maslahat berish imkoniyatiga ega bo'lish tajribasiga ega bo'lganidek, tajribali siyosiy iqtisodchilarning obro'siga ham ega.

2007 yilda Rodrik ijtimoiy fanlar tadqiqoti kengashining birinchi Albert O. Hirschman mukofotiga sazovor bo'ldi. Uning tadqiqotlari Carnegie Corporation, Ford Foundation va Rockefeller Foundation kabi tashkilotlar tomonidan grantlarni jalb qilishga muvaffaq bo'ldi. O'zining yuksak martabali faoliyati davomida, shuningdek, Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosi, Iqtisodiy tadqiqotlar markazi (London) va Global rivojlanish markazi bilan hamkorlikda ishlash tajribasiga ega.

Dani Rodrik hozirgi vaqtda Princeton universitetida professor, ijtimoiy fanlar professori Albert O. Xirshman unvoni bilan shug'ullanadi. Uning ta'lim berish tajribasi Princeton bilan chegaralanib qolmadi, chunki u ilgari Garvard universitetida professori bo'lgan, unda u xalqaro siyosiy iqtisod professori Rafiq Xaririy sharafiga sazovor bo'lgan.

The Globalization Paradox: Democracy and the Future of the World Economy Paperback – March 5, 2012

One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions, and Economic Growth

Has Globalization Gone Too Far? (Institute for International Economics) Paperback – March 22, 1997

In Search of Prosperity Paperback – May 4, 2003

The New Global Economy and Developing Countries: Making Openness Work (Policy Essay)Paperback – February 15, 1999

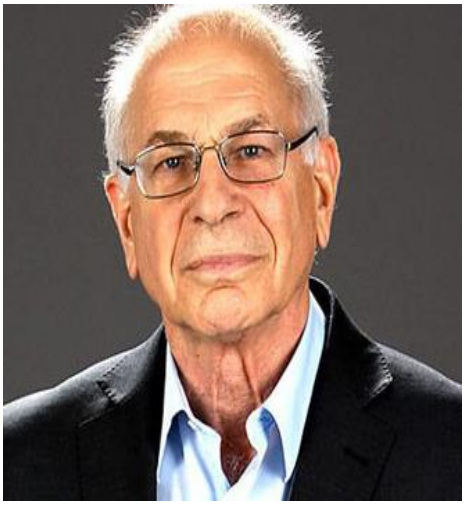

Daniel Kahneman

Deniel Kahneman isroilliklarning ko'plab mashhur amerikalik ruhshunosidir. Kasanerlik faoliyati davomida Kahneman xatti-harakatlar iqtisodini tartibga solib, odamlarni xavf-xatarsiz deb biladigan turli usullarni o'rganib chiqdi.

Kahneman, 1934 yil 5-mart, Tel-Avivda, Isroilda tug'ilgan. Uning erta bolaligida, ammo uning tarbiyalanishi sodir bo'lgan Parijda (Fransiya) o'tkazildi. Biroq 1946 yilda Falastinga ilk bor ta'lim olish uchun qaytib keldi. Herbrew universiteti psixologiya yo'nalishi bo'yicha bakalavr darajasini tugatganidan so'ng, Kahneman davlat xizmatlari yo'nalishini tark etdi. 1954 yilda Isroil Mudofaa Kuchlariga psixologiya bo'linmasi sifatida qo'shildi. 1958-yilda u qo'shimcha ma'lumot olishni va Qo'shma Shtatlarga yo'l oldi. Kahneman 1961 yilda psixologiya bo'yicha doktorlik dissertatsiyasini bitirgan Kaliforniya Berkeley Universitetiga qabul qilindi.

Akademiklarni tugatganidan so'ng, Qahneman Quddusdagi Herbrew universitetida psixologiya o'qitishni boshladi, u erta ta'lim olgan institutdan. 1966 yilda professor lavozimini yuqori lavozimga ko'targan. Kahneman boshqa universitetlarga sayohat qilib, o'z tadqiqotlari bilan bir vaqtning o'zida o'qituvchilik faoliyati bilan shug'ullangan. Uning sayohatlari uni Michigan universiteti va Kembrij universiteti orqali olib bordi. 1967 yilda u Garvard universitetiga psixologiya o'qitish uchun kema tushdi va u erda shuningdek, Kognitiv tadqiqotlar markazida ham do'stlik qildi.

Garvardda, Deniel Kahneman o'z tadqiqotini taniqli psixolog Amos Tverskiy bilan hamkorlik qildi. Ikkala shaxsning qarorlari va qarorlar qabul qilish jarayonlarini o'rganib, odamlarning xulq-atvorini o'rganib chiqdi va o'zlarining ekspluatatsiyasiga oid qator maqolalar chop etdi. Kahneman va Tverskiy insonlarning noto'g'ri yoki

noto'g'ri qarorlar qabul qilish tendentsiyasiga qarashgan ushbu turdagi ishlarni ko'rib chiqqan birinchi olimlar orasida. Ularning topilmalari 1979 yilda nashr etilgan prospekt nazariyasi bo'yicha o'z maqolasida yakun topgan. Kahneman ushbu maqolada iqtisodiy xavfga kelsak, aslida ko'pchilik odamlar kamroq maqbul tanlovni amalga oshirishga moyil bo'ladi. Bu nuqtai nazar odamlarning aql-idrok etakchilariga ishongan asosiy iqtisodchilarning farqiga o'xshardi, chunki u odamlarning his-tuyg'ularini va odamlarning fikrini buzadigan narsalarni ta'sirini hisobga oldi. Shu tariqa, istiqbol nazariyasi iqtisod tushunchasini mukammal yoki tuzatuvchi mexanizm sifatida tarqatib yubordi va xulq-atvor iqtisodiyoti bo'yicha keyingi tadqiqotlar uchun yo'lni ochdi.

Kahnneman 2002 yilda iqtisodiyot nazariyasi bo'yicha Nobel mukofoti sovrini oldi. Mukofotni olgach, u barcha soha mutaxassislarini o'zlarining professional raqobatlarini bir-birlari bilan hamkorlikda ishlashga undadi, chunki bu yondashuv unga ko'ra samaraliroq natijalarga erishdi. Bundan tashqari, Daniel Kanneman 1982 yilda Amerika Psixologiya Assotsiatsiyasi mukofoti va 2002 yilda Grouemeyer mukofoti kabi ko'plab boshqa mukofotlarga sazovor bo'lgan. u ikkala mukofot uchun Tverskiy bilan birgalikda e'tirof etildi. Shaxsiy darajasida, tajribali psixologlar jamiyatining Warren medali va 1995 va 2007 yillarda Amerika Psixologiya Assotsiatsiyasi hayot bo'yi hissa qo'shish mukofotiga sazovor bo'ldi.

Tashqi siyosat, Kahenman 2011-yilda dunyodagi eng yaxshi mutafakkirlar ro'yxatida o'zini qiziqtirgan iqtisodiyot va gadonik psixologiyaga hissa qo'shish uchun nomzod qilib ko'rsatdi. Kahneman hozirgi kunda Princeton shahridagi Woodrow Wilson nomli maktabda professor va katta ilmiy xodim bo'lib, shuningdek, Ibroniyadagi universitetda ham ta'lim oladi.

Thinking, Fast and Slow Paperback – April 2, 2013

Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases 1st Edition

Heuristics and Biases: The Psychology of

Intuitive Judgment 1st Edition

Choices, Values, and Frames 1st Edition

Well-Being: Foundations of Hedonic Psychology Paperback – February 13, 2003

David Hume

Devid Hume - dunyodagi taniqli tarixchi, iqtisodchi va falsafachi, Buyuk Britaniyadan. Falsafaga bo'lgan shubha bilan va empirik nuqtai nazar, intizomni o'rganishga yangi o'lchovni qo'shdi. Hume ko'pincha dunyoda ko'rgan eng yaxshi faylasuflar sifatida tilga olinadi.

Hume 1711 yil 7-may kuni Shotlandiyaning Edinburgh shahrida tug'ilgan. Bristolda qisqa ishlash tajribasidan so'ng 1734 yilda Frantsiyaga safar qildi va u yerda falsafiy sohani o'rganib chiqdi va inson tabiatining bir risolasini yozdi. 1737 yilda Angliyaga qaytib keldi va salbiy qabul uchun ochilgan risolani nashr qildi. Biroq, 1741-yilda o'z nomidan chop etilgan "Nashriyotlar, axloq va Siyosat" nomli keyingi kitobida qutqarilishga intildi. Kitobning muvaffakiyatli muvaffaqiyati Hume ning ishonchini tikladi va 1744 yilda Edinburgh universitetida axloq falsafasi uchun kafedra o'rindig'i uchun uni tortib oldi. Biroq, Hume tayinlashiga qarshi e'tirozlar uning e'tiqod sifatida qaralgandek mavqeini yo'qotib qo'ydi.

Devid Hume 1745 yilda Annandale Marquislarni repetitorlik qilish orqali oldinga siljiydi. Bir vaqtning o'zida o'zining tadqiqotlari ustida ishlagan va keyinchalik uning hayotida nashr etilgan yana bir asarida ishlagan. Biroq, bir yil o'tgach, u o'qituvchilikdan bo'shatildi. Keyinchalik Hume General St Clair ekspeditsiyasiga qo'shilib, u uch yil davomida kotib bo'lib xizmat qildi. Vaqt o'tgach, u o'zining navbatdagi ishini chop etdi. Garchi so'rov uning keng miqyosda e'tirof etilishiga erisha olmasa-da, u Humening bahsli fikrlarini hazm qila olmaydigan tanqidchilarning qarshiligiga sabab bo'ldi. Hume, nasroniy e'tiqodiga zid bo'lgan o'zining oddiy bo'lmagan qarashlari uchun bid'at bilan ayblandi, ammo u ateist sifatida o'z o'rniga ega bo'lgani sababli, u cherkovning yurisdiktsiyasidan tashqarida hisoblangan jazodan qochishga muvaffaq bo'ldi. Biroq, bu yana bir marta, Hume Glazgo Universitetining falsafa bo'limiga rahbarlik qilish uchun e'tibordan chetda qoldirildi.

Edinburgga qaytgach, Hume Kventaristni Edinburgdagi Advokatlar Fakultetiga topshirdi. U shu lavozimni 1751 va 1757 yillar orasida iste'foga chiqarib yubordi va shu davrda "Mening hayotim" deb nomlangan yana bir asarini yozdi. 1754 yilda Devid Xum "The History of England" (Buyuk Britaniya tarixi) nomli kitobida jamoatchilik orasida ham, boshqa soha mutaxassislari ham mashhurlikka erishdi. Bu 8 yil mobaynida chop etilgan olti jildlik kitob bo'lib, Humening o'tgan 15 yil mobaynida qilgan tadqiqotlari bilan yakunlandi. Uning kitobida, siyosiy jihatdan maqsadi bo'lgan shaxslarning xatti-harakatlarida passiv ekanligi va noma'lum sabablarga ko'ra faqat vakolatli hokimiyatga qarshi isyon ko'tarilishiga sabab bo'lgan. Humening tarixchi maqomi nafaqat konsolidatsiya qilingan, balki ushbu nashrdan keyin ham kengaytirildi. Taniqli frantsuz tarixchisi Voltaire uni eng yaxshi biron-bir tilda yozilgan deb tan oldi.

Hume 1776-yilgi "Tarix" dan keyin "Tarix" ga qadar qaytib keldi. Uning so'nggi yillari 1779-yil o'tgandan keyin nashr etiladigan "Tabiiy Dinga oid Diyaloglar" nomli keyingi ishida ishlashga sarflandi. U shuningdek Inqilobiy iqtisodchi Adam Smith , o'limidan oldin, faqat o'z sohalarida paydo bo'lgan edi.

Devid Hume falsafiy fikrni inqilob qilgani sababli buyuklardan biri sifatida tushadi. Uning asarlari, asosan, bilim faqatgina tajriba orqali emas, balki tajriba orqali

erishish mumkin bo'lgan argument bilan belgilandi va uning tajribasini empirist deb o'zgartirdi. U hissiyotlar orqali yaratilgan taassurotlar va g'oyalarni tanlaydi, ikkinchisi esa esdalikni esga soladi. Uning ishi, keyingi tadqiqotchilar Adam Smith, Odam Ferguson va Immanuil Kant tomonidan ishlab chiqilgan kashfiyotlar uchun zamin yaratdi.

Kitoblar Devid Hume

Dialogues Concerning Natural Religion (Hackett Classics) Second Edition,2 Edition

A Treatise of Human Nature (Oxford Philosophical Texts) New Ed Edition

An Inquiry Concerning Human Understanding 1st Edition

Hume: Moral Philosophy (Hackett Classics)

My Own Life Paperback – May 24, 2012

Devid McWilliams

Devid McWilliams - Irlandiyaning yetakchi iqtisodchilari, telekanallari va sharhlovchilaridan. U shuningdek, mamlakatning eng ko'p sotilgan notijoriy muallifidir. 1990-yillarda Irlandiyadagi iqtisodiy bomning atrofida shov-shuvni sotib olmagan ilk iqtisodchilarning biri iqtisodning pasayishi taxmin qilinib, tez-tez takrorlangan.

McWilliams 1966 yilda Dun Laoghaireda tug'ilgan, lekin uning tarbiyalanishi Dublinda Monkstounda bo'lib o'tdi. U erta ta'limini Dublin shahridagi Blackrock kollejidan olgan, keyin u Trinity kollejining iqtisod fakultetini shaharda egallagan. Keyinchalik ta'limni davom ettirish uchun McWilliams chet elga Belgiya shahriga bordi, u erda u Yevropa kollejiga o'qishga kirdi. 1989 yilda iqtisod sohasida magistr darajasini oldi.

McWilliams kick, o'z faoliyatini tugatganidan so'ng bank sektoriga kirib, o'zining professional faoliyatini boshladi. U Irlandiya markaziy banki tomonidan 1990 yilda iqtisodchi sifatida ishlagan, ammo u uch yil o'tgach Londonda UBSda ishlash imkoniga ega bo'lgandan keyin tark etishni tanlagan. McWilliamsning ishi Bankte Nationale de Paris (BNP) da Rivojlanayotgan Markets Research-ning

boshlig'i, shuningdek, Nyu-Yorkdagi Rockwest Capital nomli to'siq fondi ishini ko'rgan.

Biroq, McWilliams tez orada o'z onachiligida Irlandiyaga qaytib keldi va uni efirga chiqarishda karerasini ishga tushirdi. U "TV3" tarmog'ida efirga uzatilgan ishlarni muhokama qiladigan "Agenda" dasturini taklif qildi. 2002 yilda u "The Breakfast Show" deb nomlangan yana bir namoyishga mezbonlik qildi. Bu safar Nyustalk 106 radiostansiyasida. Breakfast Show'da uy egasi sifatida almashtirilgach, McWilliams televizorga qaytib, "The Big Bite" nomli suhbat dasturini taqdim etdi. McWilliams telekanallarining ekspluatatsiyasi Rudi Guilianni, Mixail Gorbachyov, Xillari Klinton va Genri Kissinger singari taniqli shaxslar va mutafakkirlar bilan suhbatlashganini ko'rgan.

Devid McWilliams jurnalistika sohasida ham katta yutuqlarga erishdi. U İrlandiyadagi mustaqil va The Sunday Business Post gazetasida, Irlandiyaning eng yirik gazetalaridagi eng og'ir vazn toifasidagi ikkita iqtisodiy masalalar bo'yicha ustunlarni boshqaradi. Ko'pincha televidenieda va radio shoularida taniqli iqtisodiy mavzular bo'yicha fikr yuritish uchun taklif qilinadi.

Yozuvchi sifatida, McWilliams to'rtta eng ko'p sotilgan kitoblarni nashr etishga muvaffaq bo'ldi. "Papa bolalari" deb nomlangan ushbu kitoblardan biri bir yil davomida eng yaxshi beshta eng yaxshi sotuvchilar ro'yxatida bo'ldi. 2007-yilda McWilliams "The Generation Game" ni nashr etdi va tez orada sotuvchi maqomiga erishdi. Bu kitob unga irland iqtisodiyotining kutilmagan o'sishi sun'iy bo'lganligi va oxir-oqibat iqtisodni buzayotganini oldindan taxmin qiladigan kam sonli iqtisodchilardan biri sifatida paydo bo'lganligi sababli uni keng tarqalib ketgan edi. Kelgusi avlod esa, turar-joylarda kredit balonu bozor. Devid McWilliams boshqa ikkita eng yaxshi sotuvchi - "Pulga ergashing" va "Yaxshi xona" ni keyinchalik 2010 va 2012 yillarda bu ikki nashrga e'lon qilindi.

McWilliams shuningdek, Dublindagi Abbey teatrida "Outsiders" deb nomlangan ko'rgazmasini ham o'tkazadi. 2010 yilda u Evropadagi birinchi iqtisod festivali Kilkenomics ni yaratdi. U stend-komediya bilan birlashtirib, iqtisodiy masalalar ustida ish olib boradi.

McWilliams o'z mulohazasida o'zini o'zi boshqarishga va o'z tahlilida shafqatsiz bo'lganiga o'zini nomladi. U Irlandiya bilan bog'liq moliyaviy, siyosiy va iqtisodiy masalalarda katta bir naslga ega. Uning hissalari Jahon iqtisodiy forumi tomonidan 2007 yilda 250 yosh global rahbarning bir qismi sifatida tanlanganidan keyin tan olingan. Tashkilot sohada sezilarli yutuqlarga erishish uchun potentsialga ega bo'lgan aspirant iqtisodchi maqomini tan oldi.

David McWilliams tomonidan yozilgan kitoblar
Follow the Money: The Tale of the Merchant of Ennis
The Good Room Paperback – International Edition, June 25, 2013
The Pope's Children: The Irish Economic Triumph and the Rise of Ireland's New Elite 1st Edition
The Generation Game Hardcover – 2007

David Ricardo

Ingliz klassik iqtisodiyotining mashhur namoyandasi David Rikardo (1772-1823) Petti va Smitning iqtisodiy g`oyalarini yanada rivojlantirdi. U Londonda sohibkor dallol yahudiy oilasida tug`ildi, 14 yoshidan otasiga yordamchi bo`ldi. Ikki yil Amsterdamda (Gollandiya) savdo maktabida ta'lim oldi. Yoshligidayoq birjadagi qulay operatsiyalar tufayli katta boylik to`pladi (1793-1812). Boyigach, tabiiy fanlar bilan, keyinchalik siyosiy iqtisod bilan shug`ullandi. U matematika, fizika, ximiya va biologiyani mustaqil o`rgandi. D.Rikardo dastlab birja dalloli, keyinroq matematika o`qituvchisi bo`ldi, ikki marta sherif (politsiya boshlig`i) etib saylandi, 1819-1823 yillarda Angliya parlamentining a'zosi edi. Parlament minbaridan o`zining ilg`or iqtisodiy fikrlarini tarqatish maqsadida foydalandi, erkin savdoni talab etdi, proteksionizm va pul muomalasi sohasidagi davlat siyosatini tanqid qildi.

Tarixiy manbalarga qaraganda, D.Rikardo 1799 yilda kurortda A.Smitning "Xalqlar boyligi..." asarini ko`rib qoladi va unda bu fanga ishtiyoq paydo bo`ladi. Bu fan bilan mashg`ulot uning uchun asosiy sohaga aylanadi. U hammani qiziqtirgan eng asosiy muammolarga javob berishga harakat qildi. U jamiyat moddiy boyligi o`sishi uchun ijtimoiy ishlab chiqarish va taqsimotning qanday sharoitlari eng qulay va optimal degan masalaga to`xtaladi. D.Rikardo yagona iqtisodiy konsepsiya asosida pul muammosi va kredit, xalqaro iqtisodiy munosabatlar, soliq, yer rentasi, xalqaro mehnat taqsimoti to`g`risida funadamental fikrlar berdi. Iqtisodchi J.S.Mill bilan do`stona munosabatda bo`lgan.

Smitdan keyinroq yashagan D.Rikardo sanoat inqilobi natijalarini to`laroq tushundi, uning fikrlari nisbatan teran bo`lib, klassik iqtisodni nihoyasiga yetkazdi; u sanoat davrining iqtisodchisi edi. Uning dastlabki "Oltin ajdahosi to`g`risida uch xat" (1809 y.) va boshqa asarlari pul va pul muammolarini tahlil qilishga bag`ishlandi. Millning tazyiqi bilan 1817 yilda uning asosiy asari bo`lgan "Siyosiy iqtisod va soliq solishning boshlanishi" chop etildi. 1824 yilda yozilgan "Milliy bank tuzishning rejasi" asari esa uning vafotidan keyin bosilib chiqdi.

Rikardo umrining oxirgi 4 yilini Angliya parlamenti a'zosi sifatida o`ziniig iqtisodiy g`oyalarini amalga oshirish uchun sarfladi. Parlamentda "non qonunlari"ni bekor qilib, iqtisodiyotni erkinlashtirish, erkin savdo va erkin matbuot, yig`ilishlar

erkinligini qo`llovchi nutqlar bilan chiqqan. 1821 y. u tomondan siyosiy iqtisod klubi tashkil etilgan.

Tadqiqot predmeti sifatida "daromadlar taqsimotini boshqaruvchi qonunlarini aniqlash"dan iboratidir. Ishlab chiqarish (moddiy ne'matlar) sohasida yuzaga keladigan daromadlar taqsimlanishining obyektiv qonunlarini aniqlash bosh vazifadir.

U Smitning g`oyalarini qo`llash bilan birga uni to`ldirdi va qarshi fikrlarni ham ilgari surdi. U kapitalistlar va ishchilarning manfaatlari bir-birlariga qarama-qarshi ekanligini ochib berdi, ma'lumki Smitda bu manfaatlar bir edi, Rikardo yer egalarining manfaati ishchi va kapitalistlarnikiga qarshi deb uqtiradi.

Rikardodagi bu o`zgarishlarga tarixiy, iqtisodiy va sotsial omillar mavjud, ulardan eng muhimi shuki, XVIII asr oxiri va XIX asrning boshlarida Angliyada sanoat to`ntarilishi ro`y berdi va bu jarayon asosan nihoyasiga yetkazildi. Oqibatda Angliya ko`p yillar davomida "dunyo fabrikasi" nomini oldi, sanoat ayniqsa tez o`sdi, ishchilar soni ortdi, shaharlar ko`paydi, lekin mehnatkashlarning qashshoqlanishi va ekspluatator sinflarning boyishi kuchaydi, ya'ni differensiatsiya yuz berdi. Mashina sanoatining rivoji tufayli ish kuni 12-13 soatgacha uzaydi, mehnat sharoiti esa yomonlashdi, ishchilar mashinaning qo`shimcha qismiga aylandi, xalq ommasi kurashga otlandi, ludditlar (mashina sindiruvchilar) harakati kuchaydi, fabrikalarga o`t qo`yildi. Ammo, sanoat inqilobi davrida proletariat hali yagona, uyushgan sinfga aylanmagan edi. Kapitalizm esa rivojlanayotgan tuzum edi, burjuaziya-sohibkorlar ham feodalizm qoldiqlariga qarshi chiqib, progressiv rol o`ynagan edi.

Demak, Rikardo Angliyada sanoat inqilobi davrining iqtisodchisi sifatida maydonga chiqdi (Smit esa manufaktura davrining iqtisodchisi edi). Rikardo shular tufayli iqtisodiy ta'limotni yuqoriroq pog`onaga ko`tardi.

Tadqiqot usuli sifatida tabiiy tartib konsepsiyasi olinadi va mamlakat boyligi sifatida ishlab chiqarishning fizik hajmlarini ko`paytirish deb hisoblanadi. Buning uchun esa erkin raqobat va iqtisodiy liberalizmning boshqa prinsiplarini qo`llash darkordir. Masalan, mamlakatga erkin oziq-ovqat kiritish ("non qonunlari"ga qarshi) daromad normasini kamaytirmay va yer rentasini uncha oshirmagan holda kapital jamg`arishni o`stirishga olib keladi deb hisoblaydi.

A.Smit kabi D.Rikardo ham mantiqiy abstraksiya usulini ham keng qo`llagan.

Rikardoning asarlari iqtisodiyot fanining predmeti va metodini aniqlashda, iqtisodiy tadqiqot metodologiyasini amaliy ishlab chiqishda muhim rol o`ynadi. Uning fikricha, jamiyatning sinfiy tuzilishi uning iqtisodiy faoliyatida hal qiluvchi o`rinni egallaydi. Siyosiy iqtisodning asosiy vazifasi "yr mahsuloti" (ya'ni milliy daromad va milliy boylik)ni uch asosiy sinf o`rtasidagi taqsimoti qonunlarini aniqlashdan iborat. Bu taqsimot ishlab chiqarish sharoiti va manfaatlaridan kelib chiqishi kerak edi va bu Rikardoning yutug`i edi, ammo uning xatosi shuki, u taqsimot usulini moddiy ne'matlarni ishlab chiqarish usuli bilan bog`liq qilib qo`ygan. U mantiqiy abstraksiya metodidan foydalandi, ijtimoiy fanlarda aniq fanlarning usuli, ayniqsa, ilmiy deduksiyani keng qo`lladi. U o`z konsepsiyasi asosiga qiymat qonunini, ya'ni tovarlarning qiymatini sarflangan mehnat bilan aniqlashni qo`ydi. Faqat bir omil - "Mehnat" qiymatining asosida yotadi, deb yozadi olim.

Boshqa iqtisodiy kategoriyalar shu qonunga qanchalik mos kelishkelmasligini o`rgandi. Rikardo kapitalizmni jamiyatni tashkil etishning yakkayu yagona tabiiy va abadiy shakli deb o`ylagan.

Rikardo qiymat qonunini ishlab chiqishda Smitning xulosalariga, garchi ularni qisman rad etsada, suyandi va ularni rivojlantirdi. U tovarning ikki faktori: iste'mol va almashuv qiymatlarini yanada aniqroq o`rgandi (masalan, nonni yeyish va sotish mumkin). Foydalilik (iste'mol qiymati) almashuv qiymatining zaruriy sharti, ammo uning o`lchovi bo`la olmaydi. Barcha tovarlarning almashuv qiymati (ba'zi hollar bundan mustasno, masalan ilgarigi rassomlarning kartinalari, noyob vino) va ularni ishlab chiqarishga ketgan mehnat sarflari va chiqimlari bilan aniqlanadi. Almashuv qiymati har doim nisbiy bo`lib, boshqa tovar yoki pulning ma'lum miqdorida o`z aksini topishi tufayli Rikardo absolut qiymat ham bo`lishi kerak, degan masalani qo`ydi. Bu qiymat substansiyasi mehnatdagi mehnat miqdoridir. Almashuv qiymati absolut qiymat ro`yobga chiqa oladigan zaruriy va yagona mumkin bo`lgan shakldir. Lekin Rikardo bu g`oyani umrining oxirida tugallanmagan asarining "Absolut va nisbiy qiymat" bobida bergan, ya'ni fikr mantiqiy oxiriga yetkazilmagan. Marksning fikricha, Rikardo qiymatni faqat miqdoriy tekshirdi, tarixdan tashqarida o`rgandi, ya'ni mehnatni qiymat bilan yaraluvchi mahsulotning tabiiy xususiyati va bu jarayonni barcha ijtimoiy tuzumlarga xos deb o`yladi.

Rikardo Smitning g`oyalarini to`ldirdi. Agar Smitning g`oyasi bo`yicha qiymat oddiy tovar ishlab chiqarishda sarflangan mehnat bilan aniqlansa, kapitalistik ishlab chiqarishda bu qiymat realizatsiya qilinadigan daromadlardan iborat edi. Rikardo qiymatni aniqlashda sarflangan mehnatdan foydalandi. Rikardo ish haqining tovar qiymatiga ta'sirini rad etdi. Masalan, deydi u, agar mehnat unumdorligi oshmay turib ish haqi ko`tarilsa, bundan tovar qiymati o`zgarmaydi. Boshqa sharoitlar o`zgarmagan holda, bu holat tovar bahosiga ham ta'sir etmasligi kerak, faqat ish haqi va tovar bahosidagi foyda o`rtasidagi nisbatni o`zgartirishi mumkin. Kapitalistlar erkin raqobat sharoitida ish haqi o`sishini bahoga ko`chira olmaydi va foydaning bir qismidan mahrum bo`lishga majbur. Bu qoida katta ijtimoiy-siyosiy xarakterga ega, chunki Smit ishchilarning ish haqini oshirish uchun kurash befoyda, negaki ish haqi oshsa, baholar ham oshadi, degan fikrda bo`lgan (real daromad o`zgarmaydi). Ish haqi oshganda baholar o`zgarmaydi, kapitalistlarning foyda normasi kamayadi.

Rikardo Smit kabi qiymatning mehnat nazariyasini kapitalistik ishlab chiqarish sharoitida qo`llashda katta qiyinchilikka uchradi. Qiymatning ishlab chiqarish bahosiga aylanish muammosiga e'tibor berdi va uni hal etishga urindi. Real hayotda kapitaldan olinadigan foyda shu kapitalning miqdori bilan aniqlanadi yoki foyda normasi mo’tadillashish tendensiyasiga ega. Ammo tovarlar ularni ishlab chiqarishga sarf bo`lgan jonli mehnat sarflariga mos ravishda bir-biriga almashsa, bunday bo`lishi mumkin emas. Bu holda kapitalning organik tuzilishi (C G` Y) past bo`lgan yoki kapitali tez oborot bo`ladigan tarmoqlar boshqa organik tuzilishi yuqori bo`lgan va kapitali sekinroq oborot bo`ladigan tarmoqlarga nisbatan ustunlikka ega bo`ladilar. Birinchilari ko`proq mehnat sarflaganlari uchun tovar bahosi nisbatan yuqori bo`ladi va kattaroq foyda oladi. Ammo bunda kapital shu tarmoqlarga oqib o`tar edi va ikkinchi tarmoqlarga oqib o`tmas edi, natijada ikkinchi tarmoqlar rivojlanmasdi. Bu qarama-qarshilikni hal etish uchun Rikardo Smitning qiymat

nazariyasini modifikatsiyalashtirdi (o`zgartirdi). Ammo ishlab chiqarish bahosi va o`rtacha foydani oraliq zvenolarni tahlil qilish va qiymat qonuni asosida hal etish o`rniga bu kategoriyalarni qiymat qonuniga keltirishga urinadi. Bu bosqichda Rikardo avvalgi, ish haqi tovar qiymatiga amalda ta'sir etmaydi, degan tezisidan voz kechdi. U kapital tarkibi va oborotidagi farqlar mehnatga turlicha haq to`lash tufayli qiymatga ham ta'sir etadi, degan fikrni berdi. Ammo bu g`oya mantiqiy yechimga ega emas edi.

Rikardo ish haqi, foyda va renta masalalarini yechishga katta hissa qo`shdi. U Smit kabi asosiy uch sinfning dastlabki daromadlari masalasiga e'tibor berdi. U mehnatni tovar deb (aslida ishchi kuchi tovar) hisoblab, mehnatning bozor bahosi (ish haqi) tabiiy baho bo`ladi va shu atrofda o`zgaradi; tabiiy baho deganda ishchi kuchining qiymatini tushungan. Rikardo masalaga tarixiy an'analar asosida yondashishga urinsa ham mehnatning tabiiy bahosini jismoniy minimumga tenglashtiradi. Masalan, nonning bahosi va ish haqining pul miqdori o`rtasida bevosita bog`liqlik bor,- deydi u, - agar nonning bahosi oshganda ish haqi o`zgarmasa, ishchilar och qoladi va o`limga mahkum etiladi.

Rikardo Maltus kabi (bu olimning fikrlari quyida beriladi) ishchilarning haqlari ochlik darajasida ushlab turilishi kapitalizmga xos qonun emas, barchaga tegishli tabiiy qonunlar tufaylidir, deydi. Ma'lum qulay sharoitlardagina ishlab chiqarish kuchlari aholi o`sishini ta'minlay oladi va ishchilar kam haq olganliklaridan norozi bo`lmasliklari kerak, degan fikr ilgari suriladi. Rikardo qo`shimcha qiymatni uning konkret shakllari - foyda, ssuda foizi, renta sifatida tahlil etadi.

Ishchi o`z mehnati bilan ish haqi sifatida oladigan miqdordan ko`proq qiymat yaratishi o`z-o`zidan ravshan, deydi u. Ammo uni ish haqi va foyda nisbati, ya'ni ishchining qancha olishi va kapitalistga qancha qolishi qiziqtiradi. U qiymat strukturasi va tovar bahosini aniqlaganda "Smit dogmasi"dagi xatoga yo`l qo`yadi, ya'ni doimiy kapital S ning yangi mahsulotdagi hissasini inkor etadi. Tovar qiymati ish haqi va foydadan iborat bo`lganligi sababli, foyda ish haqiga teskari proporsional va unga bog`liq. Foyda amalda qo`shimcha qiymat sifatida qaraladi. Rikardo foydaning yer rentasini to`lagandan keyingi holatni o`rganadi. Undan tashqari foyda avans qilingan kapital miqdoriga proporsional deb hisoblaydi. U foyda normasining pasayish tendensiyasiga alohida e'tibor berdi. U buning bosh sababi kapitalizmga xos narsa bo`lmay, tabiiy omildir, degan. Foyda normasining pasayishi oxir-oqibatda kapital jamg`arilishining kamayishiga olib kelishi mumkinligi uni tashvishga solgan. U kapital deb ishlab chiqarish vositalari va kapitalistning ishchilarga ish haqi sifatidagi harajatlarni tushungan. U kapitalni natura holda va tarixdan tashqari tushungan. Uningcha, ibtidoiy ovchi va baliqchi kapital egasi bo`lgan (bu albatta xato fikr).

Rikardo yer rentasini tahlil qilishda muhim yutuqlarga erishdi. U renta nazariyasini qiymatning mehnat nazariyasiga asoslanib tekshirdi. Rentaning manbayi yerning qandaydir saxiyligi emas, balki ma'lum mulkiy munosabatlar sharoitida yerga qilinadigan mehnatdir, deb hisobladi. Yer resurslari cheklangan bo`lib, unumdorligi va joylashuvi turlicha bo`lgan yerlar ishlanishi tufayli qishloq xo`jaligi mahsulotlarining qiymati yomon uchastkalardagi mehnat sarflari bilan aniqlanadi. Bunday yerlar sohibkorga o`rtacha foyda beradi va renta bermaydi. Nisbatan yaxshi

yerlarda foyda o`rtacha normadan yuqori bo`ladi, ana shu ortiqcha foyda renta sifatida yer egasi tomonidan olinadi. Yomonroq yerlar xo`jalik hisobiga jalb etilishi orqali yer egalarining oladigan rentasi o`z-o`zidan ortadi, vaholanki ular biror ish qilmaydi, sarfxarajat ham qilmaydi.

Rikardo bu yerda differensial renta hosil bo`lishini ko`rsatib berdi. U xususiy mulkchilik sharoitida yomon yerlar ham ma'lum renta keltirishi mumkinligini inkor etdi. Lekin shunday renta bor, u absolut renta bo`lib, uni Marks va boshqa olimlar atroflicha o`rganganlar.

Rikardo pul va pul muomalasi masalalariga katta e'tibor qildi. U dastlabki asarlarida pulni ichki qiymatga ega bo`lgan tovar deb qaragan. Pul qiymati unga sarf qilingan mehnat bilan aniqlangan. Rikardo pulning xususiyati shuki, u alohida tovar, boshqa tovarlarning qiymat o`lchovi va muomala vositasi sifatida harakat qiladi, deydi. U qog`oz pullarning miqdorida muomalada bo`lgan tovar massasi qiymatiga mos (ya'ni proporsional) bo`lishi kerak, ortiqchasi bank tomonidan iste'moldan chiqarilishi zarur, deydi.

Ammo, u o`zining bosh asarida bu konsepsiyadan chekinadi, avval pullarning ichki qiymati bor, deb gapirgan bo`lsa, keyinroq u pulni texnik vosita deb izohladi va pulning miqdoriy nazariyasini ishlab chiqa boshladi. Uning fikricha, muomaladagi pulning miqdori turlicha va erkin bo`lishi mumkin, pulning qiymati esa muomala sohasida belgilanadi va uning miqdoriga bog`liq bo`ladi. Rikardo erkin savdo tarafdori bo`lgan, u merkantilistlardan farqli ravishda tovar ishlab chiqarish tovar kiritishdan ortiq, ya'ni eksport kam va import ko`p bo`lishidan, mamlakatdan oltin chiqib ketishidan xavfsirashga hojat yo`q, deydi, chunki erkin import avtomatik ravishda oltin muomalasi va baho o`zgarishini tartibga soladi, shuning uchun iqtisodiy tanglik ta'minlanishiga yordam berishiga Rikardoning ishonchi komil edi.

Rikardo Angliyaning tashqi aloqalari iqtisodiyotda katta rol o`ynashini alohida o`rgandi. U birinchilardan bo`lib ayrim tovarlarni ishlab chiqarishdangina emas, balki mamlakatlar o`rtasida ham xalqaro mehnat taqsimoti va ixtisoslashuvning foydaliligini isbotlab berdi. Bunda nisbiy afzallik tamoyil mavjudligini ishlab chiqdi. Bu tamoyil universalroq bo`lib, A.Smitdagi mutlaq afzallik prinsipo` (yuqorida berilgan) xususiy hal sifatida qabul qilinadi. Bu prinsipga ko`ra ayrim mamlakatlar ma'lum tovarlarni ishlab chiqarishda ayrim qulayliklarga ega bo`ladi va kam harajat sarf qiladi. Bunda tabiiy va iqlimiy omillar ham katta rol o`ynaydi (mutlaq ustunlik). Ma'lum tovarlarni ishlab chiqarish bu mamlakat uchun boshqa mamlakatlardagiga nisbatan qulayroq bo`lishi mumkin. Mamlakatlari tabiiy, texnologik va madaniy farqlari tufayli ishlab chiqarish xarajatlari turlicha bo`ladi. Ixtisoslashuv hatto qoloq davlat uchun ham qulayroq bo`ladi, masalan O`zbekiston uchun paxta, Braziliya uchun kofe kabi.

Erkin savdo avvalo ingliz sohibkorlari manfaatlariga mos tushsa ham, u paytda bu g`oya prinsipial jihatdan ham progressiv edi. Bu savdo siyosati "fritrederlik" bo`lib, "proteksionizm"dan prinsipial farq qiladi. Xalqaro savdoni belgilovchi omillar nimadan iborat? Nima uchun ma'lum bir tovarlar eksport qilinadiyu, boshqalari import qilinadi? Tashqi savdo ishlab chiqarish va iqtisodiy taraqqiyot uchun nimalar beradi? degan savollarga javob beriladi. Shunday misol keltiriladi: Shotlandiyada uzum vinosi qilish mumkin, ammo mehnat sarflari juda

yuqori bo`ladi, bu yerda suli yetishtirish qulay, uni esa Portugaliya vinosiga almashgan ma'qul, chunki vinoni qilishga u yerda kam xarajat sarflanadi. Albatta, bu eng oddiy misol.

Rikardo bu masalaga ancha prinsipial yondashdi. Agar Shotlandiyada ham suli, ham vino kam chiqimlar bilan ishlab chiqarilsa ham, bu mamlakatda suli bo`yicha vinoga qaraganda ustunlik ko`proq, chunki chiqimlar nisbati va almashuv proporsiyalari hisobga olinganda bu davlat uchun faqat suli yetishtirish nisbatan qulay, Portugaliya uchun esa vino chiqarish foydalidir. Bu nisbiy chiqimlar yoki nisbiy ustunlik tamoyilidir. U bu tamoyilini qiymatning mehnat nazariyasida ham isbotladi va uni raqamlar yordamida ko`rsatib berdi. Xuddi shunga o`xshash misol mato to`qish sohasida Angliya va Fransiya misolida taqqoslangan. AQSH va Braziliya solishtirilganda don va kofe ishlab chiqarish afzalligi ko`rinadi. Bu misollardan shu narsa ko`rinadiki, nisbiy ustunlik mavjud bo`lsa, ixtisoslashuv va almashuv ikkala mamlakat uchun ham foydalidir. Bundan mamlakatlar o`rtasida xalqaro mehnat taqsimoti va ishlab chiqarishning ixtisoslashuvi zarurligi kelib chiqadi. Rikardo bo`yicha ishlab chiqilgan tovarlarni realizatsiya qilish kapitalistik xo`jalik uchun prinsipial muammo bo`la olmaydi. U ortiqcha ishlab chiqarish inqirozi mumkin emas, kapitalistik sistema uchun bu jiddiy xavf tug`dirmaydi, degan fikrda edi, chunki talab va taklif doimo mos tushadi. Smit kabi Rikardo ham kapitalizm sistemasining qarama-qarshiligini tushunib yetmadi. Chunki bu davrda hali inqirozlar yo`q edi, faqat 1825 yilda birinchi bor ana shunday inqiroz ro`y berdi (asar ancha oldin yozilgan).

Rikardoning 1815 yilda yozilgan "Nonga bo`lgan past bahoning kapital foydasiga bo`lgan ta'siri to`g`risidagi tajriba" nomli pamfletida sinflarning iqtisodiy munosabatlari va kapitalizm rivojlanish nazariyasi qisqa, ammo lo`nda tarzda bayon etilgan. Uning asosiy xulosalari quyidagilardan iborat: agar iqtisodiyot rivoji o`z holiga qo`yilsa, aholining o`sishi va kam unumdor yerlarga ishlov berishga o`tilishi tufayli qishloq xo`jaligi mahsulotlarining bahosi oshib boradi. Buning barcha foydasi yer egalari bo`lgan lendlordlarga o`tadi. Vaholanki kapitalga bo`lgan foyda normasi pasayadi. Bundan esa ishchilar ham ziyon ko`radi, chunki ularning mehnatiga talab pasayib boradi. Xo`sh, bu tendensiyaning oldini olish mumkinmi? Xususan, xorijdan arzon don import qilish kerak, demak, bundan "Non qonunlari"ni bekor qilish kerak degan xulosa chiqariladi (Angliyada non va donga yuqori baho qo`ygan maxsus qonun bor edi, uni "Non qonunlari" deb atalardi, bu qonunlar 1830 yilda to`la bekor qilindi). Rikardo parlament a'zosi sifatida doim erkin savdo uchun kurash olib bordi. Tarix bu g`oyaning to`g`riligini amalda isbotladi.

XVIII asrning oxirida (1789-1794 yillar) G’arbiy Yevropadagi eng yirik burjua inqilobi Fransiyada ro`y berdi. Bu inqilob mamlakatdagi feodal munosabatlarga to`la barham berdi va kapitalizm (bozor)ning tez rivoji uchun yo`l ochib berdi, ammo bu o`zgarishlar tekis va ravon amalga oshmadi. Sanoat to`ntarilishi mashina industriyasini boshladi. Kapitalistik munosabatlarning bir qancha pozitiv tomonlari bilan birga anchagina negativ oqibatlari ham ko`rina boshladi. Ana shunday sharoitda klassik maktab vakillari yaratgan ta'limotlarni har tomonlama to`ldirish va qayta ko`rib chiqishga kirishildi, bu jarayon Fransiya, Angliya va AQSHda XVIII asr oxiri - XIX asr 1-yarmida ro`y bera boshladi. Bu

davrdagi ta'limotlarga xos xususiyat shu ediki, ularda barcha iqtisodiyot kategoriyalari to`laligicha emas, balki qisman, ya'ni ularning ayrimlari olinib, tadqiq qilindi. Fransiyada Sey, Bastia, Angliyada Maltus, Senior, AQSHda Keri va boshqalar klassik iqtisodiy maktabni qayta ko`rib chiqish, uni to`ldirish, zamonga moslash istaklari bilan o`ziga xos ta'limotlaryoyo yuzaga kela boshladi. 1-bosqich V.Petti va P.Buagilber, 2-bosqich A.Smit va D.Rikardo nomlari bilan bog`liq bo`lsa,bu davrni klassik maktab evolutsiyasining uchinchi bosqichi sifatida qarash mumkin.

Rikardon o'z faoliyati davomida mashhurlik va moliyaviy taraqqiyotni amalga oshira oldi. Uning o'limi uning hozirgi dollarlarida 100 million dollarga baholandi. Rikardo shuningdek Jeremy Bentham, Jeyms Mill va Tomas Maltus singari taniqli iqtisodchilar va faylasuflarga duch keldi. 1819 yilda Britaniya Parlamentiga qo'shilgan, ammo og'ir kasallik tufayli 1823 yilda o'z o'rnini bo'shatishga majbur bo'lgan. Devid Rikardoning o'sha yili 11 sentyabrda Gatcombe Parkda 51 yoshida vafot etgan.

Devid Rikardoning kitoblari

The Principles of Political Economy and Taxation Paperback – June 11, 2004

Proposals for an Economical and Secure Currency: With Observations On The Profits Of The Bank Of England, As They

Regard The Public And The ... - British and Irish History, 19th Century)

David Ricardo: Notes on Malthus's 'Measure of Value' 1st Edition

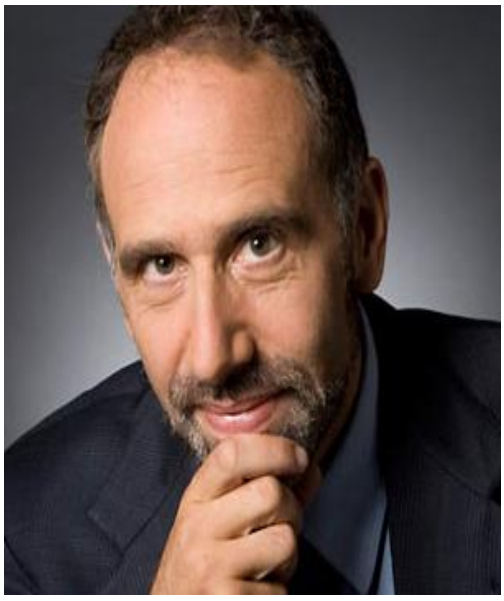

Dean Baker

Dean Beyker makroiqtisodiyotda ixtisoslashgan amerikalik iqtisodchi. U Amerika Qo'shma Shtatlaridagi Iqtisodiy va Siyosiy tadqiqotlar markazini tashkil qilish uchun eng yaxshi tanilgan.

Beyker 1958 yil 13-iyulda tug'ilgan. B.A. 1981-yilda Swarthmore kollejidan so'ng, Denver universitetiga o'qishga kirdi va 1983-yilda erishdi. Beyker Michigan

universitetining doktorlik dissertatsiyasini ta'qib qilib, o'z ta'limini davom ettirdi. 1988 yilda iste'mol nazariyasi bo'yicha dissertatsiyasini topshirgandan keyin doktorlik dissertatsiyasini tugatdi. Bakerning aytishicha, iste'mol nazariyasi faqatgina jismoniy xususiyatlaridan tashqarida ko'rib chiqilsa, ularni to'g'ri tasniflashi mumkin bo'lgan holda, o'rganish mumkin. Uning so'zlariga ko'ra, iste'mol nazariyasi, agar shaxs o'ziga ma'lum bir narsadan foydalanganda, u qanday ekanligi haqida ma'lumot bermaydi. Baker iste'mol nazariyasining ayrim da'volaridan voz kechishga kirishdi va xususiy iste'mol qilishdan ko'ra shaxsiy iste'mol qarorlari jamiyat tomonidan qanday ta'sir ko'rsata olishi va shu bilan birga, ob'ektlarning odamlar tomonidan qanday ishlatilishini aniqlaydi.

Michigan universitetida bo'lgan vaqtida Baker talabalarning qo'zg'olonlarida faol ishtirok etgan. U bir vaqtlar Rep.Carl Purselning Kontrasga harbiy yordam ko'rsatishga bo'lgan moyilligiga qarshi isyondan hibsga olingan. Keyinchalik Michigan shtatining ikkinchi Kongress tumanida Pursel bilan boshchilik qilish uchun boshini egalladi va Contrasga yordam berishga qarshi chiqdi, ammo g'alaba qozona olmadi.

Ta'limni tugatgandan so'ng, Beyker iqtisodiy siyosat instituti tomonidan katta iqtisodchi sifatida ishga qabul qilindi. U Bucknell universitetida iqtisod fanlari dotsenti rolini o'ynagan. Uning boshqa professional faoliyatlari orasida Jahon banki, AQSh Kongressining Qo'shma iqtisodiy qo'mitasi va OECDning kasaba uyushmasi maslahat kengashiga konsalting xizmatlarini taklif qilish kiradi. 1999 yilda iqtisodchi Mark Veysbrot bilan birgalikda iqtisodiy va siyosiy tadqiqotlar markazini shakllantirish uchun birgalikda ish olib bordi.

Dean Beyker o'z faoliyatini davom ettirar ekan, "Liberallashning oxiri - bozorni muvaffaqiyatli qilish, iqtisodiyotni jiddiy qabul qilish" kabi bir qator kitoblarni nashr etuvchi muallif sifatida katta muvaffaqiyat qozondi. Shuningdek, u "Eng yaxshi narxlarni qabul qilish: iste'molchilar narxlarining indeksi" deb nomlangan jurnalni chop etdi, bu esa yilning eng yaxshi ilmiy matnlaridan biri sifatida tanlovi mukofotiga sazovor bo'ldi. Uning boshqa kitobi, "Soxta daromadlar: Bubble iqtisodiyotidan qutulish", 2008 yilda AQShning iqtisodiy inqirozining sababi ortida turgan omillarga aylandi va zararni qoplash uchun qanday choralar ko'rish kerakligini aniqladi. Buning ortidan, 2009 yilda uy-joy bozori qanday pasayganligi va undan keyingi takomillashtirish choralari siyosatchilarning o'zlarini qiziqtirayotgani xususida batafsil bayon qilingan "Tuproq va puflash: qabariq iqtisodiyotining ko'tarilishi va tushishi" vaziyat.

Beyker "The Guardian" (Buyuk Britaniya), "The Huffington Post" va "TruthOut" kabi taniqli gazetalarda ustunlarni boshqargan. Uning boshqa asarlari Nyu-York Tayms, CNBC, Washington Post va CNN kabi jurnallarda ham o'rin olgan. Baker, o'z blogida "Beat the Press" ni sharhlaydi, u erda o'z tahlillarini va asosiy iqtisodiy masalalar bo'yicha fikrlarini taklif qiladi. O'sha paytda u uy-joy bozori holatiga qarab, iqtisodiy inqirozni boshdan kechirmoqchi bo'lgan kam sonli iqtisodchilardan biri edi va Federal zahiradagi krizisni boshqaruvchi Alan Grinspanni qattiq qoraladi.

Dean Beyker kitoblari:

The United States Since 1980

Taking Economics Seriously (Boston Review Books) Hardcover – April 2, 2010

The Conservative Nanny State: How the Wealthy Use the Government to Stay Rich and Get Richer Paperback – July 18, 2006

The End of Loser Liberalism: Making Markets Progressive Paperback – September 19, 2011

Globalization and Progressive Economic Policy Paperback – November 13, 1998

Plunder and Blunder: The Rise and Fall of the Bubble Economy Paperback – February 1, 2011

Social Security: The Phony Crisis New edition Edition

Getting Prices Right: Debate Over the Consumer Price Index (Economic Policy Institute) 1st Edition

Edvard Xeyting Chemberlin

Edvard Xeyting Chemberlin (1899-1967) o`z asarida monopoliyaning mohiyati, monopol baho va monopol foydaning yuzaga kelishining chuqur tahlilini bepradi. Uning fikricha, monopoliyaning mohiyati - bu taklif ustidan nazorat, bunda baho ustidan ham nazorat bo`ladi.

Differensiatsiya kuchayib borgan sari har bir sotuvchi absolut (mutloq) monopoliyaga ega bo`ladi, ammo shu bilan birga, o`rnini bosa oladigan boshqa mahsulot ishlab chiqaruvchining nomukammal raqobatiga uchraydi. Shundan kelib chiqib, barchasotuvchilar "raqobatchi monopolistlar" bo`lib, "monopolistik raqobat" kuchlari ta'siri sharoitida ish yuritadilar.

Chemberlin fikricha, bozorlar o`zaro bog`langan, chunki bir-biriga bog`liq bo`lmagan sotuvchilar vazifasi bir-biriga yaqin bo`lgan mahsulotlarni realizatsiya qilishda hamohangdirlar. Real hayotda bozorlar u yoki bu darajada nomukammaldirlar, shu sababli muvozanatga intilish to`g`risida gapirish o`ta soddalikdir. Natijada har bir sotuvchi monopolist deb hisoblanadi, uning o`z xaridorlari, "noyob" mahsulotini oluvchilar bo`ladi. Bozordagi monopolistik sifatida baholarni tartibga soladi. Bu esa tovarlar va xizmatlarning real taklif hajmi "sof" raqobat sharoitidagidan kam, bahosi esa yuqoriroq bo`ladi. Bu yerda mahsulot differensiyasi eng muhim shartdi. Bu kategoriyaning mohiyati shundaki, sotuvchilarning tovari (yoki xizmati) da boshqalarnikidan keskin farq qiluvchi belgisi bo`lishi kerakligidir. Bu belgi xaridor uchun real yoki xayoliy bo`lishi, aslida esa

xuddi shu mahsulotga afzallik berilishiga olib kelishi shart. Bunday differensiatsiya bo`lgan sharoitda xaridorlar va sotuvchilar tasodifiy yoki tartibsiz juftlikka (bu sof raqobatda bo`ladi) birlashmaydilar, bu yerda afzallika asoslangan tanlov hal qiluvchidir.

Sotuvchi -monopolist qo`shimcha xarajarlar qilish yo`li bilan sotilayotgan mahsulot hajmini oshirishi (bunda tovar bahosi pasayishi) mumkin. Boshqa xuddi shunday tovar sotuvchilar esa bu shuni darhol amalga oshira olmaydi deb raqobatdosh tovar markasi bahosini pasaytirish yoki yangisini i.ch. davomida, xuddi shunday choralar boshqa raqobatchi tomonidan qo`llanilishi mumkinligidan bexavotir bo`ladi.

Raqobatning baholanmaydigan omillari qatoriga tovarlar sifati va reklama kiradi va ular individual yoki alohida xususiyatlarga egadir. Differensiatsiya mahsulotning o`z ma'lum xususiyatlari asosida shakllanishi, maslan, alohida xususiyatlar - fabrika markasi, firma nomi, qadoqlash yoki tara (agar ular bo`lsa) bo`yicha yoki sifat, shakl, rang, stil asosida individual xususiyatlari bilan belgilanadi.

Reklama to`g`risidagi g`oyalarning dolzarbligi shundaki, ular hozirgi davrda ham o`z ahamiyatini yo`qotmagan. Reklama talabga ikki tomonlama ta'sir etadi, u ehtiyojni shakllantirishga ta'sir etadi va uning o`zgarishini ham hisobga oladi. Reklama tufayli talab oshganligi sababli, belgilangan bahodan qat'iy nazar, mahsulot sotilish hajmi ortadi. Reklama ustasining san'ati gipnozchining san'atiga o`xshash bo`ladi. Agar xaridor holati ustidan nazorat o`rnatilsa, reklama uchun ketgan xarajatlar daromad oshishini ta'minlaydi. Ammo reklamani takrorlayverishdan samaradorlik cheksiz emas, daromadlar sotish xarajatlari oshgan sari kamayadi.

Yuqorida keltirilgan masalalar bilan birga, chakana savdoda raqobatning baholanmaydigan qatoriga sotuvchining qulay joylashuvi, uning korxonasiga xos umumiy atmosfera yoki umumiy stil, ishni olib borish uslubi (manera), odil ishbilarmon sifatidagi obro`si, muloyimligi, epchilligi, xaridorlar va birga ishlayotgan bilan shaxsiy bog`lanishlari, muhim ahamiyatga ega.

Baholanmaydigan omillar majmuyi haqiqiy qiymat nazariyasi doirasida hisobga olinishi kerak. Sof raqobatda har bir sotuvchining bozori uning raqib bozori bilan qo`shilib ketadi; monopolistik raqobat sharoitida esa bozor boshqalardan ajralgan bo`ladi, buning hammasi birgalikda ishlovchi sotuvchilarning yagona bozorini emas, balki sotuvchilar o`rtasida (har biriga bittadan) taqsimlangan o`zaro bog`langan bozorlar tarmog`ini tashkil etadi.

Sof raqobat sharoitida alohida sotuvchi bozori umumiy bozor bilna qo`shilib, faqat amaldagi baho bo`yicha istalgancha tovarni realizatsiya qiladi. Ikkinchi holatda tovarni sotish cheklanadi va yangi uchta omil: 1) baho; 2) mahsulot xususiyati va 3)reklamaga xarajatlar bilan belgilanadi. Mana shu omillar yordamida xaridorlarning iste'mol qarorlariga ta'sir etiladi. Bunda baholarni pasaytirish omili alohida ahamiyat kasb etadi, chunki tovarga baho pasayishi mahsulot sifati pasayishi tarzida qilinish ehtimoli bo`ladi.

Monopolistik raqobatning o`ziga xos xususiyatlaridan biri shuki, bunda baholar raqobati yo`qotiladi, oqibatda "quvvatlar ortiqchaligi fenomeni"doimiy va odatdagi xodisaga aylanadi. Bu ortiqchalik "jazosiz" uzoq vaqt davomida ko`payib boradi, chunki u doim xarajatlardan kattaroq bo`lgan boholar hisobiga qoplanib

turadi. Butun bozorning ma'lum qismini egallash darajasini ko`rsatuvchi bu ko`rsatkich (fenomen) faqat alohida patentlar va fabrika markalari bilangina qo`llanmasdan, boshqa, ya'ni obro`, ustalik, alohida mahorat kabi xodisalar bilan ham qo`llab-quvvatlanadi. Bu xodisalar erkin kasb ega (rassom, muzika) faoliyat sohasining bir qismi bo`lib, ular ham " monopol daromadlar nazariyasi" predmetidir.

Differensiatsiyalashgan mahsulot baho muammosi raqobatli talab va harajat egri chiziqlari doirasiga kiritilishi mumkin emas, bu avvaldan xulosalardagi xatolarga olib keladi; baho haddan tashqari past, ishlab chiqarish masshtabi - juda katta, korxonalar soni - juda kichik bo`lib chiqadi. Bundan tashqari raqobatning yana ikkita jihati: differensiatsiya va sotish xarajatlari butunlay tushib qoladi. Shu sababli baholarni to`la bilmaslik mahsulotga talab elastikligi (qayshiqoqlik)ni pasaytiradi, bu esa reklama talabning elastikligini oshirishi, baholar raqobatini esa ancha keng qilishiga o`xshaydi va baholar yordamida talab etiladigan qo`shimcha xarajatlarni qoplaydi.

Raqobat kurashi evolutsiyasi tovar sifatini oshiradi (buni patent, mualliflik huquqlari, firma himoya belgilari, firma alohida qadoqlash usuli, mahsulot sifatini yaxshilash maqsadida, firmaning qulay joylashuvi). Reklama esa, erkin raqobat sharoitidan farqli ravishda, bozorlar qo`shilib ketishigayo`l qo`ymaydi.

Baholanmagan raqobat omillari firmani xaridorlar talabini qondirish uchun yangi imkoniyatlar qidirishga undaydi, ularga "havasning pullik qoidalari" ni singdirib boradi.

Ishlab chiqarish va sotish xarajatlari konsepsiyasida xarajatlar fabrika doirasida tovarlarni ishlab chiqarishga ketgan sarflardangina (birinchi) emas deb qaraladi. Transport (tashish), sortirovka (ajratish), saqlash, uylarga yetkazish xarajatlari (ikkinchi) mavjud bo`lib, ular talablarni qondirish uchun yanada yaxshi qulayliklar yaratadi. Ikki xil ko`rinishdagi xarajat o`rtasida chegara o`tkazish (ishlab chiqarish xarajatlari, sotish xarajatlari) taklif va talab o`rtasidagi farq kabi qiymat nazariyasida fundamental ahamiyat kasb etadi. Sotish xarajatlari maskur maxsulotga talabni oshiradi, ishlab chiqarish xarajatlari uning taklifini oshiradi.

"Klassik" va "neoklassik" lar fikricha, sof raqobat iqtisodiy o`sishning xal qiluvchi sharti deb hisoblagan bo`lsa, E.Chemberlin ta'limotiga ko`ra, raqobat - monopolistlar orasida ham raqobat doimo mavjud, bu baholi va baholanmagan raqobat rivoji orqali namoyon bo`ladi (mahsulot va reklama sifatini takomillashtirish bilan bog`liq). Birinchi marta iqtisodiy liberalizm g`oyasida real hayotda sof raqobat ham, sof monopoliya ham mavjud emas degan fikr paydo bo`ldi, o`z mohiyatiga ko`ra monopolistik raqobat ko`p sonli sotuvchilar o`rtasida kuzatiladi, bu raqobat darajasi bir-birini qoplaydigan raqobatlashayotgan tovarlar soni ortishi bilan kuchayib boradi.

Bundan shunday muhim xulosa chiqariladiki, monopolistik raqobat sharoitida xaridor raqobatlashayotgan bir tovarni boshqasidan, bir sotuvchini (mutlaq noevivalent bir xil tovarni) boshqa sotuvchidan afzal qurishi mumkin. E.Chemberlin mantiqi bo`yicha, kichik yoki o`rtacha sotuvchi va ishlab chiqaruvchi ham monopolist bo`lishi va yirik korxona subekti bilan bo`ladigan musobaqada bemalol ishtirok etishi mumkin. Chunki (markscha tanqidlarga qaramay) monopoliya kapital va ishlab chiqarish konsepsiyasi, kapital markazlashuvining zaruriy oqibati emasdir,

bozor iqtisodiyoti kuchayib borayotgan tendensiyalar raqobati xosdir. Amalda monopoliya va monopol bo`lmagan (nomonopol) korxonalar o`rtasidagi farq minemallashtiriladi.

Olim 1937 yil o`z kitobiga qo`shimcha sifatida (kitob 8 marta qayta nashr etilgan) "Nomukammmal raqobat" va "Monopolistik raqobat" kategoriyalari to`g`risidagi tushuntirishlarda bir tomonlilik mavjudligini ta'kidlaydi, birdan-bir xodisaning ikki nomi sifatida qarashlarda o`zaro o`xshashlik yetarli baholanadi, ammo, ularning farqi deyarli sezilmaydi, deb hisoblaydi u. Ko`pchilik bu farchqning ahamiyatini tushunmasdan, masala faqat terminologiya bilan bog`liq deb o`ylashlari mumkin.

E.Chemberlin o`z tadqiqotlari xulosasida raqobat sharoitida monopoliya tabiiy mohiyatiga mustaxkam ishonch bildiradi; tadbirkorlik ko`p hollarda o`z monopoliyasini barpo qilish uchun, imkoni boricha boshqa tadbirkorlar o`z monopoliyasini kengaytirishiga qarshi choralarni kengaytirish va kuchaytirish harakatini qiladi. Olimning fikri bo`yicha, asosiy vazifa shundaki, iqtisodiyot fani "mahsulot doim diffensiatsiyalashgan bo`lishi sharoitini to`la anglashi shart" dir; bundan buyon sof raqobatni barcha sohalarda farovonlik iqtisodiyoti "ideal" (bekamu ko`st) deb qarash mumkin emas.

Keyinchalik E.Chemberlin va uning monopolistik raqobat nazariyasi tarafdorlari tomonidan "guruhiy monopoliya" sharoitida ham raqobat saqlanishi to`g`risidagi qoidani ilgari surishgan. Bunda gap sherik-raqobatchilar o`rtasida bozorda ularning ta'sir doira-larini bo`lib olish to`g`risida boradi. Asosiy maqsad turlicha (differensiatsiyalashgan) tovar mahsuloti bahosini eng yuqori xarajatlar darajasidan past bo`lmagan holda realizatsiya qilishdir.

Hozirgi davrda mahsulotning istisno sifati bilan birga, qo`shimcha baholanmagan monopolistik raqobat shartlari kuchayib bormoqda, bular alohida tovar yaratuvchi tomonidan yaratilgan texnik takomillashuv, firmaga obro`-e'tibor keltiradigan sharoitning ta'minlovchi xaridorlarga maxsus xizmat va boshqalar.

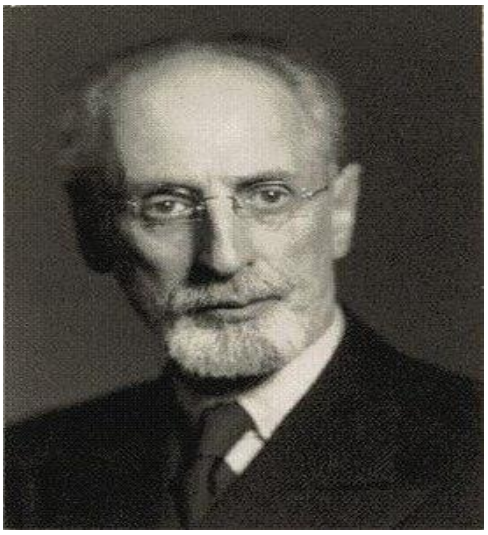

Eli Filip Xeksher

Keyingi davrda vujudga kelgan iqtisodiy ta'limotlarda E.Xeksher, B.Olin (Shvetsiya), P.Samuelson tomonidan yaratilgan "ishlab chiqarish omillarining

xalqaro taqsimoti" nazariyasi (modeli) tipik hisoblanadi. Ularning fikricha, har mamlakat iqtisodiyoti ishlab chiqarish omillari bilan bir xil ta'minlanmaganligi bilan, demak har bir omilning turlicha bahoga egaligi (ish haqi, foiz, renta) bilan xarakterlanadi. Ayrim mamlakatlarda mehnat asosiy omil (boshqasidan son jihatdan ko`p) bo`lsa, uning narxi kapital va yerga nisbatan past baholanadi; kapital mo`l bo`lgan mamlakatda u boshqa ikki ishlab chiqarish omiliga nisbatan arzon bo`ladi. Har bir mamlakat o`zining ustunligini realizatsiya qilishga intiladi, jahon bozoriga ishlab chiqarish omili nisbatan arzon bo`lgan yo`l bilan tayyorlangan tovarlar ko`proq chiqariladi. Bunday ishlab chiqarish ixtisoslashuvi shunga olib keladiki, barcha davlatlar o`ziga qulay va foydali bo`lgan xo`jalik tarmoqlarini rivojlantirib, qulay sharoit bo`lmagan boshqalaridan voz kechadi. Bu nazariya ishlab chiqarishning chiqimlarini mutlaqlashtiradi va xalqaro ixtisoslashuvning yagona mezoniga asoslanadi. Shu sababli jahon savdosi uyg`un (garmonik) jarayon deb qaraladi. Bunda jahondagi real shart-sharoitlar to`la hisobga olinmaydi, masalan o`z davrida mustamlaka egasi (metropoliya) bilan koloniyalar o`rtasidagi munosabatlarni hech ham uyg`un deb bo`lmaydi. Iqtisodi yuksak davlat bilan qoloq mamlakatlar o`rtasidagi aloqalarda ham garmoniya bo`lishi amri mahol. Lekin kelajakda ideal shakl sifatida bu xodisa ro`y berishi mumkin.

Elinor Ostrom

Elinor Ostrom amerikalik siyosiy iqtisodchi edi. U eng yaxshi ilm-fan sohasidagi Nobel mukofoti sovrindori bo'lish uchun taniqli bo'lgan. U iqtisodchi Oliver E. Uilyamson bilan o'rtoqlashdi.

Ostrom 1933 yil 7 avgustda Los-Anjelesda (Kaliforniya shtati) tug'ilgan. Uning oilasida yagona bola bo'lgan, va uning ota-onalari ayniqsa yaxshi emas edi. Otasining onasi uni tark etganida uning oilasi moliyaviy ahvolini yanada yomonlashdi. Biroq Ostrom 1951 yilda Beverli Hills oliy maktabidan kelganida ta'lim olishni davom ettirdi. Bu tez orada B.A. Kaliforniya Universiteti, Los-Anjelesdagi (UCLA) Siyosiy fanlar fakultetini imtiyozli diplom bilan tamomladi. Ostrom, 1962 va 1965 yillarda M.A. va Siyosatshunoslik fanlari doktori unvoniga sazovor bo'lganligi sababli institut bilan aloqalarini davom ettirdi. Bu yillar orasida u amerikalik siyosatshunos Vinsent Ostromga turmushga chiqdi.

Ostrom ta'lim faoliyatini yakunlagach, bu safar o'qituvchilik qobiliyatiga ega bo'lgan o'quv mashg'ulotlarini davom ettirdi. U Indiana Universitetining fakultetiga o'qishga kirdi va unda taniqli professorning sharafiga qadam qo'ydi va Artur Fenton Bentli nomidagi siyosatshunoslik professori bo'ldi. Indiana universitetida bo'lgan vaqtida Ostrom eri bilan birgalikda Siyosiy nazariya va Siyosat Tahliliyasiga bag'ishlangan seminarni boshlash uchun birgalikda ish yuritdi va u umumiy havuz resurslarini (CPR) kollektiv foydalanishni o'rganib chiqdi. Davlat siyosatiga bo'lgan nuqtai nazari asosiy oqimga o'xshamaydi va shuning uchun jamoatchilik tanlovi nazariyasidagi boshqa fikr maktabi deb e'tirof etildi.

Elinor Ostrom Arizona davlat universiteti fakultetida xizmat qilgan. Uning ta'sirchan ishi unga Tadqiqot professori unvonini va Institutsiyaning xilma-xilligini o'rganish markazining ta'sis direktori nomini olganini ko'rdi. Bundan tashqari, Ostrom YuSAID tomonidan moliyalashtiriladigan barqaror qishloq xo'jaligi va tabiiy resurslarni boshqarishda hamkorlikda tadqiqotlarni qo'llab-quvvatlash dasturi deb atalgan loyihada ishladi, u erda kashshof tadqiqotchi rolini o'ynadi. 2008 yilda unga mashhur "Transnational Corporations Review" jurnalining maslahatchilari topshirildi.

Ostrom tashkiloti nazariyasi, siyosatshunoslik va davlat boshqaruvi bo'yicha turli mavzularni qamrab olgan kitoblarni chop etish orqali yozuvchi sifatida katta muvaffaqiyat qozondi. 1990 yilda u "iqtisodiy boshqaruv tamoyillari va tuzilmalari ijtimoiy tashkilotlarga qanday qilib erishish mumkinligi" haqida o'qiydigan o'qituvchilarni "Kommunal boshqaruv" deb e'lon qildi. Bundan tashqari, foydalanuvchilar uyushmalari orqali davlat mollarini yanada samarali ishlatish mumkinligini ta'kidladi.

Ostrom tadqiqotlari uchun odatiy bo'lmagan usullari bilan mashhur edi. Haqiqiy taxminga asoslangan farazni sinovdan o'tkazgan sohadagi boshqa mutaxassislardan farqli o'laroq, Ostrom haqiqiy hayotiy vaziyatlardan foydalanishni afzal ko'rdi. U vaziyatni har tomonlama bilib olish uchun yarim himoyachi tadqiqotlari orqali ma'lumot yig'di va keyinchalik uning o'ziga xosliklarini o'rganish uchun uni yanada ko'proq o'rganishga kirishdi. Ayniqsa, dastlabki yillarda, tadqiqotchi sifatida, davlat mollari va xizmatlarini ishlab chiqarishni jamiyatning o'zi tanlagan afzalliklari va tanlovlari qanday ta'sir qilganini ayniqsa tadqiq qildi.

2009 yilda Ostrom o'zining professional kasbining eng yuqori cho'qqisiga ko'tarildi, u iqtisodiy fanlar bo'yicha Nobel mukofoti sovrindori bo'ldi, bu jarayonda birinchi ayol ayolni qabul qildi. Mukofot, jamoatchilikka kelganda, odamlarning o'z mulkini hukumat tomonidan aralashmasdan muvaffaqiyatli boshqarishi mumkinligini ta'kidlab, uni o'rganish va iqtisodiy boshqaruvni tekshirishni e'tirof etdi.

Ostrom 2012 yil 12-iyunda, oshqozon osti bezi saratoni bilan kurashganidan keyin vafot etdi. Ularning ko'pchiligi orasida 1999 yilda Yoxan Skytte nomidagi siyosatshunoslik mukofoti, 2004 yilda Milliy fanlar akademiyasidan Jon J.Karty mukofoti va 2005 yilda AQSh siyosiy fanlari assotsiatsiyasi tomonidan Jeyms Madison mukofotiga sazovor bo'lgan.

Kitoblar Elinor Ostrom tomonidan\

Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action (Political Economy of Institutions and Decisions) 1st Edition

The Future of the Commons (Institute of Economic Affairs: Occasional Papers)
Understanding Institutional Diversity (Princeton Paperbacks)
Trust and Reciprocity: Interdisciplinary Lessons for Experimental Research (The Russell Sage Foundation Series on Trust, Vol. 6)
Foundations of Social Capital (Critical Studies in Economic Institutions Series) Reprint Edition
Rules, Games, and Common-Pool Resources (Ann Arbor Books)

Ester Duflo

Ester Duflo frantsiyalik iqtisodchi bo'lib, qashshoqlikni tugatish va kambag'allarning farovonligini yaxshilashga qaratilgan echimlarni topishga harakat qilmoqda. Uning tadqiqotlari uchinchi dunyo mamlakatlarida ta'lim, sog'liqni saqlash, davlat siyosati, moliya va iste'mol modellari kabi toifalar bo'yicha mikroiqtisodiy muammolar bo'yicha keskinlashdi.

Duflo 1972 yil 25 oktyabrda Parijda tug'ilgan. U 1994 yilda qilgan bakalavr dasturini bajarish uchun L'Ecole Normale Supérieure dasturiga qo'shildi. Duflo keyinchalik Parij School of Economics deb nomlanuvchi DELTA dan magistrlik darajasini qo'lga kiritdi va 1995 yilda bu yutuqni amalga oshirdi. 1999 yilda doktorlik tadqiqotlari uchun MITga o'qishga kirganidan keyin AQShga kema tushdi va 1999 yilda iqtisod sohasida doktorlik qilishni tugatdi. Duflo darhol MITga o'qitishni tugatganidan keyin assistent lavozimida ishladi. 2001-2002 yillarda Princeton universitetida qisqacha nutq bilan bir qatorda u iqtisodni shu paytgacha institutda o'qitgan. 2002 yilda MIT Dulfo nomini dotsent unvoni bilan tan oldi. U shu bilan 29 yoshga to'lgunga qadar eng yosh professor-o'qituvchi bo'lish sharafini munosib

ko'rdi. Duflo shuningdek, MIT-ning Iqtisodiyot bo'limi qashshoqlikni kamaytirish va rivojlanish iqtisodiyoti bo'yicha professori Abdul Latif Jameldir.

Ester Duflo muhtojlarga yordam berishga qaratilgan bir qator tashkilotlar, jumladan, Abdul Latif Jamilning qashshoqlik harakati laboratoriyasini tashkil qilgan va rahbarlik qilgan. Tashkilot ijtimoiy farovonlikka qaratilgan dasturlar va sxemalarni baholash uchun mas'uldir. BBVA fondi "Bilimning chegarasi" mukofotiga sazovor bo'ldi. Duflo, shuningdek, Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosining (NBER) tadqiqotchisi bo'lib xizmat qiladi va NEFT va CEPR kabi boshqa mashhur rivojlanish tashkilotlari bilan birlashadi, u erda kengashda o'rin egallaydi va direktor hisoblanadi.

Dufloning erishgan yutuqlari jurnalistikaga ham taalluqlidir. Hozirda "American Economic Journal" ("Iqtisodiy iqtidor") ning asoschilaridan biri. Shuningdek, "Iktisodiy yillik hisoboti va rivojlanish iqtisodiyot jurnali" kabi jurnallarda va jurnallarda tahririyat lavozimlari mavjud. Duflo, shuningdek, frantsuz kundalik gazetasiga "Liberatsiya" uchun o'z ustunini ham boshqaradi.

Yozuvchi sifatida, Dulfo yaqinda "Kambag'al Iqtisodiyot" ni chop etdi va bu sohada boshqa og'ir vaznli futbolchi Abhijeet Banerjee bilan hamkorlik qildi. Kitobda qashshoqlikni kamaytirishga qaratilgan tasodifiy tajribalar va sinovlarni sinovdan o'tkazishda o'z tajribalari haqida batafsil ma'lumot beriladi. "Goldman Sachs" ning "Business Book of Business Award" mukofotini olishga muvaffaq bo'lgan, ayniqsa afsonaviy iqtisodchi Amartya Senning maqtoviga sazovor bo'ldi va kitobning dunyo qashshoqligining aniq tasvirini ta'kidladi.

2010-yilda Esther Duflo 40 yoshgacha bo'lgan eng yaxshi iqtisodchi uchun Jon Bates Klark medaliga sazovor bo'ldi va bu sohada yosh va rivojlanayotgan mutaxassislarni hozirgi kunga qadar intizomga katta hissa qo'shganligini tan oladi. 2009 yilda "MacArthur Foundation Fellowship", 2011 yilda CNRS Médaille de L'Innovation, 2011 yilda Devid N. Kershaw nominatsiyasiga sazovor bo'ldi. Shuningdek, u "Qashshoqlikka qarshi bilim" xalqaro kafedrasining birinchi olimi sifatida paydo bo'ldi. 2008 yil Kollej de Fransiyada.

Dulfos zamonaviy ilmiy tadqiqotlar va iqtisodga samarali hissa qo'shib, uning jahon miqyosidagi shon-shuhratini tobora oshirmoqda. Amerika Qo'shma Shtatlaridagi "Foreign Policy" jurnali uni dunyodagi eng yaxshi 100 mutafakkirlar qatoriga qo'shib, uni "The Economist" tomonidan dunyo miqyosida etakchi 8 nafar yosh iqtisodchi deb e'tirof etdi.

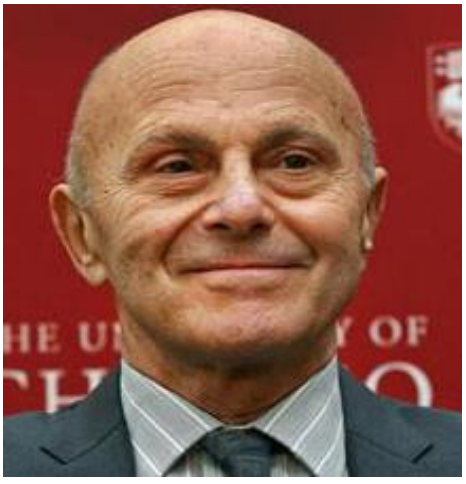

Eugene Fama

Eugene Fama Boston shahridan, Massachusets shtatidan kelgan mashhur amerikalik iqtisodchi. U iqtisod fanlari bo'yicha Nobel mukofoti sovrindori bo'lgan, u o'z hamkorlari Lars P. Xensen va Robert J. Shiller bilan samarali bozorlarda va aktivlarning narx belgilashdagi tanqidiy fikrlari bilan o'rtoqlashdi.

Fama o'zining dastlabki yillaridan o'zining ko'plab iqtidorli talabalaridan biri bo'lib, u Tufts universitetining eng yaxshi talaba sportchisi sifatida tanlangan. Bu erdan 1960 yilda romantik tillarda bitirgan. Uning ta'limoti Chikago Universitetining Booth School of Business'ida davom ettirildi, u erda moliya va iqtisod bo'yicha magistrlik va doktoranturani bitirdi. Keyinchalik Chikago Universitetida professor lavozimini egalladi va u 1993 yilda Robert R. McCormick mukofoti bilan taqdirlandi.

Eugene Fama o'zining professional hayotida yillar davomida aktivlar narxlarining o'zgarishini o'rganishga bag'ishlagan. Fama qisqa muddatda aktsiyalar bahosini prognozlash amaliyoti juda muammoli jarayondir, chunki bozorlar turli xil aktivlar narxlarining turlicha bo'lishiga olib keladigan yangi axborotlarning tez-tez kirib kelishi juda sezgir. Bundan tashqari, u tarixiy ma'lumotlarning tahliliga asoslanib, aktsiyalar bahosi "tasodifiy yurish" ni ta'qib qilib, ularning o'rtacha bahosi va bu narxlardan kutilgan og'ishlarning o'zboshimchalik bilan va vaqt o'tishi bilan ko'plab davlatlarni olishi mumkinligini ta'kidladi. Shunday qilib, hech bo'lmaganda qisqa muddatda investorlar birja bozorining oldindan aytib bo'lmaydigan tabiati tufayli o'tmishdagi foydali tendentsiyalarni topa olmasdilar, shuning uchun pullarini turli xil aktivlarni to'sish uchun portfellarga qo'yish orqali yaxshiroq bo'lishi mumkinligini his etdi xavf. Ushbu nazariya "samarali bozor gipotezasi" atamasini yaratdi va bugungi kunda fond bozorining ishini tushunish uchun moliyaviy iqtisod sohasida mutaxassislar tomonidan qo'llanila boshladi.

Fama tadqiqotlari boshqa sohalarda ham bu hodisani tekshirishga hamda moliya iqtisodida katta miqdordagi tadqiqotlarni rag'batlantirishga yordam berdi. Ushbu so'rovlarning yonma-yonligi qimmatli qog'ozlar indekslarining tuzilishi bo'lib, ular investorlar uchun xavfni kamaytirishga imkon beruvchi qimmatli qog'ozlarning statistik to'plamini taqdim etdi.

Eugene Fama shuningdek, yozma nashrlar sohasidagi ajoyib taassurotlarga ham ega. U hozirgi kunga qadar ikki kitob yaratilgan va yuzdan ortiq maqolalar yozgan. Ularning ko'pchiligi xavf-xatar va korporatsiya portfelini boshqarish dinamikasi o'rtasidagi aloqaning asosiy mavzusi. Fama tadqiqotlari tanqidiy tanqidga uchragan. "Kutilayotgan aktsiyalarni qaytarib olishning keshi" 1992 yilda Smit Breen nomidagi mukofotni "Moliya jurnali" da eng yaxshi maqola deb topdi. Uning "Boshqa tomondan, bozorning samaradorligi, uzoq muddatli qaytarib berilishi va harakatchan moliya" nomli boshqa gazetasi ham xuddi shunday e'tirofga sazovor bo'lib, 1998 yilda Flam-DFA mukofoti bilan taqdirlandi. Fama, samarali yozuvchi bo'lishdan tashqari, "Moliyaviy Iqtisodiyot" jurnali xizmatida maslahatchi sifatida ham ishlaydi.

Fama 2001 yilda Amerikaning moliya birlashmasiga birinchi bo'lib tayinlangani uning buyukligining ko'p vasiyatlaridan biridir. Bundan tashqari, Ekonometrik Jamiyat va Amerika San'at va Fanlar Akademiyasining ham do'sti bo'ldi. Fama ning

boshqa mukofot va yutuqlari orasida 2005, 2007 va 2009 yillarda Moliya Iqtisodiyotidagi Deutsche Bank mukofotini, Moliya Mukofotlari bo'yicha Morgan Stanley Amerika moliya assotsiatsiyasi va "Onassis" mukofotini qo'lga kiritgan. Bu va boshqa ko'plab sabablarga ko'ra, u odatda "zamonaviy moliya otasi" deb ataladi va uning samarali bozor gipotezasiga bo'lgan hissasi, 2013 yilgi Nobel mukofotiga aylanishi uchun katalizator bo'ldi.

Eugene Fama kitoblari

Foundations Of Finan Hardcover – July 27, 1976

The Theory of Finance Hardcover – June 1, 1972

Fabrizio Saccomanni

Fabrizio Sackomaniy Italiyadan katta taniqli iqtisodchi. Bundan tashqari, davlat xizmatchisi bo'lishdan tashqari, u Italiya bankining gubernatori o'rinbosari lavozimida ishlagan.

Saccomanni 1942 yil 22 noyabrda Rim shahrida tug'ilgan. 1966-yili Milan shahridagi Bocconi universitetida iqtisod sohasida M.A.ni tamomlagan. Ustozlarini tugatgandan so'ng, Saccomanni AQShdagi Princeton universitetining aspirantura kurslariga qiziqish bildirgani uchun ta'lim faoliyatini davom ettirishga intildi. U ushbu mashg'ulotlar davomida pul va xalqaro iqtisodga oid mavzularni o'rganib chiqdi.

O'qishni tamomlagach, Saccomanni Italiya Bankining bir qismi sifatida korporativ muhitga kirdi. U 1967 yilda institutga qo'shilgan va professional faoliyatining aksariyatini firma ishchisi sifatida o'tkazgan. Saccomanni Italiyaning Markaziy bankidagi direktor lavozimiga da'vogar bo'lib, unga Xalqaro munosabatlardan voz kechishni talab qildi. Tashkilotda yillar mobaynida u xalqaro

tadqiqotlar boshlig'i va tashqi ishlar departamentining boshlig'i lavozimlarida ishlagan. Ikkinchi o'rinda Saccomanni valyuta operatsiyalarini nazorat qilib, bankning rasmiy zaxiralarini boshqargan.

1991-1998 yillar mobaynida Saccomanni Evropa valyuta institutining valyuta siyosati bo'yicha qo'mitasiga Tashqi ishlar departamentining boshlig'i lavozimida ham rahbarlik qildi. Italiya Markaziy Banki davrida Vashingtonda Xalqaro valyuta jamg'armasiga qisqa muddatli murojaat qilgan. U birja va savdo aloqalari bo'limi tarkibida iqtisodchi bo'lib xizmat qildi, keyinchalik esa tashkilotning ijrochi direktoriga yordamchi bo'lib keldi. Sakkomanining IMFdagi sehrini 1970-1975 yillar mobaynida davom ettirdi. Keyinchalik u sobiq ish beruvchilariga, Italiya Markaziy bankiga, Tadqiqot bo'limi a'zosi sifatida qaytib keldi.

Saccomanni taniqli guruhning faol a'zosi bo'lib, Italiya hukumati 1998 va 2002 yillar mobaynida bir valyutaga uzluksiz o'tishni boshqarish uchun to'plangan edi. Bu davrda u Evropa tomonidan tashkil etilgan Iqtisodiy va valyuta birligi.

2003 yil 5 fevralda Fabrizio Sakkomaniy Evropa tiklanish va taraqqiyot bankiga (ERBD) qo'shildi va vitse-prezident bo'ldi. Xatarlarni boshqarish bo'yicha vazifalarini o'z zimmasiga oldi, u atrof-muhit bo'limlari, Nulcear xavfsizligi va Hamkorlikni moliyalashtirish boshqarmasi faoliyati bilan birga Xatarlarni boshqarish boshqarmasi tomonidan nazorat qilindi. Uning vakolat muddati faqat uch yil davom etdi, ammo 2006 yil sentyabr oyida tashkilotni Bosh direktor sifatida Italiyaga qaytishi uchun tark etdi.

Saccomanni-ning ta'sirchan rezyumesiga Yevropa Ittifoqi, Evropa Markaziy Banki, Yettilar guruhi va Xalqaro hisob-kitoblar banki kabi jahonga mashhur muassasalar va xalqaro qo'mitalarda joylashish kiradi. Evropa Ittifoqining iqtisod va moliya bo'linmasiga aloqador bo'lgan bo'lsa-da, Evropa Markaziy banki xalqaro aloqalarni boshqaruvchi guruh a'zosi bo'lgan. Shubhasiz, turli xil ko'nikmalarga ega bo'lgan Saccomanni Global Moliyaviy tizim sohasidagi Xalqaro hisob-kitoblar Bankiga yordam berdi. Shuningdek, u 2008 yilda jahon moliyaviy inqirozi haqida "Xalqaro moliyaviy noturg'unlikni boshqarish: milliy Tamers Versus Global Tigers" nomli kitob yozgan.

2011-yilda Bocconi Universiteti tomonidan Fabrizio Saccomanni tomonidan bitiruvchilar nomi berildi. 2013 yilda Italiyada o'tkazilgan umumiy saylovlardan so'ng Enriko Letta boshchiligidagi yangi saylangan vazirlar kengashi Saccomanni'ni Iqtisodiyot va Moliya vaziri etib tayinlash to'g'risidagi qarorini e'lon qildi. 2013 yil 28 aprel kuni qasamyodga keltirildi.

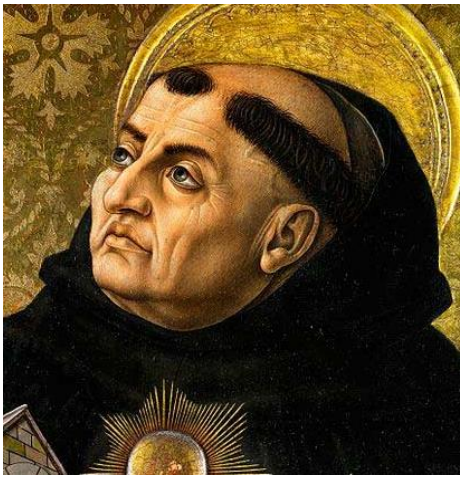

Foma Akvinskiy

Kanonistlarning bosh iqtisodiy g`oyasi asosida xudo tomonidan belgilangan "adolatli baho" to`g`risidagi ta'limot yotadi.

Italiyalik rohib Foma Akvinskiy (1225-1274) ta'limotida iqtisodiy g`oyalar ma'lum tartibga solingan. U o`zining asarlarida qullik va krepostnoylikni oqlaydi, bunda u Aristotel va muqaddas kitoblarga asoslanadi. U xudoni barcha boyliklar egasi deb e'lon qiladi, lekin xususiy mulkchilik ham himoya qilinadi, chunki bunda insonning o`z toifasi, tabaqasiga mos ravishda yashashiga imkoniyat yaratiladi. Davr taqozosiga mos (natural xo`jalik hukmron) ravishda davlat o`z-o`zini ta'minlash g`oyasini qo`llaydi, natura shaklidagi boylikka asosiy e'tiborni qaratadi, oltin va kumushlarni sun'iy boylik deb biladi. Mehnatsiz yaratilgan boylik (savdo, sudxo`rlik) harom deb hisoblangan.

Asosiy va xudo tomonidan belgilangan bu narsa "adolatli baho" masalasi edi. Kanonistlar amalda bahoni mehnat sarflarining yig`indisidan iborat deb tan olganlar. Agar proporsional tenglik saqlanmasa jamiyat yemirilishi mumkin, degan to`g`ri xulosa chiqariladi. Savdo foydasi va foiz olish "adolatli baho" bo`yicha almashuvni buzadi, shu sababdan yirik savdo va sudxo`rlikni taqiqlash talab etiladi. Foma Akvinskiy "adolatli baho" masalasini foydalar, to`g`rirog`i naf, manfaatlar tengligi asosida hal etdi va uni subektiv vaqt deb baholadi. U aytadiki, agar narsa biror odam foydasiga, lekin boshqa odam ziyoni hisobiga o`tsa, bu holda buyumni o`zining haqiqiy bahosidan yuqoriroq sotish huquqi paydo bo`ladi. Shu bilan birga bu buyum baribir haqiqiy egasidaligidan qimmatroq sotilmaydi, chunki qo`shimcha baho, shu buyumdan xoli bo`lgan ziyonni qoplaydi. F.Akvinskiy yuqori tabaqa aholisini mehnatkashlar manfaatini himoya qiluvchilar qilib ko`rsatadi. Shu sababli bu tabaqaga buyumlarni o`z haqiqiy bahosidan qimmatroq sotishga ruxsat beradi. Protsent (foiz)ni tavakkalchilik to`lovi yoki qarz oluvchiga beriladigan "beg`araz sovg`a" deb tushuntiradi. U rentaning ekspluatatorlik mohiyatini bo`yab ko`rsatadi va renta yer egasiga o`z qo`l ostidagilarni boshqarishdagi mehnati uchun to`lanadigan haq deb baholaydi. Bu bilan cherkov (yeri bor) va feodallarning manfaatlarini himoya qiladi.

Bunday iqtisodiy g`oyalar Fransiyada (Nikola Orem), Angliyada (Djon Boll) ham vujudga keldi. Shuni alohida qayd etish zarurki, bu iqtisodiy qarashlar sinfiy xarakterga ega bo`lgan, yuqori ta-baqalarning faoliyatini ma'qullagan. Ikkinchi tomondan norozi dehqonlar harakati ham kuchaygan. Angliyada Uat Tayler (1381), Germaniyada Tomas Munser (1524-1525) rahbarligida dehqonlar qo`zg`oloni bo`lgan, ular krepostnoylikni, boshqa majburiyatlarni bekor qilishni talab etganlar. Shu davrda cherkov boyligi ham keskin oshgan. Tenglik to`g`risidagi g`oya buzilganligini ko`rgan xalqning bir qismi ruhoniylarning shohona hayot kechirayotganiga qarshi chiqdi.

François Quesnay

Frantsuz Quesnay Fransiyadan mashhur iqtisodchi edi. U siyosiy iqtisod sohasida birinchi bo'lib keng tarqalgan, deb hisoblangan Jismoniy psixologiya maktabi asoslarini tashkil etish uchun e'tirof etilgan. U iqtisodning kuchi agrar sektordan kelib chiqadigan tushunchani qo'llab-quvvatladi.

Quesnay 1694 yil 4-iyunda Fransiyaning Mere shahrida tug'ilgan. O'n olti yoshga to'lganida Parijga ko'chib o'tdi, u erda dori-darmon sotib olib, o'zini tezda magistrlik amaliyotiga moslashtirdi. Mantesda mashq qilganidan keyin 1737 yilda shohga oddiy jarrohlik qilgan. Quesnay 1744 yilda tibbiyot doktori lavozimini tugatganidan so'ng uning ishonchnomalarini davom ettirgan. Bu muvaffaqiyatga erishib, u oddiy shifokordan qirol shifokoriga aylandi, shohning birinchi konsultant shifokoriga, Versal saroyida olib borildi. Ammo saroyda bo'lgan vaqtida u kasbini o'zgartirdi va o'zini iqtisodga bag'ishladi. Uning zamondoshlari Louis XV va Jean C. M. de Gournay bilan birgalikda u iqtisodiy fikrning Fizyogar maktabini tug'dirgan.

Klubning barcha intellektual qudrati uchun Quesnay o'zining asarlaridan birontasini nashr qilmadi, biroq uning hissalari 1756 va 1757 yillarda entsiklopediya maqolalari ko'rinishida paydo bo'ldi. 1758 yilda "Tableau économique" (iqtisodiy jadval) bu iqtisodiyot dinamikasining analitik nuqtai nazarini ta'minladi va Fizyografik g'oyalar asosini tashkil etdi. Jadval turli sohalardagi haqiqiy ishlab chiqarish va sarf-xarajatlarni hisobga olgan holda iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradigan yoki keltirib chiqaradigan omillarga aylandi. Quesnay fikricha, barcha iqtisodiy tarmoqlar qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish va sanoatga qaramay, kelgusi yillarda foydalanilishi mumkin bo'lgan ortiqcha ishlab chiqarishga qodir bo'lgan yagona o'simlik bo'lib, o'sishni davom ettirdi. Uning muvozanat tushunchasi uning tahlillari natijasida yuzaga kelgan.

François Quesnay, hukumatning mahalliy sanoatni himoya qilish, Frantsiyani tasniflaydigan qashshoqlikning asosiy sababi, deb hisoblaydi, u Merantilizm deb atagan. Uning aytishicha, ushbu amaliyot natijasida fermerlar mahalliy mashinalarga yuqori narxni to'lashlari kerak edi. Bundan tashqari, hukumat, shuningdek, bu vakolatli hokimiyatni ishlatgan elit fuqarolarga soliq fermerlariga soliq solish huquqini sotdi. U soliqlarni qisqartirish va savdo siyosatini liberallashtirishni va

boshqa qonunlar bekor qilinishini, iqtisodga yangi hayotni nafas qilishni va uni juda boy Britaniyaliklar bilan taqqoslashni ta'minlashni talab qildi. Quesnay shu tarzda laissez-faire yondashuvini tug'dirdi, va u shoh Lous XVni qo'llashni xohladi.

Quesnay, erkin raqobat va bozorlarning sinfning manfaatlarini himoya qilish va taqdim etishni ta'minlovchi proponent bo'lgan. Uning asarlari erkin savdo g'oyalari va qishloq xo'jaligi sohasining obro'sini yaratgan klassik iqtisodchilarga juda ilhom berdi. Quesnayni kutib olish sharafiga muyassar bo'lgan dunyodagi taniqli iqtisodchi Adam Smit Quesnayning "Millatlar boyligi" kitobidagi g'oyalarini maqtadi.

Quesnayning boshqa asarlari Xitoy siyosati va jamiyatiga, shu jumladan, mamlakatda hukmronlik qilgan imperatorlik tuzilishiga bo'lgan nuqtai nazarini o'z ichiga olgan. 1767-yilda yozgan "Le Despotisme de la Chine" kitobida Quesnay Sharqiy despotizmga o'z hissasini qo'shdi.

Fransua Quesnay, shuningdek, Frantsiyaning birinchi Qonunchilik Kengashi tarkibiga kiradi. 1774 yil 16 dekabrda vafot etdi.

Frank Knight

Frank Knight, shubhasiz, Chikagodagi iqtisod fakultetini tashkil etish uchun taniqli bo'lgan avlodining taniqli amerikalik iqtisodchisi bo'lgan. Uning xavf-xatar va noaniqlik o'rtasidagi farqiga qarashlari bugungi kunda iqtisodiyot sohasida keng e'tirof etilgan va o'rgatilgan.

Knight, 1885 yil 7 noyabrda Illinoys shtatining McLean tumanida tug'ilgan. U B.A.ni tamomladi. Ikki yil o'tgach, u BSni tugatdi. va A.M. Keyin Tennessee shtati doktorlik dissertatsiyasini davom ettirishga qaror qildi. Bu niyat, uni 1916 yilda doktorlik dissertatsiyasini bitirgan Cornell universiteti orqali olib bordi. Knight 1927-yilda Chikagodagi universitet tomonidan o'qishni tugatganidan so'ng akademiklarning ta'lim yo'nalishiga kirdi. O'shandan beri u ilmiy 1957-yilgacha Chikago maktabining asoschisi bo'lib xizmat qiladigan institutda faoliyat yuritadi. Universitetda uning kelajakda Nobel mukofoti laureatlari Milton Fridman, Jeyms M. Buchanan va Jorj Stiglerni o'qitish imkoniga ega bo'ldi.

Knightning eng mashxur asarlari uning doktorlik dissertatsiyasiga asos solgan "Xatar, noaniqlik va foyda" kitobidir. Kornell universitetida o'qigan tadqiqotlari. Knight o'zining kitobida "xavf" va "noaniqlik" voqealarning natijalari noma'lum bo'lgan vaziyatlarni keltirib chiqardi. Birinchidan, u ilgari surgan bo'lsa, natijaning ehtimoli ma'lum yoki hisoblanishi mumkin edi, ikkinchisida esa ehtimol taqsimoti ma'lum emas edi. Bu noaniqlikni hisobga olish tadbirkorlarga uzoq muddatli muvozanat sharoitida ham yuqori daromad olish imkonini berganligi sababli, Knightga ko'ra, foyda olish imkoniyatini ifodalaydi (mukammal raqobatga ega bo'lmagan imkoniyat).

Frenk Knight shuningdek, iqtisod sohasida ham muhim hissa qo'shdi. 1933 yilda "Iqtisodiy tashkilot" ni chop etdi. Bu iqtisodning dairesel oqim modelini tasvirlab bergan ma'ruza to'plamidir. Knight o'z qaydnomasida investorlarning pullarini turli yo'llar bilan to'ldirishni davom ettirishini ta'kidlab o'tdi, shuning uchun barcha manbalardan olingan daromadlar bir-biriga tenglashtirildi va tenglashtirildi.

Knight, shuningdek, "Ijtimoiy xarajatlarning talqini" da chop etilgan maqolasini nashr etdi, unda u Artur Pigou tomonidan yo'llarning soliqqa tortilishiga hukumat aralashuvini targ'ib qilganini rad etdi. Pigou, yo'l taqiqlanishiga yo'l qo'ymaslik uchun hukumat soliqlarini to'lash uchun zarur bo'lgan deb hisoblaydi. Biroq, Knight, agar xususiy mulkka ega bo'lsa, yo'l egalari, shuningdek, to'siqlarni optimallashtiradigan yoki eng samarali darajaga etkazish uchun pul to'lashlarini talab qiladigan deb ta'kidlaydilar. Shuning uchun u hukumatning bu ish bo'yicha aralashuvi aniq maqsadga xizmat qilmaganiga ishondi.

1930-yillarda Knight o'zining kapital nazariyasini taklif qilish orqali iqtisodga so'nggi hissa qo'shdi. U Eugen Von Böhm-Bawerkning kapitalni ishlab chiqarish davri deb hisoblashiga ishonmasligini bildirdi. Bundan tashqari, Knight avstriyalik kapital nuqtai nazaridan bahs-munozarada g'alaba qozongan deb ishoniladi.

Frank Knight nafaqat buyuk iqtisodchi, balki uning ko'plab asarlari nashr etilgan nozik ijtimoiy falsafachi sifatida ham tanilgan. U ozodlikka da'vat qildi, lekin monopoliyalar va daromadlar tengsizlik darajasining tarqalishi haqida tashvish tortdi. Knight, Chcago Universitetida ijtimoiy fanlar va falsafa kafedrasi mudiri Djon Xollning hurmatga sazovor xizmat ko'rsatuvchi professori deb nom olgan.

Uning ko'plab boshqa yutuqlari qatorida, Knight Amerika iqtisodiy assotsiatsiyasining prezidenti bo'lib, u 1950 yilda faxriy sharafga sazovor bo'lgan. 1957-yilda u faxriy Frensis A. Walker mukofotiga sazovor bo'lgan. U 86 yoshida 1972 yilda vafot etgan.

Fransua Kenye

Fransua Kenye (1694-1774 yy.) har tomonlama keng bilimli olim bo`lib, Versal yaqinida kambag`al dehqon oilasida dunyoga keldi, u yoshligidan meditsinaga havas qo`ydi, qishloq jarrohidan dars oldi, tibbiyot amaliyoti unga shuhrat keltirdi. Dvoryan unvoniga ega bo`ldi va Versal saroyiga (Ludovik XV qirol saroyiga) o`tdi. 1718 yilda vrachlik kasbini oldi. 1744 yilda meditsina doktori ilmiy darajasiga erishdi, 1752 yildan esa Ludovik XV xonadonida tabiblik qildi (Leybmedik). Tibbiyot va biologiyaga oid ko`pgina asarlar yaratdi. Eng muhimi shuki, u oltmish yoshdan boshlab iqtisodiyot muammolari bilan bevosita shug`ullana boshladi.

Shuni ta'kidlab o`tish kerakki, F.Kenyening iqtisodiy g`oyalari qirol saroyida - Versalda yuzaga keldi. Bu yerda u umrining deyarli oxirigacha yashadi va ijod qildi. Bizningcha, bu yerda obyektiv iqtisodiy informatsiya yetarli bo`lgan va olim ulardan yaxshi foydalanib o`z ta'limotlarini yaratgan. 1766 yilda Adam Smit ham uning mehmoni va suhbatdoshi bo`lgan edi. Didro va D`Alamber tomonidan chop etilgan "qomus"da F.Kenyening dastlabki iqtisodiy maqolalari: "Fermerlar", "Don", "Aholi", "Soliqlar" paydo bo`ldi (1756-1757yy). 1758 yilda uning asosiy va eng muhim asari - "Iqtisodiy jadval" kitobi dunyoga keldi. F.Kenye bu asarlarida fiziokratizm maktabi asoslarini yaratdi, uning nazariy va siyosiy dasturini ta'riflab berdi. Uning ishini va tadqiqotlarini XVIII asrning ikkinchi yarmida Fransiyaning taniqli davlat arbobi A.Tyurgo (1727-1781 yy.) davom ettirdi. Fiziokratizm g`oyalarini (ayniqsa F.Kenye ta'limotini) Dupon de Nemur, D`Alamber, V.Mirabo, G.Letron va boshqalar keng targ`ib etdilar. Shunday qilib, haqiqiy fiziokratlar maktabi yoki o`sha davr tili bilan aytganda "iqtisodchilar maktabi" tarkib topdi. Uning eng rivojlangan davri XVIII asrning 60-70 yillariga to`g`ri keladi.

Qishloq xo`jalik ishlab chiqarishi muammolari tadqiqot predmeti sifatida qaraladi. Shu bilan birga, xalq xo`jaligi tarmoqlarining o`zaro chambarchas bog`liqligi deyarli e'tiborga olinmaydi

F.Kenye "tabiiy tartib" konsepsiyasini ilgari surdi, bu olimning uslubiy platformasi edi ("tabiiy huquq" konsepsiyasini eslang), bunda u paydo bo`layotgan va tobora mustahkamlanayotgan dahlsiz xususiy mulkni tushundi, iqtisodiyot erkin raqobat asosida rivojlanishini, bozor bahosining stixiyali o`zgarishi, ya'ni davlatning aralashuvini inkor etadigan jarayonni qo`llab-quvvatladi, boylikning adolatli taqsimlanishini istar edi. Iqtisodiy rivojlanish odamlarning istak xohishiga bog`liq bo`lmagan tabiiy jarayon bo`lib, uning ma'lum qonuniyatlarga bo`ysunishini tan olish fiziokratlarning so`zsiz yutug`i edi. Bu qonunlar ularning fikricha tarixiy bo`lmay, abadiy qonunlar deb qaralgan edi. Shu sababli ishlab chiqarishning kapitalistik

(bozor) shakli tabiiy va abadiy ishlab chiqarish shakli deb hisoblangan (hozirgi rivojlanish buni ko`p jihatdan isbotlamoqda).

F.Kenye almashuvning ekvivalentligi ta'limotini ilgari surdi. U almashuv yoki savdo boylik yaratmaydi, demak, almashuv jarayoni hech narsa ishlab chiqarmaydi, deb hisoblagan. Erkin raqobat sha-roitida almashuv sohasida teng miqdorli qiymatlarning almashuvi ro`y beradi. Bu qiymat tovarlarda ular bozorlarga kirmasdan oldin ham mavjud bo`ladi (V.Pettining tovar qiymati faqat almashuv paytida paydo bo`ladi, degan fikri noto`g`ridir). Bundan kelib chiqadiki, almashuv jarayonida boylik yaratilmaydi va foyda paydo bo`lmaydi. Almashuvning ekvivalentligi to`g`risidagi ta'limot mekantilistlarning qarashlarini inkor etish uchun nazariy asos bo`ldi. Bu holat shu bilan birga fiziokratlardan boylik manbayini muomala sohasidan tashqarida izlashni taqozo etdi. Ammo, F.Kenye miqdorli qiymatlarning almashuvi sababini to`g`ri tushuntirib bera olmadi, chunki qiymat nazariyasi hali to`la ishlab chiqilmagan edi va u qiymatni ishlab chiqarish harajatlari bilan aynan bir deb hisobladi.

Fiziokratlarning iqtisodiy tizimida "sof mahsulot" to`g`risidagi ta'limot markaziy o`rinni egallaydi. F.Kenye yalpi ijtimoiy mahsulot va ishlab chiqarish harajatlari o`rtasidagi farqni sof mahsulot deb bilgan, boshqacha qilib aytganda bu ishlab chiqarish chiqimlaridan oshiqcha mahsulotdir. F.Kenye "sof mahsulot" faqat qishloq xo`jaligida, dehqonchilikda yaratiladi, bu sohada tabiat kuchlari ta'sirida iste'mol qiymatlari miqdori ko`payadi, deb ta'kidlaydi. Sanoatda esa iste'mol qiymatlari faqat turli kombinatsiyalarga uchraydi, mehnat jarayonida dehqonchilikda yaratilgan mahsulotning shakli o`zgaradi, lekin uning miqdori ko`paymaydi, shuning uchun "sof mahsulot" paydo bo`lmaydi va boylik yaratilmaydi (kuchli, ammo noto`g`ri mantiq bor).

A.Smitning fikricha, shu asosda hunarmandlar (sanoatchilar) unumsiz, foyda bermaydigan sinf deb qaralgan. Aslida esa fiziokratlar bu sinfning borligini tan oladilar, uni unumsiz emas, balki foydaga sof qo`shimcha daromad keltirmaydigan sinf deb qaraganlar. A.Tyurgo esa bu sinfga yuqori baho berib, "haq to`lanadigan sinf" deb qaraydi.

Fiziokratlar qiymatni iste'mol qiymatiga, hatto tabiat mahsulotiga tenglashtirganlar (almashuv qiymati ham bor). Ularni faqat miqdoriy soha, ya'ni ishlab chiqarish jarayonida olingan iste'mol qiymatlarining ortiqcha qiymati (iste'mol qilingandan ortig`i) qiziqtirgan. Bu narsa asosan dehqonchilikda aniq namoyon bo`ladi. Ammo F.Kenye ta'limotining boshqa tomoni ham bor, uning fikricha "sof mahsulot" miqdori ishlab chiqarish chiqimlarining miqdoriga bog`liqdir, bu chiqimlarga xom ashyo sarflari, materiallar va ish haqi kiradi. Materiallarning qiymati belgilanganligi tufayli, ish haqi tirikchilikning minimum harajatlariga keltirilgan ekan, "sof mahsulot" (qo`shimcha qiymat) qo`shimcha mehnatning samarasi sifatida yuzaga keladi. Shunday qilib, fiziokratlarda qo`shimcha qiymat tushunchasi qarama-qarshi xarakterga ega. Ular uni tabiatning sof hadyasi hamdir, ya'ni dehqonlarning qo`shimcha mehnati natijasidir, deb qaraganlar (qo`shimcha qiymat yaratishda tabiat ham ishtirok etadi). Fiziokratlarning bunday fikrlashi qiymatning ijtimoiy tabiatini tushunmaslikdan va qiymat tushunchasini iste'mol qiymati bilan qorishtirib yuborish oqibatida yuzaga keldi. Foyda tushunchasi

mustaqil kategoriyaga ajratilmagan, hatto inkor etilgan. Renta qo`shimcha qiymatning yagona shakli sifatida qabul qilingan ekan, foyda ishlab chiqarish chiqimlarining faqat ajralmas qismi bo`lishi mumkin edi. Ular foydani ish haqining shakli sifatida qaraganlar, foyda go`yoki odatdagi ish haqidan o`zining kattaroq miqdori bilan farq qilgan va u kapitalistlar tomonidan foyda sifatida to`la iste'mol qilingan.

Fiziokratlarning "unumli" va "unumsiz" mehnat to`g`risidagi ta'limoti "sof mahsulot" to`g`risidagi ta'limot bilan chambarchas bog`liq bo`lib, uning mantiqiy davomi deb hisoblanadi. Merkantilistlardan farqli ravishda ular "sof mahsulot" yaratuvchi mehnat unumli bo`ladi, ya'ni qo`shimcha qiymatni yaratadi, degan edilar. Bu unumli mehnatning tabiati to`g`risidagi masalaga prinsipial to`g`ri yondashish yo`li edi. Ammo renta qo`shimcha qiymatning yakkayuyagona aniq shakli sifatida tan olinganligi sababli dehqon mehnati birdan-bir unumli mehnat deb hisoblanadi, ishlab chiqarishning boshqa sohalaridagi (sanoatda ham) mehnat "unumsiz", ya'ni samarasiz deyiladi. Bundan dehqonchilik mehnatini boshqa mehnat turlariga qarshi qo`yish asossizdir, chunki yollanma mehnat ishlab chiqarishning qaysi sohasida qo`llanmasin, qo`shimcha qiymat yaratadi, demak bu ham mehnat, bu soha ham unumli mehnatdir.

F.Kenye "sof mahsulot" to`g`risidagi o`z qarashlari asosida jamiyatni uch sinfga bo`ladi: unumli sinf (fermerlar), yer egalari sinfi va unumsiz sinf (bu sinfni u sanoatchilar sinfi deb ham ataydi). Unumli sinfga dehqonchilikdagi barcha xodimlar, qishloq xo`jalik ishchilari ham, fermerlar ham, ya'ni uningcha "sof mahsulot" yaratuvchilarning hammasi kiradi. Yer egalari "sof mahsulot" yarat-maganligiga qaramasdan, shu bilan birga bu mahsulotning iste'molchilari hisoblanadi, chunki ular uni ijara to`lovi sifatida oladilar. Samarasiz, "unumsiz" sinf vakillari esa dehqonchilikdan boshqa tarmoqlarda ishlaydi (sanoat, savdo, xizmat sohasi). Ular "sof mahsulot" yaratmaydilar.

Jamiyatning sinfiy tuzilishi to`g`risidagi bu ta'limotning asosiy kamchiligi shuki, F.Kenye yangi jamiyatning asosiy sinflarini ko`ra bilmaydi, to`g`rirog`i bunga tarixiy sharoit halaqit beradi. Bu tizimda yollanma ishchilar bilan kapitalistlar birlashtirilgan. Fransiyada o`sha davrda kam bo`lsa ham, proletariat sinfi mavjud edi, lekin kapitalistik munosabatlar rivojlanmaganidan burjua jamiyatining boshqa sinflarga qarshi tura oladigan mustaqil sinfiga ajralmagan edi. Sinflar to`g`risidagi ta'limotning bu kamchiliklaridan qat'i nazar, jamiyatni sinflarga bo`lishning iqtisodiy belgilarini aniqlash va iqtisodiy asoslarini ko`rsatishga urinish ijobiy voqea hisoblanadi.

Fiziokratlarning muhim xizmatlaridan biri shuki, ular birinchilardan bo`lib, kapital tushunchasini tahlil qilishgan. Asarlarida bevosita "kapital" so`zi qo`llanilmagan, ammo yerlarning zaxini qochirish, ya'ni yer sifatini yaxshilash, qurilish, ot, plug, borona uchun ma'lum tipdagi dastlabki avans (bo`nak) hamda urug`lik va ishchibatraklarga beriladigan avans boshqacha ekanligi aniq belgilanadi. Chunki birinchisiga qilingan harajat bir necha yilda bir marta bo`lib, o`z-o`zini asta-sekin qoplaydi (asosiy kapital), ikkinchisi esa yiliga yoki doim bo`lib, har bir hosil tufayli qoplangan. Shu sababli F.Kenye ularni dastlabki avans (hozirgi zamon nuqtayi nazaridan asosiy kapital) va yillik avans (aylanma kapital) deb atadi. Bu g`oya

A.Smit tomonidan rivojlantirildi. Bu o`sha davr uchun buyuk kashfiyot edi. Shunisi muhimki, aylanma kapital bilan birga asosiy kapital ham doim harakatda deb qaraladi. Dehqonchilikda qo`llaniladigan kapitalning moddiy elementlariga qishloq xo`jaligi qurollari va inventar, mol, urug`lik, odamlarning tirikchilik vositalari va boshqalar kiritilgan. F.Kenye merkantilistlardan farqli ravishda (ular kapitalni pul bilan aynan bir deb hisoblaganlar), pullarning o`zi emas, balki pulga olinadigan ishlab chiqarish vositalari kapital hisoblanadi, deydi. Ammo kapitalning bu moddiy elementlari umumiy mehnat jarayonining oddiy elementlari sifatida, kapitalistik ishlab chiqarish jarayonida ishlatiladigan ijtimoiy shaklidan ajralgan holda qaraladi, oqibatda kapital abadiy, ya'ni tarixiy bo`lmagan kategoriya deb ko`rsatiladi.

Ishlab chiqarish chiqimlari (xarajatlari)ni tadqiq qilish orqali kapitalning tashkil etuvchi qismlarini ajratish imkoni paydo bo`ldi, bunda kapitalning (oborot) aylanish xarakteri hisobga olindi. Kapitalning bir qismi boshlang`ich avans (bo`nak) hisoblanib, unga qishloq xo`jalik inventari, qurilish, mol va boshqalarga ketgan sarflar kiradi, shulardan 10 foizi yillik amortizatsiya hisoblangan, yillik avans deb atalgan kapitalning boshqa qismiga urug`lik olish, asosiy qishloq xo`jalik ishlari, ishchi kuchi uchun harajatlar kiradi.

Boshlang`ich avans bilan bog`liq kapital sarfi ishlab chiqarish sikli bir qancha (qator yillar) ichida to`la aylansa, yillik avansga sarflangan kapital esa bir ishlab chiqarish sikli (bir yil) davomida to`la aylanadi. Bu yerda amalda doimiy va aylanma kapital to`g`risidagi g`oya berilgan, ammo bu tushunchalar boshqa so`zlarda ifoda etilgan, xolos. Shunisi diqqatga sazovorki, F.Kenye kapitalni asosiy va aylanma kapitalga bo`lganda faqat ishlab chiqarish kapitali bilan bog`lagan holda bergan, uni muomala kapitali (savdo kapitali) bilan qo`shib yubormagan. Shu sababli u pul va tovarni ishlab chiqarish kapitalining biror tarkibiy qismiga kiritmasdan, to`g`ri fikr yuritgan. Shunday qilib, fiziokratlar asosiy va aylanma kapitalga oid muammoni nazariy jihatdan yechishga asos soldilar.

F.Kenye iqtisodiyot tarixida takror ishlab chiqarish jarayonini va yalpi ijtimoiy mahsulot muomalasini butunicha ko`rsatish uchun birinchilardan bo`lib urinib ko`rdi. U o`sha davr jamiyati fuqarolarini uch sinfga bo`ladi: birinchisi - unumli sinf (fermerlar); ikkinchisi - mulkdorlar sinfi (pomeshchik, cherkov...) va uchinchisi - unumsiz sinf (hunarmand, ishchi va savdo xodimlari). Bu jarayon sxematik ravishda "Iqtisodiy jadval"da tasvirlangan. Unda mamlakatda ishlab chiqarilgan tayyor mahsulotning aylanishi orqali qanday taqsimlanishi ko`rsatilgan, buning oqibatida ishlab chiqarishning avvalgi hajmida qayta boshlash uchun shart-sharoitlar yaratiladi.

"Iqtisodiy jadval"ning bir necha variantlari mavjud, biri Versalda 1758-1759 yillarda chop etilgan. 1894 yilda bu jadvalning boshqa varianti topildi. Birinchi variant bo`yicha (2-chizmaga qarang) kapital aylanishi quyidagicha ro`y beradi. qishloq xo`jaligida yaratilgan jami qimmat 5 mingga teng bo`lib, shundan 3 mingi yerni ishlashga ketgan xarajatdir. Fermerlar yetishtirilgan mahsulotning 2/5 qismidan aylanma kapital uchun foydalanadilar, 1/5 qismi unumsiz sinfga sotiladi va unga asosiy kapitalni (asbob-anjomni) ta'mirlash uchun kerakli asbob-uskuna olinadi. Bu yerda fermerlar faqat "boshqarish uchun haq olganliklari" sababli unumdor narsa fermer mehnati emas, balki yerdir. qoldiq esa yer egasiga renta sifatida to`lanadi. Yer

egalari o`zlarining 2 minglik daromadining yarmini sanoat tovarlari olishga sarf qiladilar, "unumsiz sinf" 2 mingga xom ashyo va qishloq xo`jaligi mahsulotlari sotib oladi. Bu jarayon natural ko`rinishda ham namoyon bo`lishi mumkin. Bunda 3/5 qism mahsulot muomalaga kiritiladi, undan xuddi pul shaklida ham foydalanish mumkin. Unda jarayon boshidan fermerlar iqtisodiyotdagi 2 ming pul massasiga ega bo`ladilar. Yerdan foydalanish huquqiga ega bo`lish uchun bu summa egalariga (yer ularniki) beriladi, ular esa bu summani oziq-ovqat mahsulotlari (1 ming) va sanoat tovarlari (1 ming) olish uchun sarflaydilar; endi fermerlar olingan 1 mingni asosiy kapitalni qoplash uchun hunarmandlarga (unumsiz sinfga) beradilar, ular esa olingan 2 mingni qishloq xo`jalik mahsulotlari olish uchun sarflaydilar. Oqibatda fermerlar 3 ming oladilar va 1 mingni sarflaydilar (qoldiq 2 ming); shu yo`l bilan boshlang`ich holatga qaytadilar.

Frederic Lordon

Frédéric Lordon taniqli frantsuz iqtisodchisi. U Frantsiyadagi yirik hukumat tadqiqot tashkilotlari hamda butun Evropadagi eng yirik ilm-fan agentligi bo'lgan Fransiya Milliy Ilmiy Tadqiqotlar Markazini (CNRS) Tadqiqot Direktori sifatida xizmat qilgani bilan mashhur.

Lordon 1962 yil 15 yanvarda tavallud topgan. U erta ta'limini 1985 yilda tugatgan "Ecole national des des Ponts et Chaussées" dan olgan. Keyinchalik, keyinchalik u bitirgan Institut Supérieur des Affaires 1987-yilda eng taniqli iqtisodchi singari Lordon o'z ilmiy ishlarini yakunlagach, ta'lim yo'lini oldi. Hozirgi vaqtda Parijdagi tadqiqot va oliy ta'lim uchun taniqli tashkilot bo'lgan Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales-da o'qituvchi.

2004 yildan beri Lordon CNRS tadqiqot direktori bo'lib qoldi. Strazburg Universiteti va Lorraine Universitetiga tegishli ilmiy-tadqiqot laboratoriyasidir va Frantsiyaning Milliy ilmiy tadqiqot markazi bilan birgalikda Bureau d'économie théorique et appliquée da ishlaydi. 2010 yilda "Economist atterrés" ga qo'shildi. Ushbu guruh an'anaviy iqtisodiy doktrinalarni rad etishga moyil bo'lgan iqtisodchilarning to'plamidir, jumladan, samarali bozor gipotezasi kabi ommabop omillar.

Lordonning ko'p ishi mashhur Gollandiyalik faylasuf Baruch Spinozaning iqtisodni o'rganishidagi g'oyalari va fikrlarini taqdim etishga bag'ishlangan. U asosiy iqtisodiy masalalar, xususan, mavjud inqirozli kapitalizm haqida Frantsiyada bo'lib

o'tgan jamoatchilik muhokamalarida faol ishtirokchidir. Lordon, bunday muammolarga nisbatan o'z nuqtai nazarini va o'ziga xos nuqtai nazarini ta'minlaydi va bunday inqirozlarni yaxshiroq bartaraf etish yoki ularni qanday hal qilish borasida o'z fikrlarini bildiradi.

Frédéric Lordon subprime mortgage inqirozi dinamikasiga katta qiziqish bilan qaradi va uni batafsil o'rganib chiqdi. O'z aql-idrokining samarasi sifatida u bu ahvolga javoban soliq siyosatini taklif qildi. Aktsiyadorlarning cheklangan ustav kapitali, deb atalishi mumkin, tadbirkorlik sub'ektlarining foyda keltiradigan qobiliyatlarini chegaralash uchun mo'ljallangan. Lordon, bu choralar iqtisodiyotda firmalarning turtki bo'lishi, bu kunlarda bo'lgani kabi, fond bozorida yanada yaxshi raqamlar yuborish emas, deb o'ylashadi.

Lordon professional kasbining davomida juda ozgina matn yozgan. Uning mashhur asarlaridan ba'zilari 1997 yilda Les Quadratures de la politique économique, 2002 yilda La Politique du poytaxti va Spinoza va o'laksa sciences socies. Yves Citton bilan birgalikda yozgan 2008 yilda ham ko'pchilikning ijobiy ta'siri bo'ldi.

O'zining kitobida Marx va Spinoza fransiyalik Loren Karl Marx tomonidan ko'tarilgan savollarni muhokama qilib, Spinozaning fikri va falsafasini qo'llashga harakat qilib, ularga murojaat qiladi. Odamlar nima uchun nafaqat qo'llab-quvvatlashni davom ettirishni emas, balki o'z ekspluatatsiyasini davom ettiradigan tizim uchun kurashishlarini tushunish qiyin. U bu masalani qoniqish, hursandchilik yoki hokimiyatni ta'minlaydigan har qanday narsaning muhabbat mazmuni ekanligini da'vo qilib, takomillashtirish deb ataydi; Jamiyatda bu pullar odamlarga tushgan qiymatdan biror narsaga ega bo'lishiga yordam beradi. Lordon shuningdek, jamiyatda kallinarizatsiyaga erishishga yordam beradigan ikkita strategiyani belgilaydi, ularning ikkalasi ham insonni tasavvur qilish qobiliyatiga daxldor.

Frédéric Lordon tomonidan yozilgan kitob

Willing Slaves Of Capital: Spinoza And Marx On Desire Paperback – June 3, 2014

Frederik Bastia

XIX asrning 40-50 yillarida fransuz va xalqaro ishbilarmonlar orasida F.Bastianing (1801-1850) nomi va uning iqtisodiy qarashlari keng ommalashdi. U

boy fransuz ishbilarmoni oilasida tug`ildi. Bastiya 40-yillari bir qancha pamfletlar chiqarib, ularda erkin savdo foydasiga proteksionizmni inkor etuvchi, vino ishlab chiqaruvchilar manfaatini himoya qiluvchi, sotsialistik g`oyalarga qarshi bo`lgan qarashlarni faol targ`ib etdi. Bu pamfletlar g`oyasi mazmun jihatdan original bo`lmasada, yorqin yozilish shakli bilan ajralib turadi.

F.Bastianing eng asosiy g`oyasi jamiyatdagi ijtimoiy antagonizmning mavjudligini inkor etishdir. Uningcha, o`sha davrdagi jamiyat dunyodagi "eng go`zal, mukammal, mustahkam butunjahon assotsia-siyalaridandir. Barcha qonuniy manfaatlar uyg`unlashgandir". F.Bastia 1850 yilda "Iqtisodiy garmoniyalar" kitobini chop etdi. Unda u garmoniya (uyg`unlik)ning asosini almashuv va sof, hech narsa bilan cheklanmagan raqobatda ko`radi. F.Bastia o`z g`oyasini isbotlashda Seyning fikridan foydalangan bo`lib, xizmatlar nazariyasi bunga mos keladi, ya'ni almashuv, xarid - savdo o`zaro teng "xizmatlar"ni almashish demakdir. Sey bo`yicha bu "xizmatlar" nafaqat odamlar, balki buyumlar va tabiat kuchlari tomonidan ko`rsatilsa ham, Bastia jamiyat hayotining qanday sohasida bo`lmasin, faqat shaxsiy xizmatlarni ustun qo`yadi. "Xizmat" deganda ishlab chiqarish davomida real mehnat sarfinigina emas, balki shu xizmatdan foyda keltiruvchi har qanday harakat, faoliyat va kuch tushuniladi. Bundan shu narsa aniq bo`lib qoladiki, qimmat yaratishda ishlab chiqarishga faqat ishchilar emas, balki kapitalist va yer egalari ham katta "xizmat" ko`rsatadilar. Kapitalistning "xizmati" unga foiz olish imkoniyatini berishini F.Bastia shunday ko`radiki, kapitalist kapitalni avans yoki ssuda tarzida sarflab, iste'molni orqaga suradi va uni kapitalistning "qurboni" deb hisoblaydi. Bu yuqorida biz keltirgan Seniorning tiyilish nazariyasining o`zidir. "Tiyilish" so`zi o`rniga "orqaga surish" so`zi qo`yilgan, xolos.

Mehnat va kapital o`rtasidagi uyg`unlik, ya'ni garmoniyani yanada to`laroq isbotlash maqsadida Bastia o`zining kapital jamg`arilishi "qonuni"ni yaratdi va unda Rikardoning foyda va ish haqining bir-biriga qarama-qarshi ekanligi to`g`risidagi ta'limotini inkor etishga harakat qildi. F.Bastianing bu "qonuni"ga ko`ra, mehnat va kapital manfaatlari oliy darajada hamohangdir. Oqibatda kapitalistning foydasi va ishchining maoshi bir vaqtda va bir miqdorda oshib boradi, hatto ishchilarning hissasi kapitalistlarnikidan tezroq o`sar ekan, demak, oqibatda kapitalistning foydasi nisbatan kamayadi. U bu fikrni isbotlashga urinib ham o`tirmaydi. Uningcha foyda normasi va kapitalistlarning milliy daromaddagi hissasi masalalarini qorishtirib yuborgan. Foyda normasining pasayib borish tendensiyasi ishchilarni ekspluatatsiya qilishning kuchayishi bilan mos kelishi mumkin, demak kapitalistlarning milliy daromaddagi hissasi ham oshib borishini kutish mumkin.

F.Bastia o`zining bu nazariyasi yordamida kapitalistlar va yer egalari o`rtasidagi qarama-qarshiliklarni hal etadi. U yer rentasini yer egasining yoki uning ota-mavzuolarining shu yerni ishlash va yaxshilash xizmati uchun berilgan mukofot deb hisoblaydi. Shunday qilib kapital va yer egaligi o`rtasidagi uyg`unlik shu bilan hal etiladiki, yer rentasi yerga qo`yilgan kapital foizining bir ko`rinishiga aylantiriladi. Bunday izohlash yer rentasining iqtisodiy kategoriya sifatidagi xususiyatini inkor etadi, uning foydadan hech qanday farqi qolmaydi. Ishlanmagan yerlardan olinadigan renta umuman bu sxemaga mos kelmaydi.

Demak, Bastianing izohi bo`yicha o`sha davrdagi burjua jamiyati turli sinflar o`rtasidagi o`z xizmatlari bilan almashib turuvchi "uyg`unlashgan hamkorlik" jamiyati tarzida namoyon bo`ladi. Iqtisodiy erkinlik bu xizmatlar almashuvining ekvivalentligining garovi hisoblanadi, chunki bu erkinlik nomutanosib harakatlarning oldini oladi. Proteksionizmni cheklanmagan erkin raqobat bilan almashtirish esa sotsialistlarning jamiyatni mukammalroq iqtisodiy jamiyatga aylantirish to`g`risidagi chaqiriqlariga qarama-qarshi qo`yiladi.

Fridrix Xayk

Fridrix Xayk Avstriya-Vengriya ishi bo'yicha dunyoga mashhur iqtisodchi va faylasuf bo'lgan. Xayek 1974 yilda Gunnar Myrdal bilan Nobel Xotin-qizlar yodgorlik mukofotiga sazovor bo'lganida professional kasbining eng yuqori cho'qqisiga yetib keldi. Uning g'oyalari odatda ijtimoiy davlatning Keynesiylik ta'rifiga va totalitar sotsializm ko'rinishiga qarshi chiqdi va klassik liberalizmning qat'iy himoyasini ta'minladi.

Hayek 1899 yil 8 mayda Avstriyaning Vena shahrida tug'ilgan. U boy va badavlat ota-bobolari bilan baraka topgan sharafli oilada tug'ilgan. U Aristotelning ta'lim jarayonida axloqiy jihatdan katta qiziqish uyg'otdi. Universitet darajasida u falsafa, psixologiya va iqtisod kabi turli mavzularga qiziqish bildirgan. Hayek, 1921 va 1923 yillarda Vena universiteti huquqshunoslik va siyosiy fanlar bo'yicha doktorlik darajasini oldi. Viyana tugatganidan so'ng, doktorlik dissertatsiyasini davom ettirishga urinib, Qo'shma Shtatlarga borishga qaror qildi. Nyu-York universitetidan. Biroq, moliyaviy cheklovlar tufayli u tez orada doktorlik dasturidan voz kechib, Vena shahriga qaytib keldi, u qaytib kelganida iqtisod ustida ishlashni boshladi.

Fridrix Xayk Ludwig von Misesning "Sotsializm" kitobini o'qib chiqib, universitetdagi talabalar bilan maxsus seminarlarida ishtirok etdi. 1927 yilda u Avstriyaning Business Cycle Research Instituti direktori etib tayinlandi. Uning ilk kitobi 1929 yilda "Pul nazariyasi va savdo aylanishi" deb nomlangan. 1931-yilda uni Londondagi Iqtisodiyot fakulteti professor-o'qituvchilari bilan birga Lionel Robbins taklif qildi. Hayek LSEda o'n sakkiz yil qolib, 1938 yilgi jarayonda Britaniya fuqarosi

bo'lib qoldi. Bu erda Hayek o'zini jahon iqtisodiyotining eng yaxshi iqtisodchilaridan biri sifatida tan oldi va bu jarayonlarning narx-navolari va iqtisodini muvofiqlashtirish funktsiyasi haqida nazariyani taklif qildi.

Angliyada yashagan Hayek, boshqa iqtisodiy og'ir vaznli Jon Maynard Keynes bilan qizg'in raqobatni hosil qildi. Ularning dalillari, avvalambor, rivojlangan mamlakatlarda valyutaning roliga qaratilgan. Xayek Keynes ishi, "Pul haqida risolalar" (1930) ni tanqidiy tahlil qilib, 1921-yilda Hayekning "Narxlar va ishlab chiqarish" kitobida aynan shunday qilganida Keynesning qasosini keltirib chiqardi. sohada ishlaydigan mutaxassislardan ikkala iqtisodchi tomon ham tanqid qilib, o'zlarining shaxsiy ma'lumotlaridan foydalanib, matnlarning yaxlitligini buzish qarorini rad etdi.

Hayek 1940-1943 yillar oralig'ida navbatdagi kitobida "Sirflik yo'lida" ishladi. Kitob fashizm sotsializmga kapitalistik tuzilmalarning reaktsion mexanizmi bo'lganligi haqida Britaniyada keng tarqalgan fikrni qabul qilish uchun yozilgan. Kitob ilk bor 1944 yilda Routledge tomonidan chop etilgan va Britaniyada tarqatilgan, lekin u erda tarqalganida AQShda yanada mashhurroq bo'lgan.

1950 yilda Hayek Chikago Universiteti uchun LSEni tark etib, ijtimoiy fikrlash qo'mitasiga qo'shildi. Keyinchalik, u "Ozodlik Konstitutsiyasi" va "Psixologiya bo'yicha kitob" bo'lgan "Sensory Order" kabi qator kitoblar nashr etdi. Chikagoda o'n ikki yil o'tgach, Hayek 1968 yilda iste'foga chiqqunga qadar Freyburg im Breisgau universitetida ta'lim berish uchun G'arbiy Germaniyaga ko'chib keldi.

Fridrix Hayek avstriyalik iqtisodiyotning eng katta himoyachisi sifatida e'tirof etilmoqda va uning yozuvlari bugungi kunda ham qo'llanilmoqda. U butun yurakdan erkin bozorlarning borligiga ishondi va uning yozuvlari bank va pul nazariyasi, sotsialistik hisoblash bahslari va spontan buyruqlar nazariyasi sohasidagi noyob tushunchalarni taqdim etdi. 1974 yil 9 oktyabrda Nobel mukofoti bilan iqtisodiy fanlar bo'yicha Nobel mukofoti bilan taqdirlandi. Xayek 1992 yil 23 martda Germaniyaning Frayburg'ida vafot etgan.

Fridrix Hayekning kitoblari:

The Road to Serfdom: Text and Documents--The Definitive Edition (The Collected Works of F. A. Hayek, Volume 2) Paperback – March 30, 2007

The Constitution of Liberty: The Definitive Edition (The Collected Works of F. A. Hayek)Paperback – April 1, 2011

The Fatal Conceit: The Errors of Socialism (The Collected Works of F. A. Hayek) Paperback – March 30, 2018

Law, Legislation and Liberty: A new statement of the liberal principles of justice and political economy (Routledge Classics) 1st Edition

Individualism and Economic Order Reissue Edition

Friedrix List

Fridrix List (1789-1846 yy.) Janubiy Germaniyaning Reydlingen shahrida boy hunarmand oilasida tug`ildi. U o`qishni 15 yoshda tugatib, hunarmandchilik ustaxonasida otasiga shogird bo`lib ikki yil ishladi. Keyinchalik Vyurtemberg qirolligida turli lavozimlarda ishlab, bir vaqtning o`zida Tyubingen universitetini huquq mutaxassisligi bo`yicha tugatdi. 1817 yildan shu universitetning Davlat boshqaruvi amaliyoti kafedrasi professori bo`lib ishladi. List 28 yoshida liberal yo`nalishdagi taniqli publitsist, radikal burjua-demokratik islohotlarning qat'iy tarafdori sifatida tanildi. U 1847 yil Bryussel' shahrida bo`lib o`tgan iqtisodchilar kongressida o`zining aniq ehtirosli fikrlari, siyosiy yetukligi va kuchli notiklik qobiliyati bilan ko`pchilikning e'tiborini o`ziga qaratdi. List 1819 yilda Germaniya iqtisodiy birligini ta'minlash maqsadida "Savdo-sanoat ittifoqi"ni tuzdi.

F.List 30 yoshida Vurtemberg parlamenti a'zosi bo`lib, o`zining keng demokratik islohotlar dasturi bilan hukumatga murojaat qildi. Bunday siyosiy chiqish Listga qarshi kuchlar shakllanishiga sabab bo`ldi. Natijada u 1825 yilda Germaniyani tark etib, AQSHga doimiy yashash uchun ketdi. Dastlab u fermerlik bilan shug`ullandi, keyinchalik nemis gazetalarining muharriri bo`ldi hamda sanoat sohasida tadbirkorlik faoliyatini olib bordi. F.List Angliya sanoati bilan raqobat qiluvchi Germaniya va AQSHda sanoat rivojlanishi xususiyatlarini chuqur o`rganib, Amerika taraqqiyoti uchun iqtisodiy dasturni tayyorladi.

1832 yildan F.List Yevropaga qaytib AQSHning Leypsigdagi elchisi bo`lib ishladi. Shuningdek u Leypsig-Drezden temir yo`lini qurish maqsadida Germaniyada birinchi bo`lib hissadorlik uyushmasini tashkil etdi. F.List o`zining uchinchi va oxirgi emigratsiyasidan so`ng Parijda uch yil yashadi. U o`zining bor kuchini, idroki va iqtidorini iqtisodiy muammolarni keng o`rganishga qaratdi. Sanoat burjuaziyasi manfaatlarining ifodachisi bo`lgan F.List iqtisodiy birlik uchun birinchilar qatori maydonga chiqdi. U o`zining "Siyosiy iqtisodning milliy sistemasi" (1841) nomli asosiy asarida milliy siyosiy iqtisodni yaratish vazifasini o`rtaga qo`ydi. Mamlakatning ishlab chiqaruvchi kuchlari to`g`risidagi ta'limot unga asos bo`lishi kerak edi. F.List davlatning faoliyatini, dinni, ahloqni, ma'naviyatni va shu kabilarni ishlab chiqaruvchi kuchlar jumlasiga qo`shdi.

F.Listning ta'limotiga ko`ra, qiymatni ishlab chiqaruvchi kuchlar, "millatning ruhi" (toj-taxtning meros bo`lib qolishi, huquq, sud, armiya, politsiya va shu kabilar) yaratadi.

F.List ta'limotida xo`jalik taraqqiyotining tarixiy bosqichlari to`g`risidagi g`oyalar katta o`rin egallaydi. U tarixiy taraqqiyotni beshta bosqichga: badaviylik, cho`ponlik, dehqonchilik, dehqonchilik-manufaktura, dehqonchilik - manufaktura - savdo bosqichlariga bo`ladi. Bunday bo`lishdan kuzatilgan maqsad Germaniyada sanoatning o`sishini har tomonlama qo`llab-quvvatlash, bir yoqlama rivojlanishdan - qishloq xo`jaligining ustunligidan voz kechish kerak, degan fikrni isbotlashdan iborat edi.

F.Listning asosiy iqtisodiy asari Germaniyaning iqtisodiy rivojlanishi va savdo siyosati atrofidagi qizg`in tortishuvlarda alohida o`rin egallab, nemis iqtisodiy fikriga katta ta'sir ko`rsatdi. F.List o`zining g`oyalarini rivojlantirar ekan, Germaniyaning gullab-yashnashi sanoat taraqqiyoti orqali bo`lishi mumkinligini va shuning uchun uni chet el raqobatidan himoya qilish zarur ekanligini ko`rsatadi. Ushbu asar o`z davrida demokratik ziyolilar tomonidan qizg`in qabul qilinib, katta qiziqish bilan o`qildi.

Germaniyaga qaytgandan so`ng olim Augsburg shahrida yashab, ilmiy ishini davom ettirdi. U xuddi ana shu buyuk davlatchilik, shovinistik kayfiyatdagi asarlarini yaratib, nemis imperializmining dastlabki himoyachilariga yo`l ochib berdi. List urushlar va bosqinchilikning tarafdori bo`lib, dehqonchilik holatidan dehqonchilik-sanoat holatiga o`tishga ko`maklashadigan urushlarni yoqlaydi. U Janubiy-sharqiy Yevropadagi bo`sh yerlarni Germaniya bosib olishi zarur, deb hisoblaydi. List hayotining so`nggi yillarida Angliyaga bo`lgan o`z munosabatini o`zgartiradi, chunki u doim Angliyani Germaniyaning birlashishiga va sanoat rivojiga qarshi deb hisoblardi. Endi uning fikricha, Angliya Germaniyaning qit'a qo`shnisi hisoblangan Fransiya va Rossiyaga qarshi harakatlarda qo`llashi mumkin edi.

List iqtisodiy fanda klassik maktabni, ayniqsa uning yirik namoyandasi bo`lgan A.Smit iqtisodiyotini tanqid qiluvchi bo`lib faoliyat ko`rsatdi, lekin u klassik maktabning asosi bo`lgan qiymat va daromadlar nazariyasini mutlaqo tahrir qilmadi. Iqtisodiyotning bu kategoriyalari olimni qiziqtirmadi. Asosiy e'tibor iqtisodiy siyosatning asosiy masalalariga va ayniqsa tashqi savdo siyosatiga qaratildi. F.List Smit iqtisodiy sistemasini kosmopolitizmda ayblab, uni ayrim mamlakatlar xo`jalik rivojlanishining milliy xususiyatlarini ko`rmasdan, barchasiga umumiy "tabiiy" qonun-qoidalarni dogmatik ravishda majbur kiritilmoqda, deydi.

"Turli millatlar,- deb yozadi List, turli bosqichda bo`ladilar. Bunday sharoitda ular o`rtasidagi to`liq erkin savdo ayirboshlash qiymati nuqtayi nazaridan jahon xo`jaligi uchun ma'lum mavhum foydani keltirishi mumkin bo`ladi." Lekin bu holat qolgan mamlakatlar ishlab chiqarish kuchlari rivojiga to`sqinlik qiladi. U o`z konsepsiyasini ishlab chiqarish kuchlari nazariyasi deb yuritib, Smitning ayirboshlash qiymati nazariyasiga qarshi qo`yadi. Lekin shuni aytish zarurki, ishlab chiqarish kuchlari deganda List ijtimoiy sharoitlar majmuasini tushunadi va ularsiz millat boyligi bo`lmaydi, deb yozadi. Shuningdek u faqatgina qishloq xo`jaligi bilan shug`ullanadigan millat bir qo`l bilan mehnat qiladigan kishi kabidir, deydi. List ishlab chiqarish unumdorligini oshirishni proteksionizm tarbiyasi yordamida amalga

oshirishni o`rtaga tashlaydi. Davlat sistemasidagi tadbirlar milliy ishlab chiqarishni chet el raqobatidan to o`zini tiklab olguncha va teng raqobatdosh bo`lguncha himoya qilishi kerak deyiladi. Erkin savdoni amalga oshirishni esa u keyinroq, ya'ni hamma millatlar bir xil rivojlanish darajasiga yetgunicha qoldirishni tavsiya qiladi. Hozirgi davrga kelib Listning bunday qarashlarining ayrimlari dolzarb bo`lib, hayotda o`z o`rnini topmoqda. Masalan, millatning boy, kudratli bo`lib borishi uning qanchalik ko`p sanoat mahsulotini eksport qilishi bilan va kam mahsulotni import qilishi bilan belgilanadi. Bu o`rinda Yaponiya tajribasini ko`rsatishimiz kig'oyadir. Bu davlat so`nggi yillarda tez iqtisodiy rivojlanish hisobiga, ya'ni tashqi savdoni to`g`ri yo`lga qo`yganligi uchun rivojlangan mamlakatlar qatorida oldingi o`ringa chiqib oldi. Listning iqtisodiy nazariyasi asosiy masalalardan hisoblangan kapitalizm taraqqiyoti doirasida o`z tarixi va xo`jaligining xususiyatiga ko`ra jahon hamjamiyatining so`nggi qatorlaridan o`rin olgan mamlakatlarning iqtisodiy qoloqligini bartaraf etish yo`lidagi dastlabki urinish edi. Hozirgi davrda milliy sanoatni rivojlantirish uchun harakat qilayotgan yosh, rivojlanayotgan mamlakatlarning List ta'limotiga katta e'tibor berayotganliklari tabiiy holdir. Chunki ularning oldida jahon bozorida hukmronlik qilayotgan rivojlangan mamlakatlar monopoliyasi sharoitida o`z sanoatlarini himoya qilish vazifasi turibdi.

Fridrix ro'yxati milliy innovatsion tizimini tashkil qilish bilan mashhur nemis-amerikalik iqtisodchi edi. Ro'yxat tariflarni amalga oshirishda ishonchli imondi, chunki bu Germaniyada iqtisodiy o'sishni ta'minlashning eng yaxshi usuli deb hisobladi.

Friedrich Listning so'nggi yillari jurnalxonlarni tahrir qilish takliflarini rad qilgan va uning ayrim siyosiy tashabbuslarida muvaffaqiyatsizlikka duch kelgan yomon bosh bilan tavsiflangan. Shuningdek, u shu davrda moliyaviy qiyinchiliklarga duch keldi va 1846 yil 30 noyabrda o'z joniga qasd qildi.

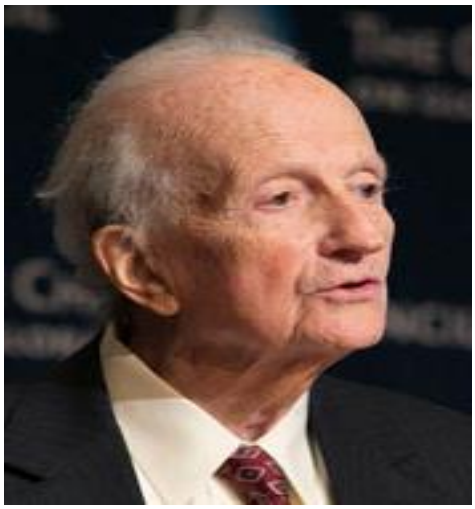

Gary Becker

Gary Bekker AQShning mashhur iqtisodchisi. Ehtimol, u insoniyat xatti-harakatlariga taalluqli masalalarda iqtisodga bo'lgan ulkan hissasi uchun 1992 yilda Nobel mukofoti bilan taqdirlangan.

Becker 1930 yil 2 dekabrda Pensilvaniya shtatining Pottsville shahrida tug'ilgan. Maktabgacha ta'limni tamomlagandan so'ng u Princeton universitetiga o'qishga kirib, u erda 1951 yilda B.A. bilan bitirgan. daraja. Keyinchalik, doktorlik dissertatsiyasini davom ettirgan Becker 1955 yilda Chikagodagi universitetdan muvaffaqiyatli o'tdi. 1957-1968 yillar mobaynida Columbia universitetida keyingi o'n bir yil mobaynida o'qituvchi rolini o'ynadi. Chikago universitetiga qaytish. Ayni paytda Booth School of Business'da iqtisod va sotsiologiyani o'rgatadi.

Beckerning dastlabki asarlari 1955 yilda doktorlik dissertatsiyasini qamrab olgan bo'lib, u diskriminatsiya iqtisodiga asoslangan edi. Uning intellektual mulohazalari shu erda ko'rsatildi, chunki uning tezislari g'ayritabiiy iqtisodiy kontseptsiyalardan foydalangan va mashhur iqtisodchi Karl Marksning diskriminatsiyani imtiyozli imtiyozga ega bo'lgan kishiga muqarrar ravishda foyda keltirishi haqidagi fikriga qarshi chiqdi. Becker bu taklifning boshqa tomoni ham bo'lishi mumkinligini taklif qildi, chunki ish beruvchilar terining rangi asosida juda yaxshi nomzodlarni rad qilsalar, o'zlarini yo'qotishadi. U shuningdek, raqobatbardosh sanoatning kamroq kamsitishlar bilan taqqoslanishi mumkinligini ta'kidlaydi, chunki amaliyotchilar natijada bozor ulushi yo'qoladi. Shunday ekan, kamsitishlar Bekkerga ko'ra ko'proq tartibga soluvchi, raqobatbardosh sanoatda guvoh bo'lish ehtimoli ko'proq.

Bozorlarda kamsitishni o'rganish uchun katta kuch sarflaganidan so'ng, Gey Becker inson kapitali sohasini kuzatish bilan davom etdi. Becker ta'limni xarajat sifatida emas, balki investitsiya sifatida qarash kerak emasligini ta'kidladi. Shunday qilib, Becker ta'lim boshqa imtiyozlarni jismoniy sarmoyani qanday yaxshilashga o'xshash inson qobiliyatlari va ko'nikmalariga yordam berishi va ta'limning asosiy xarajati sifatida vaqtni ta'kidlagan degan fikrni asos solgan.

Becker vaqtni o'rganishga kirib, vaqtni qanday ajratishni oilalar qanday qilib hal qilishini tahlil qilib chiqdi. U turmushga chiqadigan ayollar ko'proq pul topish imkoniyatidan voz kechganligi sababli, bozorda ish haqi ko'tarilayotganda ko'proq ishlaydilar. Bunday ayollar, o'zlarining uy vazifalarini bajarishdan voz kechib, favqulodda oziq-ovqat, xizmat va hokazo. Kabi substitutes orqali bartaraf etishni afzal ko'radilar. Bundan tashqari, Becker keyingi tadqiqotlaridagi oilalarni o'rganishga kirishdi: bolalar soni va ularning ta'lim, nikoh va ajralish.

Beckerning e'tiborini tortadigan jinoyatchilik muammosi ham bor edi. U jinoyatchilarning o'z xarajatlari va foydasini hisobga olgan holda jinoyat sodir etganlikda ayblagan. Shuning uchun, u jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun uning xarajatlari imtiyozlardan ustun bo'lishi kerakligini va jazo darajasini va imkoniyatlarini oshirish orqali ta'minlanishi kerakligini taklif qildi.

Beckerning ko'plab mavzulardagi qiziqarli tushunchalari uni Nobel mukofoti uchun Nobel mukofoti sovrindori deb topdi. Uning boshqa yutuqlari qatorida 1967 yilda Jon Bates Klark medalini qo'lga kiritdi. Ulardan biri yosh, iste'dodli va iste'dodli iqtisodchilarga dalda berdi. Garri Becker 1987 yilda Amerika milliy assotsiatsiyasining prezidenti bo'lib ishlagan. Bundan tashqari, 19 yil mobaynida Biznes haftaligini qo'llaydigan nashrlar sohasidagi nasabnomaga ega.

Garri Becker kitoblari

Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to EducationPaperback – March 14, 1994

A Treatise on the Family: Enlarged Edition 2nd Edition

The Economic Approach to Human Behavior New edition Edition

Economic Theory 2nd Edition

Uncommon Sense: Economic Insights, from Marriage to Terrorism Reissue Edition

The Economics of Life: From Baseball to Affirmative Action to Immigration, How Real-World Issues Affect Our Everyday Life 1st Edition

The Economics of Discrimination (Economic Research Studies) 2nd Edition

Social Economics: Market Behavior in a Social Environment

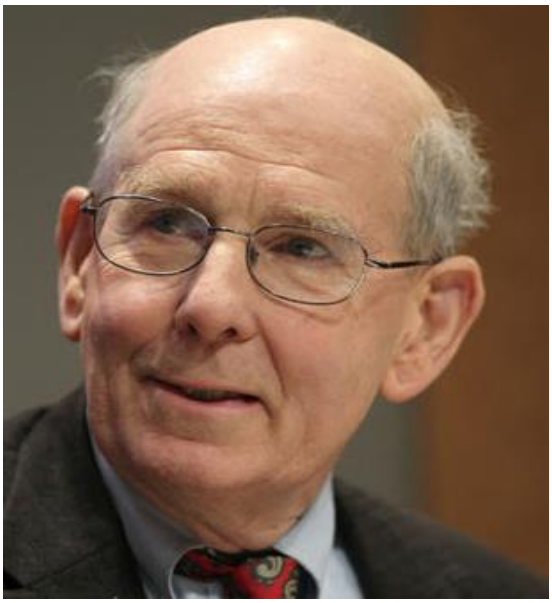

Gary Shilling

Gari Shilling - Amerika Qo'shma Shtatlarida joylashgan taniqli iqtisodchi. Schilling shuningdek, moliya haqida fikr yuritadi, uning fikrlari bir nechta taniqli jurnallarda chop etiladi. U ko'pincha televidenie va radio shoularida paydo bo'ladi.

Shilling hayoti davomida batafsil ta'lim olish uchun baxtiyor edi. Amherst kollejida bakalavr darajasini fizika fani bo'yicha magistraturani tamomlagan. Institutda bo'lgan vaqtida u Phi Beta Kappa va Sigma Xi-ga hamrohlik qildi. Keyinchalik Shilling Stenford Universitetiga kema tushdi, u erda u iqtisod sohasida magistrlik darajasi va doktorlik darajasiga erishishga qaror qildi.

Shilling o'z ta'limini tugatgandan so'ng, korporativ muhitga katta muvaffaqiyat qozongan. Uning dastlabki urinishlari Kanadaning va AQShning mintaqalariga qaratilgan Standard Oil Co uchun iqtisodiy tahlil va prognozni amalga oshirishni o'z ichiga olgan. U dunyodagi mashhur bank, Merrill Lynch, Pierce, Fenner & Smitning iqtisod bo'limini tashkil etishga mas'ul bo'lgan. U 29 yoshga to'lgan davrda bunday ishlarni amalga oshirdi va bu jarayonda kompaniyaning birinchi bosh iqtisodchisi bo'lishga muvaffaq bo'ldi. Keyinchalik Schilling, White, Weld & Co ga o'tdi, u erda u

nafaqat bosh iqtisodchi bo'lish bilan birga, o'z lavozimlarida muvaffaqiyatga erishdi, balki katta vitse-prezident rolini o'ynadi.

Schilling yillar ichida prognozlash sohasidagi o'ziga nom berdi. U 1969 yilda Qo'shma Shtatlarni kutgan iqtisodiy inqirozni to'g'ri taxmin qilgandi. 1973 yilda jahon miqyosidagi global inqirozni oldindan aytib beruvchi iqtisodchilar qatoriga kirgan bo'lsa-da, u jahon miqyosidagi ommaviy inventarizatsiyadan qutulish oqibatida yuzaga chiqdi. 1970-yillarning keng tarqalgan inflyatsiyasi davrida, Shilling, xalqning siyosiy havosini o'zgartirish va moddiy aktivlardan moliyaviy jihatdan sarmoyalarni ko'chirish orqali inflyatsiya darajasini qisqartirishni talab qilib, ommaga e'tiroz bildirdi. Ko'p vaqt o'tmay, u "maslahatchi" deb atalgan "Doktor Dezinflatsiya" deb nomlandi.

1978-yilda Gary Schilling o'z ishini tark etib, o'zining A.Gary Schilling & Co. kompaniyasining o'z iqtisodiy maslahat kompaniyasini boshlagan. Hozir u kompaniyaning prezidenti bo'lib ishlaydi. Uning kompaniyasini The Wall Street Journal tomonidan 1993 yilda foiz stavkalarini prognoz qilish va uzoq muddatli obligatsiyalarni tanlashda eng yaxshi rekord bilan maqtash uchun kutib oldi. Bu uning rahbarligiga ergashgan sarmoyadorlarning katta daromadlariga olib keldi. Keyinchalik, 1997 yilda Shilling yana eng hayajonli prognoz yozuvlariga ega bo'lgan. Bu Shilling boshqa 56 iqtisodchini urgan foiz stavkalari, inflyatsiya va valyuta kurslari kabi omillar bilan bog'liq edi.

Ko'p iste'dodli odam Shilling ham yozuvchi sifatida taniqli bo'lgan. U "Inflyatsiya tugatyaptimi?" Deb nomlangan birinchi kitobini chop etdi. 1983-yilda "Siz tayyormisiz?" Deb nomlangan maqola chop etildi. Shu paytdan boshlab, u "Dunyo o'zgartirildi", "Tushkunlikdan keyin: Rezektsiya yoki Depressiya" va "Deflyatsiya" kabi bir qator narsalarni yozishga muvaffaq bo'ldi. Shilling 1983 yildan beri Forbes jurnali uchun ustunni boshqargan va "The Wall Street Journal" va "The New York Times" kabi boshqa ko'plab kishilar uchun ham yozgan. U, shuningdek, o'zining xavfli deflyatsiyasini iqtisodga qanchalik jiddiy ta'sir ko'rsatayotgani haqida odamlarga ko'rsatma berish uchun mo'ljallangan o'zining shaxsiy o'yinini yaratdi.

Gary Shilling shuningdek, uning yosh iqtidorlari uchun ta'sirchan ma'ruzachi sifatida tilga olinadi, ko'pincha Yosh Prezident Tashkiloti kabi ishbilarmon guruhlarning global seminarlarida qatnashadi. Hozirgi vaqtda u Vermontning Milliy Hayoti, Episkopolik Voizlik Jamg'armasi va Palm Makoni Uylari kabi qator tashkilotlarning kengashida o'tiradi.

Kitoblar Gary Shilling

The Age of Deleveraging, Updated Edition: Investment Strategies for a Decade of Slow Growth and Deflation Paperback – January 3, 2012

Deflation: Why it's coming, whether it's good or bad, and how it will affect your investments, business, and personal affairs Paperback – June 1, 1998

Deflation: How to Survive and Thrive in the Coming Wave of Deflation Hardcover – June 21, 1999

Genri Charl'z Keri

AQSHda yuzaga kela boshlagan iqtisodiy fikr klassik maktabga qarshi chiqdi. Bu g`oyalar Genri Charl'z Keri (1793-1879) tadqiqotlarida o`z aksini topdi.

Yirik noshirning o`g`li bo`lgan G.Keri kommersiya sohasida katta yutuqlarga erishdi. Boyib olgach, yirik fabrikantga aylandi va iqtisodiy tadqiqotlarga kirishdi. U bir qancha iqtisodiy asarlar muallifi edi.

1837-40 yillarda uning "Siyosiy iqtisod prinsiplari" va 1857-59 yillarda "Ijtimoiy fanlarning asoslari" nomli asarlari chop etildi. Bu asarning qisqacha varianti 1865 yilda "Ijtimoiy fanlar uchun qo`llanma" nomi bilan chop etildi. Yuqorida eslangan F.Bastia shu amerikalik olimdan ilhomlandi.

G.Ch.Keri ingliz siyosiy iqtisodiga keskin qarshi chiqib, AQSH kapitalizmini madh etdi. Uning asosiy asari "Manfaatlar uyg`unligi" (1872) kitobidir. G.Kerining qarashlari Angliyaga qarshi ruhda edi. U Rikardoning ta'limoti va Maltus aqidalarini rad qildi.

G.Kerining metodologiyasi subyektiv idealizm va mexanitsizm bilan obyektiv iqtisodiy qonunlarni tabiat qonunlariga almashtirish bilan xarakterlanadi.

G.Keri hamma iqtisodiy kategoriyalarni ta'riflab berishga intildi. U qiymatni insonning tabiatga hukmronligi o`lchovi deb, predmetga ega bo`lish uchun bartaraf qilish zarur bo`lgan qarshi harakat deb ta'rif berdi. U narxni predmetning o`zini ayirboshlash evaziga pul olish qobiliyati deb hisobladi. Kapital odamlarning tabiat kuchlarini boshqarish imkoniyatini olishlarida yordam beradigan buyum yoki qurol deb tushundi. G.Keri D.Rikardoning yer rentasi nazariyasini tanqid qilib, uni yalpi kurash nazariyasi (ya'ni Rikardo shu nazariya yo`li bilan go`yo sinflar o`rtasida urushni avj oldirdi), deb hisobladi va Rikardoni "kommunizm otasi" deb, unga xujum qildi.

G.Kerining o`zi esa rentani yer egalarining mehnati uchun mukofot deb hisoblab, uni foiz bilan aynan bir narsa deb tushundi. Kerining iqtisodiy ta'limotida burjua jamiyatida "barcha chin va haqiqiy manfaatlarining to`la-to`kis uyg`unligi" mavjudligini isbotlamoqchi bo`ldi. U taqsimot qonunini o`z nazariyasiga asos qilib oldi. G.Keri proletariat bilan burjuaziya manfaatlarining bir xilligini go`yo kapitalistik jamiyatda mehnat unumdorligi oshishi bilan ish haqi ham oshib boraveradi, shuning natijasida ishchi bilan kapitalistning iqtisodiy ahvolidagi tafovut asta-sekin kamayadi, degan qoida bilan asoslamoqchi bo`ldi.

G.Keri kapitalistik jamiyatda aholining nisbiy ko`payishi va ekspluatatsiya kuchayishi faktlarini mutlaqo inkor qilib, ishchilar sinfi farovonligining oshib borishi texnika taraqqiyoti bilan bog`liq.

XIX asrda Kerining qarashlari, uning antagonistik jamiyatdagi manfaatlar uyg`unligi nazariyasi ko`pchilikka ma'lum bo`lib, burjuaziya siyosiy iqtisodini Gegellashtirishga katta ta'sir ko`rsatdi. "Manfaatlar uyg`unligi" nazariyasining asosiy qoidalarini hozirgi zamon siyosiy iqtisodi qaytadan tiklamoqda.

G.Keri yuqorida biz bayon etgan kapitalistik munosabatlarning bekamu ko`stligi, sinfiy manfaatlarning hamohangligi va boshqa "uyg`unliklar" to`g`risida ko`p yozdi. Lekin uning g`oyalari Bastiadan biroz farq qiladi. Keri qullikni qo`lladi (bu davrda AQSHning janubida hali qul plantatsiyalari mavjud edi). Proteksionizm siyosati ham himoya qilindi, chunki AQSH hali yosh davlat sifatida sanoati pastligi tufayli unga muhtoj edi, chunki Angliya sanoati bilan ochiq raqobatda yengishi qiyin bo`lgan. Shular tufayli Smit va Rikardolarning fritrederlik (erkin savdo) siyosati to`g`ri kelmay qoldi. Ayniqsa, Rikardoning burjua jamiyatidagi sinflar o`rtasidagi manfaatlarning qarama-qarshi ekanligi ko`pchilikka ma'qul bo`lmay qoldi. Kerining fikricha Rikardoning tuzumida dushmanlik ruhi bo`lib, millat, sinf, ijtimoiy guruhlar o`rtasida urush keltirib chiqaradi. Vaholanki, bu guruhlar o`rtasida bekamu ko`st uyg`unlik mavjud emish.

Kerining "Manfaatlar uyg`unligi nazariyasi" asosida uning "taqsimot qonuni" yotadi, unga ko`ra mehnat unumdorligining o`sishi bilan ishchilar hissasi absolut va nisbiy jihatdan ussa, kapitalistlarniki esa aksincha pasayadi (tanish gaplar). Shunday yo`l bilan mehnat va kapital o`rtasidagi antagonizm yo`q qilinadi. Bunda yaxshi ma'lum tezis - unumli kapital g`oyasidan foydalaniladi (unga ko`ra tadbirkor qonuniy foyda olishi kerak).

G.Kerining g`oyasi bo`yicha tovarning qiymati uni ishlab chiqarishga ketgan amaliy mehnat miqdori bilan emas, balki ma'lum sharoitda sarflangan ishlab chiqarish harajatlari bilan aniqlanadi (bu fikr ham ilgari eslangan). Ammo, mehnat unumdorligining o`sishi bilan mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun, shu jumladan ishlab chiqarish vositalariga sarf-harajatlar kamayadi. Bu esa, G.Keri bo`yicha kapitalning qimmati pasayishiga olib keladi. Ishlab chiqarish vositalari kapital bilan bir deb qaraladi. Oqibatda foiz ham, kapital egasi oladigan mahsulot hissasi ham pasayadi, shunga mos ravishda mehnat qimmati va uning mahsulotdagi hissasi oshib boradi.

Bu g`oyalarning hammasini qo`llash qiyin (bu haqda yuqorida ham aytilgan), chunki foiz qiymatning bir qismi bo`lib, avvalgi mehnatga hech qanday aloqasi yo`q. Mehnat unumdorligining o`sishi ishchilarning tirikchilik vositalari qiymati pasayishi bilan bog`liq, bunda ishchi kuchi qiymati ham pasayadi, kapitalistning milliy daromaddagi hissasi esa oshib boradi.

Keri kapitalist va yer egasi "manfaatlari uyg`unligi"ni isbotlab berishga intiladi. Bunda ham u Rikardoga qarshi chiqadi, ayniqsa, unumdorligi past yerlarni ishga tushirishga mone'lik bildiradi. Keri Bastia kabi rentani aslida kapitalga foiz shakli sifatida qaraydi, dehqonchilik xususiyatlarini inkor etadi.

Keri "millatlar uyg`unligi" haqida ham gapirib, jahon ishlab chiqarishini mahalliy markazlarga taqsimlash zarurligini aytadi, chunki bu yerlarda qishloq

xo`jaligi va sanoat tabiiy holda uyg`unlashgan. Shularni hisobga olib, Keri Buyuk Britaniyaning sanoat va mustamlakachilik monopoliyasiga qat'iy qarshi chiqadi, boshqa davlatlarni agrar xom ashyo manbayiga aylantirish siyosatini inkor qiladi va shu maqsadda proteksionizmni keng qo`llash kerak, deydi. Shunisi qiziqqi, burjuaziya manfaatlarini himoya qilib, gohida fritrederlik (F.Bastia), ba'zida proteksionizm (Ch.Keri) "uyg`unlik"ning doimiy sharti deb e'lon qilinaveradi. Nasriddin Afandi aytganidek: "Xohlang unisini, hohlang bunisini oling..."

George Akerlof

Jorj Akerlof - dunyodagi mashhur iqtisodchi, Amerika Qo'shma Shtatlaridan. 2001 yilda Nobel mukofotiga sazovor bo'lgan, chunki u asimmetrik ma'lumotlar bilan tasniflangan bozorlardagi tadqiqotlarni, ikkinchisi iqtisodchilar A. Maykl Spens va Jozef E Stiglits bilan shuhrat qozongan.

Akerlof 1940 yil 17 iyulda Konnektikut shtatining Nyu-Haven shahrida tug'ilgan. 1958-yilda boshlang'ich va o'rta ta'limni Lawrenceville maktabidan tugatib, keyin Yale Universitetiga o'qishga kirdi. B.A.ni tugatgandan so'ng. Akerlof institutda doktorlik qilgan. MITdan 1966 yilda muvaffaqiyat qozondi. Keyinchalik u Kaliforniya universitetida o'qituvchi bo'lib ishladi va u erda Goldman iqtisod professori unvoniga sazovor bo'ldi. Akerlof Londondagi Iqtisodiyot fakultetida o'qishni davom ettirdi

Akerlof 1970 yilgi "Iqtisodiyotning uch oylik jurnali" da chop etilgan "Limon bozori" nomli maqolasi bilan keng tarqalib ketdi. Maqolada asimmetrik ma'lumotlarning dinamikasiga e'tibor qaratilib, bozorda ishlatilgan avtomobillar va limonlar o'rtasida o'xshashlik paydo bo'ldi. Akerlof, xaridor va sotuvchilar o'rtasida mahsulot sifati haqida ma'lumotlarning yo'qligi sababli, samaradorlikning yo'qolishiga olib keladigan juda ko'p miqdordagi o'zaro foydali bitimlar amalga oshirilmayapti. Qabul qiluvchilarning sifatsiz mahsulotlarni sotib olishlariga shubha bilan qaramasdan, aslida yuqori sifatli mahsulotlarga ega bo'lgan sotuvchilar ularni arzon narxlarda sotib olishni istamaydilar.

Biroq, Akerlof, hukumat aralashuvi tarafdori emas, aksincha, asimmetrik ma'lumotlar tomonidan yaratilgan muammolarni hal qilish uchun erkin bozorlarga

bo'lgan e'tiqodini qo'ydi. Misol uchun, ishlatilgan mashinalar uchun, u kafolatlar mijozlar ishonchini oshirishning samarali vositasi ekanligini aytdi, chunki u ularga ishonchli sifatli va oqilona vaqt davomida ishlay oladigan darajada ishonchni beradi. Bundan tashqari, kafolatlar faqat to'g'ri ishlaydigan yuqori sifatli avtomobilga ega ekanligini biladigan sotuvchilar tomonidan taqdim etiladi. Akerlof, kredit va sog'liq sug'urtasi bozorlariga assimetrik ma'lumotni o'rganishni kengaytirdi.

Jorj Akerlof shuningdek, New Keynesian iqtisodiyotiga katta hissa qo'shdi. Boshqa iqtisodchi va rafiqasi Janet Yellen bilan bir qatorda, bozor talablari darajasidagi kuchga ega bo'lgan korxonalarni o'rganib chiqdi, ular talabni o'zgarishiga javob sifatida narxlar narxiga ta'sir qilmaslikni tanladilar. Akerlof bunday ishlarni "yaqinroq" deb hisobladi, chunki ular narxlarni barqaror ushlab turish siyosatiga rioya qilish siyosatiga rioya qilishdi. Shu bilan birga, agar u juda ko'p firma bunday strategiyani qo'llagan bo'lsa, unda umumiy iqtisodiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Pul massasining o'sish sur'atlari real o'sishning oshishi bilan birga davom etishi mumkin, pul ishlab chiqarish hajmining qisqarishi ham real ishlab chiqarishdagi pasayishning ortishiga olib keladi.

Akerlof, yaqinda amalga oshirgan ishlaridan ko'rinib turibdiki, Qo'shma Shtatlardagi qora tanli qora tanlilar va qora tanli jinoyatchilik darajasi bilan ajralib turadi. U o'z maqolasida qora tanli amerikaliklarning hokimiyat madaniyatini qabul qilish yoki iqtisodiy maqsadlarni amalga oshirish yoki inqilobni amalga oshirishda o'zlarining istiqbollarini xavf ostiga qo'yishi mumkinligini ta'kidlaydi. Keng tarqalgan e'tiqodning farqli o'laroq, Akerlof bu imtiyozlarning ikkinchi variantni tanlashlari uchun yuqori ekanligini ta'kidlaydi.

Jorj Akerlof 1973-1974 yillarda prezident Niksonning iqtisodiy maslahatchilar kengashida katta iqtisodchi bo'lib ishlagan. 2001 yilda u Nobel mukofotini qo'lga kiritib, o'z yutug'ining eng yuksak cho'qqisiga erishdi.

Jorj Akerlof tomonidan yozilgan kitoblar:

Animal Spirits: How Human Psychology Drives the Economy, and Why It Matters for Global Capitalism Hardcover – February 18, 2009

Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, and Well-Being Paperback – September 26, 2011

Economic Theorist's Book of Tales

Efficiency Wage Models of the Labor Market

Explorations in Pragmatic Economics 1st Edition

Gloria Macapagal-Arroyo

Gloriya Makapagal-Arroyo - taniqli iqtisodchi va siyosiy rahbar. U Filippinning o'n to'rtinchi Prezidenti bo'lib, faqat ikkinchi ayol prezident sifatida xizmat qilish uchun mashhur. Ayni paytda u Pampanga ikkinchi tumanining Vakillar palatasida xizmat qiladi.

Arroyo 1947 yil 5 aprelda Filippinning San-Xuan shahrida siyosiy oilada tug'ilgan. U 1964 yilda valentiktorlik unvoni bilan tugatib, erta ta'lim olish uchun Vakil monastiriga yozildi. Ikki yil davomida Jorjtaun universitetida tahsil olganidan so'ng, Arroyo Iqtisodiyot bo'yicha bakalavr darajasini tamomlash uchun Assumption kollejiga ko'chib o'tadi va oxir-oqibat, 1968 yilda bu muvaffaqiyatni magna jumboq bilan amalga oshiradi. Keyinchalik u magistr va doktorlik qilgan. Ateneo de Manila Universiteti va Filippin Universitetida iqtisod olib bordi va keyinchalik ushbu institutlarda o'qituvchi lavozimlarini egalladi. Arroyo keyinchalik Assumption College iqtisodiyot bo'limi boshlig'i etib tayinlangan.

Arroyo 1987 yilda siyosat sohasiga iqtisodchi sifatida o'z malakasidan foydalangan. Dastlab u sekretar yordamchisi rolini o'ynadi va ikki yil o'tib, o'sha paytda prezident Corazon Aquino boshqaruvidagi savdo va sanoat ishlarini nazorat qilib turdi. U kiyim va to'qimachilik mahsulotlarini eksport qilish boshqarmasining ijrochi direktori bo'lib ishlagan va uning kiyim-kechak sanoati mamlakatdagi eng yuqori daromadini etkazib bergan.

1992 yilda u Senat uchun qo`lga kiritdi va birinchi marta saylandi. 1995 yilda qayta saylanganidan so'ng, Arroyo o'z ssenariyasini saqlab qolish uchun 16 million ovoz to'pladi, bu Filippin tarixidagi rekord sindiruvchi raqam. Vakolatxonada u yaxshi iqtisodiy va ijtimoiy boshqaruv uchun 55 ta qonunni qabul qildi. Bu ajoyib senator bo'lish uchun ko'plab mukofotlarga sazovor bo'ldi.

1998 yilda Arroyo prezidentlik lavozimiga 13 million ovoz to'plab, yana bir rekord o'rnatdi; bu prezidentlik yoki vitse-prezidentlik saylovlarida biron bir nomzodning tarixidagi eng ko'p ovoz bo'ldi. O'tmishda uning ta'sirchan ishi asosida, Prezident Jozef Estrada unga Ijtimoiy ta'minot va taraqqiyot kotibini tayinladi.

Arroyo 2000 yilda kotib lavozimini lavozimidan tark etib, o'sha paytdagi prezidentga qarshi korruptsion ayblovlar asosida kabinetdan iste'foga chiqqani kabi, uning o'rniga millatning raisligiga erishishga qaratilgan sa'y-harakatlarini e'tiborga olishni afzal ko'rdi. 2001 yilda Estradaga qarshi ko'cha namoyishlaridan so'ng, Oliy sud Prezident lavozimini bo'sh qoldirdi. Bu Arroyo uchun yo'l ochdi va u 2001 yil 20 yanvarda bosh hakam Hilario Davide Jr tomonidan Filippin prezidenti etib tayinlandi.

2004 yilda Arroyo o'z prezidentligini saqlab qolish uchun g'alaba qozondi va 6 yil muddatga berildi. Saylov jarayonlari tortishuvlarga sabab bo'ldi, chunki u g'alaba qozongan. Biroq, Arroyo 2010 yil 30 iyunda prezidentlik lavozimini tugatguniga qadar o'z vazifalarini bajarib kelgan. U keyinchalik vakolatxona nomzodi sanalib, ularning hukmronligidan keyin quyi ofisga kirish uchun ikkinchi prezident bo'lib qoldi. U uyning ma'ruzachisiga aylanish imkoniyatidan voz kechdi va o'rniga ko'proq

passiv rolni tanladi. Uyda birinchi kunlarda Arroyo tuzatishga chaqiradigan qaror qabul qilish orqali mavjud konstitutsiyaga o'zgartirish kiritishga harakat

Gustav Shmoller

Berlin universiteti professori Gustav Shmoller o`zining "Xalq xo`jaligi to`g`risidagi umumiy ma'lumot asoslari" (1900-1904) nomli asosiy iqtisodiy asarida tarixiy maktabning asosiy vakillari V.Rosher va B.Gil'debrandning asosiy qoidalari va usullarini yanada rivojlantirdi. Bu iqtisodiy amaliyotdan uch xil faoliyat turini: xususiy xo`jalik, davlat xo`jaligi va diniy xo`jalikni alohida ajratib ko`rsatadi. Birinchisida xususiy manfaat, ikkinchisida jamiyat, ijtimoiy manfaat va uchinchisida xayr-ehson asosiy deb belgilanadi. Umuman, G.Shmollerning qarashlariga davlatning belgilovchilik, yetakchilik rolini ko`rsatish xosdir. G.Shmoller marksizmga qarshi kurashib, ijtimoiy va sinfiy muammolarni siyosiy iqtisoddan chiqarib tashlab, uni xalq xo`jaligi tarixi faniga aylantirishga urindi. U faktlarni va statistika manbalarini o`rganish, xalq xo`jaligidagi xodisalarni bayon etib berishni siyosiy iqtisodning bosh vazifasi deb hisoblaydi.

G.Shmoller umuman xalq xo`jaligi o`zgarishsiz qolaveradi. degan fikrga asoslanib, uning ayrim bo`g`inlarida juz'iy o`zgarishlar bo`lishi haqidagina gapirish mumkin, deb hisoblaydi. Tadqiqotlarning qat'iyan rad etilayotgan abstrakt usuliga qarama-qarshi qo`yilgan empirizm (nazariy mashg`ulotlardan ko`ra amaliy faoliyatga ko`proq moyillik) olim va uning izdoshlariga xos xususiyat edi.

G.Shmoller iqtisodiyotda odob-huquq omilini belgilovchi omil deb hisoblab, har bir xalqning hayot tarzi odob qoidalarida, xo`jalik huquqida o`zining asosiy ifodasini topadi, deb ta'kidlaydi. Yangi tarixiy maktab iqtisodchilari xo`jalik turmushida burjua-pomeshchik davlati hal qiluvchi rol o`ynaydi deb bilar edilar. Ular Germaniyada kuchli milliy davlat tashkil etilishi tarafdori edilar.

Yangi tarixiy maktabning namoyandalari "Sinfiy inoqlik" g`oyalarini ishlab chiqib, targ`ib qildilar. G.Shmoller tomonidan tuzilgan "Ijtimoiy siyosat uyushmasi"nng faoliyati shu maqsadga xizmat qilar edi. Uning yetakchi nazariyotchilari universitet professorlari bo`lib, ularning dasturlari "kafedr-sotsializm" (kafedradagi sotsializm) deb atalar edi. Ushbu dasturdagi boshlang`ich

ta'limni majburiy kiritish, bolalar, o`smirlar va ayollar mehnatini davlat tomonidan tartibga solish, ishchilarni kasallik va baxtsiz xodisalardan sug`urta qilish, qarilik va mehnat layoqatlarini yo`qotgan chog`ida nafaqa to`lash kabi islohotchilik g`oyalari sotsial-demokratlar orasida ham keng yoyildi.

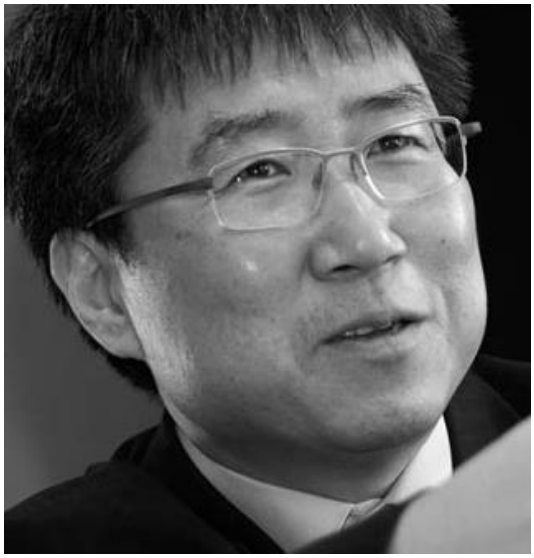

Ha-Joon Chang

Ha-Joon Chang - taniqli Janubiy Koreya iqtisodchisi. Rivojlanayotgan iqtisod sohasidagi ulkan nasabnomasi bor va uning nomiga qator nashrlar mavjud.

Chang 1963 yil 7 oktyabrda Janubiy Koreyaning Seul shahrida tug'ilgan. Dastlab Seul milliy iqtisodiyot universitetida ta'lim oldi. Chang keyin aspiranturada o'qish uchun Buyuk Britaniyaga safar qildi. 1986 yilda Kembrij universitetiga o'qishga kirib, uning dasturini Iqtisodiyot va Siyosat bo'yicha tamomlagan. Chang doktorlik dissertatsiyasini olishi bilan institutda qolishini davom ettirdi. 1992 yilda "Sanoat siyosatining siyosiy iqtisodi" mavzusida nomzodlik dissertatsiyasini himoya qilgan. Doktorlik dissertatsiyasidan so'ng, Kembrij universitetining Iqtisodiyot fakultetida o'qituvchi lavozimini egallagan va o'sha paytdan beri universitetda o'qigan.

Chang, heterodoks va korporativ iqtisodchi sifatida qabul qilinadi. Kembrij davrida marksistik fikr maktabi bilan shug'ullanadigan taniqli iqtisodchi Robert Rowthorn bilan ishlash imkoniga ega bo'ldi. Ular birgalikda sanoat siyosatining dinamikasiga kirishdi. Ikkinchisi, erkin bozor kuchlari bilan hukumatni rejalashtirish va aralashuv o'rtasida o'rta sanoat sifatida sanoat siyosatini ko'rib chiqdi.

Chang bir yozuvchi sifatida katta muvaffaqiyat qozondi. Kasb-hunar kollejida ko'plab jurnal va ilmiy jurnallarda maqolalar va nashrlarni chop etdi. Ushbu nashrlar bilan bir qatorda, Chang shuningdek sanoat siyosatining siyosiy iqtisodi, narigi tomondan birma-bir tepib turuvchi va yomon samariyaliklarni jamlagan 14 ta kitobni yozdi. Shuningdek, u nashr etilgan 10 ta kitobni tahrir qilish uchun javobgardir. Changning kitobi 34 ta boshqa tillarga tarjima qilingan va dunyo bo'ylab 37 ta mamlakatga tarqatilgan.

Ha-Joon Channing "Ladderdan uzoqda" kitobi Evolyutsion siyosat iqtisodiyoti Yevropa Uyushmasi tomonidan 2003 yilda Gunnar Myrdal mukofotiga sazovor bo'ldi. Kitobida ziddiyatli ravishda, rivojlangan davlatlar imkon qadar hukumatning aralashuvidan foydalanib, farovonlikka erishishlarini ta'kidlashdi, ammo qashshoq mamlakatlarni bir vaqtning o'zida qilishdan voz kechishdi. Butunjahon savdo tashkiloti, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi faoliyati kitoblarni chuqur o'rganib chiqdi, bu esa ularni kambag'allik darajasini pasaytirishga qaratilgan to'siqlik deb hisoblaydi. Chiqib ketishdan nariga o'tish uchun Chang 2005 yilda Global Rivojlanish va Atrof-muhit Institutidan iqtisod sohasidagi tushunchalari uchun 2005 yilda Wassily Leontief mukofotini olish uchun asosiy sabablardan biri bo'ldi.

2008 yilda Chang o'z navbatida "Bad Samaritans" nomli kitobida o'z pozitsiyasini takrorladi. U, asosan, o'tmishda yuqori darajadagi iqtisodiy muvaffaqiyatga erishmagan davlatlar erkin bozor tamoyillarini ishga solgan davlatlar ekanini ta'kidladi. Changning aytishicha, hukumat ishtirokidagi iqtisodiy kamchiliklar iqtisodiyotni rivojlanish yo'lidagi kamtarona ishni amalga oshiradigan samarasiz erkin bozor siyosatiga nisbatan pasayib ketgan.

Ha-Joon Changning iqtisodchi va yozuvchi sifatida taniqli obro'si uni dunyodagi taniqli tashkilotlarda ham ta'sirli postlarni ko'rgan. U Birlashgan Millatlar Tashkilotining bir qator muassasalariga, jumladan UNCTAD, BMTTD, INTECH va ILOga maslahat berdi. Bunday xizmatlar Jahon banki, Osiyo taraqqiyot banki va Evropa investitsiya bankiga, shuningdek, turli nodavlat notijorat tashkilotlariga tarqatildi. Xalqaro hukumatlar, jumladan, Braziliya, Janubiy Afrika, Yaponiya, Argentina, Kanada va Buyuk Britaniyadagi boshqa mamlakatlar bilan birgalikda Changning tajribasini tanqid qilishga kirishdilar.

Ha-Joon Changning kitoblari

Economics: The User's Guide Hardcover – August 26, 2014

Bad Samaritans: The Myth of Free Trade and the Secret History of Capitalism Paperback – December 23, 2008

23 Things They Don't Tell You About Capitalism Paperback – January 17, 2012

Kicking Away the Ladder: Development Strategy in Historical Perspective 1st Edition

The East Asian Development Experience: The Miracle, the Crisis and the Future Paperback – July 24, 2007

Globalization, Economic Development and the Role of the State Paperback – December 6, 2002

Rethinking Development Economics (Anthem Frontiers of Global Political Economy) 1st Edition

Reclaiming Development: An Alternative Economic Policy Manual (Critique. Influence. Change.) Second Edition,New Edition,New Edition

Hans-Werner Sinn

Hans-Verner Sinn - makroiqtisodiyot sohasida ixtisoslashgan germaniyalik mashhur iqtisodchi. Ehtimol, agar u Iqtisodiy Tadqiqotlar Instituti Prezidenti sifatida tanilgan bo'lsa.

Sinn, 1948 yil 7 martda, Tramvay, Vestfaliya, Germaniyada tug'ilgan. Sinn Myunster Universitetida 1967-1972 yillar orasida iqtisod sohasida magistrlik darajasini tugatgan. 1978 yilda Mannheim Universitetida doktorlik dissertatsiyasini davom ettirgan. 1983-yilda u yuksak malakali akademik malakaga sazovor bo'lgan. , venia legendi, universitetdan. Keyinchalik Sinn Münih universiteti tomonidan ishga tushirildi, u erda iqtisodning to'liq professori sifatida o'qitishni boshladi. Kanadadagi G'arbiy Ontario Universitetida qisqacha o'qitish uslublari bor edi va boshqa universitetlar orasida London iqtisodiyot universiteti, Stenford va Princeton uchun tadqiqotlar olib bordi. Sinn 1988 yildan beri Vena Universitetining faxriy professori bo'lib, 1997 yildan 2000 yilgacha "Verein für Socialpolitik" deb nomlangan nemis iqtisodchilari guruhini boshqargan.

Sinn 1999 yilda Ifo Iqtisodiy Tadqiqotlar Instituti prezidenti bo'lishga muvaffaq bo'ldi. Keyingi davrda institutda o'z ishining sifatini yaxshilashga yordam beradigan ko'p sonli o'zgarishlarga javobgar edi. Germaniyadagi davlat tomonidan moliyalashtiriladigan tadqiqot tashkilotlariga qarashli Leibnizlar Assotsiatsiyasi Sinnning prezident bo'lishidan beri ijobiy ta'sirini yuqori baholadi, ayniqsa, bu juda muhim bosqichda. Sinn nafaqat institutning tadqiqot natijalarini kengaytirdi, balki uni Yevropaning eng yaxshi tadqiqot institutlaridan biriga aylantirdi.

Hans-Verner Sinnning iqtisodchi sifatida uzoqligi yillar o'tgan sayin ko'tarilgan. Taniqli nemis biznes gazetasi uni 2006 yilda Germaniyadagi iqtisodchilar orasida to'rtinchi o'rinni egallagan. Ursprung va Zimmer tomonidan olib borilgan yana bir so'rovda u faqat Nobel mukofoti laureati bo'lgan, iqtisodiy ahamiyatga ega bo'lgan turli xil tanqidiy masalalarni doimiy ravishda ko'tarib chiqdi va Mustaqillar tomonidan 2011 yilda ro'yxatga olingan o'n kishidan dunyo.

Sinn kariyerida muvaffaqiyat qozongan. U Kembrij shtati, Massachusets shtati, Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosining a'zosi bo'lib, 2006 yilda Xalqaro moliya institutining raisi lavozimida, yana uch yilga qatnagan lavozimiga sazovor bo'lgan. 2008 yilda Bavyera Maximilian Fan va san'at buyrug'iga ega bo'lish sharafiga ega bo'lgan. Sinn shuningdek Ludwig-Erhard fondi tomonidan taqdim etilgan 2013 yilda

Ludwig Erhard mukofotiga sazovor bo'ldi. Xuddi shu yili u HHL Leipzig Oliy boshqaruv maktabi tomonidan faxriy doktorlik bilan tan olingan.

Sinnning nashriyot sohasidagi yutuqlari 85 ga yaqin ilmiy maqolalarga to'g'ri keladi. Uning "Germaniyani qutqarishi mumkinmi?" Nomli kitobi yuz mingdan ortiq nusxada sotilgan. Shuningdek, Germaniyaning siyosat masalalari bo'yicha katta munozarasi yo'lini ochdi va keyingi kunlik maqsadlarga ta'sir ko'rsatishga muvaffaq bo'ldi. Sinn, shuningdek, ko'pincha televidenie va radioda ko'rsatiladi.

Hans-Verner Sinning kitoblari

The Euro Trap: On Bursting Bubbles, Budgets, and Beliefs 1st Edition

The Green Paradox: A Supply-Side Approach to Global Warming (The MIT Press) Hardcover – February 3, 2012

Casino Capitalism: How the Financial Crisis Came About and What Needs to be Done Now Reprint Edition

The New Systems Competition 1st Edition

Can Germany Be Saved?: The Malaise of the World's First Welfare State (The MIT Press)Paperback – February 13, 2009

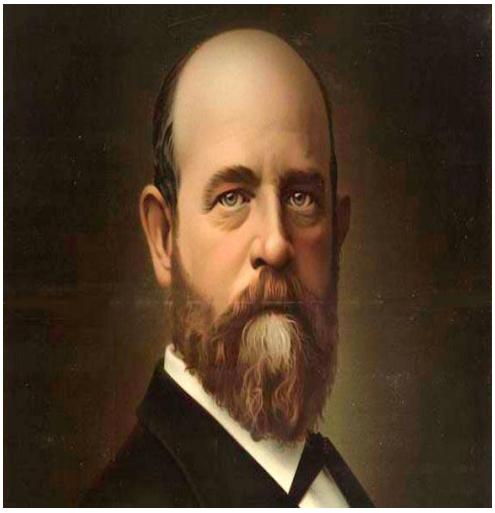

Henry George

Genri Jorj Amerika Qo'shma Shtatlaridan quvongan siyosiy iqtisodchi edi. U "yagona soliq" ni targ'ib qilish va "germistika" deb nomlangan iqtisodiy falsafiy sohani asos solganligi bilan mashhur.

Jorj 1839 yil 2 sentyabrda Pensilvaniya shtatining Filippida shahrida tug'ilgan. U o'rta sinf oilasida 9 nafar aka-ukalari bilan birga tarbiyalangan. U otasi tomonidan Episkopar akademiyasiga o'qishga kirgan, u Jorjdan nafratlangan diniy ta'lim olish uchun. Tez orada u Melbourne va Kalküta'ya dengiz orqali qochishga urinib, o'z ishini tashlab, o'n to'rt yoshga to'lgan. Keyinchalik Jorj AQShga qaytib keldi va Kaliforniyaga ko'chib ketdi. Jismoniy moliyaviy qiyinchiliklardan aziyat chekib, u 1865 yilda gazeta industriyasiga kirdi. Jorj pastdan tushib ketdi, lekin asta-sekin safga chiqdi, jarayonda jurnalist, muharriri va mulkdor bo'lib qoldi. Shuningdek, u 1871-1875 yillarda to'rt yil davomida San-Frantsisko Daily Evening Post gazetasini tahrir qilgan.

1879-yilda Jorj o'zining eng mashhuri, taraqqiyoti va qashshoqligi deb e'tirof etilgan narsalarni e'lon qildi. Uning kitobida tengsizlikka oid masalalarni ishlab chiqdi, u sanoat iqtisodiyotining uslubiy tabiati va erdan olinadigan soliqning shifobaxsh funktsiyasi haqida gapirdi. Bu kitob Jorjning Qo'shma Shtatlardagi ta'sirini kuchaytirdi, chunki ko'pchilik odamlar, ayniqsa, yoshlar va aql-idrokchi intellektuallar o'z fikrlariga qo'shilib, ular haqida bahslasha boshladilar. Jorj nihoyat Nyu-Yorkdagi meri uchun saylovlarga e'tiroz bildirgan, ammo faqatgina g'alaba qozongan.

Jorj yagona soliq tizimida ishonchli imonli edi. Uning so'zlariga ko'ra, hukumatlar bu xarajatlardan barcha xarajatlarni qoplashi kerak va faqat «takomillashmagan er» ga soliqni - tabiiy sharoitning qiymati sun'iy qo`shimchalarsiz yoki yaxshilanishlarsiz, masalan, obodonlashtirish, binolar va hokazo. - Jorjning niyatlari soliqlarni odamlarning daromad olishiga qaratilgan imtiyozlarni kamaytirishini hisobga oladigan bo'lsak, bu o'z navbatida iqtisodiyotdagi mahsuldorlikni kamaytirishdir. Shunday qilib, u erlarni takomillashgan tarkibiy qismga soliqqa tortmaslik kerakligini ta'kidladi, chunki bu qiymat egalari uchun kuch va imkoniyat bahosini o'z ichiga oladi, ammo qiymati faqatgina uning tabiiy komponenti bo'lib, uning qiymati xarid qilinmaydigan talabdan kelib chiqadi. Demak, bu yondashuv mahsuldor xatti-harakatni kamaytirmaydi, chunki erning qazib olinadigan qiymati umuman soliqqa tortilmaydi.

Jorj o'z faoliyati davomida erkin savdo savdosining faol ishtirokchisi bo'lgan. U mahalliy sanoatni himoya qilishda hukumatning roliga qarshi chiqadigan protektsionizm g'oyasini rad etdi. Buning sababi, Jorj savdo uchun to'siqlarni qo'llash orqali, hukumat aslida mahalliy ishlab chiqaruvchilarning chet el tovarlarini sotib olish istagini chet ellik ishlab chiqaruvchilarning ularni sotish istagi cheklashdan saqlanishiga to'sqinlik qilishga urinayotganligini his etgan. Shunday qilib, u protektsionizm o'z manfaatlarini ilgari surish o'rniga himoyalanishga zarar etkazishga da'vat qildi.

Jorj ham AQShni maxfiy ovoz berish jarayonini qabul qilishni xohladi. U saylovchilarning tanlovi jamoatchilikka oshkor etilishiga qarshi edi. Jorj, "Saylovda poraxo'rlik" va "Saylovda pul" kabi qator maqolalar chop etdi, unda u yashirin ovoz berishni qo'llab-quvvatladi. Uning xohish-istaklari 1888-yilga kelib, maxfiy ovoz berish Massachusetts shtatida, keyinchalik esa boshqa mamlakatlarda qabul qilindi.

Jorj 1897-yil 30-oktabr kuni vafot etdi. Ulardan birinchisi Nyu-York shahar hokimiyatiga qochish kompaniyasida keldi.

Hjalmar Schacht

Hjalmar Schacht Germaniyadan taniqli iqtisodchi, moliyaviy ekspert va siyosatchi edi. Ehtimol, u 1923 yilda Veymar Respublikasining mavjudligini xavf ostiga qo'yadigan inflyatsiya darajasiga bardosh berish uchun yechim topish uchun boshqarish uchun yaxshi ma'lum.

Schacht, 1877 yil 22 yanvarda, Schleswig Tingleffda tug'ilgan. U erta ta'limini Berlindagi o'rta maktabdan oldi va undan keyin Kielda tibbiy tadqiqotlar olib borishga intildi. Schachtsning ta'limiy manfaatlari diversifikatsiya qilindi; uning ishi Berlinda nemis falsafasini o'rganib chiqqan va siyosatshunoslik sohasini o'rganish uchun Munichga borgan. Bu o'ziga xos mohiyat eng yaxshi tarzda uning iqtisodga yo'naltirilgan, uning ta'limiy asosini tashkil etuvchi intizomga asoslangan o'zining keyingi ish joyi yo'li bilan eng yaxshi tushuntiriladi. Doktorlik ishlariga faqat iqtisodning ta'miga ega bo'lgunga qadar erishdi, unda u o'z darajasini oldi.

Schacht korporativ dunyoga kirish Dresdner Bank orqali amalga oshirildi, u 1903 yilda ishtirok etdi. Yo'lda besh yil, direktor o'rinbosari bo'ldi. Biroq, Schacht keyinchalik Germaniya Milliy bankiga kema tushdi. Uning bank sohasidagi vakolatlari 1916 yilda u 36 yoshda bo'lganida kompaniya direktori lavozimida mukofotlangan. Biroq 1923 yilda Shacht Germaniyaning Veymar shahrida paydo bo'lgan giperinflyatsiyani boshqarish uchun 1923 yilga kelib keldi. Valyuta bo'yicha komissari sifatida, Schacht odamlarning tejamkorligini saqlab qolish uchun javobgardir va u bu bilan samarali ishladi. Retina belgisining amalga oshirilishi. Shunday qilib, u ofisida kechqurun siljishlarni qo'ydi va bu jarayonda o'z sog'lig'ini xavf ostiga qo'ydi.

1923 yil dekabrda Shacht Reichsbankning prezidenti etib saylandi va u Germaniyaning eng yirik moliya muassasasi deb topildi. Bu, asosan, mamlakat oldida turgan inflyatsion bosimlarga muvaffaqiyatli munosabatda bo'lib, uning makroiqtisodiy muammolarni bartaraf etishda o'zining nufuzli obro'siga sabab bo'ldi. Biroq, uning tashkilotga kelishi 1930 yilga qadar davom etdi. Bu vaqtga kelib, yosh rejani aniqrog'i Shakhtning iste'foga chiqishi kuzatildi. Schacht rejaga dastlabki e'tirozi uni Amerika tomonining o'z manfaatlarini ilgari suradigan tarzda ishlab chiqganiga ishonganidek, u buni o'zaro kelishilgan bitim deb hisoblamasligi edi.

Hjalmar Shacht Germaniya Demokratik Partiyasini yaratishda muhim rol o'ynagan bo'lsa-da, u sodda monarxist edi. U kuchli liderga ega bo'lsa, Germaniyaning kuchli hukumatga ega bo'lishi va gullab-yashnayotgan iqtisodga ega bo'lishi mumkinligini aytdi. Shuning uchun u Adolf Gitlerga yordam berdi. Schacht Gitler rejimini mustahkamlash va uning ta'sirini kuchaytirishga yordam berib, u ishbilarmonlar va boshqa badavlat sanoatchilar bilan tanishdi. Uning harakati oxir-oqibat mukofotlandi, chunki Gitler Schachtni Reich iqtisod iqtisodchisi qilgan. Uning vazifasi 1934 va 1937 yillar mobaynida davom etdi va Shacht yana inflyatsiyani

muvaffaqiyatli boshqarib, infratuzilmani qurishga yordam berdi va bu davrda valyuta tanqisligi bilan xizmat qildi. Bundan tashqari, fashistlarning partiyasiga (NSDAP) faxriy a'zolar sifatida kirib, 1937 yil yanvar oyida "Oltin Svastika" ni oldi.

Biroq, Schacht, oxir-oqibatda, uning rejimi siyosati ustidan Gitler bilan tushib qolgan edi. Gitlerga qarshi siyosatiga qarshi turish uchun harakat o'tkazdi, keyinchalik bu raqamlar uchun javobgarlikka sabab bo'ldi. Barcha davlat lavozimlaridan bo'shatilgan, Shats Dusseldorfda joylashgan 1953 yilda o'z xususiy bank uyini tashkil qilgan. U 1970 yil 3 iyunda Munihda vafot etdi.

Irving Fisher

Irving Fisher amerikalik matematik, iqtisodchi va yozuvchi edi. Neoklasik fikr maktabiga a'zo bo'lish uchun birinchi iqtisodchilarning biri bo'lib, sarmoya nazariyasiga qo'shgan hissalari uchun keng tan olingan.

Fisher, 1867 yil 27 fevralda Nyu-Yorkdagi Saugerties shahrida diniy oilada tug'ilgan. U dastlabki davrlarida matematik aql va ixtiro belgilarini ko'rsatgan va otasi vafot etganidan so'ng, oilasiga pul berib, moliyaviy yordam berishga kirishgan. Fisher B.A.ni tugatdi. 1888 yilda o'z sinfida birinchi o'rinni egallagan. Keyinchalik u Yale Universitetidan o'qishga kirdi, u erda doktorlik qilgan. Fisher 1891 yilda bu ishni amalga oshirdi va birinchi doktorlik darajasiga sazovor bo'ldi. Yale tomonidan iqtisodiyotda. U umumiy muvozanat dinamikasida delved bo'lgan dissertatsiyasini taqdim etdi va keyin 1892 yilda Yale tomonidan nashr etildi.

Irving Fisher o'qituvchi sifatida qolib, Yale bilan aloqasini davom ettirdi. 1898-yilda u professorlik maqomiga ega bo'lib, siyosiy iqtisod o'qituvchisi bo'lib, 1935-yilda professorga aylandi. Fisher Universitetdagi jamiyatlarda va xayriya jamg'armalarida faol rol o'ynadi va 1896-1910 yillar oralig'ida Yaleni qayta ko'rib chiqdi. U butun professional faoliyati davomida Yaleda qoldi.

Fisher bugungi dollar va kelajak dollarining orasidagi jamoani tanlovi sifatida o'z nazariyasini qiziqtirgan. Uning fikriga qaraganda, qiziqish nazariyasi odamlarning sabr-toqatli bo'lishiga va kapitalining o'sib borishini kutish qobiliyatiga bog'liq edi. Fisher'a ko'ra, sarmoya, daromad oqimlari oqimiga olib kelishi mumkin bo'lgan har qanday qimmatbaho ob'ekt edi. Ushbu oqim poytaxtga qaram emas. Ularning ikkalasi asosiy foizlar bilan bog'langan, chunki Fisher asosiy aktivni tug'diradigan jami daromadlarning oqimi, hozirgi yoki chegirmali qiymati sifatida kapitalni ko'rgan.

Fisherning soliq tizimiga qo'shilishi ham diqqatga sazovordir. O'zini saqlab qolgan mexanizmni qutqarganlarni emas, iste'mol qilganlarni qo'llab-quvvatlaganini his etdi. Fisher, odamlarni saqlashga qaror qilganda, birinchi navbatda, kapital mablag'larini sotib olish uchun foydalanadigan daromad va keyinchalik ushbu kapitalning daromadlari bo'yicha soliqqa tortiladi. Bu ikkilamchi soliqlarni tejashga ta'sir qiladi va iste'molni nisbatan jozibador qiladi. Shunday qilib Fisher jadvallarni aylantirish va soliq siyosatini jamg'arish foydasiga o'zgartirish uchun iste'mol solig'ini taklif qildi. Ushbu dogma bugungi kunda iste'mol solig'ini himoya qiluvchi iqtisodchilar tomonidan qo'llaniladi.

Fisher nafaqat narxlari indekslarini yaratibgina qolmay, balki nominal va real foiz stavkalari o'rtasidagi farqni ham ta'kidlash uchun birinchi bo'ldi. U 1923 yildan 1926 yilgacha xalqaro narxlari indekslarini to'playdigan va ishlab chiqaradigan Indeks raqamini yaratish institutini asos solgan. Bundan tashqari, Fisher nominal foiz stavkasi va kutilgan inflyatsiya nisbati o'rtasidagi farq sifatida haqiqiy qiziqish bildirgan. Uning iqtisodiy intizomga bo'lgan boshqa hissalari pul miqdori nazariyasini yaratishni o'z ichiga oladi. Fisherning fikriga ko'ra, pul muomalasining qiymati iqtisodiyotdagi uning aylanish jarayoni umumiy narx darajasi va bitimlarning umumiy soniga teng bo'ldi.

1930-yillardagi tadqiqotlar asosan iqtisodiy sikl muammolari bilan bog`liq bo`lib, ular bu sikl sabablari va iqtisodiy kon'yunktura xarakterini aniqlashga bag`ishlangan. I.Fisher, R.Frish, M.Kaletskiy va ayniqsa Ya.Tinbergen bu sohada qator tadqiqotlarni o`tkazdilar. Niderlandlik olim Tinbergen ba'zi sikllar konsepsiyalarini iqtisodiy modellar yordamida tekshirishga urinib ko`rdi. U bunday sikllardan 1919-1932 yillardagi AQSH, 1870-1913 yillardagi Angliya va 1923-1937 yillardagi Niderlandiya iqtisodiy modellarini tuzib chiqdi: ular ahamiyatga ega bo`lmasa-da, matematik-statistik uslublarning rivojiga katta turtki bo`ldi. Shuni ta'kidlab o`tish kerakki, odatda o`zgaruvchilar yoki ularning logarifmlari orasidagi bog`lanish chiziqli bo`ladi, ya'ni ularning grafigi to`g`ri chiziq bo`ladi. Shunday tenglamalar yo`li bilan talab (narxlar, mahsulot hajmi, daromad, soliq va boshqalar), taklif, chiqimlar, import-eksport va boshqa funksiyalarni ifodalash mumkin. Ishlab chiqarish funksiyalari ham shu tipdagi tenglamalar guruhiga kiradi. Birinchi, eng oddiy ishlab chiqarish funksiyasi Ch.Kobb va P.Duglas (AQSH, 1928) tomonidan tuzildi, keyin R.Solou, K.Arrou (AQSH)lar tomonidan umumlashtirildi, unda ishlab chiqarish ko`lami, texnika taraqqiyoti va boshqa omillar ham hisobga olindi. Bunday regressiv modellar alohida mahsulotlar uchun, korxona va firma, tarmoq va umumxalq xo`jaligi uchun ham tuzilishi mumkin.

30-yillarda Ya.Tinbergen (Niderlandiya), 50-yillarda L.Klayn (AQSH), R.Stoun (Buyuk Britaniya) korrelatsion ko`p faktorli modellarni tuzdilar, unda alohida kapitalistik mamlakatlar iqtisodiyotidagi ishlab chiqarish, shaxsiy va davlat talabi, narx, soliq, tashqi savdo oboroti, kapitalning ishlatilishi va jamg`arilishi, ishchi kuchi taklifi va boshqa o`zgaruvchilar o`rtasidagi statistik aloqadorlik o`z aksini topgan.

Fisherning yondashuvi matematikani qo'llash orqali boshqarildi va u deyarli barcha nazariyalarida foydalanishga muvaffaq bo'ldi. Uning ixtisosligi murakkab iqtisodiy nazariyani sodda matnga tarjima qilishda yolg'on edi, chunki uning

tushunish qulayligi uchun mashhur bo'lgan "Theory of Interest" kitobida ko'rsatildi. Uning merosi Amerika iqtisodiyoti assotsiatsiyasi prezidenti lavozimini egallaydi, 1918-yilda unga sharaf keltirdi. 1947 yilda Nyu-Yorkda vafot etdi.

Irving Fisherning kitoblari
The Debt-Deflation Theory of Great Depressions Paperback – June 10, 2010
The Money Illusion Paperback – February 17, 2011
100% Money and the Public Debt Paperback – November 9, 2009
The rate of interest Paperback – July 30, 2009
The Nature of Capital and Income Paperback – September 5, 2011

Ibn Xaldun Abdurrahmon Abu Zayd

Sharq iqtisodiy tafakkurining rivojlanishida arab mutafakkiri Ibn Xaldun Abdurrahmon Abu Zayd (1332-1406)ning hissasi benihoya katta (Tunisda tug`ilgan, Fes sultonida hattot-kotib bo`lgan). 1382 yili Qohiraga kelib mudarrislik qilgan, keyinroq qozi bo`lgan. Asosiy asari "Kitob-ul-ibar" ("Ibratli misollar kitobi"-1370y.). U birinchilardan bo`lib tarixiy ijtimoiy taraqqiyotning moddiy tamoyillarga asoslanishi haqida fikr yuritdi, G`arb olimlari Makiavelli, Monteskyega katta ta'sir ko`rsatdi.

Olimning konsepsiyasi "ijtimoiy tabiat" ga yaqin, jamiyat rivoji (evolutsiyasi) oddiylikdan sivilizatsiya saridir.

Ibn Xaldunning bu asaridan tarjima "Ijtimoiy fikr" jurnalining 1998 yil 1-sonida (158-165-betlar) keltiriladi. Asarning "Kitobi avval" qismida "Inson jamoasining farqli tomonlarini: shohlik hokimiyati, odamlarning daromadlari" ni o`rganish asosiy vazifa qilib qo`yilgan. Olim: "Insonga xos bo`lgan jihatlarga yashash uchun mablag`, narsa topishga intilish, bu uchun mehnat qilish zarurati ham kiradi", deb yozadi. Davlatning yashash davr va bosqichlari keltiriladi, u beshga bo`linadi va nihoyatda ibratlidir. Mehnat qilinmasa, "bozor munosabati ham barham topadi".

"Davlatning kuchi va qudrati, aholining soni boylik va faro-vonlikka bog`liqdir", deb yozadi olim. Soliqlar zarurligi uqtiriladi, soliqlar yana aholining o`ziga qaytib keladi. "Aholining boylik manbayini bozor va savdo munosabatlari tashkil etadi", deganda olim xuddi bugungi iqtisodiy g`oyani qo`llab-quvvatlaydi.

Merkantilistik g`oya klassik maktab fikrlari bilan to`ldiriladi. "Savdogar moliga narx qo`yishda barcha sarf-xarajatlarni hisoblab narx yozadi". Olimning bexosiyat, mevasiz daraxtlar ekishdan chetlanish haqidagi fikri ham qimmatlidir.

Soliqlarni faqat davlat, ayrim hukmdorlar foydasiga yig`ish jamiyat tanazzumiga olib kelishi aytiladi.

Ibn Xaldun dastlab birgalikda "ishlab chiqarish" faoliyatiga katta e'tibor berdi, jamiyat moddiy qiymatlar "ishlab chiqaruvchilar" jamoasidan iborat deydi. U "Odamning kelib chiqishida mehnatning o`rni"ni ochib berishga harakat qilgan. Hunarmandchilik, fan va san'atning rivoji bevosita "mehnat unumdorligining o`sishi" bilan bog`liq deydi. "Oddiy" va "murakkab" mehnat farqlangan, mehnat bo`lmasa, buyum ham bo`lmas edi, degan muhim xulosa chiqariladi. Olim fikrlarida "zaruriy" va "qo`shimcha mahsulot", "zaruriy va qo`shimcha mehnat" tushunchalari farqlanadi. U "tovarning iste'mol qiymati" va "qiymat" tushunchalarini ta'rifladi. Zamon va makonda o`z zamondoshlaridan ancha ilgari bu g`oyalarni berdi."Oldi-sotdi bitimi asosida teng ayirboshlash qoidasiga amal qilinishi kerak, bunda sarflangan mehnatning teng yarmi ayirboshlanadi", "agar bu hunarmandchilik mahsuli bo`lsa - unga sarflangan mehnatiga teng", "daromad qiymati esa sarflangan mehnat ushbu buyumning boshqa buyumlar ichida tutgan o`rni va uning odamlarga zarurligi bilan belgilanadi". Bunda tovarlarni tenglashtirish mehnatni tenglashtirish shaklida yuzaga chiqadi, ya'ni mehnatning roli va tovarning foydaliligi ham hisobga olinmoqda, bu juda muhim.

Qishloq xo`jaligi va hunarmandchilik bilan birga savdoni hayot uchun tabiiy zarurat deb bilgan va fiziokratlardan ilgarilab ketgan.

Tovar qiymatiga xomashyo qiymati, mehnat vositalari, oraliq tovar ishlab chiqaruvchilar mehnatining qiymati kiradi. U aytadiki, ayrim hunarlar boshqa hunarlarni o`z ichiga oladi: masalan, duradgor yog`ochdan ishlangan buyumlarni, to`quvchi yigirilgan ipni ishlatadi va hokazo, ya'ni ishlab chiqarishning ijtimoiyligi isbotlab beriladi. Tovar-pul munosabatlari tahlil etilgan, narxlar bozorga olib chiqilgan tovarlar massasi (talab-taklif)ga bog`liqligi aytilgan. Nonga baholarni mo`tadil ushlab turish, farovanlik manbayi ekanligi ko`rsatiladi. Soliq tizimini tartibga solish kerakligi qayd etiladi; uningcha soliq pasayishi ijtimoiy hayotni yuksaltiradi.

Bundan deyarli 600 yil avval bozor tushunchasiga izoh beriladi. Ibn Xaldun fikricha: "Bozor - bu hunarmandchilikni mukammallashtirish va mehnat unumdorligini oshirishning garovidir".

Shunisi diqqatga sazovorki, Ibn Xaldun (asli arab) tarix taqozosi bilan Amir Temur bilan Damashqda uchrashgan (asir tushgan) va u bilan suhbat qurgan. Ko`p sohalarda, jumladan iqtisodiyotga oid asarlar muallifi, katta domla ekanligini bilib qolgan Amir Temur Ibn Xaldunni asirlikdan qutqarib, o`z vataniga qaytishga va ijodiy ishini davom ettirishga imkon bergan. Bu olijanoblik ilmga bo`lgan hurmat ramzidir.

Iogann Genrix fon Tyunen

Nemis olimi Iogann Genrix fon Tyunen (1783-1850) boshqa iqtisodiy modelni yaratdi va Kurno g`oyalarini empirik (amaliy) material bilan to`ldirdi. U o`zi Shimoliy Germaniya yunkeri (pomeshshigi) sifatida qishloq xo`jaligi bilan bevosita shug`ullandi va o`zining iqtisodiy modelini taklif qildi. Uning modeli bo`yicha xo`jalik doira shaklida ifodalanib, markazida shahar (qishloq xo`jalik mahsulotlarining yakkayu-yagona iste'molchisi) va atrofida bir xil unumdorlikdagi tuprog`i bo`lgan yopiq hudud tushuniladi. Bu modelni tahlil etib u bir qancha muhim xulosalarni chiqardi: qishloq xo`jaligi turli tarmoqlarini samaradorligi pasayib boruvchi konsentrik doiralar bo`yicha joylashtirish optimal natijalar beradi. U o`z xo`jaligidagi harajatlar va natijalar bo`yicha nihoyatda yaxshi hisob-kitob ishlarini yo`lga qo`ydi. Tyunen, xususan, shahardan qaysi masofada yetishtirilgan mazkur bahodagi qishloq xo`jalik mahsulotiga transport harajatlari va ishlab chiqarishning norentabel bo`lishini hisoblab chiqdi. Agar Kurno kitoblari abstrakt matematik iqtisodiyotning boshlanishi bo`lsa, Tyunenning hisob-kitoblari esa ekonometrika, ya'ni matematik ekonomikaning asosi hisoblanadi va statistik informatsiyani, faktik miqdorlarga asoslangan empirik modellar ishlab chiqishni o`z ichiga oladi.

Tyunen yagona kitob yozgan bo`lib, unda davlatning qishloq xo`jaligi va milliy iqtisodga munosabati masalalari yoritiladi. bu asar ham o`z zamondoshlari tomonidan deyarli tan olinmadi, to`g`rirog`i - tushunib yetilmadi. Olim faqat empirik iqtisodiy-matematik modellar yaratish bilangina cheklanmadi, u Smit tomonidan boshlangan, ammo oxiriga yetmagan daromadlar taqsimotini tadqiq qildi. Rikardoning ishlaridan bexabar holda bu masalani ancha mukammal hal etdi, differensial renta g`oyasini qiymatning mehnat nazariyasi asosida rivojlantirdi. Uning tadqiqotlarida iqtisodiy jarayonlarni tekshirishda cheksizlik uslubi keng qo`llaniladi.

Uning fikricha, har qanday iqtisodiy jarayon ketma-ket kichik orttirmalar yo`li bilan rivojlanadi, bu rivojlanish ma'lum bir chegaraga ega (ya'ni u chegaraviy), ma'lum holatgacha borib, unda keskin sifat o`zgarishi ro`y beradi. Shunday yo`l bilan ma'lum muvozanat yoki optimal holat yuzaga keladi. U shunday usulni mehnat va kapital (ya'ni ishchi kuchi va mashinalar)ni o`zaro to`ldirish jarayoniga va ishlab chiqarishning optimal tarkibini shakllantirishga qo`lladi.

Keyinchalik iqtisodiyot fanida kichik orttirmalar va cheklangan sharoitlar uslubi marjinalizm (fransuzcha la marge va inglizcha margin - chekka, chegara mazmuniga ega) nomini oldi (bu yo`nalish to`g`risida alohida gapiriladi).

Umuman, iqtisodiyotda matematik usullar haqida gap borar ekan, uning tarixi XIX asrning o`rtalarida boshlanib, hozirgi davrda iqtisodiyot fanining muhim tarkibiy qismiga aylandi. Matematika usullarini qo`llash hayot talabi bo`lib qoldi. O`z davrida kichik korxona, firmani boshqarish uchun rahbardan amaliy fikr-mulohaza yetarli edi. Hozirgi zamon korxonasida ishlab chiqarishni boshqarish, moliya tizimi, mahsulotni sotish butunlay boshqa talablarni qo`yadi. Bu yerda fan, texnika, iqtisodiy kibernetika, matematik usullar (boshqarish, nazorat, aloqa, hisob-kitob) birinchi o`ringa chiqadi.

Yangi iqtisodiy masalalarni yechish uchun (ishlab chiqarishning optimal, eng ratsional variantini tanlash, kapital qo`yilmalar, moddiy ta'minot va boshqalar) bu usul qo`l kelmoqda. Elektron hisoblash mashinalari, kompyuterlarni qo`llash tufayli ko`p murakkab masalalarni yechish mumkin bo`lyapti.

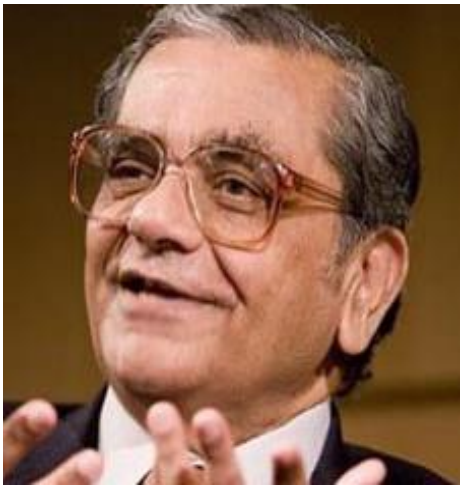

Jagdish Bhagwati

Jagdish Natwarlal Bhagwati hozirgi paytda Kolumbiya Universitetida iqtisod va huquq professori bo'lib ishlaydigan mashhur Amerika iqtisodchisi va muallifi. U erkin savdo savdosining mashhur himoyachisidir va tadqiqot faoliyati odatda xalqaro savdo bilan bog'liq.

Bhagwati 1934 yil 26 iyulda Hindistonning Bombay shahrida Gujarot oilasiga tug'ilgan. u Bombeyda o'zining dastlabki yillarini o'tkazdi, u erda Sydenham College-dan BA oldi. Keyinchalik Bhagwati Angliyaga sayohat qilib, uning ta'limini davom ettirdi; U Kembridjdagi St Johns kollejida tahsil olgan. U iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olgan MITga bordi; Bu erda u Charlz Kindleberger tomonidan tavsiya etilgan va uning dissertatsiyasi "Xalqaro iqtisoddagi essiz" deb nomlangan. Doktorlik qilganidan so'ng, Bhagwati Hindistonga Kalkutta Hindiston Statistika institutida dars berish uchun qaytib keldi. Bu qisqa vaqtga to'g'ri keldi va Bhagwati Dehlida tez orada Dehlidagi Iqtisodiyot fakultetida dars berish uchun ko'chib o'tdi. 1968 yilda u MITga qaytdi, bu safar to'liq professor sifatida va Bhagwati Ford Xalqaro iqtisod professori edi.

Hozirgi kunda Bhagwati Columbia Universitetining iqtisod, huquq va xalqaro munosabatlar bo'yicha professori va Xalqaro aloqalar bo'yicha kengashda xalqaro iqtisod bo'yicha katta ilmiy xodim. O'tmishda u xalqaro miqyosda bir necha muhim lavozimlarda ishladi, ya'ni BMTning globallashuv bo'yicha maxsus maslahatchisi, Tarif va savdo bo'yicha Bosh bitimning Bosh direktori Artur Dunkelning iqtisodiy siyosat bo'yicha maslahatchisi va Jahon savdo tashkiloti . Shuningdek, u JST Bosh direktori tomonidan JSTning kelajagi uchun tayinlangan guruh a'zosi va Bosh Kotibi Kofi Annanning Afrika uchun yangi hamkorlik bo'yicha maslahat kengashi tarkibida ishlagan va ayni paytda Vashingtondagi Braziliya prezidenti Fernando Henrique Cardosoning rahbarligida, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Savdo va taraqqiyot konferentsiyasining kelajagi.

Jagdish Bhagwati deyarli barcha mashhur xalqaro gazetalarda va Wall Street Journal, Times adabiy ilovasi, Tashqi ishlar, Yangi Respublika va Nyu-York Tayms Kitob tadqiqotlar jurnallarida chop etilgan. U shuningdek, Charlie Rose Show, PBS NewsHour, Bloomberg va CNN kabi teleko'rsatuvlarda ham tez-tez paydo bo'ldi. Bhagwati erkin savdo bo'yicha chempion bo'lib, uning avlodining "eng ijodiy" savdo-sotiq teorisi sifatida tasvirlangan. "Nima uchun o'sish masalalari: Hindistonda iqtisodiy o'sish qashshoqlikni va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun qanday saboqlarni" va "savdo tizimidagi termitlar: imtiyozli bitimlar erkin savdo-sotiqni to'xtatib turish" kabi bir nechta kitoblar chop etgan, savdo tizimidagi Termitlar zararli imtiyozli savdo bitimlarining ta'siri. Nima uchun o'sish masalalari Hindistonda iqtisodiy o'sishning foydali ta'sirini va boshqa rivojlanayotgan mamlakatlarda ularni qanday takomillashtirish mumkinligini tasvirlaydi.

Uning hayoti davomida Bhagwati bir necha mukofot va faxriy darajaga ega bo'ldi. Mukofotlari orasida Hindistonning Ekonometrik Jamiyati (1974), Amerika San'at va Fanlar akademiyasi (1982), Seidman Xalqaro siyosiy iqtisod mukofoti (1998), Padma Vibhushan mukofoti (2000), " Hindiston Savdo palatasi (2004) va "Rising Sun", "Oltin va kumush yulduz" (2006) mukofotlari bilan taqdirlangan. U hozirgi paytda turmush qurgan va uning xotini bilan yashaydi, Kolumbiya Universitetining qiyosiy iqtisodiy tizimlari bo'yicha professori Padma Desai.

Jagdish Bhagwati kitoblari:

In Defense of Globalization: With a New Afterword Reprint Edition

Why Growth Matters: How Economic Growth in India Reduced Poverty and the Lessons for Other Developing Countries Paperback – April 8, 2014

Protectionism (Ohlin Lectures) Paperback – December 18, 1989

Free Trade Today Paperback – October 12, 2003

Offshoring of American Jobs: What Response from U.S. Economic Policy? (Alvin Hansen Symposium on Public Policy at Harvard University)

Reforms and Economic Transformation in India (Studies in Indian Economic Policies) 1st Edition

India in Transition: Freeing the Economy (Clarendon Paperbacks) 1st Edition

James Tobin

Jeyms Tobin Federal Rezerv tizimi boshqaruv kengashi va Iqtisodiy maslahatchilar kengashida (AQSh prezidentiga maslahat bergan agentlik) xizmat ko'rsatadigan eng yaxshi Nobel mukofoti sohibi bo'lgan amerikalik iqtisodchi. Garvard va Yaleda 2002 yildan oldin o'qitib kelgan. Tadqiqot qiziqish investitsiya, pul va moliya siyosati va moliya bozorlarini o'rganishdan iborat edi. Uning taniqli "Tobit modeli" - senzorlangan endogen o'zgaruvchilar uchun ekonometriya modeli.

Tobin 1918 yil 5 martda Illinoys shtatidagi Chikago shahrida jurnalist, Maykl Tobinga tug'ilgan. Jeyms Garvard kirish imtihonini otasining maslahati bilan oldi va imtihonga haqiqiy tayyorgarlik ko'rishiga qaramasdan kirish grantini qo'lga kiritdi. Tobin Garvard universitetining iqtisod fakultetini tugatgan, uning katta yillik dissertatsiyasi Keynesning muvozanatni "majburiy" ishsizlikni joriy etish mexanizmini tanqidiy tahlil qilgan. U iqtisodni o'qitish sohasi sifatida tanladi, chunki "mavzusi intellektual jihatdan ajoyib va qiziqarli edi, ayniqsa nazariy fikrlash va miqdoriy tahlil qilish uchun lazzat va iste'dodga ega bo'lgan kishi uchun. Shu bilan birga u umidni taklif qildi, shunga qaramay, tushunish yaxshilandi, odamlarning ko'pligi yaxshi bo'lar edi ". Ikkinchi jahon urushi boshlanganida, Tobin AQSh dengiz kuchlari qo'shiniga qo'shildi va urushni qiruvchi odamga o'tkazdi. Urushdan keyin Tobin Garvardga qaytib, doktorlik dissertatsiyasini Yusuf Shumperer nazorati ostida iste'mol qilish vazifasi haqida tezis bilan yakunladi.

Tobin kelgusi uch yil davomida Garvard universitetining Qatnashchilar Jamiyati tarkibida Garvard tadqiqoti va tadqiqotlarini o'tkazdi. Shundan keyin u Yalega ko'chib o'tadi, u erda Tobin o'z faoliyatini davom ettiradi. Bu erda asosiy tadqiqot qiziqishlari Keynes iqtisodining mikro-asoslari edi. Tobin Yaleda Sterling professori bo'lib qoldi va Cowles jamg'armasining prezidenti edi. Umuman olganda, u pul-kredit siyosatiga qarshi edi va pul-kredit siyosati faqat bitta sohada, ya'ni kapital sarmoyada samarali bo'lganligini ta'kidladi. U "Tobin-q" ni aktivning bozor qiymatini o'zgarish qiymatiga nisbati bilan tanishtirdi. Agar aktivning "q" qiymati bir xil bo'lsa, unda shu kabi aktivlarga yangi investitsiyalar foydali bo'ladi. 1961-yilda Tobin Jon F. Kennedi tomonidan Iqtisodiy maslahatchilar Kengashiga (CEA) tayinlandi. CEA'da Kennet Ok, Artur Okun va Robert Solow kabi boshqa nufuzli shaxslar bilan birga Keynesyen iqtisodiy siyosatini ishlab chiqishda muhim rol o'ynadi. Ular birgalikda 1962 yilda

iqtisodiy hisobotni chop etib, ommaviy axborot vositalari "yangi iqtisod" deb atashdi. Ular yaratgan siyosat Kennedy ma'muriyati tomonidan katta muvaffaqiyatlarga erishdi va juda ko'pdan-ko'p mukofotlandi. Keyinchalik Tobin AQSh moliya vazirligiga maslahatchi sifatida tayinlangan. Tobin, iqtisodiy o'sish barqarorligini baholash va iqtisodiy barqarorlikni baholashning birinchi namunasi sifatida Tobin Iqtisodiy farovonlikni o'lchovini tanitgan mashhur maqolasida "Growth Escaped?"

Jeyms Tobin 1955 yilda Jon Bates Klark medali va 1981 yili Nobel Xotin-qizlar mukofotining "moliyaviy bozorlarni tahlil qilish va xarajatlar qarori, ishlab chiqarish, narxlar va ish bilan aloqalarini tahlil qilish" mukofotiga sazovor bo'lgan. Uning hayoti mobaynida u davlat aralashuvidan ehtiyot bo'lib, hukumat siyosatining zararli oqibatlarini, masalan, shaharda yashovchi yoshlarning ish joylari bo'yicha yuqori minimal ish haqining ta'sirini ko'rsatdi. Angliyaning moliyaviy siyosat bo'yicha qo'mitasi a'zosi Adair Tyorner butun dunyo bo'ylab moliyaviy xizmatlar bo'yicha "Tobin Soliq" ni qo'llashni qo'llab-quvvatladi va bu butun dunyoda bir nechta mavzularni yaratdi. Tobol 1946 yilda Elizabeth Fay Ringo bilan turmush qurgan va ular to'rt farzand bilan birga bo'lishgan. Tobin 2002 yilda 84 yoshida vafot etdi.

Jeyms Tobinning kitoblari:

Money, Credit and Capital 1st Edition

World Finance And Economic Stability: Selected Essays Of James Tobin

Asset accumulation and economic activity: Reflections on contemporary macroeconomic theory (Yrjo Jahnsson lectures) Hardcover – 1980

Policies for Prosperity: Essays in a Keynesian Mode Reprint Edition

Essays in Economics, Vol. 4: National and International

Jan Sharl de Sismondi

Jan Sharl Leonardi Simond Leonard de Sismondi (1773-1842) Shveytsariyada tug`ilgan, fransuz klassik siyosiy iqtisodini nihoyasiga yetkazuvchi va ayni vaqtda mayda siyosiy iqtisodning asoschilaridan biridir. U mu'tabar protestant pastor oilasida tug`ilib voyaga yetdi. protestantlar kollegiyasini bitirib chiqdi, Jeneva universitetida o`qidi. siyosat bilan unchalik ko`p vaqt shug`ullangani yo`q, Fransiya

ma'naviy va siyosiy fanlar akademiyasining a'zosi etib saylandi. S.Sismondi iqtisod va tarix fanlari sohasida katta ishlarni amalga oshirib, boy ilmiy-adabiy meros qoldirdi. "Toskani qishloq xo`jaligining ko`rinishi" (1801 y.), "Savdo boyligi yoki siyosiy iqtisod prinsiplari va ularning savdo qonunchiligida qo`llanilishi to`g`risida" (1803 y.), "Italiya respublikalarining tarixi" (1807 y.), 1818 yilda esa "Edinburg ensiklopediyasi" uchun "Siyosiy iqtisod" maqolasini tayyorladi, lekin "Siyosiy iqtisodning yangi ibtidolari yoki boylikning aholi nufuziga munosabatlari to`g`risida" (1819 y.) kitobining nashr qilinishi uning shuhratini yanada oshirdi. Keyingi yillarda "Siyosiy iqtisoddan etyudlar" (1837 y.) va fundamental tarixiy asarlar hisoblangan "Fransuzlar tarixi" (31 tom), "Rim imperiyasi qulashining tarixi", "Italiya ozodligi tiklanishining tarixi" va boshqa asarlari nashr qilindi.

S.Sismondi g`oyalarining shakllanishi, sanoat to`ntarishi davri bilan, shuningdek mayda ishlab chiqaruvchilarning iqtisodiy kuchsizlanishi bilan bog`liq bo`lib, bu esa o`z navbatida kapitalizmning feodalizm ustidan, yirik mashinalashgan ishlab chiqarishning mayda ishlab chiqarish ustidan g`alabasini anglatar edi.

S.Sismondi ijodini o`rganish metodini ayrim xususiyatlarini klassik iqtisodiy maktab vakillari bilan tenglishtirishimiz mumkin. Aynan o`ziga xos uslubiyot iqtisodiyot faniga quyidagi yangiliklarni olib kirdi.

Birinchidan, Klassiklardan farq qilib, hukumatlar boylikni taqsimlash va tartibga solishni boshqarishni o`z qo`llariga olishlariga xayrihohlik bildiradi. Unda aynan hukumat ishlab chiqarishni kengaytirmasdan "uchinchi shaxslar" manfaatlariga mos yo`l ochib beradi.

Ikkinchidan, siyosiy iqtisodda ilmiy abstraksiya usulini qabul qilmaslik. S.Sismondi, A.Smit izdoshlarini abstraksiyaga berilib insonlarni umuman unutganliklarini, natijada fan ularni izlanishlarida turli amaliyotlardan ajralib qoldi deb xulosa qiladi.

Uchinchidan, A.Smitning "iqtisodiy inson" doktrinasini inkor etish. S.Sismondi klassiklarning har bir alohida olingan inson manfaatlari umumiy manfaatlarini shakllanishiga sababchi degan fikrga umuman qo`shilmaydi. Uning fikricha, har qaysi inson o`zining shaxsiy manfaatlarini o`zgalar hisobiga amalga oshirish bilan mavjud turli imkoniyatlarni ishga solar ekan, bu yerda har sanoatchining erishgan yutug`i o`z navbatida o`zga sanoatchini xonavayron bo`lishiga olib keladi.

To`rtinchidan, ilmiy texnika progresini jadallashuvi jamiyat ravnaqidagi obyektiv zaruriyatligini tan olmaslik. quyidagi uslubiy holatni izohlab S.Sismondi shunday deydi: "Garchan mashinalar ixtirosi insonlar uchun katta qulaylik bo`lsada, ammo ular (mashinalar) yaratgan foydani adolatsiz taqsimlanishi, kambag`allar uchun ofat keltiradi".

Beshinchidan, iqtisodiy tahlilda funksional usulni qo`llash maqsadga muvofiqligini e'tirof etish. Bu holat siyosiy iqtisodda tobora yangi tus olayotgan sabab va oqibatni tan olish demakdir.

Oltinchidan, iqtisodiy tahlilda iqtisodiy faktorlar bilan birga noiqtisodiy faktorlarning ham o`rin olishi. Din, tarbiya, vijdoniylik va boshqalar insonlarning bir maqsadga yaqinlashtiriuvchi faktorlar deb belgilanadi.

S.Sismondi mayda ishlab chiqarish pozitsiyalarida turib, kapitalizmni tanqid qilib, mayda tovar ishlab chiqarishga qaytishni orzu qildi.

Uning qarashlari rivojida ikki bosqich ko`zga tashlanadi. Avval boshda S.Sismondi A.Smit ta'limotining, klassik siyosiy iqtisodning tarafdori bo`lib chiqdi. U o`zining dastlabki asarlaridan biri - "Savdo boyligi to`g`risida..." kitobida (1803 y.) sanoat to`ntarilishining ijtimoiy-iqtisodiy mazmuni va imkoniyatlarini yuksak baholadi. S.Sismondi Angliyaga ikkinchi marta borib kelganidan keyin kapitalizmni, shuningdek klassik maktabni qattiq tanqid qila boshladi.

"Siyosiy iqtisodning yangi ibtidolari yoki boylikning aholi nufuziga munosabatlari" (1819 y.) kitobi uning shuhratini yanada oshirdi. S.Sismondi odamlar baxt va tenglikni ta'minlash uchun birlashdilar, degan fikrga asoslanadi. U mayda ishlab chiqarishni ko`klarga ko`tarib maqtaydi, mehnatkashlarning manfaatlarini himoya qilishga intiladi, hammaga hamdardlik bildiradi, fabrikaga oid qonunlarni tabriklaydi, bolalar mehnatining ekspluatatsiya qilinishini qoralaydi. Kapitalizmni ijtimoiy adolatdan mahrum bo`lgan jamiyat deb ma'lum qiladi. S.Sismondi iqtisodiy qarashlarining sistemasida daromad to`g`risidagi ta'limot alohida o`rin olishini kitob nomining o`ziyoq ko`rsatib turibdi. U taqsimotning ko`pdan-ko`p muammolari to`g`risida fikr bildiradi. Kapitalni, krizislarni, mahsulotni realizatsiya qilish masalalarini tadqiq etadi, jamiyatni o`zgartirishning mayda burjuacha dasturi (programmasi) ni ilgari suradi.

A.Smitning ta'limotida mehnat qiymat va boylikning birdan-bir manbayi deb tahlil qilingan edi. Zarur ish vaqti tushunchasi birinchi bor joriy etildi. S.Sismondi pul ichki qiymatga ega bo`lgan mehnat mahsulotidir va shu sababli qiymatning umumiy mezoni tarzida namoyon bo`ladi, degan to`g`ri xulosaga keldi. Pulning qadrsizlanishi ortiqcha qog`oz pullar muomalaga chiqarilishi haddan oshib ketishining natijasi, deb talqin etiladi. Ammo u pulning vujudga kelishi jarayonini, uning vazifasini tadqiq etmaydi. S.Sismondi iste'mol qiymat o`rtasidagi ziddiyatni ko`ra bilgan bo`lsa ham, ammo uning mohiyatini tushunmaydi. U qiymatdan chetga chiqishni qiymat qonunining buzilishi deb hisoblaydi.

S.Sismondining ta'biricha, ijtimoiy fan ikki qismdan: oliy siyosat va siyosiy iqtisoddan iborat, agar siyosat davlat tartibining qanday vujudga kelishini o`rgatsa, fuqarolarni diyonat va din ruhida tarbiyalasa, siyosiy iqtisod xo`jalikni qanday boshqarishni, ijtimoiy tartibni saqlashni hukumatga tavsiya qilishi kerak. Umuman siyosiy iqtisod ma'naviy fan bo`lib, u odamlarning his-tuyg`ulari, ehtiyojlari va ehtiroslarini o`rganishi kerak. S.Sismondining fikricha, "odamlarning moddiy farovonligi, inson tabiati" siyosiy iqtisod predmeti bo`lishi kerak, "odamlarning moddiy farovonligi" esa davlatga bog`liq. S.Sismondi siyosiy iqtisod predmetini davlatning iqtisodiy siyosati bilan ayni bir narsa deb bildi, uni sinflardan ustun turadigan fan, deb talqin etdi. Ishlab chiqarish munosabatlarini, iqtisodiy qonunlarni bilish zarurligini inkor qildi. U insonning fe'l-atvorini birinchi o`ringa qo`ydi.

S.Sismondi uslubiyoti (metodologiyasi)ga 1. Ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlarni subyektiv-idealistik talqin etish; 2. Ilmiy abstraksiya usulining yo`qligi; 3.Tarixdan tashqari yondashuv; 4. Ayirboshlash konsepsiyasi xosdir. Mayda burjua nazariyotchisi bo`lgan S.Sismondi iqtisodiy qonunlarning obyektiv xarakterini tan olmadi. U kapitalistik iqtisodiyot notekis rivojlanishini haqli ravishda ko`rsatgan

bo`lsa ham, bu narsa iqtisodiy qonunlar amal qilishining o`ziga xos tarzda namoyon bo`lishi ekanligini ko`ra bilmadi. U o`zining rahmdillik bilan (sentimental) qilgan tanqidini ijtimoiy fanning alohida usuli darajasiga ko`tarishga intildi. S.Sismondi insonni unutib, abstraksiyaga berilgan A.Smit va uning tarafdorlarini qattiq tanqid qildi. U kapitalizm ko`p mamlakatlarda amal qila boshlagan bo`lishiga qaramay, kapitalistik rivojlanishdan voz kechish mumkinligini asoslamoqchi bo`ldi. U iste'mol ishlab chiqarishdan ustun degan fikrga asoslandi. Butun iste'molni shaxsiy iste'moldan iborat deb bildi.

S.Sismondi kapitalizmni antagonistik jamiyat deb bildi va shu bilan klassik iqtisodiy maktabning namoyandalaridan ilgarilab ketdi. U kapitalizmning o`ziga xos xususiyatini - boylikning oz sonli kishilar qo`lida to`planishi va ko`pchilik mehnatkash aholining chor-nochor kun kechirishini, jamiyat bilan xususiy sohibkorning manfaatlari bir-biriga mos emasligini, qishloq xo`jaligining savdodan va sanoatdan orqada qolayotganini ko`rsatdi. S.Sismondi burjua boyligining ko`payishini bosh vazifa deb va iqtisodiy taraqqiyot mezoni deb hisoblashdan voz kechdi, "kapitalizmning ziddiyatlari" masalasini birinchi bo`lib maydonga tashladi va shunday qilib tahlilni yanada davom ettirish vazifasini qo`ydi.

Klassik maktabga qarama-qarshi o`laroq mayda tovar ishlab chiqaruvchilarning xonavayron bo`layotganini, "ortiqcha" aholi paydo bo`layotganini, mashinalar ishchilarni siqib chiqarayotganini ko`rsatdi, biroq, kapitalizm ziddiyatlarining asl sababini payqay olmadi. S.Sismondi klassik maktabning krizislar bo`lishi mumkin emas va kapitalizm ziddiyatlar nimaligini bilmaydi degan mulohazalarini tanqid qildi. Uning tarixiy xizmati mana shundan iborat.

Shu bilan birga S.Sismondi kapitalizmning ilg`or mazmunini, uning feodalizmdan ustunligini tushunmadi. U kapitalizmni ro-mantiq tarzda g`ayri ilmiy asosda tanqid qildi, kapitalistik tuzumning imkoniyatlariga mayda burjuaziya nuqtayi nazaridan baho berdi. U kapitalizmni tartibga solish, mayda hunarmandlarning sex tuzumi tarzida orqaga qaytish ehtimoli bor, deganlarida ham mayda burjuacha romantizm namoyon bo`ldi. S.Sismondi revolutsiyaga qarshi, u kapitalizmni isloh qilish, uni tiyib turish tarafdori.

Milliy daromad va kapital S.Sismondining iqtisodiy qarashlari sistemasida yetakchi muammodir. U o`zining "Siyosiy iqtisodning yangi ibtidolari" asarining dastlabki uch bobini ayni shu muammoga bag`ishlaydi. A.Smitdan keyin S.Sismondi ham daromadlarning uch turini: foyda, renta va ish haqini alohida ajratib ko`rsatadi, dastlabki ikki turni umumlashtirib, ustama qiymat tushunchasidan foydalanadi, ularni ichki mahsulotdan chegirma deb hisoblaydi. Biroq S.Sismondi shu tariqa qo`shimcha qiymat nazariyasini maydonga tashladi deb aytish uchun asos yo`q. U ish haqi ishchi mahsulotining jami qiymatiga teng bo`lishi kerak deb aytish bilan birga shu zahotiyoq kapitalistning kapital yaratish sohasidagi "dastlabki mehnati" uchun unga odilona mukofot deb, rentani esa yerning ehsoni deb e'lon qiladi. A.Smitning iqtisodiy taraqqiyot davomida ish haqi oshishi xususidagi umidiga S.Sismondining qo`shilmaganligi uning ijobiy jihatidir.

Yakka tartibdagi daromadlardan S.Sismondi "boyliklardan olingan foyda" va ishchi ish haqining yig`indisi bo`lmish milliy daromad muammosiga o`tadi. Bu milliy

daromad bilan yalpi mahsulotni aynan bir narsa deb bilganligi, uning asosiy nazariy xatosidir. Agar u birlamchi mahsulotda A.Smitning izidan borib uch qismdan: xom materialning va mehnat qurollarining o`rni qoplanishini, ish haqi va foydani ajratgan bo`lsa, yig`indi mahsulotdan faqat so`nggi ikki qismni ajratadi. Doimiy qism yo`q bo`lib ketadi.

Kapital deganda S.Sismondi ishlab chiqarish zapaslarini (ishlab chiqarish vositalarini) tushunadi. U kapital jamg`arilishini tejamkorlik bilan bog`laydi. S.Sismondi asosiy mashinalar, ish qurollari va aylanmalar, urug`lik, xom ashyo, ish haqi kapitalini bir-biridan ajratib, A.Smitning hamma xato va yutuqlarini takrorlaydi. U kapitalni doimiy va o`zgaruvchi kapitalga ajrata bilmadi. Oxir-oqibatda S.Sismondi kapitalning milliy daromaddan farqini izohlay olmadi va buning ustiga A.Smitning shu ikkisi o`rtasidagi tafovutni nazariy jihatdan isbotlash yo`lidagi intilishlarini pisand qilmay, orqaga qadam tashladi.

S.Sismondi kapitalistik aholi nufuzi jarayonini tahlil etishga harakat qildi. U iqtisod fanida birinchilardan bo`lib foydani ko`paytirish manfaatlari yo`lida mashinalarni joriy etish ishsizlar vujudga kelishiga olib boradi, ishsizlarning mavjudligi esa ishlab turganlarning ahvolini yomonlashtiradi degan, faktni tan oldi. Ammo, S.Sismondi ortiqcha aholini kapitalistik fabrika mexanizmining zarur tarkibiy qismi deb bilmadi. S.Sismondi kapitalistik fabrika chor-nochor ishchini kelajakka boqqanda "kelgusi shanbadan narini" ko`rmaslikka o`rgatganligini, undagi axloqiy tuyg`ularni siyqalashtirib yuborganligini ishsizlar paydo bo`lishining sabablaridan biri deb hisobladi. U din ishchilarning "nojo`ya nikoh"larini qoralamayotganligini aytib, dinga hujum qildi.

"Uchinchi shaxslar" nazariyasi S.Sismondi nazariy qarashlarida asosiy o`rinni egallaydi. U ishlab chiqarish va ijtimoiy daromad hajmlarining birligini ijtimoiy mahsulotni to`la-to`kis realizatsiya qilishning asosiy sharti deb hisoblaydi. Bunday tenglikka avtomatik tarzda o`z-o`zidan erishilmaydi deb hisoblaydi, u aksincha yirik sanoatning rivojlanishi ishlab chiqarishning muqarrar ravishda iste'moldan o`zib ketishiga olib boradi. Kapitalizm o`zi uchun hal etilmaydigan muammoni qiymat va "ustama qiymat"ni realizatsiya qilish muammosini keltirib chiqaradi, yalpi ortiqcha ishlab chiqarish krizisi kapitalizmga xos xususiyatdir. S.Sismondining o`ylashicha, ichki kapitalistik bozor qisqarib boradi, chunki ishchilarning daromadlari kamayadi. Kapitalistlar o`z daromadining bir qismini iste'mol qilmaydi, balki jamg`aradi, mayda ishlab chiqaruvchilar xonavayron bo`ladi va ularning iste'moli kamayadi. Vaziyatni tashqi bozorlar yengillashtirishi mumkin. Ammo bunday bozorlarni qidirish tobora qiyinlashadi. Kapitalizm maqbul emas va mumkin ham emas.

S.Sismondi "uchinchi shaxslar", ya'ni mayda ishlab chiqaruvchilarga madad berishga umid bog`laydi. U burjua mamlakatlarining hukumatlarining hukumatlariga murojaat etib, ular kapitalistik rivojlanishni to`xtatsinlar deb so`raydi. Jamiyat mayda ishlab chiqarishga qaytgan taqdirdagina go`yo mo`l-ko`lchilik boshlanar emish. S.Sismondining tutgan o`rni - takror ishlab chiqarish asosiy qonunlarini tushunmaslik natijasidir. Ishlab chiqarish bilan iste'mol o`rtasidagi ziddiyatni, shaxsiy iste'molning takror ishlab chiqarish ziddiyatini, shaxsiy iste'molning takror ishlab chiqarish jarayonlari uchun muhimligini tan olganligi S.Sismondi o`rtaga tashlagan konsepsiyaning ijobiy jihatidir.

S.Sismondi iqtisodiy krizisni daromadlar o`rtasidagi nomuvofiqlik deb tushunadi, ayrim olimlar chinakam ilmiy nazariya kapitalizm sharoitida ishlab chiqarish bilan iste'mol o`rtasidagi nomuvofiqlikni tan oladi, biroq unga tobe' o`rin beradi deb ta'kidlagan edi. Yetarli iste'mol qilmaslik nazariyasi krizislar arafasidagi davrda ishchilarning iste'mol quvvatining oshib borishi, yetarsiz iste'mol qilish esa kapitalizmdan avval ham mavjudligi, ammo krizislar faqat kapitalizmning belgisi ekanligi va surunkali bo`lmasligi vaziyatini izohlay olmaydi. Iqtisodiy krizislarning haqiqiy sababi ishlab chiqarishning ijtimoiy xarakteri bilan iste'molning xususiy xarakteri o`rtasidagi ziddiyatdir.

S.Sismondi kapitalistik yo`ldan voz kechishni taklif qildi, kapitalizmni tartibga solishga, ishchilar bilan kapitalist o`rtasida patriarxalchilik munosabatlarini o`rnatishga, ishchilarni foydani taqsimlashda qatnashtirishga, ishsizlar va nogironlar haqida g`amxo`rlik qilishga va buning uchun maxsus fondlarni vujudga keltirishga, mayda ishlab chiqarishni saqlab qolish va qo`llab-quvvatlashga, manufakturaga bo`lgan yirik mulkchilikni ko`p sonli kapitalistlar o`rtasida taqsimlashga chaqirdi. U yollanma ishchilarni ham mulkdorlar sinfi safiga qo`shishni orzu qildi. S.Sismondi davlatning yordamiga umid qildi.

Uning ijtimoiy tadbirlar dasturi mayda burjuacha va reaksion xayolparastlik xarakteriga egadir. S.Sismondi obyektiv tarixiy jarayonga to`sqinlik qilishga urindi. Shu sababli, u reaksioner bo`lib qoladi, o`z mulohazalarini Fransiyada hali ham kuchli bo`lgan feodal tuzum himoyachilariga qo`l kelishini sezmaydi.

XIX asr oxirlarida rus narodniklari S.Sismondining xulosalarini ko`klarga ko`tarib maqtaganliklari sababli Lenin S.Sismondining iqtisodiy qarashlarini batafsil va mufassal tahlil etish zarur deb bildi. Chunki S.Sismondining xulosalarini bunday maqtash marksizmning iqtisodiy ta'limotini yoyishga halaqit berar edi. U o`zining "Iqtisodiy romantizm" ta'rifiga doir" asarida S.Sismondining mayda burjua siyosiy iqtisodchisi ekanligini isbotladi, uning qarashlari ichki ziddiyatli va noizchilligini, klassik maktabdan o`zib ketish yo`lidagi urinishlari zaifligini ko`rsatdi. S.Sismondining iqtisodiy nazariya ba'zi masalalarini o`rtaga qo`yishdagi xizmatini V. Lenin tarixiy pozitsiyalarda turib tan oladi, biroq ayni vaqtda uning qarashlarining mayda burjuacha xarakterini, uning metodologiyasi ilmiy emasligini, amaliy dasturining reaksion xarakterini ochib tashlaydi. V.Leninning iqtisodiy romantizmni obyektiv va ilmiy asoslab, tanqidiy tahlil qilganligi, iqtisodiy ta'limotlar tarixida S.Sismondi va liberal narodniklarning o`rnini aniq belgilash imkonini berdi, sinfiy kurashni rivojlantirishga katta ta'sir ko`rsatdi.

Janet Yellen

Janet Yellen AQSh prezidenti Barak Obamani nomzod qilib ko'rsatganidan keyin amerikalik mashhur iqtisodchi va AQShning Federal zahirasini boshqaradi. Yellen, Federal Rezerv bilan turli xil imkoniyatlar bilan ishtirok etganligi sababli, AQSh pul siyosatini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Braun universitetining iqtisod fakultetida bakalavr darajasini olganidan so'ng, Yellen intizomga doktorlik qilishni davom ettirdi. 1971 yilda doktorlik dissertatsiyasini olganida, u shu qadar muvaffaqiyatga erishdi. Yale universiteti iqtisodida, Garvard Universiteti, London Iqtisodiyot va Siyosatshunoslik Instituti va Berkli Universiteti, shu jumladan, 1977-1978 yillar orasida Federal Rezervda qisqacha ma'lumot berish bo'yicha o'qituvchilik tajribasi bilan davom etdi. Yellen yaqinda Jorj Akerlof , iqtisod sohasidagi boshqa mashhur og'ir vazn toifasida ham bemalol o'qituvchi bo'lgan.

1990-yillarda Janet Yellen Boshqaruvchilar Kengashining Federal rezervida ishlagan. U 1997 yilda Prezident Bill Klintonning Oq uyning iqtisodiy maslahatchilar kengashini tuzish uchun u lavozimidan voz kechdi. Boshqa faxriy unvonlarga G'arbiy Iqtisodiy Hamjamiyat Xalqaro tashkiloti va Amerika iqtisodiy assotsiatsiyasining vitse-prezidentining vakolatxonasi kiradi.

2004 yilda Yellen San-Frantsisko Federal Rezerv Bankining prezidenti va bosh ijrochi direktori bo'lib ishlagan. Bu davrda uning iqtisodiy qobiliyatlari sohadagi boshqa olimlar tomonidan e'tirof etila boshlandi va u pul-kredit siyosati bo'yicha qaror qabul qilish uchun Federal zaxira tomonidan chaqirilgan yig'ilishlar paytida uy-joy bozorining so'nggiga nisbatan pessimizmini bildirgan edi. Garchi u kam sonli insonlardan biri bo'lib, oqibatda halokatli falokatlarni oldindan ko'ra bilish uchun oqibatlarini qanday baholagan bo'lsa-da, u o'zining tushuncha va intellektual salohiyati uchun iqtisodiy hamjamiyatda katta hayratga sazovor bo'ldi.

Uning kelajagi yaqinda 2010 yilda prezident Barak Obama tomonidan federal zahiradagi boshqaruv kengashi raisining o'rinbosari sifatida saylandi. Yellen hokimiyatni qo'lga kiritgandan so'ng amerikaliklar uchun ishsiz ish joyini olish uchun ofisning ta'siridan foydalanish istagini bildirdi. , hatto inflyatsiyaning pasayishi hisobiga ham keladi. Yuqorida qayd etilgan voqea tez orada 2013 yil oktyabr oyida Federal zahiralash raisligiga nomzodlik qildi va 2014 yil fevral oyida tayinlangan edi. Bu Janet Yellen Amerika Qo'shma Shtatlari tarixidagi Federal zahiradagi birinchi ayol raisi bo'ldi. 1979-yilda Pol Volcker tayinlanganidan buyon u 30 yildan ortiq vaqt mobaynida birinchi demokrat bo'lib ishlagan.

Yellenning yutuqlari ro'yxati orasida Yellen o'zi uchun iqtisodiy nashrlar va adabiyotlarning obro'li muallifi sifatida nom qozongan. Ularning ba'zilari eri bilan birga yozgan. Uning intizomga bo'lgan ishi unga Yil universitetining Wilbur Lucius Xo'ja medalini keltirdi.

Yellen o'ziga xos makroiqtisodiy siyosatni qo'llab-quvvatlashi uchun bu sohada boshqalar tomonidan "an'anaviy amerikalik Keynesiyalik" deb ataladigan qo'shimcha pul siyosatida o'zining nasabnomasi uchun keng e'tirof etilgan. Uning iqtisodiy faoliyat va taraqqiyotni rag'batlantirish uchun Fed-ning zaxira jamg'armalari sotib olish g'ayritabiiy aktsiyasini ta'riflash orqali uning erkin bozor tamoyillarini hurmat qilishning an'anaviy tushunchalariga qarshi turishi ma'lum. Biroq, bu uning professionallari tomonidan mukofotlangan quti tashqarisida o'ylash qobiliyatidir va uning professional faoliyatida ulkan muvaffaqiyatlarga erishdi.

Jean-Baptiste Colbert

Jean-Baptiste Colbert shoh Louis XIV hukmronligi ostida 1683 uchun 1665 dan Fransiya moliya vaziri sifatida xizmat qilgan fransuz siyosiy va davlat arbobi edi. Uning davrida, u frantsuz ishlab chiqarish sanoati yaxshilash va (tufayli harbiy kampaniyalar bo'yicha shohning yuqori xarajatlarni uchun) iqtisodiyotda bankrotlik saqlanish bilan shuhrat erishdi. Colbert Frantsiyadagi koloniyalarining hajmini oshirib, savdo balansini yaxshilashga yordam berdi.

Colbert Fransiyaning Reims shahrida tug'ilgan, u erda otasi va bobosi savdogar edi. U taxminan 20 yoshga kirganda, Colbert urush bo'linmasida ishlagan; u erda bir necha ma'muriy postlar, jumladan, harbiylar inspektori va Urush kotibining shaxsiy kotibi bor edi. hokimiyatga Colbert rivojlanishi Kardinal Mazarin, Parijda bir dominant siyosiy ko'rsatkich surgun va viloyatlarning biri yuborilgan edi, 1651 yilda qariyb kelib boshladi. Colbert Parijda Mazarinning agenti bo'lib, uning moliyaviy ishlarini nazorat qilib, uni yangiliklardan xabardor qildi. Kardinal Mazarin tepasiga qaytib so'ng u o'z shaxsiy assistent Colbert tayinlanadi va Kardinal badavlat bo'lib boshladi, deb, shunday qildi, Colbert, va u Seignelay ning Barony sotib oldi. Mazarin o'lim to'shagida Kolbertni shoh Xivga taklif qildi va uni yordamchi va ishonchli odam sifatida olib bordi. Kolbert endi Frantsiya ishlarini boshqarish va Shohning shaxsiy ishlarini boshqarishda muhim vazifani bajargan. 1664 yilning yanvar oyida Kolbert binolarning boshqaruvchisi bo'ldi; 1665 yilda Moliya Boshqaruvi Boshqaruvchisi bo'ldi; 1669 yilda u dengiz kuchlari Davlat kotibi bo'ldi. u savdo vaziri, koloniyalar va saroyga tayinlangan. Muxtasar qilib aytganda, Colbert urushdan tashqari har bir bo'limda hokimiyatni qo'lga kiritdi. U Frantsiyaning soliq hisobotlarida noqonuniylikni topdi va soliqlarning yarmidan kamini Shohga yetkazishni hisobladi. U bu tafovut Moliya kuchli boshqaruvchi, Nicolas Fouquet

malomat va King nazarida Fouquet obro'sini. Fuketning tushishi Colbertning hokimiyatga kelishini ta'minladi.

Sog’lomlik bilan janjal so'ng, sog’lomlik va ofis butunlay bartaraf va hozir moliya, bir kengash qo'lida joylashtirilgan edi. Colbert deyarli bu kengashning raisi edi va korruptsiyani yo'qotishga harakat qildi. Ikkala aybdor mansabdorlarni va buzilgan kreditorlarni jazoladi. ba'zi davlat qarzlari u davlatga shubhali da'vo borligiga ishongan boshqa kishilarning foizini yo'qotganda butunlay rad etdi. Frantsiyada soliq va soliq to'lashdan bo'yin tovlash muammosi bor edi, u erda boy va imtiyozlar soliqlar to'lashdan bosh tortdi; Colbert buni yolg'on istisnolik da'volariga qat'iy qarshi turish va bilvosita soliqlarni to'g'ridan-to'g'ri soliqqa tortish bilan kurashdi, chunki hech kim bilvosita soliqlardan qochib qutula olmadi. Kolbert Frantsiyada ishlab chiqarish sohasini turli uslublar orqali kuchaytirdi; u yangi ishlab chiqarishlarni, ixtirochilarni, xorijiy mamlakatlardan taklif etilgan ishchilarni tashkil qildi va frantsiyalik ishchilarni hijrat qilishni taqiqladi. Colbert shuningdek, Frantsiyaning xalqaro bozorlarda raqobatlashiga yordam berish uchun qonun bilan belgilangan har bir maqolaning sifatiga ham ega edi. Savdo samaradorligini oshirish maqsadida viloyatlardagina provinsiyalarni o'tkazish bilan soliqlarni tenglashtirishga harakat qildi va viloyatlar o'rtasidagi valyuta kurslarini tenglashtirishga harakat qildi.

Jan-Baptist Kolbert butun hayotini Fransiya ahvolini yaxshilash uchun ishlagan, u erta turish va kechgacha kechgacha juda ishlagan. Uning hayotining oxiriga kelib, oshqozon og'rig'idan aziyat chekdi, bu unga juda ko'p qayg'u keltirdi. 64 yoshida u to'shakda va tug'ilgan kunidan ko'p o'tmay vafot etdi. Uni tekshirgan jarrohlar buyrak toshlaridan azob chekayotganini aniqladilar. Kolbert buyuk meros qoldirdi va Frantsiyani yaxshilash uchun doimo ishladi.

Jan Batist Sey

Fransiyadagi shu davrdagi iqtisodiy g`oyalarning rivoji Jan Batist Sey (1767-1832) nomi bilan bog`liq. Bo`lajak olim Lionda savdogar oilasida tug`ildi va keyinchalik yirik fabrikantga aylandi. U yaxshi ta'lim oldi, ammo savdo sohasida ancha erta xizmat qila boshladi. O`zi o`qidi. U inqilobni qo`lladi. Napoleon Bonapart

hukumatida moliya sohasida ishladi. Uning birinchi asari "Siyosiy iqtisod risolasi" 1803 yilda chiqdi va hayoti davomida besh marta qayta nashr qilindi, qayta ishlandi va uning bosh asari sifatida qoldi. 1817 yilda "Siyosiy iqtisod katexizisi" (Katexizis - grekcha "nasixat", "qo`llanma" mazmuniga ega), 1828-30 yillarda olti tomlik "Siyosiy iqtisod kursi" kitobi ham chop etildi. Bu kitoblarda u sanoat burjuaziyasi tarafdori, merkantilizm dushmani va iqtisodiy liberalizmni qo`llab-quvvatlovchi olim sifatida ma'lumdir.

Sey Smit ta'limotini targ`ib etish va sistematik izohlash bahonasida uning ilmiy jihatdan ancha bo`sh g`oyalarini rivojlantirdi va tartibga soldi. D.Rikardo bu olimning ilmiy merosiga yuqori baho berdi va uning, ya'ni "Sey qonuni" ni tan olgan.

Olimning tadiqot predmeti sifatida avvalo jamiyatning moddiy farovonlik problematikasi qaraladi, boylikning manbayi esa millatning iqtisodiy potensialiga bog`liqdir.

Tadqiqot uslubida esa aniq fanlar (mas.,fizika) tajribasidan foydalanish kerak deydi. Metodologik jihatdan bu universal va hal qiluvchi ahamiyatga ega bo`lgan qonun, kategoriya va nazariyalar tan olnishi zarur - deganidir. Taniqli iqtisodchi J. K.Gelbreyt fikricha, "Sey qonuni"ni tan olish yoki olmaslik XX asrning 30-yillarigacha iqtisodchilarni ahmoqlardan ajratish belgisi sifatida qaralgan. Bu qonunda bozor iqtisodiyoti sharoitida jamiyat sinflari manfaatlarining uyg`unligi( garmoniyasi) asosiydir. Lekin uning fikrlarida o`ta soddalik va yuzalik alomatlari ko`pdir.

Sey Smitni qo`llaydi, ammo ko`p masalalarda u bilan kelishmaydi. Masalan, uningcha qiymat bir qancha omillarga bog`liq qilib qo`yiladi: tovarning subektiv foydaliligi, uning ishlab chiqarish chiqimlari, talab va taklif. Seyda kapitalning ekspluatatsiya mohiyati butunlay yo`q va bu jarayon ishlab chiqarish omillari nazariyasi bilan almashtiriladi. Ammo, u iqtisodiy liberalizm (laissez faire) pritsinsipi, "kichkina va arzon davlat" va uning iqtisodiyotga aralashuvini keskin qisqartirish tarafdori sifatida Smit bilan hamohang. Sey bu sohada fiziokratik an'analarga yaqin bo`lgan. Uning iqtisodiy liberalizm tamoyili Napoleonning iqtisodiy siyosatiga to`g`ri kelmas edi (kontinental blokada siyosati Angliya bilan iqtisodiy aloqalarni keskin cheklagan). Burbonlarning restavratsiya qilinishi Seyning obro`si oshishiga imkon yaratdi. Ishlab chiqarishning asosiy uch omili nazariyasi.

U hayoti davomida siyosiy iqtisod masalalarini imkoni boricha sodda va aniq izohlashga intildi. Birinchilardan bo`lib ishlab chiqarish omillari: mehnat, kapital va yerning mahsulot qiymatini hosil qilishda teng ishtirokini aniq ifodaladi (bu fikr yuqorida eslab o`tilgan). Hozirgi davr olimlari kapitalizmning (bozor) tizimini shu uch omil bilan bog`laydilar.

XIX asrning boshlarida shu uch omilga asoslangan g`oyalar rivoj topdi. Mehnat - ish haqi, kapital - foyda, yer - renta: shu uch o`zaro bog`liq (uch birlik) formula Sey ta'limotida muhim o`rinni egallaydi. Uning qiymat va daromadlar to`g`risidagi ta'limoti o`ziga xos ravishda hal etildi. Klassik maktabdan farqli ravishda tovar qiymati uni ishlab chiqarishga sarflangan mehnat bilan emas, uning foydaliligi bilan aniqlanadi, shunday qilib "Foydalilik nazariyasi"ga asos solindi. Bu nazariyaga ko`ra ishlab chiqarish foydalilikni yaratadi, foydalilik esa predmetlarga qimmat beradi, "qimmat foydalilik o`lchovidir" deydi u. A.Smitning qiymat

nazariyasidan farqli, qiymat faqat sarflangan mehnat bilangina emas, balki mehnat mahsulotining naflik darajasi bilan ham o`lchanadi, bu katta yangilikdir. Shunday qilib Sey qiymatni iste'mol qiymati bilan aynan bir deb tushunadi. Demak qiymat va taqsimot muammosida taqsimot nazariyasi ajratib olinadi va alohida qaraladi. Shuni eslatib o`tish kerakki, A.Smitgacha almashuv qiymati foydalilik bilan albatta va bevosita bog`liq bo`lmasligi mumkin, masalan, nihoyatda foydali, hayotiy zarur bo`lgan narsalar ham past qiymatga ega bo`lishi mumkin, ayrim narsalarning esa umuman qiymati yo`q, bunga havo, buloq boshidagi suv va boshqalarni ko`rsatish mumkin. Bu masala bo`yicha turli fikrlar mavjud bo`lib, uni to`laroq keyingi boblarda ko`rib chiqamiz (marjinalizm g`oyasining asosi ham shu fikrdir). Iqtisodiyotning bu kategoriyasi davrdan, tarixdan tashqari qaraladi va abadiy deb hisoblanadi, ekspluatatsiya inkor etiladi.

Qiymatni foydalilik bilan almashtirish oqibatida daromadlar masalasi ham shu asosda yechib beriladi. Ishlab chiqarishda uch omil ishtirok etadi (mehnat, kapital, yer) va ularning har biri qiymatni hosil qilishda ma'lum xizmatni amalga oshiradi. Uch omil uch hil daromadni yuzaga keltiradi. Bunday tushuntirish nihoyatda sodda va yuzaki hisoblanadi. Chunki unda ishlab chiqarish omillari to`la huquqli hamkorlik asosida uyg`un - garmonik harakat qiladi, hech qanday ekspluatatsiya tan olinmaydi. Seyning izchil izdoshi Frederik Bastianing bosh asari ham "Iqtisodiy garmoniyalar" deb atalishi bejiz emas.

Seyning daromadlar nazariyasida foydaning izohlanishi diqqatga sazovordir. "Mexnat" omili ishchilar uchun ish haqini "kapital" omili sohib uchun foydani "er" omili esa yer egasi uchun renta daromatlarini yuzaga keltiradi Biz bilamizki, foyda ssuda foizi va tadbirkorlik daromadidan iborat, uning birinchisi kapital egasi sifatida kapitalist tomonidan (kapital yaratadi), ikkinchisi korxona boshlig`i sifatida kapitalist tomonidan o`zlashtiriladi. Seyning fikricha tadbirkorlik foydasini yollanma boshqaruvchi ham olishi mumkin bo`lgan ish haqi turigina emas. Bu maxsus va muhim jamoat funksiyasini bajarganlik, ya'ni mohiyat - e'tiboriga ko`ra ishlab chiqarish omillarini ratsional birlashtirganligi uchun beriladigan mukofotdir. Shunday qilib, tadbirkor va ishchi o`rtasidagi farq ish haqi darajasida deb ko`rsatiladi. Tadbirkor, ishbilarmon maoshining yuqori bo`lishi esa ularning yuqori vazifalari, talanti, faoliyati, tartib va boshqarish ruhi tufaylidir.

Sey ishchilarning ekspluatatsiyasini inkor etibgina qolmasdan, balki ularning kelajagi porloq degan g`oyani ilgari suradi. U kapital o`sishi bilan "quyi sinflar"ning ahvoli yaxshilanadi va ular "yuqori sinflar" safini to`ldirib boradi, deb o`ylagan. Sey sanoat to`ntarilishi bilan vujudga kelgan salbiy xodisalarni yumshatib ko`rsatishga urindi, o`zining "kompensatsiyalar nazariyasi"ni ilgari surdi. Uning tasdiqlashicha, mashinalar birinchi paytda ishchilarni ishdan siqib chiqaradi, keyinchalik ular ishchilarning ish bilan bandligini oshiradi va mahsulotlar ishlab chiqarishni arzonlashtirib, ishchilarga "eng yuqori foyda" keltiradi. Shunday qilib, Seyning fikricha, kapitalizm davrida sanoat to`ntarilishidan hammadan ko`proq ishchilar sinfi manfaatdordir. Oqibatda mehnat manfaatlari kapital bilan "garmoniya"da - uyg`unlikda bo`lishi "isbotlanadi" (uyg`unlik nazariyasi).

Takror ishlab chiqarish nazariyasi Seyning eng muhim kashfiyotlaridan biri "Sey qonuni", "bozorlar qonuni" yoki "sotish nazariyasi" hisoblanadi. Fiziokratlar

merkantilizmni tanqid qilganda shu g`oyadan foydalanganlar. Unda shunday fikr keltiriladi: "har bir odam bir vaqtning o`zida ham sotib oluvchi, ham sotuvchidir". Kenyening fikricha, hamma sotib olingan narsa sotilgan, barcha sotilgan narsa sotib olingan ("Iqtisodiy jadval"ga e'tibor bering) bo`ladi. Seyga asoslanib J.M.Keyns esa "taklif shunga mos talabni yaratadi", degan fikrni ilgari suradi. Bu fikr Sey g`oyasini chillaka chiqarish uchun o`ylab topilgan, chunki u yoki bu tovar alohida-alohida ortiqcha ishlab chiqarishi mumkin, vaholanki barcha tovarlar oshiqcha ishlab chiqarishi mumkin emasdir.

Keyns fikricha, Sey qonunini tan oluvchi barcha mualliflar klassik deb atalishi mumkin ekan. Bundan kapitalistik jamiyatning takror ishlab chiqarishida "garmoniya" mavjudligi va oqibatda umumiy ortiqcha ishlab chiqarish inqirozlari "pritsipda bo`lmasligi" isbotlanadi, ya'ni taklif avtomatik ravishda talabni vujudga keltiradi. Bu qonun Maltusning "Nufuz qonuni"ni eslatadi (keyinroq ko`rib chiqiladi). Agar barter (mahsulotni mahsulotga almashuv - T-T) iqtisodiyoti ko`zda tutilsa, bunda pul faqat hisob birligi bo`ladi, unga umumiy talab barcha pulga almashtirilishi kerak bo`lgan tovarlar qiymmatiga teng bo`ladi, bunda esa haqiqatan ortiqcha ishlab chiqarish amalda mumkin bo`lmay qoladi. M.Blaugning fikricha, "Mahsulotlar mahsulot uchun to`lanadi" qoidasi ichki, xuddi shunin-gdek tashqi savdoda qo`llaniladi - bu Sey qonuning mohiyatidir. Shunday oddiy bir g`oya iqtisodiyot olamida katta shov-shuviga sabab bo`ldi.

Har qanday ishlab chiqarishning o`zi daromadlarni yaratadi va shu qiymatga mos ravishda tovarlar sotib olinadi. Iqtisodiyotda umumiy talab taklifga teng bo`ladi, faqat ayrim disproporsiyalar vujudga keladi, ya'ni ayrim tovarlar ko`proq, boshqalari esa kamroq ishlab chiqariladi. Ammo bu holatdan umumiy inqirozlarsiz chiqib ketiladi. Barcha ishlab chiqaruvchilarning asosiy manfaati almashuv qimmatida bo`lsa, iste'molchilarda esa bir mahsulotning boshqasiga almashuvidir. Pul bu jarayonda vaqtincha faqat vositachilik rolini o`ynaydi. Oxir-oqibatda mahsulotlarga mahsulot bilan haq to`lanadi. Bundan yana bir xulosa chiqadiki, unda har bir ishlab chiqaruvchi barcha ishlab chiqaruvchilar yutug`idan manfaatdordir.

Agar avvalgi holatda mehnat va kapital o`rtasidagi qarama-qarshiliklar yechilgan bo`lsa, endi "manfaatlar garmoniyasi" barcha kapitalistlarga, shahar va qishloqlar va hatto butun mamlakatlar o`rtasidagi munosabatlarga ham tegishlidir.

Seyning bu qonunida proteksionalizmga qarshi fikr bildiriladi, chunki bu siyosat chet el mahsulotlarini keltirish, ya'ni import va ichki tovarlarni sotishga to`siqdir. To`la savdo erkinligi hamda stixiyali tartibga solinuvchi kapitalistik ishlab chiqarish Seyning asosiy g`oyasidir.

Seyning "bozorlar nazariyasi" ko`p munozaralarga sabab bo`ldi, haqiqatdan ham ibtidoiy davrda almashuv natural holda olib borilgan, ya'ni mahsulot boshqa mahsulotga ma'lum nisbatda almashtirilgan, unda xarid qilish va sotish jarayonlari albatta mos kelgan. Ammo eng oddiy tovar muomalasida yoki xarid qilish sotishga hamohang bo`lishi shart bo`lmay qoldi, tovarni sotgan odam darhol boshqa tovar xarid qilmasligi ham mumkin bo`lib qoldi. Sotish va xarid qilish vaqt va makon jihatdan ajralib turadi, shu tufayli inqirozlarga abstrakt imkoniyat tug`iladi. Kapitalizm davrida bu imkoniyat haqiqatga aylanib qoldi. Dastlabki kuchli iqtisodiy krizis 1825 yilda ro`y berdi va doim ma'lum qonuniyatlar asosida takrorlanib turibdi.

O`z davrida Sismondi, Maltus va J.Mill bu qonun to`g`risida o`z fikr-mulohazalarini bildirdilar. Bunda kapitalistik xo`jalikda tovarlarning bahosi xo`jalik kon'yunkturasiga mos ravishda absolut moslashuv va darhol reaksiya qilish xususiyatiga ega deb hisoblanadi.

Hozirgi davrda ham bu masala bo`yicha iqtisodchilar o`rtasida neoklassik yo`nalish bilan keynschilik tarafdorlari orasida munozara davom etmoqda (bu haqda quyida gapiriladi).

"Sey qonuni"ning ijobiy tomoni shundaki, unga ko`ra kapita-lizm o`z rivoji davomida o`ziga o`zi bozor yaratadi, kelajagi bor jamiyat deb qaraladi va Sismondining kapitalizm rivojiga qarshi fikrini inkor etadi, realizatsiya muammosini hal etishda "Uchinchi shaxslar"ga ehtiyoj qolmaydi (bu haqda oldingi bobda fikr yuritilgan). Sey argumentlariga asoslanib, burjuaziya demokratik davlat apparatini qisqartirish, savdo va sohibkorlik erkinliklari to`g`risida progressiv g`oyalar ilgari surildi.

Jeffrey Sachs

Jeffrey Sachs - taniqli iqtisodchi, professor va Kolumbiya Universitetining Yer instituti direktori. Professor bo'lishdan tashqari, u Birlashgan Millatlar Tashkilotining Bosh kotibining maxsus maslahatchisi va BMTning Barqaror rivojlanish uchun echimlar tarmog'i direktori. Sachs shuningdek, uch marta Nyu-York Tayms bestsellerlari ro'yxatiga kirib, muvaffaqiyatli muallifdir.

Professor Sachs Michigan shtatining Detroit shahrida 1954 yil 5-noyabrda tug'ilgan. Maktabni bitirgach, u Garvard Universitetiga o'qishga kiradi va u yerda uning magistri va doktorlik darajasini oldi. 28 yoshida, Garvard tarixida eng yoshlardan biri bo'lgan Garvardda to'liq kafedra professori bo'ldi. Hozirgi paytda u Kolumbiya Universitetining professori bo'lib, uning kurslari Xalqaro va Jamoat bilan ishlash maktabida va Mailman Jamiyati sog'liqni saqlash maktabida o'qitilmoqda.

Jeffrey Saks barqaror iqtisodiy rivojlanish va qashshoqlikni kamaytirish bo'yicha dunyodagi etakchi davlatlardan biri sanaladi. U ko'plab davlat rahbarlarining iqtisodiy siyosat sohasida ishlagan va maslahat bergan. Bundan tashqari u Afrika Ittifoqi, Osiyo taraqqiyot banki, Amerika-Amerika taraqqiyot banki, Afrika

taraqqiyot banki, Islom taraqqiyot banki, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Taraqqiyot dasturi, Jahon miqyosidagi xalqaro tashkilotlar bilan yaqin hamkorlik qiladi. Oziq-ovqat dasturi, UNAIDS, OITS, sil kasalligi (TB) va bezgakka qarshi kurashish Global jamg'armasi va boshqalar.

U xalqaro iqtisodiy siyosatda muhim rol o'ynagan. Ba'zi misollar 1980-yillarni o'z ichiga oladi. U erda Braziliya, Boliviya va Peru kabi turli Lotin Amerikasi mamlakatlariga iqtisodiyotida giperinflyatsiyani nazorat qilishda yordam berdi. Bundan tashqari, u rivojlanayotgan mamlakatlarning qarzdorlik qismini kamaytirish uchun etakchilik qiladigan bo'ldi. Shuning uchun, uning g'oyalari juda hurmatga sazovor va 1980-yillardan boshlab qarzni qisqartirishning bir qancha rejalariga kiritilgan. Sachs shuningdek, Polshaning markaziy rejalashtirilgan bozor iqtisodiyotiga o'tishida juda muhim edi. 1989 yilda u Polsha uchun keng miqyosli o'tish rejasini yozdi, uni moliya vaziri Leszek Baltsevich o'z islohot dasturiga kiritdi. Polshaning o'tishiga yordam berish va ularni muvaffaqiyatli qarzdorliklarni qisqartirishga yordam berish uchun Sachsga Polsha oliy mukofotlari topshirildi. Sachsning g'oyalari boshqa mamlakatlarda sog'lom o'zgarishlarga olib keldi. U yangi, barqaror va almashinadigan valyutalarni joriy qilish uchun Sloveniya va Estoniya kabi Sharqiy Evropa iqtisodiyotiga yordam berdi. Polshadagi muvaffaqiyati asosida Sachs shuningdek, prezident Gorbachev tomonidan bozor iqtisodiyotiga o'tishda ularga yordam berish uchun taklif qilingan. Rossiya davlatiga qilgan xizmatlari uchun u Leontief medali bilan taqdirlandi.

Sachs barqaror rivojlanish iqtisodiyoti chempioni va Kolumbiyadagi Yer Instituti direktori lavozimida uning vazifasi barqaror global rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun tabiiy fan va ijtimoiy fanlar bo'yicha 850 dan ortiq mutaxassislarni nazorat qilishdir. Kolumbiyadagi barqaror taraqqiyot sohasida kashshof doktorlik dasturini va shuningdek, bu darajani taklif qila boshlagan dunyodagi yirik universitetlar uchun namuna tashkil etgan yangi rivojlanish amaliyotining ustalari (MDP) ga yordam berdi.

Sachs Hindiston va Xitoy bilan bevosita mehnat qilib, rivojlanish va qashshoqlikni kamaytirish maqsadlariga yordam berdi. Uning ta'sirchan hissasi uchun u ikki mamlakatda muhim farqlarga ega bo'ldi. Uning barcha iqtisodiy va siyosiy yutuqlaridan tashqari, Sachs ham taniqli muallifdir. Uning kitoblari Nyu-York Times bestseller ro'yxatiga bir necha bor erishgan. Loyiha sindikatiga oid oylik maqolani yozadi. Uning asarlari, shuningdek, "Financial Times", "Scientific American", "Time Jurnali" va "The Huffington Post" kabi jurnallarda va jurnallarda ham keng tarqalgan.

Jeffrey Sachs tomonidan yozilgan kitoblar

The Age of Sustainable Development Paperback – March 24, 2015

The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time Paperback – February 28, 2006

The Price of Civilization: Reawakening American Virtue and Prosperity Paperback – August 21, 2012

Common Wealth: Economics for a Crowded Planet Paperback – February 24, 2009

To Move the World: JFK's Quest for Peace Paperback – September 2, 2014

Jens Weidmann

Nufuzli german iqtisodchi Jens Weidmann 1968 yil 20 aprelda Shimoliy Reyn-Vestfaliya, Solingen shahrida tug'ilgan. Bren-Wurtemberg'dagi Backnangdagi gimnaziyada 1987 yilda bitirgan. Bitirganidan so'ng iqtisodni o'rganish uchun Universitet Pail Cezanne Aix-Marselga o'qishga kirdi. Keyinchalik u 1993 yilda Parij Universiteti va Bonn Universitetida iqtisod o'qidi. Diplomni iqtisod bo'yicha olgan. Bir yil mobaynida u Mannheim Universitetida professor Roland Vaubelning qaramog'ida tahsil olgan va 1994 yilda Bonn universitetiga qaytgan. doktorlik dissertatsiyasini davom ettirdi. U 1997 yilda doktorlik darajasini oldi. O'qish paytida Weidmann nufuzli moliyaviy muassasalarda, Banque de France va Ruanda milliy bankida bir nechta amaliyotlarni amalga oshirdi.

Kasb-hunar faoliyatini 1997 yilda Xalqaro valyuta jamg'armasi bilan kelishib oldi. U 1999 yilgacha ushbu lavozimni saqlab qoldi, undan keyin Germaniyaning iqtisodiy ekspertlari kengashining kotibi etib tayinlandi. Bundesbankdagi Pul-kredit siyosati va pul-kredit tahlil guruhi rahbari lavozimini qabul qilganidan keyin bu ishni 2004 yilda tark etdi.

2006-yilda Jens Weidmann o'zining siyosiy martabasini Federal Markazda birinchi marta topshirgandan so'ng boshladi va Germaniya hukumati tarkibida eng yosh bo'lim bo'limi boshlig'i bo'ldi. U moliyaviy inqiroz ta'sirini kamaytirish uchun G-20 turining mazmuni va strategiyasini ishlab chiqishga mas'ul bo'ldi. Uning iqtisodiy savodxonligi va tajribasidan ta'sirlanib, G8 sammiti Sherpa uchun eng muhim vazifaga aylandi.

2011 yilda Weidmann Deutsche Bundesbankning yangi prezidenti etib tayinlandi. U Yevropa valyuta birligining pul va moliya siyosatini tanqid qilar ekan, "xususiy uy qurish, yuqori davlat sarf-xarajatlari yoki xususiy iste'molga nisbatan norasmiy sarmoyalar" ni ularga engillatdi.

Jens Weidmann, frantsuz moliya sektori va nemis siyosati haqidagi tajribasi tufayli butun dunyodagi taniqli iqtisodchi sifatida qaraladi, u Franko-german ikkiyuzlamachili vositasining himoyachisi sifatida ko'riladi. Wiedmann - ixtisoslashgan monetarist iqtisodchi bo'lib, u turli nufuzli lavozimlarda xizmat qilgan, shu jumladan, Xalqaro hisob-kitoblar bankida direktorlar kengashi a'zosi va Moliyaviy barqarorlik kengashining sobiq a'zosi, Deutsche bankining Senati a'zosi Frankfurt Moliya va Menejment fakulteti Vasiylik Kengashi a'zosi, Moliya uyi Vasiylik Kengashi a'zosi, Frantsiyaning Gyote universiteti Vasiylik Kengashi a'zosi, Stifterverband-da Vasiylik kengashi a'zosi boshqalar qatori Deutsche Wissenschaft va boshqalar.

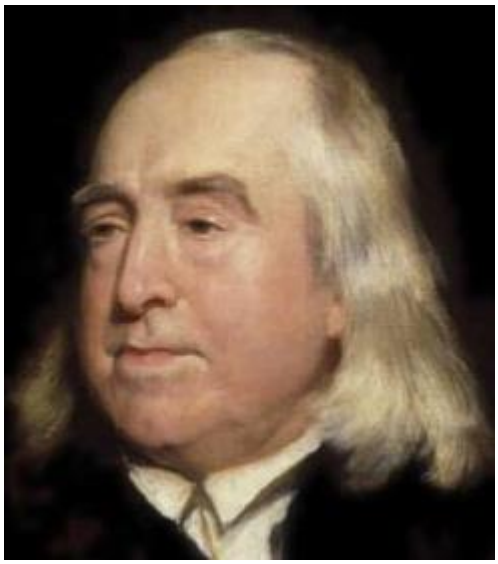

Jeremy Bentham

Jeremy Bentham, ingliz faylasufi, iqtisodchi, nazariy huquqshunos va Utility of Principal asoschisi asoschisi, 1748 yil 15-fevralda tug'ilgan. U ta'sirli va yaxshi oiladan salom, otasi va bobosi advokatlar edi. Yosh Jeremy ajoyib zakovat belgilarini ko'rsatdi va 4 yoshida lotin tilini o'rganishga kirishdi. U 7 yoshida Vestminster maktabiga o'qishga kirib, u yunon va lotin yozuvlarini yozib olgan. Bentam frantsuz, lotin va yunon tillarini o'rgangan. Shuningdek, u skripkada o'ynashni o'rgandi. 1760-yilda u Oksfordda Queen-ning kollejiga boradi, uch yil o'tgach, uning litsey bakalavrini qabul qildi. Uning bitiruvini tugatganidan so'ng, Jeremy Linkoln Innga otasi singari qonun darajasiga erishish uchun ro'yxatdan o'tdi. U Malika xonimiga tayinlangan va u Oksfordda Blekstonning seminarlarida qatnashgan. 1766 yili u magistrlik darajasini oldi va bir yil o'tib huquqshunoslik faoliyatini boshladi.

Bentham qonunni tatbiq qila olmadi, balki uning fikricha, izchil, insonparvar va soddalashtirilgan huquqiy tizimni rivojlantirish uchun muhim bo'lgan bir qator o'zgarishlarni ishlab chiqishga kirishdi. Bentham talabalikda guvoh bo'lgan mahkama amaliyotlari shafqatsiz, qimmat va shafqatsiz edi. Shuning uchun otasi umidsizlikka tushganiga qaramay, advokat sifatida o'z faoliyatini davom ettirishdan ko'ra, Bentham tadqiqotlar, tajribali tajribalar va huquqiy tizim tomonidan amalga oshirilgan adolatsizlik haqida o'ylardi. Do'sti doktor Fredyce ilhomlanib, Jeremy Bentham turli kimyoviy tajribalar o'tkazdi va kimyo keng ko'lamini o'rganishga kirishdi. 1783-yilda

u Bergman tomonidan kimyo fani haqida insholarni tarjima qildi. Keyinchalik u fizika fani o'qidi va siyosat va qonunchilikka o'tildi.

Bentham huquqiy va ijtimoiy islohotlar bo'yicha takliflarni tayyorlash ishidan voz kechmadi, uning tadqiqotlari uni qamoqxona tizimi uchun dizaynni ishlab chiqishga undadi. U qurilish uchun mukammal modelni qurish uchun 16 yil sarfladi, uni Panopticon deb atadi. Bentham, uning loyihasi Hukumatning Milliy qamoqxonani qabul qilishiga erishishiga ishonardi va u pudratchi-gubernator sifatida tayinlanadi. Biroq, uning orzusi turmush qurmaganligi sababli qaynab ketdi, biroq kontseptsiyani son-sanoqsiz avlodlar ta'sir qildi va 19-asrning "intizomiy muassasalari" ning namunali namunasi bo'ldi.

1776 yilda Jeremy Bentham "Hukumat ustidan bir parcha" nomli birinchi kitobini nashr qildi, unda u qonuniy sharoitlarni yaxshilashning mumkin bo'lgan usuli sifatida Hukumatga bo'linishni taklif qildi. Kitob shuningdek ingliz tilidagi umumiy qonunni tanqid qilib, ijtimoiy shartnomaning huquqiy asosga ega ekanligini ta'kidladi. 1789 yilda u o'zining eng muvaffaqiyatli va yuksak maqtovli kitobini, "Axloq me'yorlari va qonunchilikka kirish" kitobini nashr etdi. Ushbu nashr Benthamning karerasida bir burilish nuqtasi bo'lib, uning muvaffaqiyati uchun yoqilg'ini qo'shdi, chunki bu kitob orqali u kommunallik tamoyilini joriy qildi. 1800 yilda u Korruptsiyaning Londonni yo'q qilish uchun loyiha ustida Patrik Kolxun bilan hamkorlik qildi. Ular birgalikda Thames Politsiya qonunida ishladilar, keyinchalik mamlakatda birinchi mudofaa politsiyasi bo'lgan Temza daryosi politsiyasi deb nomlandi. 1823 yilda Bentham Jeym Mill bilan birgalikda "Falsafiy Radikallar" jurnalining Vestminster sharhini birlashtirdi.

Bentham siyosat va qonun bilan bir qatorda iqtisod, hayvon huquqlari va gender masalalari kabi sohalarda katta ishlarni amalga oshirdi. Uning pul kengayishi haqidagi ishi ishsizlik darajasini qisqartirish uchun juda foydali bo'ldi. U ayollarning huquqlarini himoya qilgan va u ikkala jinsning tengligini qo'llab-quvvatlagan. Shuningdek, u huquqshunoslik kasbiga qo'shilgan ayollarni qo'llab-quvvatlagan.

Jeremy Bentham juda ko'p adabiy va ilmiy ishtirok etdi. Uning yuksak e'tirof etilgan kitoblaridan ba'zilari: «Dalillarni asoslashning tanqidiy qarashlari», «Qonuniy dalillar asoslari», «Zo'ravonlik mudofaasi», «Axloq me'yorlari va qonunchilik tamoyillariga kirish», «Panopticon», «Qonunlar soliqlari», «Harakat doiralari jadvali», «Matbuot erkinligi va jamoatchilik muhokamasi», «Ispan va Portuguze ishlariga aloqador uchta kitoblar ingliz tilida ingliz tili», «San'atning elementlari», «Paket», «Ashurstga qarshi haqiqat», «Mukofotning asoslari» va «Jazoni o'tash asoslari» kabi mavzular.

Joan Vayolet Robinson

Joan Vayolet Robinson (1903-1983) Kembrij universitetini bitirgan va A.Marshall maktabining taniqli vakili va davomchisidir. 1965-1971 yillar shu universitetda professor lovozimida dars bergan. Uning dastlabki asari "Nomukammal raqobatning iqtisodiy nazariyasi" 1933 yili, ya'ni muallif 30 yoshligida yozilgan va unga mashhurlik keltirdi. Asardagi bosh g`oya monopoliyalar faoliyatida bozorlar jihatini aniqlashdir. Bu sharoitdagi raqobat iqtisodiyotdagi muvozanatni buzadi va nomukammaldir (Chemberlinda-monopolistik). Dastlabki vazifa: o`z mahsulotiga ega bo`lgan ishlab chiqaruvchi monopolistik baholar belgilanishining mexa-nizmini aniqlash. Bahoning miqdori, sotuvchi o`rnatgan shu bahoda xaridorning mahsulotni sotib olish va monopol foyda tabiati o`rnatiladi. Ammo, Robinson xonimning mantiqiy fikrlashi Chemberlinnikidan farq qiladi. Robinson fikricha, nomukammal raqobat tufayli, avvalo raqobatli xo`jalik tizimi normal muvozanat holatining butunlay buzulishi va yo`nalishi, Hatto yollanma mehnatning "ekspluatatsiya"sidir. Chemberlin esa bu masalani bozorning tabiiy muvozanati bilan chambarchas bog`liqdir deb qaragan.

Robinson monopoliyaga salbiy munosabat bildirib, uni bozor sharoitdagi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarni izdan chiqaruvchi omil sifatida qaraydi.

Asardagi asosiy g`oyalar quyidagilardan iborat.

Tadbirkorlar nomukammal raqobat sharoitiga nisbatan mukammal (sof) raqobat sharoitda ishlab chiqarishni monpollashtirishdan kamroq manfaatdor bo`ladilar. Chunki, nomukammal raqobat sharoitida ayrim firmalar optimal ko`rsatgichlarga erisha olmaydilar, samarasiz (kam samara bilan) faoliyat ko`rsatadilar, shu sababli monopolist mahsulot chiqarishni cheklash bilan o`z mahsuloti narxini oshirish imkoniyatigagina ega bo`lmasdan, balki sohadagi ishlab chiqarishni tashkil etishni mukammallashtirish yo`li bilan ishlab chiqarish xarajatlarini pasaytirishi mumkin.

Monopoliya ishlab chiqarish mahsulotining xuddi shunga o`xshash boshqa maxsulotdan sezilarli ajralib turishini talab etadi yoki boshqacha aytganda, differensiatsiya ro`y beradi; boshqa qo`shimcha sharoit ham zarur unga ko`ra firma - monopolist optimal hajmdan ortiqroq bo`lgan ko`rsatgichlar bilan xarakterlanishi kerak.

Nomukammal raqobatli monopolistik bozorda aniqlashni talab etuvchi bir qancha sharoitlar yuzaga keladi. Agar bozor bir-biri bilan raqobat qiluvchi cheksiz ko`p xaridolardan emas, balki ayrim yakkayuyagona xaridorlar birlashmasidan iborat bo`lgan holatda sotib olinadigan mahsulot qancha bo`lishi mumkindir. Bu sharoit

talab konsentratsiyasi bo`lib bozorda ko`p sonli mayda sotuvchilar va yakkayu-yagona xaridor faoliyat ko`rsatadi. Bu holatni monopsoniya, ya'ni xaridor monopoliyasi deyiladi.

Yuqorida barcha g`oyalar jamlanib, real hayotda nomukammal raqobat sharoitida ishlab chiqarish omillari ekspluatatsiyasi tendensiyasi paydo bo`lishiga yordam beradi. Bu xolat avval o`zaro raqobatlashgan kupgina firmalarni yutib yurovuchi yirik birlashmanig paydo bo`lishi bilan yanada kuchayadi. Boshqaruv birligi hajmi (ko`rsatkichi) ning yiriklashuvi(yakka boshqaruv) boylikni taqsimlashdagi adolatsizlikni yanada kuchayishini zaruriy ravishda keltirib chiqaradi. Bu ancha inqilobiy g`oya bo`lib, Chemberlinning monopoliya istiqboli to`g`risidagi optimistik fikricha qarshidir.

Ishlab chiqarishning monopolizatsiyasi muammosi bilan "samaradorlik yoki adolat" degan dilemmani (ya'ni unisi yoki bunisi) yechish zarurati ilgari suriladi.

Monopolizatsiyaga u ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga yordam beradi, deb ustuvorlik berish yetarli emas, ya'ni adolat masalasi ham qo`yilishi kerak.

Iqtisodiyot tarixida "samaradorlik" va "adolat" ni qandaydir yo`l bilan ajratishga intilish katta xomxayollikdir.

Robinson o`zining tadqiqotlari natijasida hayotiy chora-tadbirlarni ham ishlab chiqsa bo`lar edi masalan, nomukammal raqobat tufayli aniqlangan qarama-qarshiliklarni bartaraf etish uchun davlatning iqtisodiyotga aralashuvi nimalardan iborat bo`lmog`i kerak edi.

Bunday savolga javobni uch yil o`tgach boshqa qembrij maktabi vakili J.M.Keyns berdi.

Keynchilikka muqobil ravishda AQSHda neoliberalizmning Chikago maktabi vujudga keldi, uning monitar (pul bilan bog`liq) g`oyalari Chikago universitetida 20 yy. paydo bo`ldi. Ammo, neoliberal yo`nalish xarakatida amerika monetarizmi mustaqil keyinchalik ilg`orlik pozitsiyalarni faqat 50-yillar ohiri - 60-yillar boshida egalladi. Bunda M.Fridmen (1912) nashrlari muhim ahamiyat kasb etdi (1976 yilgi iqtisodiyot bo`yicha Nobel mukofoti laureati). Fridmen va uning safdoshlari Keynsning pulsiz omillari (masalan, investitsiyalar) o`rniga aynan pulli omillarni afzal ko`rdilar.

1958 yil A.U.Fillipsning empirik egri chizig`i paydo bo`lishi bilan pul hisobidagi ish haqining yillik foiz o`zgarishi va ishsizlik darajasi (hissasi) o`rtasidagi bog`lanish aniqlandi. Bunda 1861-1913 yillar Angliyadagi real ma'lumotlardan foydalanilgan. 1964 yil P.Samuelson o`zining mashhur "Ekonomiks" darsligining 6 nashriga shu grafikni kiritdi va uni Fillips egri chizig`i deb atadi. Avvalgi tadqiqotlarda (masalan, Keyns) inflatsiyasiz to`la bandlik iqtisodiy siyosatning maqsadi sifatida qarab kelinar edi. Bu egri chiziqqa ko`ra, baholar mo`'tadilligi va ishsizlik nomuvofiq xodisalar bo`lib chiqdi, aksincha, konflikli maqsadlar ekan: ishsizlikni kamaytirish inflatsiyani kuchaytirish yo`li bilan erishiladi, inflatsiyani pasaytirish esa odatda ishsizlar ko`payishini taqozo etadi. Shunday qilib, bir vaqining o`zida turg`un baholar va to`la bandlikka bo`lgan ishonch, barqaror baho va to`la bandlik o`rtasida tanlash bilan o`rin almashdi.

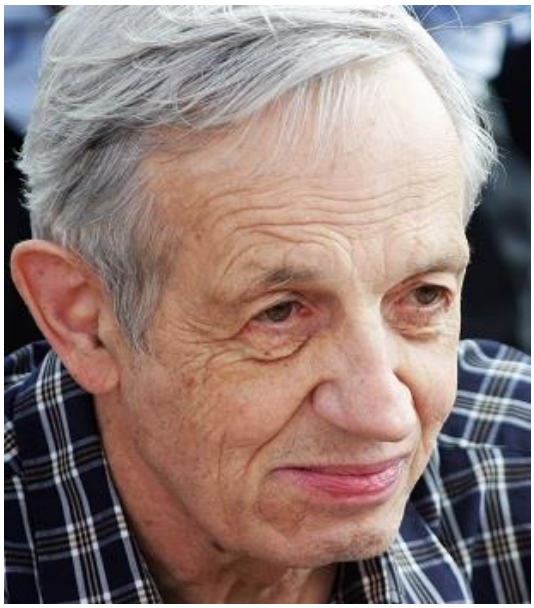

John Forbes Nash

Jon Forbes Nash 1928 yil 13-iyunda G'arbiy Virjiniya shtatining Bluefield shahrida tug'ilgan. Uning ota-onasi, Jon Nash, Sr., Appalachian Power kompaniyasi uchun elektr muhandisi bo'lib ishlagan va Margaret Nash nafaqaga chiqqan o'qituvchi edi. Margaret ta'limga yuksak baho berdi, lekin yosh Nash tadqiqga juda moyillik ko'rsatmadi. Biroq, u elektronika va kimyo uchun ehtirosni namoyon etdi va odatda o'z xonasida eksperimentlar o'tkazadi. Uning son-sanoqsiz nazariyaga bo'lgan ehtirosi, u yosh yigit sifatida o'qigan E.T. Bell, Matematika erkaklarining kitobidan kelib chiqdi. U Bluefield Kollejida o'rta maktabga qatnagan va maktab yillari davomida 1945 yilgi "Elektr muhandisligi" va "Katenar formulalar yordamida kabel va simlar uchun to'g'ri va kuchlanish hisob-kitoblari" kitobida chop etilgan maqolasida otasiga yordam ko'rsatgan. Jorj Westinghouse musobaqasiga da'vogarlik bo'yicha Nash o'nta milliy stipendiya sovrindori bo'ldi. U otasi kabi muhandis bo'lishga intildi, shuning uchun u o'z stipendiyasini Pitsburgdagi Karnegi Texnologiya Institutiga o'qishga kirdi. Ammo, uning hisob-kitoblar professori Jon Synge, uning katta qismini Matematika bo'limiga o'zgartirishni maslahat berdi. 1948 yilda bakalavriat va magistr darajasini olgan.

1948 yili Nash Princeton universitetida Jon S.Kennedi stipendiyasiga sazovor bo'ldi. 1949 yilda u Atlantika energetika komissiyasi grantini oldi, unga Princetonda doktorlik faoliyatini tamomlagan va 22 yoshida doktorlik faoliyatini tugatgan. Nesh 1950 yilda Princetonda o'qiyotgan bo'lsa, "Savdolashish muammosi" , "Econometrica" jurnalida. Ushbu maqolada 1951 yilda Annals Matematika jurnalida nashr etilgan "Nodavlat o'yinlari" deb nomlangan doktorlik dissertasiyasida taqdim etilgan o'zining savdogar matematik modelini ishlab chiqdi. Bu o'yinning matematik asoslarini ishlab chiqishga olib keldi. matematik tamoyillar asosida qarama-qarshi guruhlar o'rtasidagi raqobatni va raqobatni o'rganadigan nazariya. Mashhur Nash Equilibrium yoki Nash Solution deb nomlanuvchi uning nazariyasi, raqobatchilar o'rtasidagi tahdid va xatti-harakatlarning o'zaro bog'liqligi haqida keng qamrovli tushuntirish berdi. Nash muvozanati juda katta ma'qullandi va butun dunyodagi strateglar tomonidan qabul qilindi.

Kariyerasini Massachussets texnologiya instituti fakultetida qabul qilib, 1951 yilda boshlagan. Bu davrda u qisman differensial tenglamalar bo'yicha keng miqyosli tadqiqotlar olib borgan, 1952 yilda o'zining ilmiy tadqiqotlarini "Matematika falsafasi" da nashr etilgan "Raqamli algebraik manifoldlar" kitobida chop etgan. Ko'p o'tmay, u keyinchalik paranoid shizofreniya kasaliga chalingan jiddiy kasalliklarga duch keldi va 1950 yilda iste'foga chiqdi. Nash aqliy holatiga qarshi, ruhiy muassasalarda qolish va tashqarida qolish uchun og'ir va og'ir kurash olib borish kerak edi. Princeton bilan norasmiy birlashuvni boshlagan, va uning ruhiy holati yaxshilanganidan so'ng 1995 yilda katta ilmiy tadqiqot matematikasi lavozimiga tayinlangan.

John Forbes Nash matematika sohasidagi bir nechta nufuzli va taniqli akademik ishlarni amalga oshirdi. Uning Nash-Moser teskari funktsiyasi teoremi, Nash-De Giorgi teoremasi va Nash embedding teoremasi, shuningdek, uning yuksak nufuziga ega. Akademiya 1978-yilda Abel mukofoti, Jon von Neumann nazariyasi mukofoti va Amerika matematik jamiyati Leroy P. Steele mukofotiga sazovor bo'ldi. 1999 yilda Norvegiya Fanlar akademiyasi Maktublarda Nash emblemasi teoremasini "XX asrning geometrik tahlili" ning eng asl natija sifatida tasvirlangan.

Nashning hayoti doimiy g'ayrat va bag'ishlovga misol bo'la oladi, u o'zining ruhiy tushkunligiga qarshi kurashish uchun kurash olib borgan va u o'z navbatida unga qarshi kurashishga qat'iy qaror qilgan va shu bilan birga, akademik dunyoga ham foyda ko'rgan. asosiy nazariya. Uning hayoti mashhur "Sog'lom aql" deb nomlangan, "Silvia Nasar", "Ajoyib aql", "Nobel mukofoti laureati" va Nobel mukofoti sovrindori Jon Nashning kitobi asosida yaratilgan.

Jon Forbes Nash 2015 yil 23 may The Essential John Nash Hardcover – December 9, 2001

Essays on Game Theory Hardcover – January 1, 1997 kuni Nyu-Jersi shtatida vafot etdi.

John Law

Buyuk Britaniyadagi Edinburgda taniqli, shtat iqtisodchisi Jon Law, 1671 yil 21 aprelda tug'ilgan. Qonun bankirlar va zargarlarning oilasiga tegishli edi. Uning otasi

mashhur Lauriston qal'asining egasi bo'lib, uning onasi Argyll gersogining uzoq qarindoshi edi. Otasi 1688 yilda, faqat 13 yoshida vafot etdi. Shu sababli onasi tarbiyasini o'z zimmasiga oldi va unga nazariy va amaliy iqtisod bo'yicha o'qituvchilarni taqdim etdi. 14 yoshida qonun oilaviy biznesga qo'shilib, bank faoliyatini o'rganishga kirishdi. Biroq, uning qiziqishi tez orada fir'avndan uzoqlashib ketdi va zavq-shavqqa intilishni boshladi, u Londonga safar qildi va qimor o'yinlarida katta miqdorda pul yo'qotdi. Onasi o'z ta'limotini doimo ta'kidlab, uning faoliyati tufayli Londonda matematika, tijorat va siyosiy iqtisodni o'rgangan. Qonunda juda ajoyib va ajoyib ko'rinishlarga ega bo'lgan qiziqarli va ajoyib shaxs bor edi.

1694-yil 9-aprelda qonun Eduard Uilson bilan urushdi, Uilson o'ldirildi va qonun uning o'lim jazosidan qochish uchun qit'adan qochishga majbur bo'ldi. U Amsterdamda boshpana oldi, u erda bank operatsiyalarida ta'lim oldi. Qonun Shotlandiyaga o'n yil o'tgach qaytib keldi va xalqni pul bilan ta'minlash taklifi bilan uning e'tiboriga havola qilingan pul va savdo-sotiqdan bir nechasini chop etdi. Shuningdek, Shotlandiya parlamentiga rad javobini bergan bank islohoti rejasini ham taklif qildi. Shotlandiya hukumatining rejalariga bir necha bor rad javobini olganidan so'ng, 1716 yilda qonun Frantsiya hukumatiga o'z rejalarini taqdim etish uchun ruxsat oldi. Davlat qarzini qisqartirish bo'yicha qonunning takliflari, qarzdor bo'lgan Fransiyadan katta miqdorda rozilik bilan kutib olindi. U milliy bankni kredit resurslarini ta'minlash va oshirish, shuningdek, er, oltin yoki kumush bilan ta'minlangan qog'oz pullarni chiqarish uchun rivojlantirishni qo'llab-quvvatladi. Qonunda milliy moliyani tartibga soluvchi davlat banki va tijorat uchun davlat shirkati tashkil etgan holda, xususiy korxonalarni istisno qilish sotsialistik nuqtai nazardan foydalanilgan. Qonunchilikka ko'ra, ushbu siyosat davlatga moliya va savdo monopoliyasini yaratishda yordam berishi kerak edi, va ushbu daromaddan olinadigan foyda milliy qarzni to'lashda yordam beradi. Biroq, bu taklif, xususan Conseil des Finances, savdogarlar va moliyachilar tomonidan juda ko'p tanqidlarga duch keldi.

1716-yilda u Parijdagi umumiy bankni asos qilib oldi. Keyinchalik u Bankni shimoliy Amerika Missisipi vodiysining frantsuz koloniyalarini rivojlantirish imtiyozini olgan Louisiana kompaniyasi bilan birlashtirdi. 1718 yilda bank "Royal Bank" deb nomlangan bo'lib, u chiqarilgan qaydlar Qirol tomonidan kafolatlanganligini ko'rsatdi. Sarmoyalarni jalb qilish uchun moliya bosh qo'mondoni etib tayinlandi. Uning shovqini bir necha yillar davomida foyda ko'rdi, ammo ma'lum siyosiy muammo va qarama-qarshiliklar tufayli. Loyiha nordon bo'lib chiqdi va asos soluvchi Jon Law "Missisipi Bubble" uchun ayblandi. U 1720 yilda Frantsiyani tark etishga majbur bo'ldi. U Venetsiyaga ko'chib o'tadi, u erda kambag'al odam o'ldi.

Qonunchilikda pul faqat almashinuv vositasidir va boylik sifatida belgilanmagan. Uning so'zlariga ko'ra, milliy boylik faqat savdo yo'li bilan o'lchanishi mumkin. Uning aytishicha, pullar iqtisodiy rivojlanishning muhim elementi bo'lib, pulning oshishi esa milliy kuchning o'sishiga olib keladi. Qonunda oltin va kumush evaziga tarqatiladigan bank qog'ozlari ko'rinishida pul taklifini tuzish va tartibga solish bo'yicha markaziy bank tashkil etilgan. Yuhanno Qonunining ba'zi muhim va mashhur akademik hissasi quyidagilarni o'z ichiga oladi: Pulni va savdoni

hisobga olish: Millatni pul bilan ta'minlash taklifi bilan Ouuvres yakunlanadi va Ouuvres de J. Law.

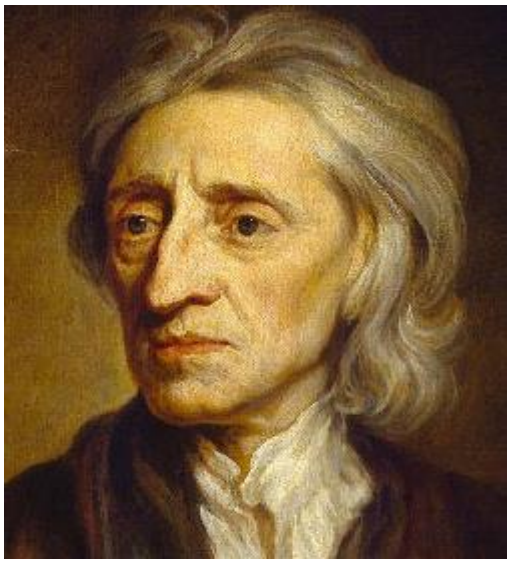

John Locke

Taniqli shifokor va faylasuf John Locke, 1932 yil 29 avgustda Somerset ingliz tumanidagi Wrington qishlog'ida tug'ilgan. Otasi mamlakat fuqarosi bo'lib ishlagan va ingliz fuqarolik urushida parlament kuchlari tarkibida xizmat qilgan. Uning ota-onasi sog'lom Parijliklar edi, shuning uchun ham u Puritanlarning his-tuyg'ulari bilan ko'tarilgan edi. Uning otasi Parlamentlar kuchlari va yangi ingliz hukumati oldida xizmat qilishlari sababli, Locke ajoyib ilmiy imkoniyatlar oldi. 1647 yili u London Vestminster maktabiga qabul qilindi. U juda kam sonli tanlangan talabalarga taqdim etilgan "King's Scholar" unvoniga sazovor bo'lish sharafiga sazovor bo'ldi va Yohannoni 1652 yilda Oksfordning obro'li Masihiy cherkoviga borishga imkon berdi. Oksfordning eng obro'li maktabida, u mantiq, metafizika va klassik tillarni o'rgangan. U 1656 yilda bitirgan va ikki yil o'tib, Masih cherkoviga san'at yo'nalishi bo'yicha magistrlarni o'qishga qaytgan. Ushbu davr mobaynida u kollejda turli yo'nalishlar bo'yicha darsliklarni olib bordi. U 1668 yilda Qirollik jamiyati a'zosiga saylandi. 1674 yilda tibbiyot sohasida bakalavr darajasi bilan bitirildi.

Lokk o'zining kariyerasini shaxsiy shifokor lavozimini Shaftsbury boshlang'ichiga qabul qilish bilan boshlagan, uning yaqin do'sti edi. U Londonga ko'chib o'tadi va Shaftsberining lavozimidagi ko'tarilish bilan birga uning vazifalari ham oshdi. Lokke biznes va siyosiy masalalarga yordam berishga kirishdi va Shaftsberining lavozimiga Kanslerga lavozimni egallash uchun Jon Lokkning taqdimot kotibi tayinlandi. Shaftsberining parlamentdagi mustahkam siyosiy ta'siri Locke-ning professional va siyosiy treninglariga katta ta'sir ko'rsatdi. Lokke Hukumatning ikkita Ahdlashuvini tuzdi, u erda u inson huquqlariga oid o'z g'oyalarini taqdim etdi, shuningdek, ijtimoiy shartnomani taqdim etdi. Keyinchalik bu hujjat Amerika va Frantsiya inqilobiga ta'sir ko'rsatdi.

Biroq, Lyuks 1677 yilda Angliyani tark etishga majbur bo'ldi. U Gollandiyaga surgun qilingan, u erda uning to'rtta kitobi - "Inson aql-idrokiga bag'ishlangan esse"

deb nomlangan o'zining mashhur kompozitsiyasini nashr etib, inson bilimlarining tabiati va chegaralarini tahlil qiladi. Inqilob 1688 yilda, 1688 yilgi Parvardigor inqilobi arafasida vataniga qaytib kelgandan so'ng, parlamentning qo'lida hokimiyat muvozanatini o'zgartirdi. Jon o'z vatandoshlari orasida qahramon maqomini oldi.

Angliyaga qaytib kelgach, Lokke akademiklar va falsafa sohasiga ko'plab hissa qo'shdi. Uning yuksak e'tirof etilgan kitoblaridan ba'zilari shodlik, nasroniylikning mulohazasi va ta'lim haqidagi ayrim tushunchalar haqidagi maktubni o'z ichiga oladi. Lokk Whig partiyasining faol tarafdori bo'lib, u vafotigacha hukumat ishlarida faol ishtirokchi bo'ldi. U shuningdek, Angliya bilan Shimoliy Amerikaning yangi o'rganilgan hududlariga qiziqish va ishonchni ta'minlash uchun mas'ul bo'lgan Savdo kengashining qayta tashkil etuvchilarining asoschilaridan edi. Lokk etakchi kengashning asosiy a'zolari orasida edi.

Jon Lockening salomatligi yomonlasha boshladi va 1704 yil 28-oktabr kuni Essexda vafot etdi. Uning falsafasi va ta'limotlari shu kunga qadar G'arb o'rganishga ta'sir qiladi. U cherkov va davlatni ajratib olish, diniy erkinlik va erkinlik haqidagi inqilobiy nazariyalari bilan, ko'plab taniqli evropalik faylasuflarga, jumladan, ma`rifiy fikrlovchi Voltairega ta'sir ko'rsatdi. Lokkaning asarlari ham Amerika poydevorini qo'ygan dinamik shaxslar bo'lgan Aleksandr Hamilton va Tomas Jeffersonga ta'sir o'tkazdi.

Jon Lockening kitoblari
Locke : Two Treatises of Government
by John Locke (Author)
The John Locke Collection Paperback – November 6, 2014
An Essay Concerning Human Understanding (Hackett Classics) Abridged Edition

John Lott

Jon Richard Lott, amerikalik iqtisodchi, siyosiy tanqidchi va taniqli huquq himoyachisi, 1958 yil 8 mayda tug'ilgan. Lott 1980 yilda UCLA da iqtisod sohasida

bakalavr darajasini oldi. 1982 yilda magistr darajasini oldi va doktorlik qildi. 1984-yilda UCLA-dan.

Jon, Merilend universiteti, kollej bog'i, Yale huquqshunoslik fakulteti, Stenford universiteti, UCLA, Wharton biznes maktabi, Texas A & M universiteti va Rays universiteti kabi bir qator nufuzli muassasalarda iqtisod va huquq sohasida muhim lavozimlarda ishlagan. 1988 yilda Qo'shma Shtatlarning hukmlarini ijro etish komissiyasining bosh iqtisodchisi bo'lib ishlagan. 1994 yilda Chikago universitetining professor-o'qituvchisi lavozimini qabul qildi va bir yil o'tgach, kelasi to'rt yil davomida Chikago universitetida ilmiy xodim sifatida xizmat qildi.

2001 yilda Amerika Korxonasi institutida olti yil davomida lavozimini egallagan. Binghamton universitetida ish taklifnomasi olganidan keyin u Amerika Enterprise Institutidan chiqib ketishga qaror qildi. Lott, 2007 yilda Merilend Fondi universitetida katta ilmiy xodim sifatida tayinlangan.

Jon Lottning shon-shuhrati asosan qurol-yarog 'huquqlarini qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq. U kattalarcha qurol ishlatish va mulkka egalik qilishdagi cheklovlarga qat'iyan qarshi. Lott ushbu masala bo'yicha bir nechta kitob va maqolalar, shu jumladan, "More Guns", "Less Crime" va "Guns Against Bias" kabi taniqli va bahsli nashrlar muallifi. Uning nashrlarida Lott qurolni olib tashlashni to'xtatadi, uning fikricha, mudofaa qurolidan foydalanish o'lim ehtimolini kamaytiradi. U qurolga egalik qilish uchun muxolifatning mudofaa qurolidan foydalanishni tez-tez e'tibordan chetda qoldirib ketishi va shuning uchun ham hisobga olinmaganligi sababli paydo bo'lmoqda, holbuki, xabarlarda sabablarga ko'ra olib borilgan otishmalar doimo ta'kidlangan. Lott, kattalarga ruxsat berilsa, maxfiy va ro'yxatdan o'tgan qurollarni olib o'tishni taklif qilsa, Amerikada jinoyat darajasi sezilarli darajada qisqartirilishi mumkin. Lottning qurolga oid huquqlarni himoya qilishdagi faoliyati ko'plab ko'mak va ko'proq tortishuvlarga sabab bo'ldi. Lott tomonidan taklif etilgan davlat siyosati odatda bahs-munozaralarga qaramaydi, biroq uning ishi Floridadagi Shtat iqtisodchisi Bruce Benson, Cardozo huquqshunoslik fakulteti professori Jon O. McGinnis va Universitet professori Uilyam F. Shugart tomonidan baholanadi. Missisipi. Newsweek unga "The Gun Crowd's Guru" unvonini berdi.

Jon Lott akademiklar uchun adabiy ahamiyatga loyiq ishlarni amalga oshirdi. U 8 ta kitobni chop etdi. Ulardan ko'pi Guns, Less Crime, Court Down Downs: Siyosat eng aqlli hakamlarni, va Freedomnomics. Lott, Wall Street Journal, Nyu-York Tayms, Los Angeles Times, USA Today va Chicago Tribune kabi ko'plab nufuzli moliyaviy va kundalik jurnallarga 100 dan ortiq maqola muallifi. 2008 yildan 2009 yilgacha Fox News-da haftalik sharhlovchiga aylandi. Lott shuningdek, hukumat tuzatishlaridan faol himoyachisi bo'lib, ko'plab taniqli jurnallarda bu maqolani chop etgan. 2012-yilda Lott 19-marta har doim yuklab olishda paydo bo'ldi va uning ilmiy asarlarini 2662-sonda Ijtimoiy Ilmiy Tarmoqqa kiritdi.

Jon Lottning kitoblari

Straight Shooting: Firearms, Economics and Public Policy Hardcover – January 1, 2010

The Bias Against Guns: Why Almost Everything You'Ve Heard About Gun Control Is WrongHardcover – February 1, 2003

Freedomnomics: Why the Free Market Works and Other Half-Baked Theories Don't Hardcover – Bargain Price, June 4, 2007

At the Brink: Will Obama Push Us Over the Edge? Hardcover – February 19, 2013

Dumbing Down the Courts: How Politics Keeps the Smartest Judges Off the Bench Paperback – September 17, 2013

John Maynard Keynes

Jon Maynard Keynes XX asrning eng ko'zga ko'ringan iqtisodchilaridan biri bo'lib, uning avlodidan bo'lak hech narsa yo'q. U makroiqtisodiyotni o'rganish va o'rganish orqali ob'ektivni o'zgartirdi, bu esa "milliy iqtisodlarni turg'unlikdan qutqarish va o'sishni rag'batlantirish uchun hukumat aralashuviga muhtojligini" ta'kidlab, "Keynesyan" iqtisodiyoti deb ataladigan butun yangi fikr maktabini yaratdi.

Keynes 1883 yilda Kembrijda (Angliya) tug'ilgan. Uning ota-onasi ham Kembrij universiteti bilan assotsiatsiyalarga ega bo'lib, u o'z ta'lim muassasasiga kirish uchun yo'l ochdi. U erda boshqa mashhur jahon iqtisodchisi Alfred Marshall ta'sirlanib, Keynesni uni iqtisodga yo'naltirishga urinish uchun matematika va falsafaga qiziqishini kamaytirishga undagan. Keynes oxirida B.A.ni tugatdi. 1905 va 1909 yillarda M.A.

Keynes Kembrijni bitirganidan keyin qisqa vaqt ichida Britaniya fuqarolik xizmatiga qo'shildi. Bu urinish paytida u Hindistonda pul tizimining dinamikasini o'rganib chiqadigan "Hind valyuta va moliya" nomli birinchi kitobida foydalanish uchun jiddiy material yig'di. Keynes oxirida Buyuk Britaniya xazinasiga qo'shildi, u qisqa vaqt ichida muhim yutuqlarga erishdi. U hukumatdagi kuchli mavqei tufayli 1919 yilda G'aznachilikning bosh vakili rolini o'ynagan. Biroq, Keynes Birinchi Jahon urushidan keyin Versal tinchlik shartnomasi haqida bilib olingandan keyin hazinachining o'rnini egalladi. U Britaniya hukumatining Germaniyadan nohaq jazo choralarini bekor qilishini qoraladi va bu ikkiyuzlamachilikdan qasd olishni muqarrar deb hisobladi. Bu fikrlar "Dunyoning iqtisodiy oqibatlari" nomli kitobida nashr etilib,

unga jahon miqyosidagi shon-sharafni etkazib beradigan eng yaxshi sotuvchi jadvallarni egalladi.

Jon Maynard Keynes Kembrijga 1919 yilda o'qituvchi sifatida qaytib keldi. O'sha vaqt mobaynida u elita olimlari, yozuvchilari, rassomlari va boshqa ziyolilardan iborat bo'lgan Bloomsbury guruhiga tanishtirildi. Uning guruhga qo'shilishlari uni samarali yozuvchi va ma'ruzachi bo'lishiga yordam berdi. Buyuk Depressiya yillarida Keynes Britaniyaning iqtisodiy noumidliklarini yorituvchi eng yaxshi asarlarini nashr etdi. Uning "Bosh Ishsizlik, Foiz va Pul" nomli kitobi, Depressiya davrida Buyuk Britaniyani qamrab olgan ishsizlikning erkin bozor kuchlari orqali tuzatilishi haqidagi tushunchani rad etdi. Keynes, ish va xizmatlarga bo'lgan ehtiyoj tufayli ish bilan ta'minlanganligini va agar u oshirish kerak bo'lsa, hukumat xarajatlarni o'z darajalarini oshirib, iqtisodiyotda jami talabni kuchaytirishi kerakligini ta'kidladi. Bunday choralar kuchayib borayotgan iqtisodiy faoliyat yoki yuqori ishsizlik davom etishi uchun zarur edi.

Hukumatning moliya va pul komponentlarini almashtirish orqali iqtisodiyotni himoya qilish va tartibga solishdagi hukumatning muhim interventsion roli inqilobiy edi. Keynesiston iqtisodiyoti ma'lum bo'lganidek, G'arb davlatlari tomonidan kelgusida ishga kirishdi. Keynesning asosiy ishi unga Ikkinchi jahon urushidan keyin iqtisodiy tartibni tiklash uchun boshqa davlatlar bilan muzokaralar vaqtida maslahatchi sifatida xizmat qilish uchun Britaniya hukumati tomonidan tayinlanishiga misol bo'la oladi. Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasini tashkil etish jarayonini rejalashtirish jarayonida bir qator delegatsiyalarni boshqargan va muhim rol o'ynagan. Keynesga 1942 yilda Rabbiy nomi berildi va u 1946 yilda vafot etdi. Iqtisodchilar bugun Keynes ishini, xususan, umumiy nazariyadan foydalanishni davom ettirmoqdalar, bu esa bunday olimlar uchun o'zlarining nazariyasini qurish va qurish uchun poydevor yaratdi.

Jon Maynard Keynnesning kitoblari

The General Theory of Employment, Interest and Money Hardcover – July 21, 2008

The Economic Consequences of the Peace Paperback – September 22, 2012

Essays In Persuasion Paperback – March 3, 2009

The Essential Keynes Paperback – January 5, 2016

Essays in Biography Paperback – July 11, 2012

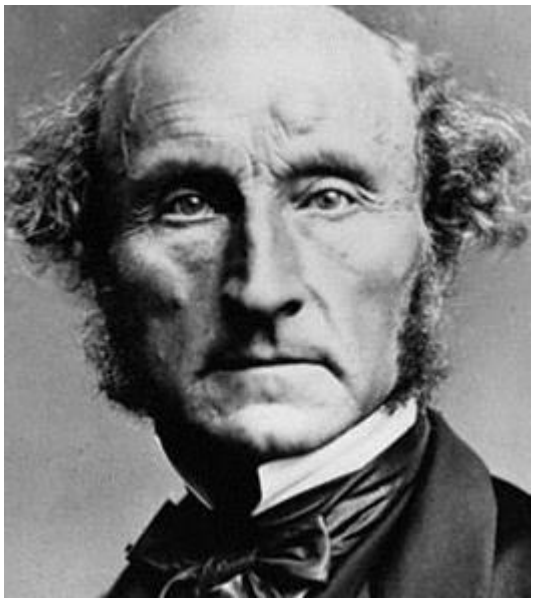

A Tract on Monetary Reform Paperback – January 23, 2009

A Treatise on Money: The Pure Theory of Money and The Applied Theory of Money. Complete Set Paperback – June 2, 2011

The End of Laissez-Faire: The Economic Consequences of the Peace Paperback – March 25, 2009

John Stuart Mill

Jon Stuart Mill 1806 yil 20-may kuni, Pentonville shahrida tug'ilgan. U eng qadimgi ingliz, tarixchi, faylasufi va iqtisodchisi va Harriet Burro'ning eng katta farzandi edi. Jeyms Miller qat'iy intizomga ega bo'lib, Yuhannoga juda ko'p mashaqqatli tarbiyani berdi va doimo u o'zining barcha ilmiy ishlarida muvaffaqiyat qozonishni talab qildi. Yosh Jon juda yorqin va qobiliyatli bola edi, u uch yoshga kirgan yunon tilini o'rgana boshladi. Sakkiz yoshida u lotin, evklid va algebra tilini o'rganishga kirishdi. Otasi uni tarixni, zamonaviy va klassik falsafani va adabiyotni o'qishga undadi, u Eesopning Auktsionlari, Ksenofonning Anabasi va Herodotni yutib yubordi. 10 yoshli Yuhanno Platon va Demostenni o'qishni boshlagan va Platon, Lyusian, Diogenes Laertius va Isokratlarning olti dialogini bilgan.

13 yoshida Millning otasi uni Siyosiy iqtisod va iqtisod bilan tanishtirdi, ular birgalikda Adam Smith va Devid Rikardoning asarlarini o'rganishdi va ularning klassik iqtisodiy ko'rinishini ishlab chiqarishdi. Bu darslar otasini 1821 yilda kitobini, "Siyosiy iqtisod elementlari" ni yozib olganida juda yordam berdi. 14 yoshida u Sir Samuel Bentham bilan birga bo'lish uchun Frantsiyaga bir yil ketdi. U Frantsiya tasviriy go'zalligidan bahramand bo'lib, Montpellierda kimyo, zoologiya va mantiq bo'yicha kurslarga qatnagan. U Liberal partiya rahbarlari va Henri Sankt-Simon kabi boshqa taniqli kishilar bilan uchrashdi. 20 yoshga to'lganidan keyin "Mill" jiddiy ruhiy jarohatlarga duchor bo'ldi va nihoyat, asabiylashdi. U o'zining qattiq ta'lim rejimidan voz kechdi va Jan-Fransua Marmontelning Mémoires va William Wordsworthning she'rlarini o'qish uchun o'zini bag'ishladi. Mill va Avgust Comte o'rtasidagi do'stona do'stlik do'stlik ruhiy tiklanishida o'ta muhim rol o'ynagan, chunki uning ijobiy falsafalari katta ta'sir ko'rsatgan.

Jon Stuart Mill o'zining otasi bilan birgalikda Sharqiy Hindiston kompaniyasida ishlay boshlagan. U erda 1858 yilgacha ishladi. 1865 yilda St Andrews universiteti rektori lavozimiga tayinlandi. U 1868 yilgacha u erda ishladi. Shu davr mobaynida u Vestminster shahri uchun parlament a'zosi lavozimiga tayinlandi. U İrlandiyadagi qiyinchiliklarning yoritilishiga ovoz berdi. 1866 yili Mill, ayollarning ovoz berish huquqini qo'llab-quvvatlash uchun birinchi bo'lib parlamentda ochiq-oydin namoyon bo'ldi. U shuningdek, kasaba uyushmalari va fermer xo'jaliklari kabi ijtimoiy islohotlarning kuchli tarafdoridir.

Millning falsafachi sifatida faoliyat yuritishi 1843 yilda o'zining mashhur kitoblari, "Logic System", "Ratiosinative" va "Inductive" kitoblarini nashr etganidan

so'ng boshlandi. Mill, bir kishiga qo'llaniladigan kuchning tabiati va cheklovlarini o'rganib chiqdi. U har bir shaxs o'z harakatlarining boshqalarga zarar keltirmaguncha, o'z xohishlariga mos ravishda harakat qilish huquqiga ega ekanligini ta'kidlaydigan Harm Prinsipi nazariyasini ishlab chiqdi. Mill shuningdek, odamlar ochiq muhokamada qatnashayotgan bo'lsa va agar ular bir necha bor qayta ko'rib chiqilsa va ularning fikrlarini qayta tasdiqlashga majbur bo'ladigan bo'lsa, yolg'on fikr berish uchun manipulyatsiyani taklif qilishi mumkin.

1948 yilda u o'zining eng mashhur kitobi "Siyosiy iqtisod printsiplari" ni ishlab chiqdi, u ishlab chiqarish sharoitlarini, ya'ni mehnat va tabiatni tahlil qildi. Mill ayollar huquqlarining himoyachisi bo'lib, ularga o'z ishlarida ham ustunlik berdi. Uning "Ayollar siyrati" kitobi feminizmi qo'llab-quvvatlash uchun unga erkaklar orasida eng erkaklaridan biri bo'ldi. Millga ko'ra, ayollar uch to'siq, jamiyat va jinsiy qurish, ta'lim va nikoh bilan to'qnash kelmoqdalar. U nikohda ayollarning roli o'zgarishi kerakligiga va ayollarning zulmi insoniyat taraqqiyoti yo'lida katta to'siq bo'lganiga ishongan.

1961 yilda Mill dunyoga yana bir yorqin "Utilitarizm" asarini taqdim etdi, u orqali o'zining "eng baxtli baxt" tamoyilini taqdim etdi. Ushbu printsipda aytilishicha, insonning harakatlari har doim eng katta odam baxtiga erishish uchun asos bo'lishi kerak. U utilitarianizmda lazzatlarni sifatli ajratish degan fikrni yaratdi, u kishi jismoniy lazzatlarga nisbatan intellektual va axloqiy lazzatlardan ko'proq qoniqish hosil qilishiga ishongan.

1858-yilda Jon Styuart Mill sevimli xotini Xarriet Teylorning vafoti bilan katta g'amga duch keldi. 1865 yilda u jamoat uyiga saylov kampaniyasi o'tkazmasdan etib saylandi. U 1873 yil 8 mayda vafot etdi va Frantsiyaning Avignon shahrida xotinining yoniga dafn qilindi.

Jon Stuart Mill tomonidan yozilgan kitoblar

Utilitarianism Second Edition,2 Edition

On Liberty (HPC Classics Series) 8th Edition

The Basic Writings of John Stuart Mill: On Liberty, the Subjection of Women and Utilitarianism (Modern Library Classics) Paperback – May 14, 2002

Principles of Political Economy: and Chapters on Socialism (Oxford World's Classics) 1st Edition

Autobiography (Penguin Classics) Paperback – April 3, 1990

John von Neumann

Vengriyalik amerikalik matematik prodyusser János Neumann 1903 yil 28 dekabrda Budapeshtda (Vengriya) tug'ilgan. Uning badavlat yahudiy oilasiga mansub, uning ota-onasi, Miksa Neuman banker bo'lib ishlagan, uning onasi Margit Kann, obro'li savdo oilasidan olqishlangan. Von Neuman juda akademik jihatdan boyitilgan tarbiyaga ega edi va u erta yoshdan yorqin alomatlar ko'rsatib, tezda yodlash va chet tillarini tushunish qobiliyatiga ega edi. U, shuningdek, Budapeshtning eng obro'li maktabiga, Lyuteran Gymnasium'ga ham kirgan bo'lsa-da, matematika va tillarni o'qituvchilar edi. 1921-yilda Von Neumann o'rta maktabni tamomladi, matematika sohasida o'z faoliyatini davom ettirmoqchi bo'ldi, ammo otasi uni rad etdi. 1922 yilda u "Minimal polinomlarda yozgan tezis" nomli birinchi maqolasini chop etdi. U Shveytsariyaning Tsyurixdagi Federal Institutiga o'qishga kirdi va Kimyo va Matematika fani o'qidi. 1925 yilda Shveytsariya Federal institutida kimyo muhandisligi bo'yicha ilmiy daraja oldi va 1926 yilda doktorlik dissertatsiyasini oldi. 22-yoshli Budapeshtdagi Pazmany Peter Universitetining matematikasi bo'yicha.

1926-yilda Neumann Universitetga kvant mexanikasi bo'yicha tadqiqot olib borgan Germaniyaning Gottingen shahrida o'qishga kirdi. U iste'dodli va innovatsion olim edi, u o'zining nazariyasini mavjud teoriyalar bilan yarashtirishga va ularni yaxshilashga intildi. Ushbu davr mobaynida to'lqin mexanikasi va matris mexanikasi o'rtasidagi o'xshashliklarni o'rganib chiqdi. U "mavhum Hilbert kosmik" da ishladi va kvant nazariyasi nuqtai nazaridan matematik strukturani ishlab chiqdi. 1928-yilda "Minimax teoremasi" bilan iqtisod sohasiga o'zining birinchi muhim hissa qo'shdi. Bu esa, ayniqsa, noloyiq ma'lumotni mukammal bilib olishni taklif qiladi, har ikkala o'yinchi mavjud strategiyalarni aniqlab, yo'qotishlarini minimallashtiradi yoki maksimal darajada oshirishi mumkin.

U Qo'shma Shtatlarga ko'chib o'tdi va 1937 yilda Jon von Neumann AQSh fuqaroligiga ega bo'ldi. 1938-yilda uni tahlil qilish ishlari uchun Bôcher xotirasi mukofotiga sazovor bo'ldi. Neumanning analitik ishi uyali aloqa avtomatining yaratilishiga olib keldi, u kompyuterning yordamisiz qalam va grafikli qog'oz bilan birinchi self-replicating avtomatini qurdi. Uning shuhratini porloq va noaniq matematik sifatida namoyon etib, unga biznes egalari va hukumat rahbarlarini hurmat qildilar. 1943-yilda u AQSh hukumati tomonidan Manhetten loyihasida tayinlangan. U atom bombasini qurish uchun zarur bo'lgan keng qamrovli va murakkab hisob-kitoblarni ko'rib chiqdi. U shuningdek, Trinity test qurilmasining plutonyum yadrosidagi portlovchi linzalarning kontseptsiyasi va dizaynini yaratdi.

Neumannning vodorod bomba ishi, shuningdek, Stanislav Ulam bilan birgalikda, Neumannning raqamli kompyuterlarida gidrodinamik hisob-kitoblar

uchun simulyatsiya qurganligi sababli, hisoblash sohasini rivojlantirish uchun katta foyda keltirdi. Neuman Monte-Karlo uslubini ishlab chiqishda ham ishladi, bu esa murakkab muammolarni tasodifiy sonlar yordamida taxmin qilish mumkin. Atom bombasi ustida ishlagandan so'ng, Neumann ortishi mashina hisoblash va murakkab matematik muammolarni hal qilish uchun foydalanishdan hayratga tushdi. Urushdan so'ng u birinchi zamonaviy kompyuterning rivojlanishiga ulkan hissa qo'shdi. Uning faoliyati zamonaviy kompyuterlarning asosi bo'ldi. 1955 yilda prezident Eynengaer tomonidan Atom energiyasi bo'yicha komissiyaga tayinlangan va 1956 yilda Enriko Fermi mukofotiga sazovor bo'lgan.

Neumanning asosiy qiziqishi va matematik iqtisod sohasidagi asosiy hissasi - o'yin nazariyasi bo'lib, u orqali ikki raqib o'rtasidagi ziddiyatni o'rganib chiqdi va ularning har biri bir-birini mag'lubiyatga uchratib, ikki maqsadga erishdi. Uning eng muhim asarlari orasida Hilbert uzaylarida lineer operatorlar bo'yicha birlashtirilgan kvant mexanikasi, birlashma saralash algoritmini o'rganish va soni hidrodinamikada muammolarni tadqiq qilish kiradi.

Jon von Neumann saraton kasalligiga chalinib, 1957 yil 8 fevralda Vashingtondagi D.K. vafot etdi.

Jon von Neumann kitoblari

Theory of Games and Economic Behavior: 60th Anniversary Commemorative Edition (Princeton Classic Editions) Paperback – April 8, 2007

The Computer and the Brain (The Silliman Memorial Lectures Series) 3rd Edition

John von Neumann: Selected Letters

Jon Beyts Klark

Jon Beyts Klark (1847-1938) marjinalizmning "amerika maktabi" vakili bo`lib, XIX asr oxirida iqtisodiy ta'limotlarda neoklassik yo`nalish shakllanishiga muhim xissa qo`shdi.

AQSHda tug`ilgan bo`lajak olim keyinchalik Yevropa universitetlarida ta'lim oldi, Karl Knis (Germaniyada "Tarixiy maktab" asoschilaridan biri) uning ustozi bo`lgan.

AQSHga qaytgach o`qituvchilik qildi, T.Veblen uning qo`lida ta'lim olgan ekan. Klark Amerika iqtisodiy assotsiatsiyasining tashkilotchisi edi va 1893-1895 yy. Uning uchinchi prezidenti bo`lgan. Uning asosiy asarlari: "Boylik falsafasi" (1886) va "Boylik taqsimoti" (1899). Bu asarlarda (ayniqsa 2-sida) iqtisodiyot fanining uch tabiiy bo`limlari, "ishlab chiqarish omillarining eng yuqori unumdorligi to`g`risidagi qonun" masalalarining yoritilishi muhimdir.

Klarkning yozishicha, iqtisodiyot fanining predmeti jamiyatning barcha daromadlarini turli shakldagi daromadlarga ajratishdan iborat (ish haqi, foiz, foyda), bular o`z navbatida mos ravihda "ish bajarganligi uchun", "kapitalni berib turgani uchun" va "ish haqi va foizni koordinatsiya qilingani uchun" olinadi. Bundan shu narsa kelib chiqadiki, bu daromadlar "sog` aql bilan" aniqlanganda. Ishlab chiqarish bilan shug`ullangan "insonlar sinfi"dan bironta odam bir-biriga da'vo qila olmaydi.

Klark "eng yuqori ishchi", "ishning eng yuqori xarakteri", "eng yuqori naflik", "chegaraviy naflik", "eng yuqori unumdorlik" va boshqa marjinalistik kategoriyalar bilan ish yuritadi. U mikroiqtisodiy tahlilni to`laligicha ustuvor prinsip deb qabul qiladi. Robinzon hayotining iqtisodiy tadqiqotlarida qo`llanilishi o`z-o`zidan bo`lgan emas, chunki yakkalangan shaxs xo`jaligini boshqaruvchilar hozirgi davlat iqtisodiyotini boshqarishda davom etmoqdalar.

"Ijtimoiy daromadlarni taqsimlash" ijtimoiy qonun bilan tartibga solinadi, bu qonun "eng mukammal erkin raqobat"da har bir ishlab chiqarish omilini u hosil qilgan boylik summasi bilan ta'min etishi mumkin. Albatta, bu boylik miqdoriy jihatdan inson farovonligini ta'minlashdagi manbalari cheklanganligi bilan xarakterlanadi. "Har bir ihlab chiqarish omili" ijtimoiy mahsulotda o`zi bevosita ishlab chiqargan boylik hissasiga ega

Klark iqtisodiyotni statika va dinamika qismlariga bo`ladi (mexanika fani kabi). Avvalgi tadqiqotlarda statika qo`llanilgan bo`lsa, endilikda tabiiy-dinamik usul taklif etiladi. U iqtisodiyot fanini uch qism (bo`lim)ga bo`ladi: 1) boylikning universal xodisalari; 2) ijtimoiy-iqtisodiy statika (boylik bilan keyin nima bo`lishi to`g`risida gap yuritiladi); 3) ijtimoiy-iqtisodiy dinamika (agar jamiyat faoliyat shakli va usulini o`zgartiradigan bo`lsa, bu sharoitda boylik va jamiyatning farovonligi bilan nima ro`y beradi, degan gap yuritiladi).

Klark fikricha, xayoliy statik ijtimoiy ishalb chiqarishga operatsiyalarning o`zgarmas xarakteri xosdir, bunda doimo avvalgi texnologik jarayonlarda yaxshi ma'lum Usha boyliklar yaratilaveradi, boylik hajmi bunda o`smaydi va kamaymaydi. Yer ham bir xil mahnat qurollari yordamida ishlanadi, o`sha hosil olinadi, boshqacha aytganda, ishlab chiqarish organizmi o`z shaklini o`zgartirmaydi. Demak, bu holatda harakat yopiq sistema (tizim)da boradi, iqtisodiyot barqaror va muvozanatda bo`ladi. Klarkning yozishicha, "iqtisodiy dinamikada" jahonning normal boyligi ko`proq bo`ladi va ish haqining tabiiy darajasi keyin hozirgidan ancha baland bo`ladi.

Iqtisodiyotni barqarorlashtirishga qarshi bo`lgan dinamik shart-sharoitlar keltiriladi: 1) aholi o`sishi; 2) kapital o`sishi; 3) ishlab chiqarish metodlarining yaxshilanishi; 4) sanoat korxonalari shaklining o`zgarishi; 5) nisbatan past unumli

korxonalar o`rniga nisbatan yuqori unumli korxonalarning yashovchanligi va boshqalar. Hatto har bir omil o`zicha jamiyatni dinamik holatda saqlash va ijtimoiy tarkibga ta'sir etish qudratiga ega bo`lar ekan.

Klarkning yuqoridagi metodologik g`oyalari keyinchalik N.Kondratyev (Rossiya), Y.Shumpeter va boshqa olimlar tomonidan to`ldirilgan.

Klark tadqiqotida "eng yuqori unumdorlik qonuni" muhimdir. Bu qonun erkin raqobat sharoiti, iqtisodiy muvozanat holatida amal qiladi. Ishlab chiqarish omillari bir xil samaradorlikka ega bo`lgan sharoitda eng yuqori unumdorlikning pasayib borishi masalasi marjinal prinsiplarda qarab chiqiladi.

Kapital bilan ta'minlanganlik o`zgarmas deb olingan taqdirda, mehnatinng eng yuqori unumdorligi har bir yangi ishga jalb etilgan xodim bilan pasayib boradi va aksincha. Xodimlar soni o`zgarmas bo`lgan holatda mahnatning eng yuqori unumdorligi faqat kapital bilan ta'minlanganlikning o`sishi natijasidagina yuqoriroq bo`ladi.

Qimmatni taqsimlashdagi hissalar oxirgi unumdorlikka bog`liq bo`ladi, ya'ni foiz kapitalining so`nggi o`sishidan hosil bo`lgan mahsulot bilan aniqlanadi, ish haqi esa mehnatning ohirgi oshuvidan hosil bo`lgan mahsulot bilan belgilanadi.

Olim erkin raqobatli korxonada eng yuqori unumdorlikni mikrodarajada o`rganib, "befarqlik zonasi" yoki "eng yuqori soha" mavjudligini tasdiqlaydi, bu har bir korxona doirasida nazorat qilinishi mumkin. Bu zona doirasida odamlar sohibkorlar daromadiga ta'sir etmagan holda ishga kelib-ketishlari mumkin. Agar raqobat bekamu ko`st amal qilsa, hamma yerda bu eng yuqori ishchilar o`zining mehnat mahsuli sifatidagi maoshini oladilar, ammo raqobat doim mukammal bo`lmasligi sababli ular tahminan o`z mehnatiga yaqin maoshni oladilar. Bu sharoitda biror xodimning ishdan ketishi tufayli eng yuqori ish (uncha ahamiyatsiz ish) bajarilmay qoladi, sohibkor (tadbirkor) esa o`z navbatida "befarqlik zona" doirasida ziyonsiz bir nechta ortiqcha odamlarni ishga qabul qilishi mumkin, chunki bu zonada ish haqi ularning ishlab chiqarishi bilan bog`liq va bunda hech qanday foyda yuzaga kelmaydi.

Amalda esa tadbirkor shu zona doirasida, avvalgi maosh bilan juda kam xodimni ishga jalb etadi, chunki ziyon keltirish xavfi bo`lib, tavakkalchilik minemaldir, bu eng yuqori, chegaralangan ishchi maoshi darajasida ish haqi oladi.

Kapitalga foizning shakllanishi O.Bem-Baverkning "kutilmalar nazariyasi"ga o`xshash fikr yuritiladi.

Eng yuqori unumdorlik qonunidan shunday xulosa chiqariladiki, ishlab chiqarish omilining bahosi uning nisbiy kamomadligi bilan bog`liq. Bu esa, xususan, "adolatli ish haqi" doimo mehnatning eng yuqori unumdorligiga mos keladi, mehnat esa boshqa unumliroq ishlab chiarish omili, ya'ni kapitalga nisbatan past bo`ladi.

Shunday qilib, Klark "qonuni"ning asosiy mohiyati quyidagicha: ishlab chiqarish omili-mehnat va kapital shu omil tomonidan yaratiladigan mahsulot qiymati omil bahosi bilan tenglashguncha o`stirilib borishi mumkin (masalan, korxonada ishlayotgan xodimlar sonini ma'lum chegaragacha, ya'ni bu omil "befarqlik zonasi" ga kirguncha ko`paytirilishi mumkin). Amalda bu "qonun" bo`yicha ishlab chiqarish omilining rag`bati shu omil bahosi tadbirkorning olishi mumkin bo`lgan daromadidan ortib ketadigan sharoitda o`z imkonini tugatgan bo`ladi. Demak, Klarkni bir vaqtning

o`zida ishlab chiqarish harajatlari strukturasi (tarkibi) ni optimallashtirish muammolari bilan bog`liq bo`lgan, hozirgi davr nazariyalarining asoschilaridan biri deb atash mumkin.

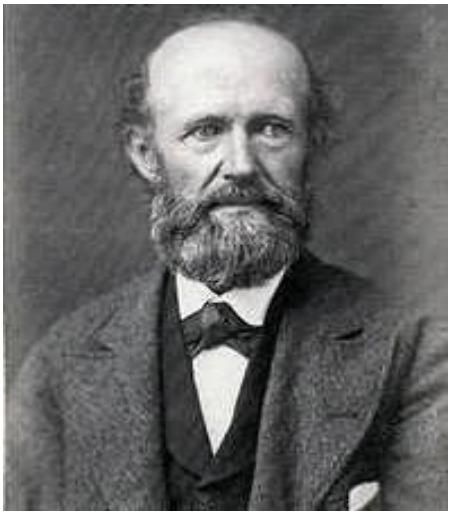

Jon Brey

J.Breyning "Mehnatga nisbatan adolatsizlik va uni bartaraf etish yo`llari" nomli kitobi 1839 yilda nashr qilindi. T.Godskin va J.Greyning pamfletlari kabi Breyning kitobi ham katta shuhrat qozondi. U ham ishchilar orasidan yetishib chiqqan bo`lib, bosmahonada harf teruvchi va muqova qiluvchi bo`lib ishlar edi. O`zining qarashlariga ko`ra J.Brey ham Grey singari ishchilarning sinfiy kurashiga qarshi edi. Uning asosiy kitobi "Xalq xartiyasi hujjatlari" e'lon qilingandan bir yil keyin chiqdi. Xartiyaning asosiy mazmuni Britaniya saylov tizimini demokratlash edi (umumxalq saylov huquqi, yashirin ovoz berish, nomzodlar mulkiy senzlarni bekor qilish va boshqalar). Chartizm harakati ham aynan shu davrdan boshlanib, unga J.Breyning asari chaqiriq sifatida xizmat qildi. Dunyoda adolatsizliklar qayerdan vujudga kelishini, jamiyat va davlat nima ekanligini, mehnatning zaruriyati, kapital jamg`arish va ayirboshlash xususiyatlarini o`rganishga o`z e'tiborini qaratdi. J.Brey shunday deb yozadi: "Adolatli tuzumda hamma mahsulotlarni baholab, ayirboshlash, ishlab chiqazishga sarf qilingan butun harajatning yig`indisi bilan belgilanar edi, boylik teng ayirbosh qilinar edi. Shu bilan birgalikda juda qadimdan jamiyatda yuksak darajada tengsiz ayirboshlash sistemasi hukm surar edi: ishchilar kapitalistlarga yil davomida mehnat qilar edilar va evaziga yarim yillik mehnatning qiymatini olar edilar." Xuddi shu yerdan, aslo taxmin qilinmagan individlarning jismoniy va aqliy kuchlari ichidan boylik va hokimiyatning tengsizligi kelib chiqadi.

Xuddi shu ayirboshlash tengsizligi bir sinfga hech narsa bilan shug`ullanmaslikni va dabdabali yashashni ta'minlaydi, boshqa bir sinfni og`ir mehnatga mahkum etadi.

J.Brey shunday deydi: "Siyosiy iqtisodchilarning tas-diqlashicha har bir ayirboshlash o`zaro manfaatlidir. Aslini olganda esa kapitalist bilan ishchi o`rtasida hech qanday ayirboshlash yo`q! Ishchi kapitalistga o`zining mehnatini beradi, xo`sh, kapitalist unga nima beradi? Kapitalist ayirboshlash uchun yo mehnatni, yo kapitalni berishi mumkin. Kapitalist hech qachon mehnatni bera olmaydi, chunki u mehnat qilmaydi. Shu bilan birga kapitalist kapital ham bermaydi, chunki uning kapitali

kamaymaydi, balki ko`payadi. Ishchining mehnati evaziga kapitalist nima beradi? Ishchining bir haftalik mehnati evaziga kapitalist va xususiy mukl egalari unga o`zlarining shu hafta ichida olgan boyliklarining bir qismini beradilar. Boshqacha qilib aytganda, ular ishchidan biron narsa oladilar, ammo o`rniga hech narsa bermaydilar".

"Hech kim dunyoda qandaydir tug`ma yoki tabiiy boylikka ega emas, - deb davom etadi J.Brey, - tabiat insoniyatga nimaiki bersa, bu mehnatga bo`lgan qobiliyatidandir. Demak, agar kimdir hech qachon mehnat qilmasdan boylikka egalik qilsa, bu boylik unga tegishli bo`lishi adolatsizlikdir. U o`zlarining mehnatlari evaziga yuzaga keltirgan insonlarga tegishli bo`lishi kerak, chunki kapital o`z-o`zidan yuzaga kelmaydi. Angliyaning ulkan kapitallari yaratilish prinsipi bo`yicha kapitalistlarga tegishli bo`lishi kerak emas (ular uni o`zlari ishlab chiqarmaydilar). Bu ayirboshlash prinsipi asosida ham bo`lgan emas, ya'ni ular kapitalni o`z mehnatlari evaziga ayir-boshlab olganlari yo`q. Meros huquqi asosida ham emas (bu boyliklarning merosxo`ri yo`q). qaysi eshikka qaramaylik, mehnatkash kishi bilan puldor o`rtasidagi shartnoma adolatsizlik va aldamchilik bilan tugallanadi." J.Brey xulosa qilib, hech qanday siyosiy saylov islohotlari bu tartibni o`zgartirmaydi, deydi. Mavjud tartibdagi ishchilar sinfi qanchalik aqlli, yuqori ma'naviyatli yoki mehnatsevar kuch bo`lishidan qat'i nazar, to`g`rilab bo`lmaydigan qullikka mahkumdirlar. Shuning bilan birgalikda u ishchilar sinfining kurashi kishilarga qarshi emas, balki tuzumga qarshi, u kapitalistlar bilan yoki kapital bilan emas, balki kapitalni qo`llash usuli bilan ekanligini uqtiradi.

Jon Grey

J.Grey yoshlik yillaridanok R.Ouen pamfletlarini o`qib, ularni targ`ibot qildi. 1825 yilda u o`zining "Inson baxti haqida ma'ruzalar" kitobini nashr qildirdi. XIX asrning 20-30 yillarida ingliz ishchilarining sevimli kitobi bo`lgan bu kitob R.Ouen ta'siri ostida yozilgan edi. J.Greyning fikricha, jamiyat uch kategoriyadagi kishilarga bo`linadi: birinchisi ishchilar, ular barcha moddiy boyliklarni yaratuvchilardir. Ikkinchisi shifokor, o`qituvchi va boshqalardir. Uchinchisi esa "mustaqil sinflar"dir. "Bu mustaqil sinflarni tashkil qiluvchi kishilar ikki xil holatga bog`liqdir. Birinchidan, atrofdagilarning mehnatsevarligiga, ikkinchidan nohaqlikning mavjudligiga. Bu esa ular ustidan hukmronlik qilish imko-niyatini beradi."

J.Greyning qarashlarida siyosiy zo`rlikdan yuz ugirishga va adolatga tinch yo`llar bilan erishishga chaqiriqni uchratishimiz mumkin.

Olimning fikricha, jamiyatning asosini ayirboshlash munosabatlari tashkil qiladi. Kishilar orasidagi boshqa barcha munosabatlar esa mana shu munosabatlar ustiga quriladi. Qashshoqlikning bosh sababchisi esa raqobatdir. "Faqat savdo tartiblarining to`liq o`zgarishi insonlar baxt-saodatiga olib keladi".

1831 yilda J.Greyning "Ijtimoiy tartib", "Ayirboshlash asoslari haqida harakat" nomli asarlari e'lon qilindi. Bu asarlar siyosiy iqtisodga oid asarlar hisoblanib, unda ishlab chiqarish, taqsimot, aholi nufuzi, soliq va soliqqa tortish muammolari, shuningdek jamiyatda ayirboshlash tartibini qayta tashkil etish ko`rsatiladi.

Umummilliy savdo palatasi tashkil etilib, u barcha tarmoqlar - dehqonchilik, sanoat va savdo ishlari boshqaruvini tashkil etadi. Yer va kapital egalari o`z mulklarini mazkur boshqaruv apparatiga bir yilcha avvaldan belgilangan mukofot hisobiga topshirib, o`zlarini turli tavakkallardan xalos qiladilar.

Barcha xo`jalik ishlariga rahbarlikni palata topshirigiga ko`ra amaldorlar yoki ziyolilar olib boradilar. Sanoat va qishloq xo`jaligi mahsulotlari milliy savdo omborlarida saqlanib o`sha yerdan savdo do`konlariga sotuvga chiqariladi.

Umummilliy idora tashkiliy reja asosida ish olib borib, tovarlar narxini ishlab chiqarish tannarxini qoplaydigan darajada va hatto foyda keltiradigan darajada belgilaydi. Ish haqlari esa hech qanday qiymatga ega bo`lmagan qog`oz pullar bilan to`lanadi. J.Grey o`zining "Xalq baxtsizligiga qarshi to`g`ri vosita" nomli pamfletida ishchi pullari g`oyasini rivojlantiradi. Bu ish vaqti va o`rtacha mehnat bahosini tasdiqlovchi kvitansiya ishchilarga do`konlardan shunga loyik mahsulotlarni sotib olish imkonini beradi. "Ishchi pullari" o`sha davrda turli ko`rinishlarda Prudon va Brey kabi olimlar tomonidan ham taklif qilingan edi.

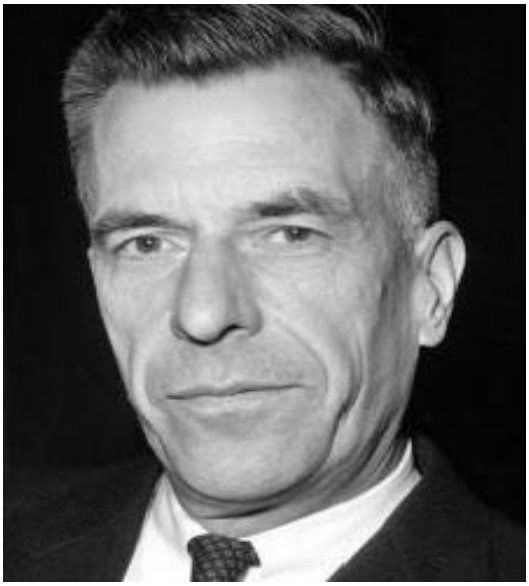

Jon Kennet Gelbreyt

1908 yilda Skotland naslidan tug'ilgan va Kanadada o'sib ulg'aygan Jon Kennet Galbrais taniqli iqtisodchi bo'lishga ulgurdi, u neo-klassik iqtisodning qat'iy yo'lidan chiqib, uning ijtimoiy va siyosiy jihatlarini qamrab oluvchi yanada yaxlit ko'rinishga

olib boruvchi o'zi uchun nom oldi . Fermer xo'jaligida o'sib-ulg'ayganidan so'ng u qishloq xo'jalik iqtisodiyotida bakalavr darajasiga erishdi. Keyinchalik 1934 yilda Berkeleydan doktorlik darajasiga erishdi. 1938 yilda u Nyu-Jurnalga ishga kirish uchun Vashingtonga bordi va u erda " narx-ku "deb nomlangan bo'lib, u urush davrida narx ma'muriyati idorasiga raislik qildi. Keyinchalik u Fortune jurnaliga qo'shilib, yozilish sohasiga kirdi, u erda u o'zining intellektual salafiysi bo'lgan Keynesning ko'pchiligini tarqatishga harakat qildi, faqatgina 1949 yilda o'ng qanotni qo'llab-quvvatlovchi shaxslarga nisbatan Garvardga qaytish uchun kengroq auditoriyaga ishladi. .

J.K.Gelbreyt asarlarida bu fikrlar to`laroq ifodasini top-gan. Unda ikkala tizimda ro`y berayotgan umumiy o`zgarishlar qayd etiladi (rejalashtirishdan foydalanish, davlat va korporatsiya o`rtasidagi farqlarning yo`qolib borishi, tashqi muhitni o`rganish, fan va ta'limning mehnat taqsimoti o`sishida asosiy omil ekanligi va boshqalar). Asta-sekin kapitalizmning "yomon" tomonlari sotsializmning "yaxshi" xususiyatlari bilan chirmashib ketishi kerakligi aytiladi, "kapitalizm transformatsiyasi" ro`y berishi bashorat qilinadi.

J.K.Gelbreytning asosiy asarlari quyidagilardir: "Mo`l-ko`lchilik jamiyati" (1958), "Yangi industrial jamiyat" (1967), "Iqtisodiy nazariyalar va jamiyat maqsadlari" (1973), "Pullar" (1975), "Ishonchsizlik asri" (1977). Bundan tashqari, olimning ko`pgina maqola va intervyulari ham bor.

Superindustrial jamiyat to`g`risidagi g`oyalar amerikalik futurolog Tofflerning "Uchinchi to`lqin" kitobida bayon etiladi. Unda "yangi sivilizatsiya" davri vujudga keladi, deyilgan.

Keyingi paytlarda neoinstitutsionalizm nazariyalari ham paydo bo`lmoqda. Bu nazariyalarda texnik omillarni mutlaqlashtirishdan chekiniladi va asosiy e'tibor insonga, sotsial muammolarga qaratiladi. Shunday yo`l bilan mulk huquqi (Ronald Kluz - AQSH), jamoat tanlovi (Jeyms Bukenen - AQSH) va boshqa nazariyalar vujudga keldi. Bu qarashlar natijasida rivojlangan mamlakatlarning iqtisodiy siyosati ham o`zgarmoqda, bu siyosat tobora kapitalizmni ijtimoiy tomonga burish sari bormoqda.

Hozirgi davr institutsionalizmining asosiy g`oyasi shuki, inson postindustrial jamiyatning asosiy iqtisodiy omili, asosiy resursi sifatida qaraladi va yangi jamiyat shaxsni har tomonlama rivojlantirish uchun o`z siyosatini qayta ko`rib chiqishi kerak bo`ladi, XXI asr esa "inson asri" deb e'lon qilinadi.

Iqtisodiy evolutsiya jarayonini tadqiq qiluvchi iqtisodiy-globalistlar shu qoidaga amal qiladilarki, evolutsiya turli iqtisodlarning o`zaro yagona iqtisodga aylanishi emas, balki turli tizimlarga aylanishidir. Bu oqibatda yangi industrializatsiyani ta'minlaydi, bunda inson bosh, hal qiluvchi o`z o`rnini egallaydi.

Amerikadagi eng mashhur iqtisodchi sifatida uning shon-shuhratining sabablaridan biri Amerikaning siyosiy sahnasiga va uning kapitalistik tuzilishiga samimiy munosabatda bo'lishidir, shuningdek, uning yozilishiga teng ravishda bahsli sababdir. U ko'plab sotuvchilarni ushbu ijtimoiy masalalarni yoritib berdi, ya'ni tartibga solingan bozorlarning xavfliligi, korporativ ochko'zlik va harbiylarning ortiqcha sarf-xarajatlari, ularning barchasi Amerika tizimining yadrosida hisoblangan. Uning qimmatli asarlari orasida "Amerika kapitalizmi" (1952), "Mustahkam jamiyat"

(1958) va "Yangi sanoat davlati" (1967) bor. 20-asrning eng muhim iqtisodchilari bilan kurashish suyagi nazariy iqtisodga qaratilgan bo'lib, u matematik modellarga mustahkam asos bo'lib xizmat qildi va mukammal raqobatlashayotgan ideal jamiyatga tayanardi. U bu uslubni aslida hech qanday asosga ega emas, chunki bu iqtisodiyotdagi ratsionallik taxminlari modelga mos kelmaydigan har qanday xatti-harakatlardan voz kechib, bozordagi yaxshi yog'langan mashinaga o'xshab ketadigan bo'lsa, haqiqat esa juda murakkablashadi. Bu erda Galbrais iqtisodiy nuqtai nazaridan siyosat rolini o'ynayotgan muhim rolni ko'rsatib, o'z mavqeini topdi, bu esa bozorlarning to'liq ishlashini izohlashda nazariy asosni zaiflashtirdi. Iqtisodiyotga zararli ta'sir ko'rsatadigan yana bir jihat "odatiy donolik" deb nomlangan jamiyatning bosh g'oyalari va savdo-sotiq shartlarini belgilashda qanday rol o'ynashini anglatardi.

Galbrait "odatiy donolik" deb atalgan narsaga qarshi chiqdi va u kollej kunlaridan beri bilgan Kennedining davridagi turli xil Amerika siyosati haqidagi fikrini tasdiqlashdan qo'rqmadi. U Sovet Ittifoqini, Amerikaning Osiyodagi siyosatini va harbiy xarajatlarni davlatga sarf qilish kerakligi haqidagi masalalarda unga juda ko'p narsalarni yozgan. Amerikaning boyligi va qudratini boshqarishda Kennedi vorislari bilan birgalikda uning tiradasi davom etdi va u "xususiy boylik va ijtimoiy sharmandalik" deb ataldi va u Lyndon Jonsonning Vetnam urushini muhokama qilishni ochiqchasiga qoraladi. Galbraithning fikr va qarashlari oxir-oqibat u Amerika iqtisodiy assotsiatsiyasining prezidenti etib saylanganida g'olib chiqdi va qashshoqlik, tengsizlik va irq kabi oldindan e'tiborsiz qoldirilgan mavzular bo'yicha panel muhokamalarini tashkil etishga intildi. Bu matematik modellarga va nazariy me'yorlarga e'tiborni qaratib, odatiy ijtimoiy muammolarga e'tiborni qaratishga odatlangan edi. Galbrait nazariyasi markazida bo'lgan iqtisodning institutsional va tarkibiy masalalariga javob berishga yo'l ochdi. Galbrait, liberal iqtisodiy e'tiqodni o'zida mujassam etgani uchun Amerikaning Buyuk Liberal Ekonomisti sifatida qabul qilinadi.

Jon Kennet Galbraith tomonidan yozilgan kitoblar

The Great Crash 1929 Paperback – September 10, 2009

A Short History of Financial Euphoria (Penguin Business) Paperback – July 1, 1994

Galbraith: The Affluent Society & Other Writings, 1952-1967: American Capitalism / The Great Crash, 1929 / The Affluent Society / The New Industrial State Hardcover – September 30, 2010

The Affluent Society Paperback – October 15, 1998

The New Industrial State (The James Madison Library in American Politics) 1st Princeton Ed Edition

The Good Society: The Humane Agenda Paperback – April 30, 1997

American Capitalism: The Concept of Countervailing Power (Classics in Economics Series)Paperback – January 1, 1993

The Age of Uncertainty Hardcover – 1977

The Essential Galbraith Paperback – October 9, 2001

A Life in Our Times Hardcover – October 1, 1983

J.Xiks

Jon Richard Xiks

1960-yillarda texnologik xarakterdagi yangi xalqaro mehnat taqsimoti konsepsiyalari paydo bo`ldi. Bular orasida eng yaxshi ma'lum bo`lgani "tovar hayotining sikli" nazariyasidir, uning mualliflari amerikalik iqtisodiyotchilar G.Xofbauer, R.Vernon, M.Pozner va boshqalar hisoblanadi. Uning asosini qayta ishlash sanoatidagi xalqaro mehnat taqsimoti tashkil etadi. Sanoatda paydo bo`ladigan texnologik jihatdan har bir yangi mahsulot kirish, eksponent o`sish, sekinlashuv va tugash siklini o`tadiki, bu tartib ishlab chiqarishga joriy etish, kengayish, kamolot va eskirish jarayoniga to`g`ri keladi (jami 5 stadiya). Ishlab chiqarishni joriy etish fazasida yangi mahsulotni tayyorlash asosan yuqori rivojlangan ilmiy-texnik bazaga va bozorda shu mahsulotning raqobatbardoshlig`ini sinovchi sharoitning mavjudligiga bog`liq. O`sish va kengayish fazasi uchun industrial bazaning quvvati bilan belgilanadigan mahsulotni ommaviy ravishda ishlab chiqarishni tashkil etish xarakterlidir. Yetuklik, kamolot fazasida mahsulot ishlab chiqarish soddalashib, ommaviy tus oladi. So`nggi (eskirish) fazasi mazqur mahsulot o`rnini qoplovchi yangi takomillashgan mahsulotning paydo bo`lishi bilan bevosita bog`liq, undan tashqari avvalgi mahsulotga talab ham keskin kamayadi. Shunday texnologik jarayon mavjud namunaviy mamlakat sifatida AQSH misol qilib keltiriladi. Xalqaro mehnat taqsimotining rivoji esa boshqa mamlakatlarning Amerika iqtisodiyotiga texnologik qaramligi asosida shakllanishi tasavvur etiladi.

Ilmiy - texnik progressi bilan bog`liq iqtisodiy qarashlar ingliz iqtisodchisi Jon Xiks (1904-1989) tomonidan ilgari surilgan. Uning modeli bo`yicha texnika progressi neytral, mehnatni iqtisod qiluvchi va kapitalni iqtisod qiluvchi guruhlarga bo`linadi. Texnika progressi oqibatida ishlab chiqarish va iste'mol xalqaro savdoga neytral, ijobiy va salbiy ta'sir ko`rsatishi mumkin.

Jon Rodjers Kommons

Kommons ijtimoiy-huquqiy institutsionalizm yo`nalishining asosiy vakili hisoblanadi. Uning asosiy g`oyalari amerika tredyunionizm mafkurasini ifodalaydi. Uning ta'limoti jamoat institutlari faoliyatini (oila, ishlab chiqarish korporatsiyasi, savdo birlashmalari, tredyunionlar, davlat va yuridik huquqiy munosabatlar) tadqiq etish bilan bog`liq.

U mavjud tuzumni isloh va modernizatsiya qilishga intiladi, biznes tizimini shunchalik samarali qilish kerakki, u o`zini o`zi saqlashga qodir bo`lsin, deydi u. Kommonsning asosiy g`oyalari "Kapitalizmning huquqiy asoslari" (1924), "Institutsional iqtisodiyot. Uning siyosiy iqtisoddagi o`rni" (1934), "Jamoa faoliyatining iqtisodiy nazariyasi" (1950) asarlarida o`z aksini topgan.

Olimning iqtisodiy qarashlari iqtisodiyotda yuqori naf nazariyasi va yuridik konsepsiyalar to`g`risidagi qoidalarning o`zaro qorishmasidan iborat. Ishlab chiqarishni bir chekkaga surib, kapitalizmning mohiyati bozor munosabatlari bilan almashtiriladi, hozirgi sharoitda bu munosabatlar "odil bo`lmagan raqobat"ga olib kelmoqda. Kapitalizmning bu illatini to`g`rilash, almashuv munosabatlari odil bo`lishini ta'minlash, raqobat xavfini yo`qotish uchun davlat yuridik-qonuniy organlari vositasida hal etish mumkin, degan g`oya ilgari suriladi.

Kommons kapitalizmda sinflar mavjudligini inkor etadi. marksizmning sinfiy kurash nazariyasiga "sotsial nizo" (konflikt) ta'limotini qarshi qo`yadi, bu nizolar antagonistik xarakterga ega emas. Mutaxassislar bir-birlari bilan kurashishi emas, hamkorlik qilishlari kerak. Paydo bo`ladigan nizolar esa jamiyat evolutsiyasini harakatga keltiruvchi omildir. Nizolarni yechish jarayoni sotsial taraqqiyotga yordam berishi zarur.

Kommons nazariyasi kapitalizmni ba'zi islohotlar yo`li bilan yaxshilash usulini taklif etadi. Bu esa huquqiy, yuridik me'yorlarni takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Ishchi va kapitalist o`rtasidagi munosabat jamiyatning teng huquqli a'zolari orasidagi yuridik bitim - kelishuv hisoblanadi, chunki ular ma'lum qonun-qoidalar asosida tuziladi. Bu kelishuv ishtirokchilari orasida jamiyatning muhim institutlari: oila, tadbirkorlar ittifoqi va hatto davlatning o`zi ham bo`lishi mumkin. "Kelishuv" uch momentni o`z ichiga oladi: nizo, o`zaro ta'sir, yechim. Yuridik va huquqiy vositalar bilan har qanday ichki qarama-qarshilik, barcha konfliktlar o`z yechimini topishi mumkin. Jamiyatda ijtimoiy qarama-qarshiliklar kuchayishi konfliktlarni yuridik hal qilish mexanizmining kamchiliklari bilan belgilanadi. Iqtisodiy kategoriyalar shu kategoriyalarga oid yuridik munosabatlar shaklida namoyon bo`ladi. Kommons mulk shakllarini iqtisodiy munosabatlar shaklida tahlil etmaydi, ammo "Mulk tituli"ni yuridik shakl sifatida ko`radi. U mulkni uch ko`rinishga ajratadi: moddiy, nomoddiy (qarzlar va qarz majburiyatlari) va ko`rinmas (qimmatbaho qog`ozlar). Ko`rinmas mulk ko`pincha "mulk tituli bilan kelishuv" mazmuni bo`lib amalga oshadi. Shu sababli, Kommons tadqiqotlarining asosini

qimmatbaho qog`ozlar - aksiya, obligatsiya va boshqalarni sotish operatsiyalari tashkil etadi. Ko`rinib turibdiki, bu olimning g`oyalarida birinchi o`rinda ishlab chiqarish emas, balki muomala sohasi turadi. Uch shakldagi sanoat kapitali o`rniga fiktiv (soxta) kapital olinadi, bu soha kapitalistik xo`jalikning mohiyati sifatida qaraladi.

U jamoat fikri bilan hisoblashuvchi va iqtisodiyotni monopoliyadan chiqarishni amalga oshiradigan hukumat tuzish zarurligiga ishongan. Iqtisodiy islohotlar doirasida davlat qonuniy qarorlari jamiyatdagi qarama-qarshilik va konfliktlarni tugata oladi, bunda ma'muriy kapitalizm bosqichiga o`tiladi.

Yuqorida keltirilgan T.Veblen va J.Kommonslarning g`oyalari amalda, 1929-1933 yy.dagi iqtisodiy inqiroz davrida AQSH prezidentining "yangi kurs" siyosatida amaliy tasdig`ini topdi.

Joseph Schumpeter

Mashhur Avstriyalik-amerikalik iqtisodchi va siyosatshunos Jozef Alois Schumpeter 1883 yil 8 fevralda Moraviya shtatining Triesch shahrida tug'ilgan. Otasi to'qimachilik fabrikasiga ega edi va u yagona bola edi. Uning otasi yoshligida vafot etdi va onasi Avstriya-Vengriya qo'shinida yuqori lavozimdagi amaldorga qayta o'rnashdi. Schumpeter, erta ta'limini Viyana'daki Theresianum'da oldi, u erda kuchli diqqat, qattiq fanlar emas, balki gumanitar edi. Keyinchalik u qonun va iqtisodni o'rganish uchun Vena Universitetiga o'qishga kirdi. U erda Friedrich von Wieser va Eugen von Böhm-Bawerk kabi taniqli professorlar o'qituvchilari ishtirok etdi. Schumpeter doktorlik dissertatsiyasini oldi. 1906-yilda, 1908-yilda, 28 yoshida iqtisodiy adabiyotga, Iqtisodiy rivojlanish nazariyasiga o'zining eng mashhur hissasini nashr etdi.

Jozef Schumpeter o'z faoliyatini 1909 yilda Tszernovitzda dotsent lavozimini taklif qilganda boshladi. 1911 yilda Graz Universitetida siyosiy iqtisod kafedrasi lavozimiga qabul qilindi. Shumpeterning muvaffaqiyatli iqtisodchi sifatida mashhurligi tufayli u 30 yoshida Kolumbiya Universitetining faxriy diplomi bilan taqdirlandi. 1919 yilda u yangi respublika avstriyalik hukumatining moliya bo'yicha

kotibi bo'lib, etti oylik qisqa muddat davomida xizmat qildi. 1921 yilda Viyanada Biedermann bankining direktori lavozimini egallagan. Biroq, u bank dunyosini tark etib, Germaniyadagi Bonn universitetida davlat moliyasi professori lavozimini 1925 yilda akademiya sohasiga qaytardi.

Schumpeterning Bonnda qolishi 1932 yilgacha davom etdi, biroq uning sevimli xotini vafotidan so'ng, ko'p o'tmay, onasi qoqilib qoldi va Qo'shma Shtatlarga ko'chishga qaror qildi. U Garvardda doimiy lavozimni qabul qildi. U 1949 yilda nafaqaga chiqqunga qadar turdi va hatto pensiyaga chiqqanidan keyin ham 1950 yil 8 yanvarda vafot etgunga qadar Universitet bilan aloqada bo'lishni davom ettirdi. Schumpeter Ekonometrik Jamiyatning asoschilari a'zolaridan biri bo'lib, 1937-1941 yillarda u raislik qildi 1948 yilda u AQShning Iqtisodiy Ittifoqi prezidenti lavozimiga tayinlandi.

Jozef Schumpeterning ishi doimo e'tibordan chetda qolmadi, chunki butun diqqat iqtisodiy fikrda yirik kompaniyaga aylandi, chunki Jon Maynard Keynes. Shumpeterning iqtisodiy sog'ligi haqidagi nazariyalari Keynesdan ajralib turardi, u sobiqni qayta ishlashni takrorlash jarayoniga qarshi chiqdi va uni "ijodiy halokat" deb atadi. Uning so'zlariga ko'ra, iqtisodiyot tirik organizmga o'xshardi va u doimo o'sib, o'zgarishga moslashdi. U kapitalizm tushunchalarini va iqtisodiyotni hukumat ustidan nazoratni ham qarshi chiqardi. Ko'p yillar davomida Schumpeter ko'plab e'tibor va dunyo miqyosidagi rozilikni qo'lga kiritdi va insoniyatni iqtisodiy dunyoda rivojlanishiga yordam berdi.

Schumpeter Iqtisodiyotni o'rganish uchun bir necha ajoyib adabiy hissalarini qo'shdi. 1942 yilda chop etilgan o'zining eng mashhur kitobi "Kapitalizm, sotsializm va demokratiya" kapitalizmning o'z halokatini keltirib chiqarishi haqida gapirdi. 1954-yilda nashr etilgan "Iqtisodiy tahlil tarixi" kitobida iqtisodning analitik usullarini rivojlantirish bo'yicha batafsil va keng qamrovli tadqiq. Schumpeter tomonidan boshqa mashhur nashrlar orasida Iqtisodiy rivojlanish nazariyasi va biznes aylanishlari: Kapitalistik jarayonning nazariy, tarixiy va statistik tahlillari, 2-jild.

Jozef Schumpeter tomonidan yozilgan kitoblar

Capitalism, Socialism, and Democracy: Third Edition (Harper Perennial Modern Thought)Paperback – November 4, 2008

Can Capitalism Survive?: Creative Destruction and the Future of the Global Economy (Harper Perennial Modern Thought) Paperback – September 1, 2009

Theory of Economic Development (Social Science Classics Series) Paperback – January 2, 1981

History of Economic Analysis: With a New Introduction Revised Edition

Essays: On Entrepreneurs, Innovations, Business Cycles and the Evolution of CapitalismPaperback – February 1, 1989

Karl Iogann Rodbertus-Yagesov

Karl Iogann Rodbertus-Yagesov (1805-1875) Germaniyada, Shimoliy Greyfsvoldda 1805 yilda tug`ildi. Gettingem va Berlin universitetlarida huquqdan tahsil olib, shu mutaxassislik bo`yicha ma'lum vaqt ishladi. Burjua demokratik revoluysiyasi yillarida parlament a'zosi, keyinchalik vazir (ministr) lavozimlarida faoliyat ko`rsatdi. K.Rodbertus Germaniya mayda burjua iqtisodiy ta'limoti vakili bo`lib, Sen-Simon va sotsialist-rikardochilar g`oyalari ta'sirida edi. U xayoliy sotsializm va konservativ reformizm g`oyalari asosida o`zining eklektik konsepsiyasini yaratdi.

1842 yilda K.Rodbertus "Davlat-xo`jalik tizimimizni bilish yo`lida" deb nomlangan kitobini nashrdan chiqardi. Uning asarlari "sotsial xatlar" shaklida yozilgan. U aynan shu kitobida qo`shimcha qiymat nazariyasini ko`rsatib o`tdi. U o`z fikrlarini yakunlab, shunday deb yozadi: "Agar ishlab chiqarish qanchalik yuqori bo`lsa, ishchining yashashi uchun zarur vositalardan tashqari ko`pgina iste'mol buyumlarini yaratishi mumkindir. Bu chegirtma yerga xususiy mulkchilik va kapital mavjud sharoitda renta holiga aylanadi va kishilar tomonidan mehnatsiz o`zlashtiriladi. Boshqacha qilib aytganda, renta olishning asosiy usuli yerga xususiy mulkchilik va kapitaldir" (К.Родбертус “К познанию нашего государственно-хозяйственного строя. Пять теорем”. М.,1935, стр.115). K.Rodbertusning nazariyasi va xulosalariga yuqori baho berish mumkin, chunki u A.Smit va D.Rikardo iqtisodiy ta'limotlar bilan yaqindan tanish va bu ta'limotlarni chuqur ilmiy tahlil qilgan edi.

Shuningdek, olim o`z xatlarining birida qo`shimcha qiymat va uning vujudga kelishini Marksdan oldinroq ko`rsatganligini va aniq qilib tushuntirganligini yozadi. Bu bilan u o`zining qo`shimcha qiymat nazariyasidan Marks ijodiy foydalanganligini va hatto "o`g`irlab" o`ziniki qilganligini isbotlamoqchi bo`ladi. Shuni aytish zarurki, Marks ta'limotiga nisbatan aytilgan bu tanqidlar Marksning o`ziga ham ma'lum edi. Marksning vafotidan keyin nemis kateder-sotsialistlari bu masalani yana qayta ko`tardilar. Ularning asosiy maqsadlari Marks ta'limotini kuchsizlantirish va uning ta'sir doirasini kamaytirish edi. O`z davrida F.Engels bu fikrlar uydirma ekanligini va Rikardoning qiymat nazariyasidan so`lrikardochilar sotsialistik xulosalar uchun K.Rodbertusdan oldinroq ko`rsatib foydalanganliklarini aytdi. Shuningdek u K.Rodbertus qo`shimcha qiymatning foyda va yer rentasiga aylanish qonunini, kapitalistik sinflar o`rtasida qo`shimcha qiymatning taqsimlanishi, qonunni to`liq tushunmay, faqat renta nazariyasi bilan cheklanib qolganligini ham ko`rsatib o`tdi.

Haqiqatan ham, foyda va yer rentasini ishchilarga haq to`lamaslik samarasi deb hisoblash, bu hali qo`shimcha qiymatning ilmiy nazariyasini yaratish degan gap emas edi. Ingliz sotsialist-rikardochilar bu masalada K.Rodbertusdan ancha ilgarilab ketdilar (biz bu haqda keyingi boblarda to`xtalib o`tamiz).

K.Rodbertusning iqtisodiy g`oyalari yuqorida qayd etilgan asosiy asaridan tashqari, katta tomni tashkil etgan to`rtta "ijtimoiy xati"da bayon etilgandir. Unda u qiymatning mehnat nazariyasini sodda ko`rinishda tahlil qildi. qiymat ijtimoiy zaruriy mehnat bilan aniqlanmasdan, balki barcha mehnat harajatlari bilan aniqlanib, bu o`rinda bir xil mehnat xarajatlari har qanday ishlab chiqarishdan qat'i nazar bir xil qiymat hosil qiladi deb ko`rsatiladi. Bundan tashqari, mehnat doimo qiymat vujudga keltirishi alohida ta'kidlanadi. F.Engels "Falsafa qashshoqligi" asarining so`zboshisida K.Rodbertus qarashlaridagi bu holatni keskin tanqid qilib, o`zining qiymat nazariyasida mehnatning ijtimoiy zaruriy xarakterini inkor etadi deb yozadi.

K.Rodbertusning fikricha, mehnat qiymat o`lchovi sifatida oltin va kumushdan yuqori turadi, chunki u ish kunini o`zgarmas o`lchov deb hisoblaydi. Bu o`rinda "mehnat kunlari" ham izohlanadi. Lekin olim xayoliy fikrlarga berilib, kapitalistik tovar xo`jaligi sharoitida pulning zaruriyatini to`g`ri tushuntirib bera olmadi. K.Rodbertus o`zining taqsimot nazariyasida klassik maktab vakillari

Yo`l qo`ygan xatolarni takrorlaydi. Taqsimot nazariyasi quyidagi tartibda tahlil qilinadi va uch bosqichdan iborat bo`ladi. Birinchi bosqichda K.Rodbertus ijtimoiy (milliy) mahsulotni ish haqi va rentaga bo`linishini ko`rib chiqadi. Ikkinchi bosqichda u rentani kapital va yer rentasiga bo`lishga o`tadi. Va nihoyat, uchinchi bosqichda K.Rodbertus barcha foyda va yer rentasining kapitalist va yer egalari o`rtasidagi taqsimotini ko`rib chiqadi. K.Rodbertus ijodiy faoliyatining so`nggi yillari qiymatning mehnat nazariyasidan uzoqlashib mayda ishlab chiqaruvchilar manfaatlariga mos tushuvchi jamiyatni qayta qurish loyihalarini e'lon qilish bilan bog`liq bo`ladi. Kapitalizmni Rodbertuschasiga isloh qilish sinfiy kurashsiz evolyusion yo`l bilan amalga oshirishni ko`zda tutar edi. Bu yo`l keyingi islohotchilik yo`nalishidagi nazariy maktab tomonidan qo`llaniladi. Bu olimning asarlari rus tilida to`la chop etilgan. (К.Родбертус “Экономические сочинения” М.,ОГИЗ.Соц Экгиз, Л.,1936. Стр. 436).

Karl Knis

Tarixiy maktab g`oyalarini Karl Knis (1821-1892) jon-jahdi bilan o`rgandi. 1853 yilda uning "Tarixiy usul nuqtayi nazaridan siyosiy iqtisod" kitobi bosilib chiqdi. Bu kitobda u mazkur maktabning qarashlarini himoya etish va muntazamlashtirishga harakat qildi. K.Knis alohida iqtisodiy qonunlar yo`q, faqat doimo va hamma joyda amal qiladigan tabiiy qonunlar bor deb da'vo qildi. Shunga asoslanib u xususiy mulkchilik va kapitalizmning abadiyligi to`g`risida xulosa chiqardi.

Knis siyosiy iqtisodni tarixiy usul pozitsiyalarida turib tez qayta qurish mumkinligini asoslamoqchi bo`ldi. Uning fikricha, siyosiy iqtisod faqat iqtisodiy xodisalarni tasvirlab berishi mumkin, u nazariy umumlashmalarni berishga qodir emas. Knis iqtisodiy xodisalarni bilib olish xodisalari deb statistika va tarixiy bayonni tan oldi. U iqtisodiy siyosatga katta ahamiyat berdi. Bu siyosatni amalga oshirish uchun turli xalqlarning iqtisodiy turmushiga oid kuzatuvlardan olingan aniq-ravshan shart-sharoitlarni bilish zarurligini uqtirdi. Knis millat turmushining iqtisodiy sharoitlari uchun individ (shaxs), jamiyat va davlatning mas'uliyatini eklektik (qorishma) tarzda birlashtirmoqchi bo`ldi, pulni talqin etishda metallchilar konsepsiyasi pozitsiyasida qoldi.

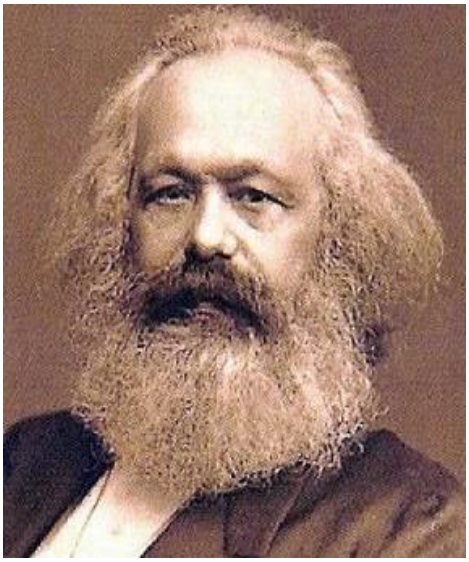

Karl Marx

Kommunizmning otasi va 19-asrning eng ta'sirli ijtimoiy mutafakkiri Karl Xaynrix Marx 1818-yil 5-mayda Prussiya Trier shahrida tug'ilgan, ota-onalarga Heinrich va Henrietta Marxda tug'ilgan. Otasi muvaffaqiyatli advokat va Prussiya islohoti uchun ishtiyoqli faol edi. Karlning otasi 1816 yilda 35 yoshida nasroniylikni qabul qildi, chunki 1815 yilda yahudiylarni oliy jamiyatdan man qilgan. Marks, to'qqiz farzandning katta oilasidan hayratda qolgan, u juda yosh talaba emas edi, maktab yillarida vasat sinflarni oldi. U 12 yoshga qadar uyda o'qiydi, undan so'ng Trierdagi Jesuit o'rta maktabiga o'qishga kiradi. 1835-yilda Bonn universitetida o'qishni boshlagan, ammo u isyonkorona munosabat ko'rsatgan va ayniqsa, spirtli ichimliklar va qarzlarni to'plaganlik uchun hibsga olinganidan so'ng, otasi

universitetning jiddiy muhitini o'ldirishda muvaffaqiyat qozonishiga umid qilib, uni Berlin universitetiga majburan kiritgan Karlning isyonkor munosabati.

Berlin universitetida Marks qonunni o'rgangan va falsafa siyosiy va diniy muassasalarni tanqid qilgan yosh radikal guruhlardan iborat yosh gegellar bilan faol ishtirok etgan. Marksning siyosatga bo'lgan ehtiromi ortdi va u otasini qattiq tashvishga soluvchi qat'iy radikal bo'lib qoldi. 1836-yilda Marx Jenni von Vestfalin bilan shug'ullangan, ammo u erda yashash niyati yo'q edi.

1841 yilda doktorlik qilgan. Yena Universitetidan, ammo uning radikal siyosiy qarashlari uni o'qituvchilik mavqeini qurish uchun imkonsiz qildi. Kariyerasini jurnalist sifatida boshladi va 1842 yilda Köln'deki liberal bir gazeta Rheinische Zeitung'un muharriri lavozimiga o'tdi. Bir yil o'tgach, hukumat gazetani taqiqladi. 1844 yilda u Jenni von Vestfallinaga uylandi va er-xotin Parijga ko'chib o'tdi.

Parij, o'sha paytda Evropaning siyosiy va intellektual markazi edi. Bu yerda Arnold Ryuj bilan birga, Marks Deutsch-Frantsösische Jahrbücher (nemis-fransuz annallari) nomli siyosiy jurnalni topishga muvaffaq bo'ldi. Falsafiy farqlar Marx va Ryuj o'rtasida paydo bo'ldi va jurnal faqatgina bitta masalani hal qilishni yakunladi. Biroq, jurnal tomonidan tanqidiy baho Marxning 1844 yilda ishlaydigan Fridrix Engels bilan uchrashishiga olib keldi, bu nafaqat hamkor, balki umrbod do'st ham edi. Ikkalasi 1845 yilda Muqaddas oilani nashr etgan, Bruno Bauer, yosh gegeliyaliklarning falsafasiga tanqid. Xuddi shu yili Marx radikal gazetasi Vorvarts uchun yozgandan so'ng, Frantsiyadan chiqarib yuborildi. Unga ko'ra, keyinchalik paydo bo'lgan kommunistlar ligasi bilan ittifoq tuzildi. Keyinchalik Belgiyaga ko'chib o'tdi.

Bryusselda Marks sotsializm bilan uchrashgandan so'ng, hegeliya jamiyatidan butunlay ajraldi. U o'zining ilk kitobini "Nemis ideologiyasi" deb nomladi, u erda o'zining nazariyasini tarixiy materializmga bag'ishladi. Kitoblar o'limidan so'ng nashr etilgan.

1846 yilda Karl Marx Evropada sotsialistlar orasidagi aloqani shakllantirish uchun Kommunistik Xat yozish Komitetini tuzdi. Uning fikri Kommunistik Ligni shakllantirishga ilhomlantirdi va 1847 yilda Marx va Engelsga Manifest der Kommunistischen Partei (Kommunistik partiyaning manifesti) ni tuzish talab qilindi. "Kommunistik manifest" deb nomlanuvchi ushbu maqola Evropaning hukumatlari orasida keng tarqalgan g'azabni keltirib chiqardi, chunki u millionlab odamlarni 1848 yilda nashr etishda sotsializm g'oyasiga ta'sir qildi. 1849 yilda Marks Belgiyadan chiqarib yuborildi va Londonda Parij, Prussiya uni qabul qilishdan bosh tortdi.

Londonda Marks Nemis Ishchilar Jamiyat Jamiyatini shakllantirishga va Kommunistik Ligaga yangi bosh qarorgoh tashkil qilishga yordam berdi. Shu bilan birga, jurnalist sifatida 1852 yildan 1862 yilgacha New York Daily Tribune muxbirlari sifatida ishlagan. Biroq, u turmushga chiqa olmagan va uni qo'llab-quvvatlagan. 1867 yildan Marx kapitalizm va iqtisod nazariyasi bilan shug'ullanib, Das Kapitalning birinchi jildini nashr etdi. Qolgan ikki jild, o'limidan so'ng, Engels tomonidan nashr etilgan va nashr etilgan.

Karl Marx 1883 yil 14 mart kuni Londonda o'pkasi bilan bulg'anganidan vafot etdi. Buyuk Britaniyaning Kommunistik partiyasi o'zining qabrida "Kommunistik

Manifest" ning oxirgi bosqichi "Barcha erlarning ishchilarini birlashtiruvchi" deb o'yilgan katta qabristonni qurdi.

Karl Marksning kitoblari

The Communist Manifesto Paperback – February 7, 2014

Capital: Volume 1: A Critique of Political Economy (Penguin Classics) Paperback – May 5, 1992

The Portable Karl Marx (Portable Library) Paperback – March 31, 1983

Karl Menger

K. Menger

XIX asrning 70-yillarida iqtisodiy ta'limotlarning nufuzli maktablaridan biri bo`lgan Avstriya maktabi vujudga keldi. Avstriya maktabini subektiv yoki subyektiv-psixologik maktab deb ham ataydilar. Uning mafkurachilari qo`llagan usul munosabati bilan unga mana shunday nom berilgan. 70-yillarda Avstriya maktabining asoschisi K.Menger (1840-1921) bu g`oyani rivojlantirib, uni subektiv-psixologik maktabning asosiy nazariyasiga aylantirdi. Yevgeniy Byom-Baverk (1851-1914), Fridrix Vizer (1851-1926) va boshqalar ham shu nazariyani ishlab chiqdilar. Avstriya maktabining konsepsiyalari K.Mengerning "Siyosiy iqtisod asoslari" (1871), F.Vizerning "Xo`jalik boyligining kelib chiqishi va aso-siy qonunlari to`g`risida" (1884), Ye.Byom-Baverkning "Kapital va foyda" (1884-89), "Xo`jalik ne'matlari boyligi nazariyasining asoslari" (1886), "K.Marks nazariyasi va uning tanqidi" (1896) va boshqa asarlarida bayon etilgan, Avstriya maktabining ta'limoti Angliya, Germaniya, AQSH va Rossiyada hamda boshqa mamlakatlarda yoyildi. Bu ta'limot iqtisodiyot fanining shundan keyingi rivojiga katta ta'sir o`tkazdi.

Karl Polanyi

Karl Polyani 1886 yil 25 oktyabrda Viyadagi Károly Pal Pollacsek, ota-onalar Mihály Pollacsek, temir yo'l pudratchisi va Cecile Vohlning salonida egallagan. U dunyoga juda ko'p intellektual, ilmiy va ijodiy fikrlarni bergan yuqori darajali bilimdon oiladan keldi. Karl o'zining asosiy ta'limini uyida oldi va keyinchalik Minta Gymnasium'ga tashrif buyurdi. U Budapesht universitetida 1907 yilda radikal sotsialistik mafkuralar tufayli ta'qibga uchragan professor Gyula Piklerni himoya qilgani uchun quvg'in qilingan. Polioniy 1909 yilda Kolozsvar universiteti huquqshunoslik doktori unvonini oldi, 1913 yilda diplomni oldi va barga qabul qilindi.

1908-yilda Karl Polanyi Birinchi jahon urushida va undan keyin Macarlar uchun intellektual, ma'naviy va siyosiy rahbarlikning asosiy manbai bo'lgan yahudiy o'quvchilarining radikal partiyasini tashkil etdi. Polyaniy shuningdek, Radikal Citizens Party Tinchlik va jiddiy yallig'lanishga olib kelgan WWI davrida Vengriyalik otliq askar sifatida xizmat qilganidan keyin sog'ligini tiklash uchun Vena shahriga olib ketildi. U erda 1923 yilda turmushga chiqqan Ilona Duczinska bilan uchrashgan va uning qizi Karoline Helene Polanyi bor edi.

Polyani 1924-1933 yillarda jahon ishlari bo'yicha katta sharhlovchiga aylangan edi, biroq fashizmning keng tarqalishi Yevropani egallash bilan Angliyaga ko'chishga majbur bo'ldi. U erda Ishchi-o'qituvchilar uyushmasi, Oksford universiteti va London universitetida ishlagan, u erda ma'ruzalar va darslik mashg'ulotlarini o'tkazgan. Yaqinda u Xalqaro ishlar bo'yicha taniqli o'qituvchi maqomiga ega bo'ldi va Bennington Kollejida yashovchi olim bo'lib, AQShga bir necha marta tashrif buyurdi. 1944 yilda u o'zining birinchi kitobi «Buyuk konvertatsiya» ni e'lon qildi, u erda bozor jamiyatining paydo bo'lishi, urushning ta'siri va bozor jamiyatini tiklashning ijtimoiy xarajatlari haqida gapirdi. Uning kitobi ko'plab ma'qullash bilan qabul qilindi va uning iqtisodiy tarixi sohasidagi tajribasi uchun uning shon-shuhrati keng tarqaldi, buning natijasida u ma'ruzalar o'qitish uchun bir nechta takliflarni qabul qila boshladi.

Uning turmush o'rtog'i Duczinskaya, Kommunistik partiya bilan sobiq aloqalari tufayli AQShga to'sqinlik qildi, shuning uchun Polanyi oilasi 1950 yilda Kanadada Toronto shahriga joylashdi va Karl Kolumbiya universitetining iqtisodiy tarixini o'qituvchi professor sifatida ishlagan. Shu bilan birga, boshqa olimlar bilan hamkorlik qilib, Polyani erta imperiyalarda Savdo va Bozor (Polanyi va boshqalar, 1957) shaklida nashr etilgan iqtisodiy tarix, sotsiologiya va antropologiya bo'yicha keng miqyosli tadqiqotlar o'tkazdi.

Polanyi iqtisodiy antropologiya sohasida juda samarali hissa qo'shdi va Afrikadan so'nggi yillarda faol qul savdosini chuqur o'rganib chiqdi, uning asarlari 1966 yilda Dahomey va Qul savdosi sifatida nashr etildi. U va uning xotini,

shuningdek, 1930 yildan 1956 yilgacha bo'lgan venger yozuvlari antologiyasini tayyorlashda bir qancha Kanada shoirlariga yordam ko'rsatdi. U birgalikda tinchlik bilan yashash muammosini hal qilishga olib kelishi mumkin bo'lgan munozaralar olib borish uchun "Co-Existence" jurnalini taqdim etdi. Birinchi masala, o'limidan so'ng, 1964 yil 23 aprelda nashr etilgan.

Karl Polanyi tinchlikning asosiy himoyachisidir va u jahon tinchligini rivojlantirishga xizmat qiladigan iqtisod va siyosatning solishtirma tizimini o'rganishga ko'maklashish uchun katta sa'y-harakatlarni amalga oshirdi. U sotsialistik nuqtai nazarni targ'ib qilish uchun tanqid qilinishiga qaramay, Polanyining daromadlarni qayta taqsimlash va daromadlarni maksimal darajaga ko'taradigan bozor tizimini shakllantirishga qaratilgan sa'y-harakatlariga qaramasdan, barcha millatlar teng huquqqa ega bo'lgan, erkin savdo va xalqlar o'rtasida tinchlik-totuv yashashni ta'minlash uchun savdo to'siqlarini olib tashlash , juda alqaydilar.

Karl Polanyining kitoblari

The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time 2nd Edition

For a New West: Essays, 1919-1958 1st Edition

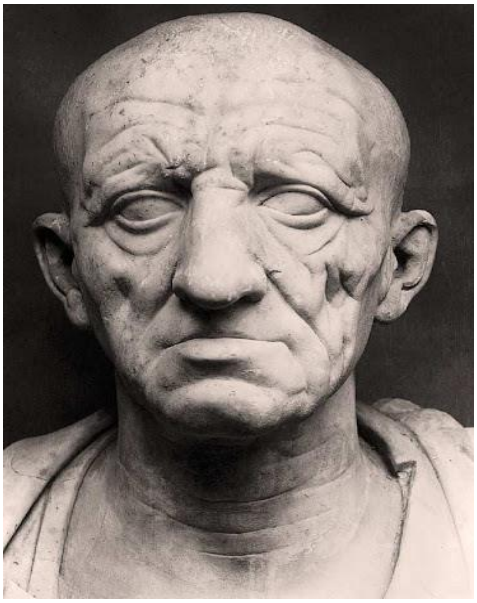

Katon Starshiy

Katon Starshiy (m.a. 234-149 yy.) yirik yer egasi bo`lgan, "Dehqonchilik" nomli asarida u qullikka asoslangan natural xo`jalikni himoya qildi. Katon o`z talablarini o`zi ta'minlovchi yoki asosan iste'mol qiymati ishlab chiqaruvchi xo`jaliklarni tan olar edi (natural xo`jalik himoya qilinadi). U faqat ortiqcha mahsulotnigina sotish kerak, xo`jalikda ishlab chiqarish mumkin bo`lmagan narsalarnigina sotib olish zarur, degan g`oyani qo`llaydi. U qul mehnati asosida xo`jalikni yuritishning yangi uslublarini ham ishlab chiqdi. Uning fikricha, qullar yoshligidan sotib olinish kerak, shunda qullarni tarbiyalash, ishga o`rgatish oson bo`ladi (yoshi kattalarda bu ish qiyin kechadi), qullar orasida adovat urug`i sepilsa, ularda egasiga nisbatan ig`volar yo`qoladi. qullar qattiq intizom asosida ishlatilishi, arzimas gunoh uchun jazolanishi, ishiga qarab boqilishi va kiyintirilishi taklif etiladi.

Bu davrda natural xo`jalik bilan birga bozor munosabatlari ham rivojlanayotgan edi. Bozorni qo`llagan Katon shu bilan birga yollanma mehnatga dushman bo`lgan. U qul mehnatini to`g`ri tashkil etishga alohida ahamiyat beradi. Bayram kunlari ish hayvonlariga dam berilgan holda, qullar ishlashga majbur etilgan. Kasallangan ho`kiz davolangan, qulni esa "eski arava" sifatida sotib yuborish tavsiya etilgan.

Dehqonchilikda qul mehnati tobora kam samarali bo`layotganligini ko`rgan Katon yaylov xo`jaligini, keyinchalik savdo va sudxo`rlikni qo`llab-quvvatlagan. Qiymatdan ortiq mahsulotni foyda deb bilgan va uni to`la ravishda ishlab chiqarish harajatlariga qo`shgan (xato fikr). "Yuqori foyda olish uchun yuqori baholar kuni kelishini bamaylixotir kutish kerak", deydi u.

Dehqonlar qo`lidagi yerlar tortib olinib, yirik latifundiyalar vujudga kela boshladi, erkin Rim aholisi, dehqonlar va armiya soldatlari yersizlandi. Bu holat yirik yer egalari - patritsiylar va dehqon-plebeylar o`rtasidagi qarama-qarshilikni kuchaytirdi, oxir-oqibatda aka-uka Grakxlarning agrar islohotiga sabab bo`ldi. Ular yersiz yoki kam yerli dehqonlarning yirik yer egalariga qarshi kurashini himoya qildilar. Ammo, bu ishni quldorlik tuzumini saqlagan holda va yirik yer egalarini cheklash yo`li bilan hal etmoqchi bo`ldilar. Yer egalarining qo`lidagi yerning bir qismini kesib va davlat fondidagi yerdan foydalanib kam yerli dehqonlardan ozod dehqonlar tabaqasi barpo etish ko`zda tutilgan, eng muhimi, bu toifa quldorlarning ishonchli tayanchi bo`lishi kerak edi.

Kaushik Basu

Jahon bankining bosh iqtisodchisi va katta vitse-prezidenti bo'lish sharafiga muyassar bo'lgan mashhur hind iqtisodchisi Kushik Basu 1953 yil 9 yanvarda Hindistonning Kolkata shahrida tug'ilgan. Basu o'zining erta ta'limini Kolkata shahridagi X-Xaver kolleji maktabida oldi. O'rta maktabni tugatganidan so'ng, Basu iqtisod sohasiga ergashish istagi va uning ota-onasining Fizika bo'yicha karerasini yaratish istagi orasiga kirib ketgan. U ota-onasi bilan bahslashib, 1969 yilda St-Stiven

kollejining Iqtisodiyot (Fidoyilik) bo'yicha bakalavriatiga kirish uchun Dehliga ko'chib o'tdi. Keyinchalik, 1974 yilda London Iqtisodiyot fakultetida iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini berdi. Basu Amartya Senning mantiqiy ta'limotiga katta ta'sir ko'rsatdi va uning qaramog'ida doktorlik qilishni davom ettirdi. Bundan tashqari, u Lucknow universiteti 2011 yilda Assam universiteti, 2013 yilda Fordham universiteti va Hindiston Texnologiya instituti (IIT) tomonidan 2013 yilda faxriy doktorantlar oldi.

Kariyerasini Dehli Iqtisod fakultetida iqtisod professori bo'lgan o'qituvchi sifatida boshlagan. 1992 yilda Dehlidagi Rivojlanish iqtisodiyoti markazini tashkil etdi va birinchi ijrochi direktori bo'ldi. U Madras Iqtisodiyot fakulteti asoschilaridan biri. Kornell Universitetida xalqaro tadqiqotlar professori sifatida ishlagan. 2006-2009 yillar davomida Kornell shahridagi Analitik iqtisodiyot markazi direktori lavozimini egallagan, keyinchalik esa 2009 yilgacha Iqtisodiyot kafedrasi mudiri lavozimida ishlagan. 2009-2012 yillarda Moliya vazirligida Hindiston hukumati uchun bosh iqtisodiy maslahatchi (CEA) bo'lib ishlagan.

Hozirgi vaqtda u Amartya Sen tomonidan tashkil etilgan Inson Rivojlanishi va Imkoniyatlari Assotsiatsiyasining to'rtinchi prezidenti bo'lib xizmat qiladi. Jahon Banki, XMT, Hindiston Rezerv Banki a'zolarini maslahat berish sharafiga muyassar bo'lgan va bir necha yil davomida u qimmatli Shvetsiya hukumati tomonidan tuzilgan rivojlanish masalalari bo'yicha Ekspertlar guruhining Boshqaruv qo'mitasi a'zosi. Shuningdek, u Hindiston Eksimbanki Direktorlar Kengashining a'zosi.

Kushik Basu Princeton, London iqtisodiyot maktabi, Garvard universiteti, Princeton universiteti va M.I.T. Shuningdek, u bir nechta iqtisodiy jurnallarning tahririyat kengashlarida, jumladan, "Iqtisodiy rivojlanish jurnali" jurnali kengashlari, "Iqtisodiy Perspektivlar jurnali", "Yaponiya iqtisodiy tadqiqoti" va Jahon bankining iqtisodiy tahlilini olib bordi. U ijtimoiy tanlov va ijtimoiy ta'minotning muharriri bo'lib qolmoqda va The New York Times, Scientific American, India Today va Business Standard kabi ommabop jurnallar va gazetalarga bir nechta hissa qo'shdi. Bundan tashqari, u BBC News Online uchun muntazam ustun yozishni boshlagan. CNN, NDTV, CNBC va BBC teledasturlariga butun dunyoda iqtisodiy va siyosiy vaziyatlarni izohlash va maslahat berish uchun taklif qilinadi.

Basu sanoat tashkiloti, Rivojlanish iqtisodiyoti, farovonlik iqtisodiyoti va o'yin nazariyasi mavzulariga bag'ishlangan bir qancha mashhur kitoblarni yozdi. Uning kitoblari "Odamlar va joylar" deb nomlanadi: 1994 yil Oksford universiteti matbuoti "Ekonomist notebook", "Analitik rivojlanish iqtisodiyoti" (1997, MIT press), "Iqtisodiyotning ijtimoiy-siyosiy asoslarini o'rganish" (2000, Oksford universiteti matbuoti) va uning so'nggi ishi Ko'rinmas aldan tashqari: Yangi iqtisodiyot uchun zamin ishi yaqinda Princeton University Press va Penguin tomonidan chop etiladi.

2008 yil may oyida Hindiston hukumati uni Hindistonning eng yuqori fuqarolik mukofoti - Padma Bhushan sharafiga loyiq deb topdi. Kushik-bassu - halollik, yaxshi odob-axloq, sadoqat va benuqsonlikning bebaho sifatlarini ijobiy iqtisod qilish mexanizmi bilan birlashtiruvchi kuchli himoyachidir.

Kitoblar Kushik Basu

Beyond the Invisible Hand: Groundwork for a New Economics

Prelude to Political Economy: A Study of the Social and Political Foundations of Economics

An Economist in the Real World: The Art of Policymaking in India (The MIT Press) Hardcover – October 2, 2015

Analytical Development Economics: The Less Developed Economy Revisited (The MIT Press)

An Economist's Miscellany 1st Edition

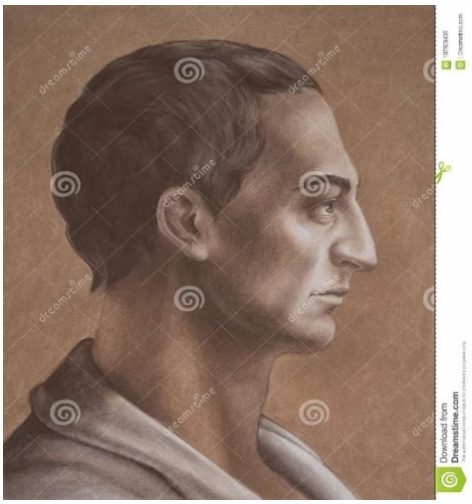

Kolumella

Kolumella o`zining qishloq xo`jaligiga oid yirik asarida qullar mehnatining samarasi pastligini ta'kidlaydi (birovga ishlaydi-da!). Uning fikricha, qullar yerni yaxshi ishlamaydilar, yer yuqori hosil berishi uchun qayg`urmaydilar. U erkin mayda ishlab chiqaruvchilarning mehnati qullarnikidan yuqori bo`lishini isbotlab berdi, yirik quldorlik latifundiyalariga nisbatan mayda dehqonchilikni afzal deb hisobladi. Bu davrda yirik latifundiyalarning inqirozi aniq bo`lib qoldi, rivojlanish faqat ekstensiv yo`l bilan bordi, ya'ni hosil qo`shimcha yer hisobigagina oshdi. qullar imkoni boricha yerni ishlamaslikka intilgan. Kolumella bunday yerlarni erkin kolonlarga bo`lib berish yaxshiroq samara beradi, degan to`g`ri xulosaga keldi, uningcha mayda ishlab chiqarishga o`tish kerak edi (hozirgi davrga solishtirib ko`ring).

Konfutsiy yoki Kun-Szi

Qadimgi Xitoydagi iqtisodiy g`oyalar m.a. VI-III asrlarda shakllangan. Bu mamlakatdagi dastlabki quldorlik davlatlari e.a. II ming yillikda paydo bo`lgan. Konfutsiylik g`oyasi muhimdir. Uning muallifi Konfutsiy yoki Kun-Szi (m.a. 551-478 yy.) "Lun yuy" to`plamida ("Suhbatlar va mulohazalar") o`z g`oyalarini jamlagan. Olim kelajak rivojini o`tmishdan izlaydi. Shu davrda obro`si pasaygan zodagonlarning manfaatini himoya qiladi (bu g`oyalar keyinchalik Ken-Szi (m.a.312-289 yy.), Syun-Szi (313-278 yy.) va boshqalar tomonidan davom ettirilgan). Yoshlarning qariyalarga hurmati, ularga qarshi chiqmaslik g`oyasi asos qilib olingan. Davlat bu katta oila, podsho esa "xalqlar otasi"dir, boyliklar nisbatan tekis taqsimlanishi kerak, soliqlarni me'yorida saqlash, yer ishlarini yaxshi bajarish, hammani o`z vazifalarini bajonidil ato etishi za-rur deyiladi ("Xalqlar otasi" tushunchasining ibtidosiga e'tibor bering).

Bu g`oyalar Xitoydagi muhim iqtisodiy o`zgarishlar davriga to`g`ri keladi. Temir qurollar tufayli dehqonchilik va hunarmandchilik rivoj topdi, tovar-pul munosabatlari o`sdi, savdo-sotiq kuchaydi. Sinfiy munosabatlar keskinlashdi. Shu sharoitda konfutsiylik ijtimoiy, axloq va huquq doirasida tabiiy huquq nazariyasini ilgari surdi. Mamlakatdagi aristokratiya va xalq o`rtasida vujudga kelgan quldorlik va xususiy mulk himoya qilinadi. Konfu-siy "buyuk jamoa mulki" (dehqonlar jamoasi) va xususiy egalik (quldorlar mulki)ni farqlaydi, so`nggisini ko`proq qo`llaydi. Jamiyatning turli qatlamlari xudo tomonidan belgilanganligini ta'kidlaydi va uni tabiiy hol, deydi. Boylikning manbayi mehnat bo`lib, hokimlar boyligi xalq boyligiga asoslanadi. U xalq hisobiga quldorlar boyligi ortishi tarafdori edi, xalqni ko`proq ishlab, kamroq iste'mol qilishga chaqirdi.

Syun-Szi davlatning iqtisodiy jihatdan kuchayishi tarafdori edi, odamlarning boylikka intilishini qoralamagan (ular qonun asosida ish yuritishsa bas). Ammo, inson bir vaqtning o`zida ko`p kasb egasi bo`la olmaydi, degan fikr paydo bo`ldi, ya'ni olim mehnat taqsimoti zarurligi g`oyasini ilgari suradi (bu juda muhimdir). Davlatning iqtisodiy siyosati uchta asosiy tamoyilga asoslanishi kerak:

1. Harajatlarni iqtisod qilish, ya'ni tejab-tergab sarflash;
2. Xalq to`qligini ta'minlash;
3. Ortiqcha mahsulotlarni saqlash zarurligi.

Yetarlicha ta'minot tamoyili insonning jamiyatdagi o`rniga bog`liq holda belgilangan (ya'ni sinfiylik tamoyili mavjud). Ekspluatatsiya qo`llab-quvvatlanadi, jamiyatda hammaning o`z aniq joyi bo`lishi kerak, deyilgan, ya'ni hukmdor, tobe', ota, o`g`il. Boshqarish ma'lum qonun asosida emas, balki oddiy odat bo`yicha bo`lishi, og`ir soliq va majburiyatlar bo`lmasligi ta'kidlanadi.

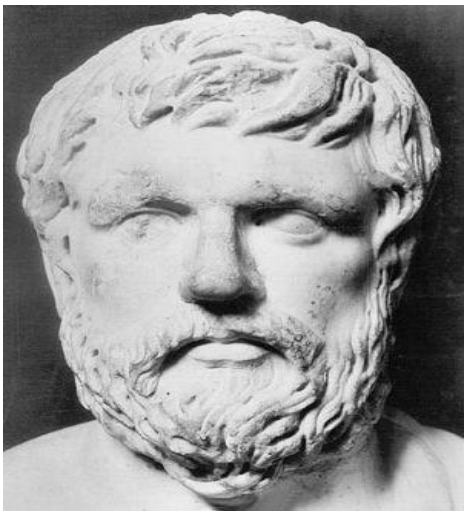

Ksenofont

"Ekonomiya" so`zi ("oykonomiya": - "oykos" - uy, xo`jalik va "nomos" - qonun, qoida) tom ma'noda uy xo`jaligi to`g`risida qoida mazmuniga ega bo`lib, Ksenofontning maxsus asarining sarlavhasi bo`lgan.

Ksenofont quldorlar mafkurasining himoyachisi hisoblanadi, qulchilikni tabiiy, obyektiv jarayon deb baholaydi, qul mehnatiga asoslangan natural xo`jalikni ulug`laydi. U ayniqsa qishloq xo`jaligi, dehqonchilikni farovonlik manbayi deb bilgan. Dehqonchilik tufayli odamlar o`zlariga hayot uchun kerakli hamma narsani oladilar. Dalada ishlash sog`liq uchun ham foydali (toza havo), ham iqtisodiy naf keltiradi.

U rahbarlar va ijrochilar mehnatini farqlaydi. Uningcha ijrochilar jismoniy mehnat bilan shug`ullanadilar. Rahbarlar mehnati bilan erkin odamlar, jismoniy mehnat bilan esa qullar band bo`lishlari kerak. Xo`jalik faoliyati davomida foydali buyumlar, ya'ni iste'mol qiymatlari yaratiladi. qadimgi yunon olimlari ichida birinchi bo`lib, mehnat taqsimotining ahamiyatini tushundi, ko`proq, ortiqcha foyda olish, "xo`jalikni boyitish" uchun qullar talabini imkon boricha kamroq qondirishni tavsiya etgan. Mehnat taqsimoti bilan bozor kattaligi, mahsulotning almashuv qiymati orasida uzviy bog`lanish borligiga e'tibor bergan. Pulning muomala vositasidan tashqari, kapital sifatida jamg`arish funksiyasini ham tan olgan (pulning boshqa funksiyalari inkor etiladi).

Lawrence Summers

Amerikalik etakchi iqtisodchi, Lawrence Genri Summers, 1954 yil 30 noyabrda Konnektikut shtatining Nyu-Haven shahrida tug'ilgan. U yahudiy oiladan, uning ota-onasi Robert Summers va Anita Summers Pensilvaniya universitetida iqtisod fanlari professori bo'lishgan. Bolalik Penn Valley, Pensilvaniya shtatida o'tkazilib, u erda Harriton o'rta maktabiga o'qishga kirgan. Maktabni tugatganidan so'ng Summers Massachusets Texnologiya Institutiga (MIT) o'qishga kirib, iqtisod fanini tamomlagan. Kollej yillari mobaynida Summers MITning bahs-munozara guruhining a'zosi sifatida munozaralarda ishtirok etib, hatto milliy munozarali turnirda uch marotaba ishtirok etishga kirishdi. 1982 yilda Garvard universitetida aspirant bo'lib ishlagan va iqtisod sohasida doktorlik qilgan.

Ta'limni tugatgandan so'ng, u qisqa vaqt ichida Prezidentning Iqtisodiy maslahatchilar kengashida xizmat qildi. Lawrence Summers o'z faoliyatini 1983 yilda ta'lim beruvchi sifatida boshlagan va 28 yoshida Garvard tarixida eng yosh professor sifatida faoliyat yuritgan. Shuningdek, u 1987 yilda London iqtisodiyot universitetida o'qituvchi bo'lib xizmat qilgan. 1991 yilda Summers Vashingtondagi yana bir ish joyiga tushgan. Jahon bankining bosh iqtisodchisi bo'lib ishlagan. Xuddi shu yili, Summers "o'zboshimchalik" deb ta'riflagan rivojlanayotgan mamlakatlarga kelajakda foydalanish uchun qayta ishlash uchun toksik chiqindilarni yuborishni taklif qiladigan maxsus memo yozdi. Memo bir necha kishini g'azablantirdi va uning iste'foga chiqish chaqirig'i mavjud edi. Biroq, Summers 1993 yilgacha Jahon bankida o'z lavozimini egallagan, faqatgina Xalqaro ishlar bo'yicha G'aznachilik kotibligiga tayinlangan. 1993 yilda 40 yoshgacha bo'lgan amerikalik iqtisodchi bo'lish uchun Jon Bates Klark medaliga sazovor bo'ldi. 1995 yilda Summers Meksika pesosining qulashi va undan keyin 1997 yili chiqqan Osiyo moliyaviy inqirozi oqibatida AQShning javobini berishga mas'ul edi. 1998 yil xalqaro iqtisodiy tiklanish ishlariga katta hissa qo'shgan. Uning harakatlari 1999 yilda G'aznachilik departamentida eng yuqori lavozimga ko'tarilib, Prezident Bill Klintonning asosiy iqtisodiy maslahatchisi bo'lib xizmat qilganligi uchun mukofotlangan.

2001 yilda Lawrence Summers Garvardning 27-prezidenti etib tayinlandi. Garvarddagi islohotlar, xususan, u o'zini yo'qotish va uning siyosiy va o'zini reklama qilish faoliyati uchun eng obro'li professorlaridan biri bo'lgan Kornel Westni tanqid qilganida, juda ko'p tanqidlarga duch keldi. Uning kam daromadli o'quvchilaridan ta'lim olish uchun to'lovni kamaytirish, sinflarni tartibga solish siyosatini keskinlashtirish va litsey talabalariga dars berish uchun yuqori lavozimli professorlarni o'qitish uchun ijtimoiy islohotlar juda ko'p tortishuvlarga sabab bo'ldi. 2005-yilda, Summers, ayollar biologik sifatida muhandislik va fan kabi qattiq fanlar o'rganish qobiliyatsiz ekanligini ilgari surdi, bu keng tarqalgan noqonuniylikka sabab bo'ldi. O'zining kechirimiga qaramasdan, uning bayonotidan norozilik 2006 yilda iste'foga olib keldi.

2008 yil Summers Vashingtonga qaytib keldi. Prezident Obama 2009-2012 yillar mobaynida o'tkazgan va Obama ma'muriyatining asosiy iqtisodiy maslahatchilaridan biri bo'lgan Milliy Iqtisodiyot Kengashi (NEC) direktori

lavozimini unga taqdim etgandi. U 2008 yilgi iqtisodiy inqirozdan iqtisodni tiklash uchun ko'plab sa'y-harakatlar qilgan, biroq uning siyosati va Wall Street bilan aloqalari juda ko'p tanqidga uchragan va 2010 yilda Summers yil oxirida NECdan chiqish va Garvardga qaytish to'g'risida qaror qabul qilgan.

Hozirgi vaqtda Lawrence Summers - Garvard Universitetining prezidenti Emerit va Charlz Vey Eliot universiteti professori. Shuningdek, u turli biznes va investorlar uchun maslahatchi bo'lib, ikki nafar zamonaviy moliyaviy xizmatlar boshlang'ich kengashi a'zosi - Square and Loan Club. Summers shuningdek, uning xayriya xizmatlari uchun olqishlanib, Fuqarolar Maktablari Kengashining a'zosi, Global rivojlanish va Amerikaga ta'lim markazi. U bir nechta kitoblar va 150 dan ortiq ilmiy va ilmiy jurnallarda chop etilgan.

Leon Valras

Keyinchalik "eng yuqori foydalilik" (naf) deb atalgan tushunchani L.Valras "noyoblik" (rarete) deb izohlaydi. Buni u miqdor iste'molning kamayuvchi funksiyasidir deb ifodalaydi (ya'ni biror noz-ne'matning iste'mol soni oshishi bilan uning noyoblik miqdorining ko`rsatkichi tobora pasayadi). L.Valras shuni aniqladiki, eng yuqori foydalilik - bu iste'molchi tomonidan (mazkur daromad doirasida) sarflanayotgan mablag`larning so`nggi porsiyalari (ulushi) uning uchun iste'mol qilinayotgan barcha noz-ne'matlardan bir xil qoniqish hosil qilishidir. Shu bilan birga iste'molchi A ne'mat B ne'matdan qimmatliroq ekanligini o`zi belgilaydi. Masalan, unga paypoq galstukdan, go`sht paypoqdan qimmatliroqdir va hokazo. Boshqacha qilib aytganda, iste'molchi o`zining belgilangan daromadini galstukka nisbatan paypoqqa tezroq, paypoqqa nisbatan go`shtga tezroq sarflaydi. Mana shunday turli-tuman ehtiyoj bo`lganligi tufayli, iste'molchi har bir ne'matdan shunday miqdorda xarid qiladiki, so`nggi juft paypoq, oxirgi galstuk va so`nggi nimta go`shtdan bir xil qoniqish hosil bo`ladi. Faqat shundagina barcha sotib olingan narsalar unga maksimal umumiy qoniqishni paydo qiladi. L.Valras hamma iste'molchilar o`z ehtiyojlarini qoniqtirishda maksimumga ega bo`lsalar (yuqorida aytilganlarning hammasini, shuningdek har birining cheklangan daromadini hisobga olgan holda) iqtisodiy muvozanat yuzaga keladi. deb hisoblaydi. U bundan umumiy bozor muvozanati nima ekanligi to`g`risidagi masalani hal etishga muhim qadam qo`yadi. Gap shundaki, har bir iste'molchi va har bir ishlab chiqaruvchi (har bir xaridor va sotuvchi) o`z

sheriklaridan va iqtisodiyotda ro`y berayotgan barcha jarayonlardan to`la ajralgan holda harakat qila olmaydi. Boshqacha qilib aytganda, iqtisodiyotda hamma narsalar, barcha jarayonlar o`zaro bog`liq. Har bir baholash boshqa baholarga bog`liq, ammo u ham boshqalarga ta'sir etadi. Bunga hayotda misollar bisyor. Masalan, mamlakatning biror hududida qishloq xo`jaligining ortda qolishi shu mamlakat poytaxtida zargarlik buyumlariga talabning oshuviga olib kelishi mumkin.

Iqtisodchilar ikki xil o`zaro bog`liqlikni ajratadilar: o`zaro almashinuv va o`zaro to`ldirish. Ularning har biri talab sohasida hamda ishlab chiqarish sohasida qayd etilishi mumkin. O`zaro almashinuvga oid misollar iste'mol tovarlarida ko`p uchraydi: plashch va zont, pivo va koka-kola, qo`y go`shti va tovuq go`shti, qand va shakar... Ishlab chiqarish sohasida: g`isht va beton, paxta tolasi va sintetik tola, ko`mir va gaz... O`zaro almashinuv har doim ham to`la-to`kis bo`lavermaydi, shuning uchun odatda tovarlarning biri ikkinchisiga nisbatan afzalroq bo`ladi (hammasi xaridorning beradigan bahosiga bog`liq). Bir-birini o`zaro to`ldiruvchi noz-ne'matlarni odatda odamlar birgalikda iste'mol etishni istaydilar yoki shunga majbur bo`ladilar. Masalan, ko`ylak va galstuk, videomagnitofon va video-kassetalar, nina va ip, avtomobil va benzin va shu kabilar. Ishlab chiqarish sohasida ham bunday misollar ko`p: stanok va elektrenergiya, istalgan materiallar va unga kerakli asbob-uskunalar va hokazolar.

L. V. Kantorovich

Leonid Vitalyevich Kantorovich

Sovet olimi L.V.Kantorovich chiziqli programmalash (1939) uslubining asoschisi hisoblanadi. U V.V.Novojilov, A.L.Lurye (SSSR), T.Kumpans, J.Dansig (AQSH) va boshqalar bilan birga resurslarni optimal taqsimlash va foydalanishga oid iqtisodiy masalalarni hal qilishga imkon berdi.

Lekin shuni alohida ta'kidlab o`tish kerakki, sobiq SSSRda bu yo`nalish, ayniqsa kibernetika, elektron-hisoblash mashinalaridan foydalanishga mafkuraviy tus berildi, kibernetika, genetika fanlari burjua manfaatlari uchun xizmat qiladigan soha deb qaraldi, bu soha olimlari tazyiq ostiga olindi. Faqat keyingi yillarda bu xatolik to`g`rilandi va ekonometrika faniga e'tibor kuchaydi.

Ludwig Erhard

Ikkinchi jahon urushidan so'ng G'arbiy Germaniyani qayta tiklashga mas'ul bo'lgan Ludwig Erxard, 1897 yil 4-fevralda Germaniyaning Fürth shahrida tug'ilgan. Erxard qishloq oilasidan, otasi Vilgelm esa katolik va onasi bo'lgan, Augusta esa protestant ayol bo'lgan va farzandlarini protestant deb atagan. Wilhelm Erhard Eugen Rixter va uning liberal partiyasining izdoshi edi va Ludwig tez-tez otasini uning siyosiy mafkuralarini shakllantirishda uzoq davom etgan ta'sirga ega siyosiy uchrashuvlar bilan birga qilgan. 1903-yilda Erxard boshlang'ich maktab Volksschule-ga kirib, Fürtda. 1907-yilda Erhard Fürtning Qirol Bavyera Kasb-hunar oliy o'quv yurtiga o'qishga kirdi. Ludvig akademik yutuqqa va'da bergani yo'q, shuning uchun u otasining kiyim-kechak bilan shug'ullanishiga rozi bo'ldi. Ludvig o'z tanlovi bilan tinchlikda edi, uning atrofida sodir bo'lgan siyosiy harakatlar va tashviqotlardan bexabar edi. Biroq, bu birinchi jahon urushi yaqinlashgani kabi o'zgarishi kerak edi.

U serjant sifatida urushda xizmat qilib, jarohatlarga yomon ta'sir ko'rsatdi. Urush in'ikoslarni o'zgartirib, hayotini jiddiy qabul qila boshladi. Frankfurt universitetida iqtisod va sotsiologiya fani o'qidi va doktoranturani olganidan so'ng u o'z vaqtini tadqiq qilishga bag'ishladi. U 1928 yildan 1942 yilgacha Nuremberg Business School'da xizmat qildi va u institutning direktori yordamchisi lavozimida ishladi. Ikkinchi jahon urushining kelib chiqishi tinchlik dunyosiga yana bir o'zgarish olib keldi, natsistlar bu lavozimdan uni olib tashladilar, chunki u partiyaga sadoqatini berishdan bosh tortdi. U urush yillarini tadbirkorlik bo'yicha maslahatchi sifatida ishlagan.

Urushdan so'ng, Ludwig Erhard ittifoqchilar unga fashistlarga sodiqlik va iqtisodiy ekspert sifatida obro'yiga ega bo'lmaganligi sababli ma'muriy lavozimga ijobiy nomzod sifatida qarashlari uchun juda muhim rol o'ynadi. Uning birinchi vazifasi, tug'ilgan joyi, Fürth-Nurnberg hududining urushga aylangan sanoatini qayta

tiklash edi. Keyinchalik, 1945 yilda Bavyer davlat hukumati tarkibiga Iqtisodiyot vaziri lavozimini egalladi. 1947-yilda bu lavozimni yo'qotib, Erhard O'rta va Yuqori Franconiyada iqtisod bo'yicha maslahatchi bo'lib ishladi, keyinroq 1947 yilda Pul va kredit bo'yicha maslahat qo'mitasining direktori bo'lib ishladi va 1948 yilda Angliya uchun iqtisodiy kengashning direktori etib tayinlandi. -BIZ ishg'ol zonasi. Reatlash va boshqa tijoriy cheklovlarni bekor qilish kabi islohotlar o'lik Germaniya iqtisodiyotini tiklashga kirishdi.

1949 yil sentyabrdan boshlab u Germaniyaning yangi federal respublikasining iqtisod vaziri bo'lib ishladi va qayta tiklash siyosatini qo'llashni davom ettirdi. Uning asosan narxlarni qisqartirish, erkin bozor kapitalizmi va uy-joy va fermerlik uchun maxsus qoidalarni o'z ichiga olgan "ijtimoiy bozor tizimi" siyosati qashshoqlik muammosini hal qilish uchun mo"jizalar yaratgan va Germaniya iqtisodiyoti jadal sur'atda o'sib, butun mamlakat bo'ylab farovonlik tarqalgan. Nemislarning fikricha, Lyudvig «Iqtisodiy mo"jiza» ni ijro etdi.

1957 yilda Ludwig Erhard iqtisodni rejalashtirishda muvaffaqiyatga erishganligi sababli federal vitse-kantsler lavozimiga tayinlangan, keyinchalik esa 1963 yilda Adenauerni kantsler lavozimiga tayinlagan. Kansler lavozimida bo'lgan davrida, u tartibsiz tashqi siyosat va byudjet kamomadidan kelib chiqqan holda ko'plab to'siq va tanqidlarga duch kelishlari kerak edi. 1966 yilda soliqlarni yig'ish qarorini 1966 yilning yozida engil resessiyaga aylantirishga qaror qilganidan keyin iste'foga chiqishga majbur bo'ldi. 1967 yilda Xristian Demokratik Ittifoqining faxriy raisi etib tayinlandi va u o'zining siyosiy faoliyatini G'arbiy Germaniya parlamentining a'zosi sifatida 1977 yil 5 mayda vafotigacha davom ettirdi.

Ludwig Erxardning kitoblari
Prosperity Through Competition Paperback – 2010
The Economics of Success Hardcover – 1963
Germany's Comeback in the World Market

Ludwig von Mises

20-asrning eng taniqli iqtisodchi va ijtimoiy faylasufi bo'lgan Ludwig Heinrich Edler von Mises, 1881 yil 29 sentyabrda Avstriya-Vengriyada, Galitsiyada, ota-onalar Artur Edler von Mises va Adele von Misesga boy yahudiy oilasiga kirgan. Artur Czernowitz temir yo'l kompaniyasi bilan qurilish muhandisi bo'lib ishlagan. 1900 yilda Ludwig Vena Universitetiga o'qishga kirdi, u erda Karl Mengerning ta'limotlari ajoyib ta'sir ko'rsatdi. 1904-yilda Avstriyalik iqtisodchi Eugen von Bohm-Bawerk tomonidan ma'ruzalar o'qiy boshladi. 1906-yilda doktoranturani huquqshunoslik fakultetidan oldi va o'z faoliyatini Avstriyaning fiskal boshqarmasida shahar xizmatchisi qilib boshladi. Biroq, u bir necha oydan keyin Vena huquqshunoslik firmasida stajer lavozimini taqdim etgandan so'ng, bu lavozimdan iste'foga chiqdi.

1909-yilda Ludwig von Mises Vena shahrining Savdo-sanoat palatasida tayinlandi, u erda keyingi 25 yil davomida ishladi. 1912-yilda Mises pul va bankda "Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel" nomli monologni yozib oldi. Birinchi jahon urushi boshlanganida, u o'z-o'ziga qo'shilib, avstriyalik-venger mudofaasida oldingi ofitser lavozimida ishlagan va keyinchalik urush bo'linmasiga iqtisodiy maslahatchi vazifasini bajargan.

1919 yilda u "Nation, Staat und Wirtschaft" nomi bilan yana bir kitob nashr etdi va shuningdek, "Sotsialistik Hamdo'stlikda iqtisodiy hisoblash" bo'yicha eng mashhur maqolalarini yozdi. Unda kommunistik rahbariyat mamlakatning resurslarini tartibga solish. 1922-yilda u "Fermet Hayek" va "Wilhelm Röpke" singari ko'plab intellektuallar ta'siriga duch kelgan "Die Germeinwirtschaft" sotsializm haqida dissertatsiya yozgan. 1920-yillarda u Avstriyada inflyatsiya muammosini hal qilishda katta rol o'ynadi va bu mamlakatda byudjet islohotlarini amalga oshiradi

1927 yil Ludwig von Misesning "Liberalizm" nomli kitobini chiqarib yubordi. Bu kitob o'zining no-frills partizan mafkurasini tasavvur qilib ko'rdi. "Iqtisodiyotning epistemologik muammolari" mavzusida maqolalar chop etdi. 1934 yilda Jenevada Xalqaro olimlar instituti olti yil davomida tanlovda ishtirok etish huquqini oldi.

1940 yilda u butun dunyo bo'ylab ko'plab mutafakkirlarga ta'sir ko'rsatgan "Nationalökonomie" nomli asarni chop etdi. Xuddi shu yili u yahudiylarning nasabnomasi tufayli natsistlar tomonidan ta'qib qilinmaslik uchun Jenevadan AQShga jo'nab ketdi. AQShda "Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosi" da ishlagan, keyinchalik uning xizmatlari "Ishlab chiqaruvchilar milliy assotsiatsiyasi" uchun maslahatchi sifatida ishlagan. 1945-yilda u Nyu-York universitetida professor-o'qituvchi lavozimida ishladi, u erda yigirma yil davomida o'qitildi. Uning asarlari boshqa tillarga tarjima qilinib, ayniqsa, 1949 yilda tarjima qilingan "Inson harakatlari" risolasi ko'tarilgan liberalistlarga katta ta'sir ko'rsatdi. Ijtimoiy va iqtisodiy faylasuf sifatida uning shon-sharafi yangi yuksaklikka erishdi.

1950-yillarda uning salomatligi pasayib ketdi, shuning uchun 1959 yilda 87 yoshida o'qituvchilikdan voz kechdi va Nyu-Yorkka joylashdi. 1962 yilda Vashingtondagi Avstriyaning elchixonasi tomonidan "Avstriyaning fan va san'at dekoratsiyasi" bilan taqdirlandi. D. Ludvig von Mises 1973 yil 10 oktyabrda Nyu-Yorkda 92 yoshida vafot etgan va Ferncliff qabristonida ko'milgan. Iqtisodiyot sohasiga juda katta hissa qo'shganligi sababli, u 1969 yilda "Amerika iqtisodiy assotsiatsiyasining obro'li a'zosi" deb nomlangan.

Ludwig von Mises kitoblari

Human Action: The Scholar's Edition Paperback – November 29, 2010

Socialism: An Economic and Sociological Analysis Hardcover – February 2, 2011

The Theory of Money and Credit Paperback – April 15, 2010

Liberalism (Lib Works Ludwig Von Mises PB) Paperback – October 1, 2005

The Anti-Capitalistic Mentality (Large Print Edition) Paperback – Large Print, January 1, 1956

Luigi Zingales

Luigi Zingales, dunyoning etakchi iqtisodchilaridan biri, 1963 yil 8 fevralda Italiyaning Padua shahrida tug'ilgan. 1987 yilda Italiyada Università Bocconi universitetida iqtisod fakultetida bakalavr darajasini oldi va keyinchalik 1992 yilda Massachusets Texnologiya Instituti iqtisod fanidan doktorlik qildi. 1992 yilda Chikago stendiga o'qishga kirib, u Robert C. McCormack tadbirkorlik va moliya professori sifatida xizmat qildi. Shuningdek, u jamoatchilik kompaniyalarining faoliyatiga ta'sir ko'rsatuvchi qonunchilik, tartibga solish va huquqiy masalalarni o'rganadigan Sarmoyadorlar bozori reglamenti bo'yicha qo'mitaning a'zosi sifatida xizmat qiladi.

Zingales shuningdek, Garvard universiteti Taussig tadqiqotlari professori etib tayinlangan. Italiyaning etakchi iqtisodiy gazetalaridan biri bo'lgan "Il Sole 24 javhari" uchun nashriyotchi sifatida xizmat qilgan. Bundan tashqari, 2007 yili AQSh moliya assotsiatsiyasining direktori etib tayinlangan, keyinchalik Telecom Italia Mobile SpA kompaniyasining mustaqil direktori lavozimlarida ishlagan. U shuningdek, Sarmoya bozori regulyatsiyasi bo'yicha qo'mitaning a'zosi, shuningdek, Qo'shma Shtatlarning Mikromoliyalash bo'yicha Milliy Maslaxat Kengashi.

Luigi Zingalesning iqtisodga bo'lgan ehtiroslari inflyatsiyaning va ishsizlikning ikkilangan muammolari bilan mo'ralagan mamlakatda tug'ilib, uning atrofidagi vaziyatning sabablari va oqibatlarini chuqur tahlil qilishdan kelib chiqdi. Siyosat va iqtisodga bo'lgan g'ayrati, nafaqat dunyodagi qashshoqlik holatini tushunish, balki uni yaxshiroq yaxshilash uchun ham birlashishga sabab bo'ldi. U korporativ boshqaruv, moliyaviy rivojlanish, siyosiy iqtisod va madaniyatning iqtisodiy oqibatlari sohasida keng qamrovli tadqiqotlar olib borgan. U amerikaliklar o'zlarining moliyaviy tizimiga

nisbatan ishonch darajasini monitoring qilish maqsadiga xizmat qiladigan moliyaviy ishonch indeksi indeksatori. Chikago stantsiyasida xizmat ko'rsatishdan tashqari, Zingales shuningdek, Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosi tadqiqotchisi, Iqtisodiy tadqiqotlar markazi tadqiqotchisi va Evropa boshqaruv instituti tadqiqotchisi. U Chikago universitetidagi Stigler markazining direktori sifatida xizmat qiladi.

Raghuram Rajan bilan birgalikda yozgan "Kapitalizmni qutqarish kapitalizmi" nomli kitobi "National Review Online" tomonidan "hech qachon yozilmagan erkin bozorning eng qudratli savunishlaridan biri" deb ta'riflangan va "Financial Times" kitobi "deb nomlangan. Uning so'nggi kitobi" Xalqlar uchun kapitalizm: 2012 yilda chop etilgan Amerika farovonligining yo'qolgan dahosi "ni qayta tiklash ham keng tarqalgan g'oliblikni qo'lga kiritdi. Zingales ko'plab ilmiy va iqtisodiy jurnallarga o'z hissasini qo'shdi. Hisobotlari Moliya Iqtisodiyot jurnali, Moliya jurnali va Amerika iqtisodiy sharhida chop etilgan.

2002 yilda uning tadqiqotlari Nasdaqni kapital shakllanishi bo'yicha eng yaxshi qog'ozga sazovor bo'ldi. Keyinchalik, 2003 yilda u eng yaxshi yosh Yevropa moliyaviy iqtisodchisi va Bernga mukofoti bilan taqdirlandi.

Luigi Zingales ko'plab ta'limiy va global sabablarning faol hayriya va qo'llab-quvvatlovchisi bo'lgan. 2012 yilda NPRning "Planet Money" dasturining "No-Brainer Economic Platform" loyihasida ishtirok etdi. U olti qismli islohotlar rejasini qo'llab-quvvatladi, u barcha amerika daromadlarini, korporativ va ish haqi soliqlarini olib tashlash bilan bir qatorda giyohvandlikka qarshi kurash va tizimni keng iste'mol solig'i bilan almashtirishni o'z ichiga oldi.

2012-yilda u tashqi siyosat jurnali tomonidan chop etilgan 100 ta global fikrlovchi FP ro'yxatiga kiritilgan. O'qitish va tadqiqotlardan tashqari, oziq-ovqat va pishirish uchun qiziqish bor. U bo'sh vaqtini oilasi bilan o'tkazishni yaxshi ko'radi.

Kitoblar Luigi Zingales tomonidan

A Capitalism for the People: Recapturing the Lost Genius of American Prosperity Reprint Edition

Saving Capitalism from the Capitalists: Unleashing the Power of Financial Markets to Create Wealth and Spread Opportunity 8/13/04 Edition

Luno Brentano

Germaniyada Luno Brentano ham asosiy nazariyotchilardan hisoblanib, "Yangi tarixiy maktab" ning liberal qanotiga boshchilik qildi. O`zining "Klassik siyosiy iqtisod" (1888y.), "Tarixda ahloq-odob va xalq xo`jaligi"(1894y.) nomli asosiy asarlari bilan iqtisodiy fan taraqqiyotiga katta xissa qo`shdi. L.Brentano G.Shmoller kabi iqtisodiyotda ahloq va huquq omillari belgilovchi rol o`ynaydi deb hisoblab ishlab chiqarish va uning tabiiy va ijtimoiy jihatlariga e'tibor bermaydi. U ayriboshlash konsepsiyasining tarafdori bo`lib realizitsiya va ayriboshlash sharoitlarining o`zgarishi xo`jalik turmushida va ishlab chiqarish shakllarida belgilovchi ahamiyatga ega bo`ladi deb hisoblaydi.

L.Brentano liberal kapitalistlarning manfaatlarini ifoda-lab, nemis ishchilar sifining inqilobiy-siyosiy chiqishlariga qarshi edi. U o`zining liberal "ijtimoiy inoqlik" deb nomlangan islohotlar dasturida ingliz tredyunionlari (kasaba uyushmalari) tajribalaridan keng foydalanishni taklif qiladi. Jumladan, kasaba uyushmalari fabrika qonunlari yordamida ishchilar o`rtaga tashlagan talablarni qondirishda foydalanish bilan birga uy joy qurilishi va matlubot kooperatsiyalarida ham turli masalalarni hal etishda keng foydalanishlari zarur deb hisoblaydi.

L.Brentano ham davlat sotsializmi g`oyalarini o`z holicha talqin qilib toboro keng tus olayotgan ishchilar harakatlarini ma'lum darajada jilovlashga harakat qilar edi.

Lekin Brentano timsolida Yangi tarixiy maktab o`zining yuksak cho`qqilariga ham hali yetgani yo`q edi. Uning ijtimoiy to`qnashuvlarning oldini olishga qaratilgan "sinfiy inoqlik" nazariyasi islohotchilik oqimidagi ijtimoiy maktablar, institutsionalizm yo`nalishi uchun aosiy manba rolini o`ynadi, xolos.

Manmohan Singh

Manmohan Singx 1947 yili mamlakatning mustaqilligidan buyon Hindistonning 13-Bosh vaziri bo'lib ishlaydi. U faqat besh yil davomida birinchi marta Jawaharlal

Neru bo'lib xizmat qilganidan keyin bu idoraga qaytib keladigan ikkinchi odamdir. U nafaqat muvaffaqiyatli siyosatchi, balki hurmatli iqtisodchi hamdir.

Singx 1932 yil 26 sentyabrda Pokistonning bir qismi bo'lgan Punjab shahrida tug'ilgan. U Kembrij universitetiga Birlashgan Qirollikdagi ishtirok etish yo'lini ko'rsatadigan zarur ta'limni olish uchun Panjob Universitetiga o'qishga kirdi. Singh 1957 yilda intizomga birinchi darajali diplomni olish uchun iqtisodiyotga katta qiziqish uyg'otib kelganida edi. Bu voqea yaqinda Oksford Universitetiga qabul qilindi, unda Singh doktorlik qilishni rejalashtirgandi. 1962 yilda oxir-oqibat amalga oshirdi.

Ta'limni tugatganidan keyin Manmohan Singh Hindistonga Punjab universitetiga o'qishga kirib, bu safar professor-o'qituvchilik qila oladi. Keyinchalik 1966-1969 yillarda Birlashgan Millatlar Tashkilotida indüksiyani amalga oshirdi. Singh Birlashgan Millatlar Tashkilotining savdo va taraqqiyot konferentsiyasining Birlashgan Millatlar Tashkilotidagi faoliyati davomida ajralmas qismi bo'lgan. U tashkilotni 1969 yilda tark etib, professor sifatida qayta tiklandi, bu safar Dehli Iqtisodiyot fakultetida Xalqaro Savdo mavzusida talabalarni o'qitdi.

1971 yilda Singh Hindiston davlat xizmatining iqtisodiy maslahatchisi unvoniga sazovor bo'ldi. Singh bu lavozimni iqtisodchi etib ishonch bilan, so'ng tashqi savdo vaziri Lalit Narayan Mishra'yı hayratda qoldirdi. Bir yil o'tgach, u Moliya vazirligining Bosh iqtisodiy maslahatchisi lavozimiga ko'tarildi va to'rt yil o'tib Moliya vazirining kotibi lavozimini egalladi. Singh shuningdek zaxira bankining hokimi, Hindiston rejalashtirish komissiyasi raisining o'rinbosari va Janubiy komissiyaning bosh kotibi vazifasini bajaradi.

Singh 1990 yillar boshida Hindiston parlamentiga qo'shilgandan keyin siyosat sohasiga kirdi. U yuqori lavozimdagi davrida u o'sishni rag'batlantirish uchun bir qator iqtisodiy modifikatsiyalarni yaratishga muvaffaq bo'ldi. Singh mahalliy firmalarning davlat muhofazasiga qarshi edi, shuning uchun proteksionizm amaliyotini kamaytirishga intildi. Uning islohoti natijada ichki samaradorlikni, inflyatsiyani mo'tadil darajada oshirdi va chegara tashqarisidan katta miqdorda sarmoya kiritdi. Bu bankrotlik tahdidlariga duch kelgan hind iqtisodiyotiga juda zarur bo'lgan hayot qo'shdi.

Singx siyosatchi odatdagi shaxsini namoyon eta olmasligi bilan tanilgan. Uning charisma etishmovchiligi uni parlamentdagi quyi palatada joylashgan Lok Sabxada hech bir joy egallamaganini ko'rdi. Shu bilan birga, Sonia Gandining nomzodi va siyosatchisi sifatida uning obro'si tufayli Bosh vazirlikka nomzod sifatida ilgari surildi. 2004 yil 22 mayda idorani o'z zimmasiga oldi va Hindiston bosh vaziriga aylangan birinchi siqchi odam bo'lib, yillar davomida Sikxlar va Hindlar ko'pchiligi o'rtasidagi keskinlik va tangliklarni hisobga olib tarixiy yutuqni ramziy qildi.

Manmohan Singxning Bosh vazirlik lavozimiga tayinlanishi sog'lom iqtisodiy o'sish sur'atlari va Amerika Qo'shma Shtatlari va Pokiston bilan savdo munosabatlari va siyosiy aloqalarni yaxshilashga qaratilgan. Qashshoqlikni bartaraf etish choralari ham muvaffaqiyatli amalga oshirildi. Singh Hindiston iqtisodiyotini liberallashtirishda me'mor bo'lib, Milliy Qishloq Ishlari Kafolati Qonuni, Parlament tomonidan axborot olish huquqi to'g'risidagi qonunni va Hindistonning fuqarolik yadroviy paktini o'z vaqtidagi muhim bosqichlari deb hisoblaydi. Idora

Marc Faber

Doktor Doom sifatida tanilgan Mark Faber 1946 yil 28 fevralda Shveytsariyaning Tsyurix shahrida tug'ilgan. Tsyurix Universitetini iqtisod fanidan tamomlagan, keyinchalik iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olishga muvaffaq bo'ldi. 1970-yillarda Faber White Weld & Company Limited shirkatida ishlagan va keyinchalik 1973 yilda joylashgan Drexel Burnham Lambert'da ish boshlagan Zürih, NYC va Gonkongda o'z filiallariga yuborilgan. O'n etti yil o'tgach, u boshqarma direktori sifatida xizmat qilayotib, kompaniya bankrot bo'ldi va yopildi. Buning ortidan, Faber o'z biznesiga o'zining biznesiga kirishdi va Mark Faber Ltd.

Uning kompaniyasi investitsiya maslahatchisi va konsalting xizmati vazifasini o'taydi. Faber, shuningdek, moliyaviy boshqarish uchun mijozlarga xizmat ko'rsatish bilan shug'ullanadi. U investitsion sohasini o'zining forte va uning konformizm siyosatiga aylantirdi, investitsiyalarning turli xil strategiyalari va kontrarist investitsion harakatlar butun dunyoga mashhur bo'ldi. 1987 yildagi halokat haqidagi tasavvuriga ko'ra, u mijozlariga 1987 yil oktyabr oyining ohirigacha birja bozoridan chiqib, millionlab dollar tejashni maslahat bergan. N. Vittachining "Doktor Doom" kitobi - 1998 yilda chop etilgan "Moliyaviy inqiroz" falsafasida Marc Faberning daromad yo'lidagi "Millennial bo'ron" nomli kitobida, Faberning muvaffaqiyat hikoyasini har bir eshikka olib keldi, chunki u kitob mavzusi bo'lgan. O'shandan buyon Faber tez-tez televidenieda ko'rishadi, forumlarda va radiolarda ishtirok etadilar, investitsiya imkoniyatlari va moliyaviy kurashlar haqida o'z fikrlarini bayon qiladilar. U Barronning davra suhbati bilan ham shug'ullangan.

So'nggi 12 yil mobaynida Faberning marketing strategiyalari va qarashlari juda qulay va biznes dunyosiga katta hissa qo'shdi. U qimmatbaho metallar va neftni ko'tarish, 2002 yildan keyin AQSh dollarining pasayishi va Xitoyning yuksalishi kabi kelajakdagi tendentsiyalarni bashorat qilishda muvaffaqiyat qozondi. U Xitoyning yuksalishiga oid tadqiqotlar olib borgan, u o'z ishida, Ertaga oltin: Osiyoning kashfiyot yilida o'rganilishi mumkin. Mark Faber, investitsion turlarning "ko'chmas mulk, zaxiralar va mahsulotlar" sifatida o'z fikrini ifodalaydi. U Fedning inflyatsiya

strategiyasiga qattiq qarshilik qilmoqda. Uning taxminiga ko'ra, keyingi 10 yil davomida butun dunyoda giperinflyatsiya tez o'sishi kuzatiladi.

2008 yilda u dollarning tiklanishini va yaponiyalik yunonlarni ushlab turishini aniq tasavvur qildi. Bundan tashqari, 2013 yilda Faber AQSh bozorining tubini to'g'ri prognoz qilgan bo'lsa-da, prognoziga ko'ra, miting 6 oy davom etadi.

Mark Faber o'z asarlari va tadqiqotlari orqali biznes investitsiyalariga katta hissa qo'shgan, u bir nechta kitoblarni yozgan va shuningdek, "Gloom Boom & Doom Report" deb atalgan muntazam investitsiya byulleteni yozgan. U ko'plab veb-saytlar, jumladan, Moliyaviy razvedka, Boerse, Finanzen, Shveytsariya radiosi, Sharqiy kundalik va Osiyo Bond portaliga o'z hissalarini qo'shgan. "Forbes" va "Xalqaro boylik" kabi mashhur jurnallarga muntazam qo'shilgan va ba'zan "Borsa e Finanza", "Wall Street Journal" va "International Herald Tribune" jurnallarini yozadi.

Mario Draghi

Mario Draghi Yevropa Ittifoqining Bosh Bankiridir. U Yevropa Markaziy bankining prezidenti bo'lib, u butun Evro hududining barcha mamlakatlarida moliyaviy birlik va farovonlikni saqlab qolish vazifasidir. Draghi nufuzli bankir va iqtisodchi bo'lib, Forbes jurnali tomonidan dunyodagi eng kuchli 9-o'rinni egallagan (2013 yil).

Draghi 1947 yil 3 sentabrda Rimda tug'ilgan, La Sapenzia Universitetini bitirgan va keyinchalik Massachusets Texnologiya Institutining iqtisod fanlari nomzodi unvoniga sazovor bo'lgan. Uning maslahatchilari Franko Modigliani va Robert Solow kabi taniqli Nobel mukofoti sohiblari bo'lgan. Doktorlik dissertatsiyasini bitirgach, Florensiya universitetida va Garvard universitetida dars berdi. 1984-1990 yillarda Jahon bankida Italiya ijrochi direktori bo'lib ishlagan, shuningdek, Italiya moliya vazirligi bosh direktori lavozimini egallagan. Shundan so'ng, Draghi Goldman Sachsning vitse-prezidenti va Boshqaruvchi direktori bo'lib qoldi va 2006-2011 yillarda Italiya bankining hokimi ham edi. Draghi Italiya banki gubernatori etib tayinlanganidan ko'p o'tmay, u moliyaviy barqarorlikni yaxshilashni, bozorlar samaradorligini oshirishni va tartibini soddalashtirishga qaratilgan moliyaviy barqarorlik forumining (hozirgi vaqtda Moliyaviy barqarorlik kengashi) raisi etib saylandi. ishtirokchi mamlakatlar o'rtasida axborot almashish.

Mario Draghi Jan Klod Trishetni 2011 yilda Evropa Markaziy Banki prezidenti etib tayinladi. Tricetning muddati tugagach, Draghi lavozimni bo'lajak o'rinbosari sifatida tilga oldi. Aksel Weberning asosiy raqibi bo'lgandan keyin u endi ish qidirishni istamaganligini aytdi, Draghi tabiiy tanlov edi. Evrokomissiya prezidenti sifatida Yevropa Ittifoqida valyuta va pul siyosatini tartibga soluvchi Draghi ishi hozir. ECB, shuningdek, mas'ul bo'lgan 17 ta mamlakatda narx barqarorligini ta'minlashda muhim va murakkab vazifaga ega. Ushbu mamlakatlarning xilma-xilligi ECB vazifasini yanada kuchaytiradi va ularning umumiy yalpi ichki mahsuloti $ 17 trilliondan oshadi. U Prezident sifatida ishlay boshlagach, Draghi o'zgarishlar kiritishga harakat qildi. Birinchidan, u ECB dan bir qancha Evropa banklariga qarzni boshqargan; ushbu kredit miqdori 640 milliard dollardan oshib ketdi. Draghi o'z ishini boshlagan Evrozonada katta muammo - qarz xuruji. Ushbu muammoni hal qilish uchun u xususiy sektor kreditlari bo'yicha foiz stavkasini pasaytirmaslikka qaror qildi va inflyatsiyani nazorat qilishni davom ettirdi. 2012 yilda ECA, Draghi ostida, evro hududiga yana Evropa banklariga boshqa turdagi kreditlarni berish orqali mablag'larni aylantirdi.

Umuman olganda, Draghi evro hududida qarz xurujiga oid tashvishlarni bartaraf etish uchun astoydil harakat qildi. Yaqin vaqtlarda Draghi zaif evroni qo'llab-quvvatlamoqda, u zaif Evro valyutasi kursi aniq kapital oqimlari va savdo profitsiti kabi omillarga yordam beradi, deb hisoblaydi. Draghi, shuningdek, Evro hududida past foiz stavkalarini qo'llab-quvvatlovchi yordamchi bo'ldi; bu Yevropa iqtisodiyotidagi o'sishga yordam beradi, ammo bir muncha vaqtgacha mavjud bo'lgan deflyatsiya qo'rquvini kuchaytirishi mumkin. Mario Draghi banker, professor va siyosatshunos bo'lib ishlagan muvaffaqiyatli lavozimga ega. Uning xizmatlari uchun u 2000 yil qabul qilgan Italiya Respublikasining Faxriy ordeni, Knight Grand Cross kabi bir necha mukofot va sharafga sazovor bo'ldi.

Mark Carney

Mark Karni moliyaviy dunyodagi eng ommabop shaxs, u hozirgi kunda Angliya bankining hokimi va G-20 moliyaviy barqarorlik kengashining raisi hisoblanadi. Angliya bankining gubernatori bo'lishdan oldin u davlat va xususiy sektorda juda ko'p muhim lavozimlarni egallagan. Masalan, u Kanada Banki boshqaruvchisi bo'lib qoldi va Goldman Sachsda yuqori lavozimlarda ishladi. Carney, 2000-yillarning oxirida moliyaviy inqirozdan Kanada himoya qilishdagi roli uchun yaxshi tanilgan.

Carney 1965 yil 16 martda Kanadadagi Fort Smith ismli kichik shaharda tug'ildi, otasi esa o'qituvchi edi. Uning barcha darajalari iqtisodga ega bo'lib, u Garvarddagi bakalavrlarni oldi va u Angliyaga ko'chib o'tadi, u erda u Oksford Universitetida MPhil va doktorlik darajasini oldi. Karnay o'z faoliyatini "Goldman Sachs" da boshlagan, u erda 13 yil ishlagan. Kariyerasini boshlaganida u Londondagi ofisda tahlilchi lavozimiga tayinlandi, keyin u Tokio ofisiga ko'chib o'tdi. U Yevropa, Yaqin Sharq va Afrikaning turli davlat rahbarlariga maslahat berishning qo'shimcha vazifasi bilan Suveren Xatarlar bo'yicha Co-rahbari va Qarz Sarmoyalari Markazlarining ijrochi direktori sifatida Londonga qaytib keldi. Keyinchalik, Nyu-York shahridagi Goldman Sachs shirkatining moliya masalalari bo'yicha vitse-prezidenti etib tayinlandi. Keyinchalik, Goldman Sachsning investitsion bank munosabatlarini boshqarish uchun Toronto shtatiga ko'chib o'tdi va u boshqaruvchi direktor bo'lib xizmat qildi.

Bank kariyeri so'ng, Mark Carney Kanada bankiga gubernator o'rinbosari sifatida qo'shildi. U moliya vazirining o'rinbosari lavozimini egallashdan oldin, bir yil gubernatorning o'rinbosari lavozimida ishladi. U bu lavozimda to'rt yil davomida Kanadaning Bankiga qaytib kelgach, u hokimiyat ishi bilan shug'ullangan. Xokimiyatga taklif qilinganida, Carney, G8 va G20 mamlakatlari orasida eng yosh Markaziy bank rahbari edi. Kanadaning Vakolatxonasi hokimi o'zining mashhurligini oshirgan muhim qarorlar qabul qilgan. 2008 yilda Carney Evro-Markaziy banki kreditlash stavkasini oshirgan holda, kechaga qarz berish foizini 0,5 foizga qisqartirdi. Bu esa, Kanada iqtisodiyotiga ko'proq ishonch, ishlab chiqarishning yuqori darajasi va ish bilan band bo'lishga olib keldi. Kanada moliyaviy inqirozdan keyin G7-dagi birinchi mamlakat bo'lib, uning YaIM va ish bilan ta'minlanish darajasi inqirozdan avvalgi darajasini tezda qaytardi. Carney, "Euromoney" jurnali muharriri tomonidan "2012 yil Markaziy banki boshqaruvchisi" unvoni bilan Kanadada bo'lib o'tgan moliyaviy inqiroz bilan shug'ullanishda o'zining etakchiligi va fursati uchun juda ko'p tanqidlarga sazovor bo'ldi.

Britaniyalik Mark Karni Angliya bankining gubernatori bo'lib, uning kontseptsiyasidan buyon nomzod bo'lgan. Carney rasmiy ravishda Sir Mervyn Kingni

2013 yilning iyulida boshqarib chiqdi. Carney gubernator lavozimiga tayinlanganligi sababli, Angliya Banki endi bank kapitaliga qo'yiladigan talablarni belgilashga qodir. Bu Angliya bankidagi ishi avvalgi hokimlarga qaraganda ko'proq talabga ega bo'ladi. Carney o'z nuqtai nazarini hurmat qilgan tengdoshlari orasida hurmatga sazovor. U ba'zida odatiy bo'lmagan bankir hisoblanib, turli fikrlarga ochiq. U bank dunyosidan uzoqqa cho'zilgan kamtar boshlangandan boshlab, ehtimol dunyodagi eng yaxshi bank ishi bo'lgan.

Martin Wolf

Martin Wolf - bu iqtisod bo'yicha kuchli va avtoritar britaniyalik yozuvchi, u hozirgi paytda Financial Times gazetasida muharriri va bosh iqtisodchi sharhlovchi mashhur jurnalist. U yagona nuqtai nazarga ega va u Yevropaning, AQShning va dunyoning qolgan aholisining iqtisodiy nuqtai nazarini taklif qiladi. Financial Times gazetasining yozishicha, Wolf dunyo iqtisodiyotida haftalik ustun va Buyuk Britaniyada ikki hafta mobaynida bir ustunni yozadi.

Martin Kurt 1946 yilda Londonda, yahudiy ota-onalariga, Xolokostdan qochish uchun Evropadan qochib kelgan. Wolfning fikricha, uning oilaviy ildizlari u ikkinchi jahon urushiga asosan ijtimoiy-iqtisodiy sabablarga ko'ra iqtisodga erishishga qaror qilgan. U kollej kolleji kollejida bakalavriat darajasini olgan Oksfordda o'qidi. Keyinchalik Nuffield Kollejida (Oksfordda) o'qishga kirdi. Bu erda asosan rivojlanayotgan mamlakatlarda xalqaro savdoning muhimligini o'rganib chiqdi. Wolf har doim amaliy iqtisodchilarning muxlisidir va go'yo doktorlik qilmagan, chunki u faqat akademiyaga aylanishni xohlamagan.

Universitetni bitirganidan so'ng, Wolf 1971 yilda tahlilchi sifatida ishtirok etgan Jahon bankida o'zining professional faoliyatini boshladi va tez orada katta tahlilchi lavozimiga ko'tarildi. Jahon bankida keyingi faoliyati davomida u ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda qo'llaniladigan bank siyosatidan hafa bo'ldi. Jahon banki rivojlangan davlatlarga kreditlarni taqdim etish yo'li bilan o'sishni kuchaytirishga urinib ko'rdi, bu esa qarzlar inqiroziga duchor bo'lishiga olib keldi. Wolf bu aralashuvga qarshi edi va Jahon banki "noqonuniy" muassasa bo'lganiga

ishondi va Jahon banki prezidenti Robert McNamara oldida ishlab chiqilgan ko'plab siyosatlarga qarshi edi. Ko'p o'tmay bo'ri erkin bozor va globallashuvning kuchli tarafdoriga aylandi va bozor kuchlariga aralashishni kamaytirishga harakat qildi. Wolf 1981 yilda Londonda Savdo Siyosati Tadqiqot Markazida Tadqiqotlar Direktori bo'lish uchun Jahon Bankidan chiqib ketdi. Bu erda Wolf "u dunyodagi eng boy mamlakatlar kambag'allarning nisbiy ustunligiga javob bergan ikkiyuzlamachilikda emas, balki ba'zi bir savdo siyosat rejimlarining norasmiyligi bilan murakkabligi aralashmasida ham" qimmatli saboqni o'rgandi ". 1987 yilda "Financial Times" ga qo'shildi, u erda 1990 yildan buyon assistent muharriri va 1996 yildan beri bosh iqtisodchi sharhlovchisi.

Wolf turli xil xalqaro forumlarda faol ishtirok etgan va globallashuv va bozorlarni tartibga solish bo'yicha jamoatchilik fikrini o'zgartirishga harakat qilmoqda. 2004 yilda "Nima uchun globallashning asli" deb nomlangan taniqli kitobini yozgan. Ushbu kitob shuningdek, umumiy qabul qilingan iqtisodiy tushunchalarga qarshi kurashishga intilib, ilmiy ishlarga qaraganda ancha ishonarli ishdir. Keyinchalik, Kurtning nuqtai nazari butunlay prostriksiz bozorlardan Keynessiyaga aylandi. 2008-2009 yillardagi "Keyneziylikning qayta tiklanishida" muhim ishchilardan biri edi.

Martin Wolf bir necha kitoblar va maqolalar muallifi. Uning yozuvlari u o'zining amaliy tajribasini ularga etkazish va faqatgina nazariyaga tayanmaslikda o'ziga xosdir. Uning so'nggi kitobi; "Shiftlar va shoklar: biz nimani o'rgangan bo'lsak va moliyaviy inqirozdan o'rganmoqdamiz" qiziqarli va qiziqarli o'qiydi. Wolfga CBE (Buyuk Britaniya Imperatori qo'mondoni) laydi va uning hayoti davomida ko'plab nufuzli mutafakkirlar va aqllarning global ro'yxatiga kiritilgan. Wolf juda yaxshi bog'liq va butun dunyodagi muhim bankirlarni bilishga da'vo qiladi.

Martin Wolf haqidagi kitoblar

The Shifts and the Shocks: What We've Learned--and Have Still to Learn--from the Financial Crisis Hardcover – September 11, 2014

Why Globalization Works (Yale Nota Bene) Paperback – June 10, 2005

Fixing Global Finance (Forum on Constructive Capitalism)

Max Weber

Zamonaviy sotsiologiyaning otasi Maks Weber 1864 yil 2 aprelda Prussiya poytaxti Erfurtda ota-onalar Max Veber Sr va Helene Fallenshteynga tug'ilgan. U oilaning eng katta o'g'li edi va juda yorqin bola edi. Maks Weber sardori Bismarkiy «Milliy-liberallar» bilan siyosiy aloqada bo'lgan faol huquqshunos. Weber uyi taniqli ziyolilar, siyosatshunoslar va olimlar tomonidan ko'paytirildi, shuning uchun Maxning o'sishi falsafiy va mafkuraviy bahslar va ijtimoiy rag'batlantirildi. Maktab yillari davomida Maks oddiy kitobxon bo'lib, klassik adabiyotni iste'mol qilgan. O'rta maktabni tugatganidan so'ng, Weber, Heidelberg universitetiga o'qishga kirib, u erda huquq, tarix, falsafa va iqtisodni o'rgangan. Harbiy xizmatini bajarish uchun u uch semestrdan so'ng bir yillik tanaffusga chiqishi kerak edi. U 1884 yilda Berlindagi universitetda o'qishni davom ettirdi. 1886-yilda u o'zining imtihonini bekor qildi va 1889 yilda doktorlik dissertatsiyasini oldi.

1893-yilda Weber uzoq farovon Marianne Schnitger bilan turmushga chiqdi va 1894-yilda Freiburg universitetida iqtisodiyotni o'qitish bilan akademik lavozimini boshladi. Keyingi yil u Xeydelbergga qaytib keldi va unga professor lavozimini taklif qildi. Weberning 1895 yilda Freiburg'da ochilish marosimi, uning besh yillik tajribasi, ishchi sinfi va liberallarni o'rganganidan so'ng, Germaniyaning siyosiy ahvolini tahlil qilgan. Uning manzili orqali liberal emperyalizm tushunchasi tug'ildi. 1897 yili Weber uchun og'ir bir yil bo'lib, otasining o'limidan so'ng, u jiddiy aqliy nosozliklarga duch keldi va u ishlamaydigan holatda bo'lgan depressiya, tashvish va uyqusizlikni boshdan kechirdi. Ruhiy kasallikka chalinib, kelgusi besh yilni aqliy shifoxonalarga tashlashga majbur bo'ldi.

U o'zining kasalligi tufayli jang qildi va oxir-oqibat 1903 yilda qayta tiklandi. U qayta ishladi va taniqli ijtimoiy fan jurnalida muharrir lavozimini egalladi. 1904 yilda Weber, Missuri shtati Sent-Luis shahrida nufuzli San'at va Fanlar kongresida ma'ruza o'qishga taklif qilindi. 1905 yilda kapitalizmning o'sishini protestantlar, xususan kalvinistlar uchun pul to'playdigan taktikalar bilan bog'laydigan "Protestant etik" va "Kapitalizmning ruhi" deb nom olgan taniqli esselarlarini nashr etdi. Uning maqolasi uning shon-shuhratini oshirdi, bir qancha intellektual fikrlarga ilhom berdi va Maks Weberga uy nomini berdi. 1918-yilda o'qitishni qayta boshlagan, shuningdek, siyosat bilan mashg'ul bo'lib, itoatkorlik va bir ovozdan qaror qabul qilgan.

U Birinchi jahon urushida tibbiy xizmatga ixtiyoriy ravishda qo'shildi. Weber yozma ravishda qaytib keldi va ijtimoiy jihatdan dinni tasvirlaydigan yana uchta kitobni chop etdi. Ushbu asarlar orqali Xitoy (1916), Hindiston Dini (1916) va Qadimgi Yahudiylik (1917-1918), Weber G'arbiy dunyoga dunyoning turli burchaklaridagi dinlarni chuqur o'rganish bilan ta'minladi, bu erda g'arbiy imperialistik G'arbning Uzoq Sharq va Hindistonning iqtisodiy va siyosiy ambitsiyalarini tegishli dinlar va madaniyatlar orqali o'rganish imkoniga ega bo'lishga qaratilgan. U nasroniylik va islomga qo'shimcha tus berishni xohlardi, lekin u ispaniyalik grippga chalinganida buni qila olmadi. Weber yangi Konstitutsiya loyihasini ishlab chiqishda va Germaniya Demokratik Partiyasining tuzilishiga yordam berdi. Weber 1920 yil 14 iyunda o'pka infektsiyasidan vafot etdi. Iqtisodiyot va jamiyatning qo'lyozmasi tugallanmagan bo'lib, keyinchalik uning xotini tomonidan tahrir qilingan va 1922 yilda chop etilgan.

Max Weber, haqiqatan ham zamonaviy sosyologiyaning asosini tashkil etgan. Dermatologiya, ijtimoiy fanlar, siyosat va iqtisodni o'rganish uchun Germaniyaning siyosiy qiyofasi va beqarorligi bilan chambarchas bog'liq ijtimoiy nuqtai nazardan kelib chiqqan. Uning sotsializmga hissasi ulkan va ular intellektual ongga ta'sir qilmoqda.

Kitoblar Max Weber

The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism Revised Edition

Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology (2 volume set) Paperback – December 19, 1978

The Sociology of Religion 2nd Edition

From Max Weber: Essays in Sociology

Max Weber: Readings and Commentary on Modernity 1st Edition

Mervyn King

Mervyn Allister King mashhur iqtisodchi va bankir, ehtimol Angliya bankining hokimi sifatida tanilgan. U o'n yil (2003-2013 yillar) davomida o'z lavozimida qolib, yaqinda Kanadalik Mark Carneyga o'z lavozimidan voz kechdi. Angliya Bankining xokimiyatini ushlab turish paytida, shuningdek, uning pul-kredit siyosati qo'mitasining raisi ham bo'lgan. Qirol ingliz akademiyasining a'zosi bo'lib, Kembrij, London iqtisodiyot universiteti va Xelsinki universiteti kabi turli universitetlardan faxriy darajaga ega. Mervin King 2011 yilda shafoat qildi (GBE) va Queen Elizabeth II tomonidan "davlat xizmatiga qo'shgan hissasi" uchun 2013 yilda hayot do'sti etib tayinlandi. U Lordsning uyi a'zosidir va "Lothbury Baroni King" unvoniga ega.

Mervin King 1948 yil 30 martda tug'ilgan. Temir yo'lbarsning o'g'li va uning mahalliy grammatikasiga Kembrij Kings kollejiga joylashishdan oldin, u iqtisod sohasida bakalavr (birinchi toifali) bo'lgan. Keyinchalik Garvard universitetida Kennedi stipendiyasi deb nomlandi. Bitirgandan so'ng Kembrijda Nobel mukofoti sovrindori Richard Stone kabi taniqli insonlar bilan birga ishlagan. U keyinchalik Birmingem universitetida o'qidi va Garvard va MITda tashrif buyuradigan

fakultetlarning bir qismi edi. U tashrif buyurgan davr mobaynida u AQSh FED raisi Ben Bernanke kabi taniqli shaxslar bilan muloqot qildi. AQShda o'qiganidan so'ng, Shoh London Moliya bozori fakultetida iqtisod professori bo'ldi, u erda Moliyaviy bozorlar guruhini tashkil qildi.

Muvaffaqiyatli o'qituvchilik lavozimidan so'ng Mervin King Buyuk Britaniya bankiga bosh iqtisodchi va ijrochi direktor sifatida qo'shildi. Ko'p o'tmay u hokim o'rinbosari va o'ttiz nafar etakchi bankirlar, moliyachilar va iqtisodchilarning xalqaro tashkiloti bo'lgan "O'ttiz" guruhining bir bo'lagiga aylandi. King 2003 yilda Angliyaning Bank of England hokimi etib Sir Eduard Jorjning o'rnini egalladi. Bu erda, xususan, moliyaviy inqirozga oid ko'plab muhim qarorlar qabul qilindi. Birinchidan, Qirol 1997 yilda pul-kredit siyosati qo'mitasi tashkil qilingan paytda Angliya Bankining tarkibiga kirgan va Bankka Buyuk Britaniya foiz stavkalarini boshqarishda to'liq erkinlik berilgan. Shunday qilib, u 2013 yilgi pensiyaga chiqqunga qadar barcha MPC uchrashuvlarida qatnashdi. 2000-yillarning oxirida moliyaviy krizis sodir bo'lgan paytda King Angliya tarkibida bo'lgan "Mulk Bubble" ni boshqarishda etarli darajada yordam bermagani uchun aybdor deb topildi. uylar 40% gacha chegirib tashlandi. Moliyaviy inqirozni boshdan kechirgandan so'ng, King bilan shug'ullanishda boshqacha yondashuv mavjud edi; Federal rezerv, Evropa Markaziy banki va butun dunyodagi markaziy banklar iqtisodga katta miqdorda pul tushirish orqali inqirozni engillashtirishga urinishgan. Angliya Banki ularni garovga olish majburiyatini olmaydi. Qirq oxir oqibat inqirozni bartaraf etish uchun foiz stavkalarini 5% dan 0,5% gacha qisqartirdi, buning oqibatida moliya inqirozi oqibatida paydo bo'ldi.

Moliyaviy inqirozi va boshqa xizmatlar bilan shug'ullanishni maqtash uchun, Angliya Bankining hokimi 2011 yilda faqat shafqatsiz emas, balki ushbu mukofotning eng yuqori shakli - Knight Grand Cross (GBE) ga ega bo'ldi. Ba'zilar, Kraliçanın moliyaviy inqirozdan oldin va keyin olgan harakatlariga rozi bo'lmasa-da, hech kim, qiziqarli bir martaba va katta bank mantiqiy ekanligi haqida hech qanday fikrni qabul qila olmaydi.

Mervyn Kingning kitoblari

The End of Alchemy: Money, Banking, and the Future of the Global Economy Hardcover – March 21, 2016

Michael Hudson

Maykl Hudson iqtisodning Amerika tadqiqotchisi, sobiq Wall Street tahlilchisi va muvaffaqiyatli muallifi. U uzoq muddatli iqtisodiy tendentsiyalarni o'rganish institutining (ISLET) prezidenti va Qadimiy Yaqin Sharq iqtisodiyoti bo'yicha Xalqaro Olimlar Konferentsiyasining asoschisi (ISCANEE). Uning hayoti davomida Hudson AQSh, Kanadalik, Meksika va Latviya hukumatlarining iqtisodiy masalalari bo'yicha maslahatchisi, UNITAR, Siyosat tadqiqotlari instituti va Kanada ilmiy kengashi maslahatchisi bo'lib, boshqa tashkilotlar qatorida.

Hudson Chikagoda tug'ilib, Chikago Universiteti laboratoriya maktabida maktabga bordi. Keyinchalik Chikago Universitetidan filologiya bo'yicha bakalavr darajasini oldi. Keyinchalik 1963 yilda Nyu-York universitetida iqtisod sohasida magistraturani tugatgan. Nyu-York universiteti professori Xudson iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini oldi, doktorlik dissertatsiyasi mavzusi 19-asrda AQShning iqtisodiy va texnologik o'yini bo'ldi. Doktorlik dissertatsiyasini olganidan so'ng, Hudson Nyu-Yorkdagi Nyu-York maktabida bir muncha vaqtni o'rgatgan va ayni paytda Missuri universiteti iqtisod professori. U shuningdek Berlin Berlin iqtisodiyot maktabi bilan ham bog'liq. Hudson, Dennis Kucinichning 2008 yilgi prezidentlik saylovlarida bosh iqtisodchi maslahatchisi bo'lib, dunyodagi turli mamlakatlar hukumatlarining iqtisodiy maslahatchisi bo'ldi. U Chase Manxetten Banki va Artur Andersen uchun to'lovlar balansining iqtisodchisi bo'lib ishlagan va Hudson instituti (Maykl Hudsonga aloqador emas) uchun iqtisodiy futurist bo'lgan. Hudson institutida u jahon moliyaviy islohotlari (Herman Kan bilan), energiya inqirozi, texnologiya uzatish va energetika tadqiqotlarini rivojlantirish agentligi, bashar fani bo'yicha milliy jamg'arma uchun dolzarb mavzular va to'lovlar balansi bo'yicha tadqiqotlar chop etdi. boshqa AQSh agentliklari. U shuningdek, Skudder, Stevens va Klark (hozir Deutsche Bankning aktivlarni boshqarish sho"basi) uchun ishlagan, u erda muvaffaqiyatli fond tashkil qilgan.

Maykl Hudsonning "Lapham Quarterly" jurnalining tahririyat kengashi tarkibiga kirgan, xalqaro aloqalar jurnali, "Harpers", "Commonweal", "Injil", "Xalqaro iqtisod" va "Nyu-York Tayms" jurnallariga yozilgan. Uning savdo kitoblari bir nechta tillarga tarjima qilingan, jumladan, yapon, xitoy, ispan va rus tillarida, va Hudson muntazam Latviyalik, arab va polshalik ishbilarmon gazetalari uchun muharrirlarni yozadi. Xudson jurnallarda va boshqa jurnallarda yozgan narsalaridan tashqari, xalqaro moliya, iqtisodiy tarix va iqtisodiy g'oyalar tarixining o'ndan ortiq kitobini, jumladan, "Super Imperializm: Amerika imperiyasining iqtisodiy strategiyasi" (1972) "Global buzish: Yangi xalqaro iqtisodiy tartib (1977)" va "Savdo, taraqqiyot va tashqi qarz (1993)". Super Imperializm 1971 yilda Amerikaning oltin standartidan chiqadigan ta'siri va xorijiy markaziy banklarning o'z zahiralarini G'aznachilik zaxiralarida saqlab turish uchun ularni AQSh harbiy xarajatlarini moliyalashtirishga majbur qilishini tasvirlaydi. Global Buzilish - Super Imperializmning davomi va dunyodagi alohida mintaqaviy savdo va valyuta bloklariga bo'linishini tasvirlaydi. Xudson Super Imperiyalizmni yozganida, bu fikrlarni ifoda etadigan birinchi inson bo'lgan va kitob

yangilanadi. Hudson bizning iqtisodiy manbalarimizdan ham manfaatdor; u Garvardning Peabody muzeyiga qo'shilib, madaniyatning iqtisodiy asoslarini tahlil qilib, arxeologik nashrlar tuzdi. Hudson asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlarning sabablari va ta'siri haqida chuqur bilimga ega bo'lib, turli xil iqtisodiy voqealarni uning maqolalarida, tadqiqot ishlarida va kitoblarida tushunishimizga yordam beradi.

Maykl Hudsonning kitoblari

Killing the Host: How Financial Parasites and Debt Bondage Destroy the Global EconomyPaperback – August 20, 2015

THE BUBBLE AND BEYOND 2014 Update Edition

Super Imperialism: The Origin and Fundamentals of U.S. World Dominance New Edition

Monster Paperback – September 13, 2011

FINANCE CAPITALISM AND ITS DISCONTENTS Paperback – November 9, 2012

America's Protectionist Takeoff 1815-1914

Merchants of Misery: How Corporate America Profits From Poverty First Printing Edition

Trade, Development and Foreign Debt Paperback – September 23, 2009

Michele Boldrin

Mishel Boldrin italiyalik iqtisodchi va yozuvchi bo'lib, tadqiqot sohasidagi ishbilarmonlik aylanishining o'zgarishi, iqtisodiy o'sish, texnologik taraqqiyot va

intellektual mulkni o'z ichiga oladi. Hozir u Sent-Luisdagi Vashington Universitetida dars beradi va u erda hamkasbim Devid Levin bilan ishlaydi. U va Levine 2009 yilgi AQSh Stimulus Billiga qarshi kurashish uchun tanilgan.

Boldrin 1956 yil 20 avgustda Padova shahrida tug'ilgan. Keyinchalik Venetsiyaga ko'chib o'tadi va Venedik universitetida (Universita 'Ca' Foscari) iqtisod sohasida bakalavr unvonini oladi. Nyu-Yorkda Rochester universitetida o'qigan aspiranturasini tamomladi. U iqtisod sohasida ham magistr va doktorlik darajasini oldi. Doktorlik dissertatsiyasini "Vaqtda iqtisodiy optimallashtirish modellarida barqaror, aylanish va xaotik dinamikasi" deb atashdi va doktorlik maslahatchisi Lionel MakKenji edi. Doktorlik dissertatsiyasini bitirgach, Chikago universitetining Iqtisodiyot kafedrasida doktorlik dissertatsiyasini himoya qildi. U Kaliforniya Universiteti, Los Anjeles (UCLA), Kellogg Biznes Maktabi (Shimoli-G'arbiy Universiteti) va MINNESOTA universiteti kabi universitetlarda o'qitildi. Hozirgi kunda u J.G. Vayyshn universiteti iqtisod bo'limi professori va iqtisod fanlari doktori Hoyt. 1994-1999 yillarda Universidad Karlos III Madridda Mark Richning iqtisod professori bo'lib ishlagan Boldrin 1994 yildan 1999 yilgacha o'qituvchi lavozimlariga qo'shimcha ravishda Pensilvaniya shtatining Stenford universiteti, UCLA , Academia Sinica, Gongkong Fan va Texnologiya Universiteti, XK Xitoy universiteti, Chikago universiteti, Universita 'Bocconi, Wuhan universiteti IAS, Pekin universiteti, Kyoto universiteti va Tokio universiteti kabi ko'plab sohalarda faoliyat ko'rsatmoqda.

Boldrin ko'pincha tadqiqotlarini dinamik umumiy muvozanat modellari nazariyasi va amaliyotiga qaratadi; uning manfaatdor tomonlari maqbul o'sish va qaytib nazariyasi, xaotik modellarni iqtisodiy dinamikaga, qidirish nazariyasi, o'sish va rivojlanish, aktivlarni narxlash va biznes davrlarini, innovatsiya nazariyasi, jamoatchilik iqtisodiyoti va avlodlararo farovonlik davlatini qo'llash, kredit xavfi, demografik xatti-harakat, sanoat tashkiloti nazariyasi va intellektual mulk huquqlarini o'rganish. Iqtisodiy o'sish, biznes tsikllari, aktivlarni narxlash, ijtimoiy ta'minot tizimi, innovatsion nazariya va texnologik taraqqiyot, qidirish nazariyasi, mehnat bozori, intellektual mulk, unumdorlik va xalqaro savdoning asarlarini yozdi.

Ilmiy-tadqiqot ishlaridan tashqari Boldrin "Ekonometrik jamiyat" da ishlagan, "Econometrica" jurnalining muharriri bo'lib ishlagan, "Iqtisodiy dinamikani o'rganish" va "Makroiqtisodiy dinamika" kitobining sharhlovchisi. U CEPR (London) va FEDEA (Madrid) ning ilmiy xodimi va Sankt-Louis va Bank of Japan Federal Reserve Bankning iqtisodiy maslahatchisi. O'tmishda u turli hukumatlar, xalqaro tashkilotlar, markaziy banklar va xususiy kompaniyalar bilan maslahatlashadi. U jami to'rtta kitob yozgan: oxirgi marta "Intellektual monopoliyaga qarshi" Devid Levin bilan birga ish olib borgan va o'sish va innovatsiyalarda raqobatlasha oladigan monopolistik bozorlarning rolini tahlil qilgan. Kitob shuni nazarda tutadiki, amalda bo'lgani kabi, raqobatbardosh bozorlarda doimiy o'sish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi va qo'llab-quvvatlaydi, monopolistik kuch zarur emas va texnologik o'zgarishlar va iqtisodiy rivojlanish uchun zararli bo'lishi mumkin. Uning hayoti davomida Boldrin o'zining ilmiy izlanishlaridagi dunyoga sayohat qilib, hozir ham Saint Louis bilan Madrid o'rtasidagi xotini Emanuela Corbetta bilan vaqt o'tkazadi.

Mishel Boldrinning kitoblari

Against Intellectual Monopoly 1st Edition

Milton Friedman

Milton Fridman yigirmanchi asrning eng ta'sirchan iqtisodchilari orasida tan olingan amerikalik iqtisodchi, o'qituvchi va statistikist edi. Fredmanning 1976 yilda Nobel mukofoti laureati bo'lgan taqdirda, u intizomga hissa qo'shgan.

Fridman 1912-yil 31-iyulda Bruklinda (Nyu-York) tug'ilgan, biroq Nyu-Jersida o'sishda davom etgan. U Rutgers Universitetiga tahsil olgan, u erda 1932 yilda tahsil olgan. Fridman Chikago Universitetida iqtisod sohasida magistr darajasiga erishdi va 1946 yilda Kolumbiya Universitetining doktorlik ishlarini yakunladi.

M.Fridmen va uning safdoshlari Fillips egri chizig`ini har tomonlama o`rganib, u (egri chiziq) har doim ham turg`un emasligi ma'lum bo`ldi, ayniqsa 60-yillar ohirida ko`pgina mamlakatlarda inflatsiya o`sishi "mantiq"qa qarama-qarshi ishsizlikning pasayishi emas, balki uning o`sishi va 70-yillar boshida esa inflatsiya va ishsizlikning bir vaqtda o`sishi bilan ro`y berdi.

Fredman o'zining ta'lim faoliyati davomida tez-tez jadvallarni kutib turdi va do'konga kirib, oxir-oqibat kutib oldi va iqtisod va matematika bo'yicha ixtisoslashmasdan oldin aktuar bo'lishni rejalashtirdi. Yaqinda u Chikago universitetida tadqiqotchi assistent lavozimini egallaganidan so'ng, 1935-yilda Milliy Resurslar Qo'mitasida iste'molchilar byudjetlari bo'yicha ish olib borganidan keyin muvaffaqiyat qozondi. Friedman 1937 yildan keyin bir necha yil o'tgach, Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosiga topshirildi. 1945 yilda "Mustaqil kasbiy amaliyotdan olingan daromad" nomli dastlabki asarlaridan birini ishga tushirish uchun platformani o'rnatdi. Ushbu kitobda u tibbiy mutaxassislarni hukumatning himoya qilishini tanqid qildi. Fridmanga ko'ra, davlatga qattiq qonuniy tartib-qoidalar bilan kirishni cheklash orqali iste'molchini ekspluatatsiya qilish shifokorlarga monopolistik amaliyotlarni amalga oshirish imkonini berdi.

Fridman, 1941 yilda AQShning G'aznachilik departamentiga o'zining ish tajribasi ro'yxatiga qo'shib qo'ydi, chunki u urush paytida mamlakatga tegishli soliq siyosatini ishlab chiqishga yordam berdi. 1943-yilda Kolumbiya Universitetida

komandaning bir qismi sifatida matematik statistika xodimi bo'lib, u harbiy rejalarni tuzishda yordam berdi va qurol-yarog 'bilan bog'liq masalalarni hal qildi. Ikki yil o'tgach, Fridman Chikago Universitetiga professor sifatida ishtirok etish taklifini qabul qildi va o'ttiz yildan oshiq vaqt mobaynida u erda ta'lim berishni davom ettirdi. Xuddi shu yili Milliy byuro tomonidan pul siyosati bo'yicha o'z tajribasini taklif qilish uchun ishga yollangan.

1957-yilda Milton Fridman o'zining "Sarf-xarajatlar nazariyasi" nomli o'zining eng yangi ishlaridan birini e'lon qildi. Keynesiylik nuqtai nazariga ko'ra, iste'mol xarajatlari va jamg'armalar o'sha paytdagi jismoniy shaxslarning real daromadlari bilan belgilanadi, Fridman kelgusi yillarda o'rtacha kutilgan daromadlarni hisobga olib, ularni sarflash va saqlashni talab qiladi. 1960 yillarda "Kapitalizm va erkinlik" ta'qib etilib, tanqidga sazovor bo'ldi. Fridman bu kitobda erkin bozor mexanizmlari uchun kuchli ish qildi.

Fredman monetarizmning shafqatsiz himoyachisi edi, shuning uchun uning fikri ko'pincha Keynes iqtisodiga zid edi. Keynesiyalik multiplikator ta'sirining ta'sirini so'radi va buning o'rniga pul taklifining ortishi qisqa muddatli iqtisodiy faoliyat bilan takomillashtirildi, ammo uzoq muddatli inflyatsiyani talab qildi. 1963 yilda AQSh iqtisodidagi pulning asosiy rolini o'rganib chiqqanda "Amerika Qo'shma Shtatlarining pul tarixi, 1867-1960" ni nashr etdi. Monetar iqtisod bo'yicha ishi uchun u ko'pincha monetarizmin asoschisi hisoblanadilar.

Milton Fridmanning jurnalistika sohasiga qo'shgan hissalari, shuningdek, bir qator ilmiy maqolalar chop etgan va 1966 yildan 1984 yilgacha Newsweek uchun ustunni boshqargan. Shuningdek u prezident Richard M. Nixon va Ronald Uilyam Reaganga taklif qilishda maslahat rolini o'ynagan. uning muhim iqtisodiy masalalar bo'yicha tushunchasi. U 1976 yilda Nobel mukofoti sohibi bo'lgan davrda erishgan yutuqlarining eng yuqori cho'qqisiga yetdi. Bugungi kunga qadar u XX asrning eng kuchli ikki iqtisodchisi, Jon Maynard Keynes bilan bir qatorda ko'plab akademiklar va taniqli jurnallar tomonidan baholanadi.

M.Fridmen iqtisodiy jarayonlarda pul, pul massasi va pul muomalasi ahamiyatini ko`tarishga harakat qildi. Pulning aslida neoliberal monetar konsepsiyasi AQSHning respublika (1969-1970yillar Nikson prezidentligi davrida) hukumati tomonidan sinovdan o`tdi (bunda M.Fridmen prezident maslahatchisi edi). Ammo, monetar iqtisodiy g`oyalar AQSHning keyingi prezidenti davrida yaxshi natija berdi. Tarixda va iqtisodiyotda reygonomika deb nom olgan bu siyosat dollar real mustahkamlangan bir sharoitda inflatsiyani kamaytirish mumkin bo`ldi, R.Reygan prezidentlik davrida yangi 14 million millioner - tadbirkor paydo bo`ldi. Demokrat B.Klinton (8 yil) prezidentligi davrida ham shu siyosat davom ettirildi va yaxshi natija berdi.

Fridmen konsepsiyasi asosiy masala davlatning qattiqqo`l pul siyosatidir (boshqalardan, masalan, Keynsdan farqi). Bu Fridmenning "ishsizlik tabiiy normasi" tushunchasi bilan bog`liq bo`lib, kon'yutura holatiga bog`lanmagan holda, har yili pul massasi 3-4 foizga doim va turg`un (stabil) ravishda oshirib borilishi kerak. AQSH ning qator yillar davomida yalpi milliy mahsuloti o`sishi o`rtacha sur'atlarini hisobga olib, milliy iqtisodiyotning maksimal mumkin bo`lgan darajasi aniqlanadi.

Fridmenning "ishsizlik tabiiy normasi" konsepsiyasi institutsional, shuningdek qonuniy hujjatlarga asoslanadi (masalan, kasaba qo`mitalari, minimal ish haqi to`g`risidagi qonun) .

Milton Fridmanning kitoblari

Free to Choose: A Personal Statement Paperback – November 26, 1990

Capitalism and Freedom: Fortieth Anniversary Edition First edition Edition

Why Government Is the Problem (Essays in Public Policy) Paperback – February 1, 1993

A Monetary History of the United States, 1867-1960 New Ed Edition

Money Mischief: Episodes in Monetary History Paperback – March 31, 1994

The Great Contraction, 1929-1933: New Edition (Princeton Classic Editions)

The Essence of Friedman (Hoover Institution Press Publication)

Price Theory Paperback – March 31, 2007

A Theory of the Consumption Function Paperback – April 28, 2015

Essays in Positive Economics (Phoenix Books) Paperback – August 15, 1966

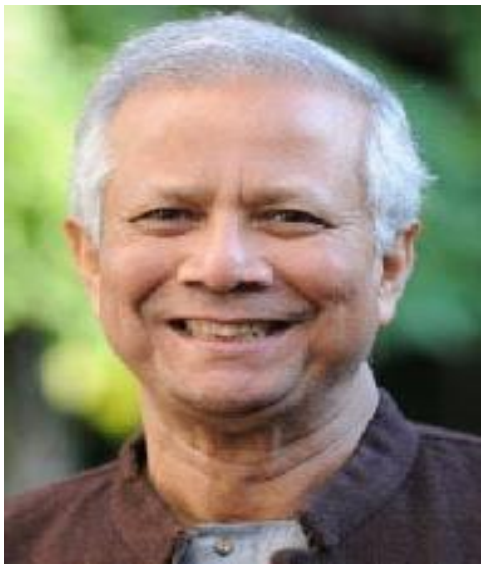

Muhammad Yunus

Muhammad Yunus 2006 yilda Nobel Tinchlik mukofotiga sazovor bo'lgan Bangladesh iqtisodchisi. U, ehtimol past daromadli guruhlardan kelgan kishilar uchun mikrokreditlar va mikromoliyalashtirish sxemalarini taqdim etadigan Grameen Bankni tashkil qilish uchun yaxshi ma'lum. ularni ekspluatatsiya qilishdan ozod qilish va ularni qashshoqlik davridan chiqarishga urinish.

Yunus 1940 yil 28 iyunda Bangladeshning Chittagong shahrida tug'ilgan va katta oila birligida tarbiyalangan. Otasi unga ta'limni davom ettirish uchun kerak bo'lgan narsalarni berdi. Doxa universitetidan o'qishni tugatganidan so'ng, Yunus Fulbrayt stipendiyasiga sazovor bo'lishga muvaffaq bo'ldi va unga Vanderbilt universitetida iqtisod sohasida doktorlik qilish uchun Qo'shma Shtatlarga borishga ruxsat berdi. Kambag'allarga yordam berishga qaratilgan uning maqsadi, ko'pincha, eshik oldiga kelgan barcha kishilarga yordam so'rab kelgan har qanday shaxsga yordam berishga ishonch hosil qilgan onasi tomonidan ko'pchilikni jalb qilgan.

Tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent. Yunus, 1970 yilda O'rta Tennisi shtati universitetida dotsent lavozimiga ishga qabul qilindi. Tez orada u Bangladeshga qaytib, u Chittagong universitetida ishlashni boshlaydi, keyinchalik uning iqtisodiy bo'linmasini boshqaradi.

Muhammad Yunus 1970-yillarda mahalliy aholini iqtisodiy jihatdan mahrum etishga guvoh bo'lgan bir qator qishloqlarni ziyorat qildi. Uning so'zlariga qaraganda, mahalliy tadbirkorlar, ayniqsa ayollar, mahalliy kreditorlar tomonidan kichik miqdordagi kreditlar bo'yicha yuqori foiz stavkalari berilgan - bu kreditlar asosan kichik biznes korxonalaridagi materiallarni sotib olishni moliyalash uchun sotib olingan. Qarzni to'lashdan so'ng, bunday ayollarning iqtisodiy maqomini oshirishga yordam beradigan katta daromadlari qolmadi. Bu Yunusga qarzdorlarning daromadlari bo'yicha ko'paytiruvchi ta'sirga ega bo'lishiga qaramay, hatto kichik moliyaviy yordamga ham ega bo'lishi mumkin degan xulosaga keldi. O'zining tezislarini sinovdan o'tkazib, mahalliy qishlog'dagi 42 nafar ayolning namunasiga jami 27 AQSh dollari miqdorida imtiyozli imtiyozli imtiyozni qo'lga kiritdi.

Uning kontseptsiyasining muvaffaqiyatiga tayanib Yunus 1983 yilda Grameen Bankni yaratdi va u qishloqning ishonchini va birligini targ'ib qildi. O'rtacha foiz stavkalari bo'yicha kafolatsiz mikrokreditlash g'oyasi banklar, hukumatlar va boshqa moliya muassasalari tomonidan shubha bilan qarama-qarshilikka uchrab turdi, ammo Yunusning majburiyatlari uning loyihasini katta muvaffaqiyatga aylantirdi. Bugungi kunda Grameen banki Bangladeshning 2564 ta filialiga ega bo'lib, ularning qariyb 8,29 mln. Nafar qarzdoriga xizmat ko'rsatmoqda, ularning 97% ayollardir. Bundan tashqari, boshqa barcha bank tizimlaridan 97 foizga ko'p miqdorda qarzni qaytarish qobiliyatiga ega. Uning metodologiyasi 58 mamlakatdagi loyihalarda ham qo'llanilmoqda.

Uning ijtimoiy tadbirkorlik va qashshoqlik darajasini yo'qotish uchun ekspluatatsiya qilish uchun Muhammad Yunus Nobel Tinchlik mukofotiga loyiq topilgan. 2006 yilda tashqi siyosatning "Top 100 Global Fikrlash" ro'yxatida ikkinchi o'rinni egallagan. Uning boshqa yutuqlari orasida BMT Bosh kotib Ayollar bo'yicha to'rtinchi Butunjahon Konferentsiyasi bo'yicha Xalqaro maslahat guruhida xizmat qiladi. Uning sharafi va mukofotlari ro'yxati abadiydir, ammo Yunusning kambag'al odamlarning iqtisodiy jihatdan mahrum bo'lgan davlatlaridan chiqib ketishiga yordam beradigan mexanizmlarni o'rnatishga qaratilgan g'ayratli g'ayrati, ehtimol, uning merosini o'zida aks ettiradi. Mikrokreditlashni targ'ib qilish nafaqat Bangladeshda qashshoqlikni kamaytirishga yordam berdi, balki boshqa davlatlarning muassasalariga iltifot ko'rsatdi.

Muhammad Yunus kitoblari

Building Social Business: The New Kind of Capitalism that Serves Humanity's Most Pressing Needs Paperback – May 10, 2011

Banker To The Poor: Micro-Lending and the Battle Against World Poverty Paperback – January 8, 2008

Creating a World Without Poverty: Social Business and the Future of Capitalism Paperback – January 6, 2009

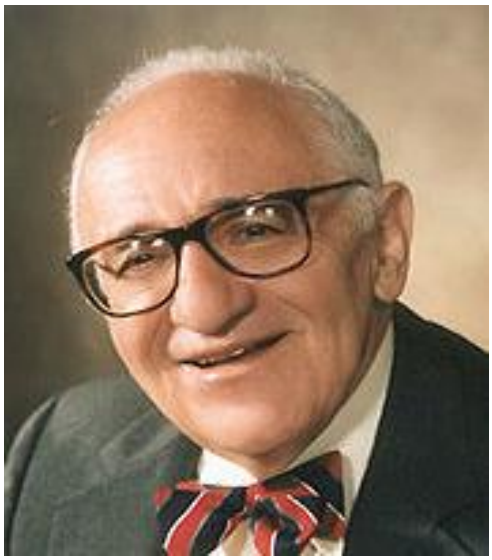

Murray Rothbard

Murray Rothbard tarixiy, siyosiy falsafiy va huquqiy fanlar bo'yicha o'z hissalarini qo'shgan mashhur amerikalik iqtisodchi edi. U ayniqsa, Amerikada zamonaviy liberterianizmni yaratish va tarqatish bo'yicha kashshoflik qilish uchun sarflanadi.

Rothbard 1926-yil 2-martda Bronx shahrida tug'ilgan. Birch Wathen nomli xususiy maktabga borganidan keyin, erta bolaligida Kolumbiya Universitetida oliy ma'lumot oldi va 1945 yilda Matematika fani bo'yicha bakalavr darajasini tugatdi. Rothbard universitetdan doktorlik qilishni davom ettirdi, u muvaffaqiyatga erishdi uning dissertatsiyasini rad etish va uning maslahatchisi bilan chambarchas bog'liqligi sababli o'n bir yilga qisqartirildi.

Rothbard o'z ta'limini yakunlagach, Volker fondidan moliyalashtirib, taniqli avstriyalik iqtisodchi Ludwig von Misesning bir necha seminarlariga qatnaganidan so'ng, o'ng qanot ideologiyasi, siyosiy fikrlash maktabi haqida yozdi. Rothbard, Misesning eski asarlarini tushunish uchun qo'llanma bo'lib xizmat qilgan kitobni yozish bilan boshladi. U Misesning fikrlarini ushbu ta'limotlarga obuna bo'lishlari uchun aspirantlar uchun yanada mazmunli va tushunarli qilish uchun qildi. Rothbard o'zining dastlabki misolida ijobiy fikrlarni qabul qilganidan so'ng Volker fondini "katta tahlilchi" maqomiga ega bo'lish uchun doimiyroq ish tutardi. Tashkilot bilan o'n yil ishlagan, u asta-sekin o'z asarlari hajmini oshirgan. Uning "Inson, iqtisodiyot va davlat" kitobi 1962 yilda chop etilgan va Mises tomonidan la'natlangan.

Volker fondi 1962 yilda yopilganidan so'ng, Rothbard Nyu-Yorkdagi turli ta'lim va ilmiy muassasalarda ishlashga intildi. Bu 1966 yili Bruklin politexnika institutida ish topib, iqtisod o'qituvchisi rolini o'ynagan. Maktab ta'lim tizimining ayrim retseptlariga qaramasdan, Rothbard faqatgina haftasiga ikki kun ta'lim berishni talab qilganligi sababli ishiga mamnun edi. U bo'sh vaqtini libertariyalik siyosat sohasini rivojlantirishdan samarali foydalanishga sarfladi. Bunday urinishlar, 1976 va 1977 yillarda, o'z asoslarini tashkil etgan Ozodlikshunoslik va Liberatorlik tadqiqotlari jurnali yaratilishiga olib keladi.

Yigirma yil o'tgach, institutda Rothbard bu borada harakat qilishga qaror qildi. 1986-yili Las-Vegasdagi Nevada Universitetiga qo'shildi, bir yil o'tgach Avstriyaning mashhur "Avstriya iqtisodiyoti jurnali" deb nomlangan avstriyalik jurnalni yaratdi. U S.J.ning sharafiga aylandi. Xoll 1995 yilda uning vafot etgunicha universitetda o'qigan vaqtida iqtidorli iqtisod professori.

Murray Rothbard, asosan, heterodoks iqtisodchi, yozganlari, ayniqsa, talabalar bilan katta qiziqish uyg'otdi. Qizig'i shundaki, u ilmiy jurnallarda nashr etish fikriga qarshi chiqib, Alabama shtatidagi Ludwig von Mises institutini o'z faoliyatini boshlash uchun asos solgan. U anarx-kapitalistik iqtisodiy tizimda mustahkam imonga ega edi va davlatning ta'sirini qaror qabul qilishda shaxsiy suverenitetni afzal ko'rdi. Rothbard, davlat tomonidan taqdim etilgan tovarlar va xizmatlarning xususiy sektor tomonidan osonlikcha ishlab chiqarilishi va yanada samaraliroq bo'lishi mumkinligiga ishonishgan. Uning boshqa kuchli qarashlari markaziy bank tizimiga, fraktsiyali zahiraviy banklarga qarshi va boshqa mamlakatlarning ishlariga aralashishni o'z ichiga oladi. Xullas, u professional hayoti davomida ko'plab iqtisodiy va tarixiy mavzular bo'yicha 20 dan ortiq kitob yozgan.

Murray Rothbardning kitoblari

Anatomy of the State Paperback – January 28, 2013

Man, Economy, and State with Power and Market, Scholar's Edition Paperback – May 4, 2011

For a New Liberty: The Libertarian Manifesto Paperback – Large Print, January 1, 2006

A History of Money and Banking in the United States: The Colonial Era to World War IIHardcover – August 30, 2002

Conceived in Liberty Hardcover – May 25, 2011

The Ethics of Liberty

The Mystery of Banking Hardcover – September 10, 2008

What Has Government Done to Our Money? (Large Print Edition) Paperback – Large Print, January 1, 2010

Nassau Vilyam Senior

Klassik maktab g`oyalarini boyitishga Angliyada N.Senior, Fransiyada F.Bastia, AQSHda G.Keri, Germaniyada tarixiy maktab namoyandalari katta hissa qo`shdilar. Bular ichida N.Senior alohida o`rin egallaydi.

Nassau Vilyam Senior (1790-1864) Londondagi mashhur Oksford universitetining siyosiy iqtisod kafedrasi professori, "tiyilish" va "so`nggi soat" nazariyalarining muallifi sifatida mashhur bo`ldi.

N.Senior g`oyalari "Siyosiy iqtisod fani ocherklari" (1836) va "Fabrika qonunchiligi to`g`risidagi xatlar"da bayon etilgan.

U o`zining qiymat nazariyasida qiymatni baho bilan bir narsa deb hisoblaydi va qiymat talab bilan taklifga bog`liq, deydi. U mehnat (ishchilarning "qurboni") bilan bir qatorda kapitalistning "tiyilishi"ni ham qiymatning manbayi deb e'lon qiladi.

"Tiyilish" nazariyasi. Bu nazariyada N.Senior kapitalni kapitalistning berayotgan "qurboni" deb hisobladi. Uning ta'kidlashicha kapitalist o`z kapitalini ishlab chiqarish sohasiga qo`yganda (investitsiya) o`zining shaxsiy iste'molidan go`yo ma'lum davr "tiyilib" turadi, mehnat esa o`z navbatida ishchining dam olish va tinchlik evaziga qilgan "qurboni" deb qabul qilinadi. Shuning uchun ish haqi va foyda kapitalist va ishchi bergan tegishli "qurbonlar" uchun bab-baravar mukofot emish. N.Senior Rikardoning qiymatni ish vaqti bilan belgilashiga qarshi chiqadi, uningcha foyda kapitalistning "mehnati"dan, foiz esa uning sabr-qanoatidan hosil bo`lishini kashf qildi.

N.Seniorning yana bir "kashfiyoti" uning "so`nggi soat" nazariyasidir. Sanoat to`ntarilishi va mashinalarning kirib kelishiga qaramasdan, ishchilarning ish soatlari nihoyatda yuqori bo`lib, shu sababli XIX-asrning 30 yillarida Angliyada 10 soatlik ish kuni uchun kurash kuchayib ketdi. N.Senior esa o`sha davrda mavjud bo`lgan 11.5 soatlik ish kunini qisqartirishning "ilojsizligini" nazariy jihatdan asoslashga urinib, shu ish kunining 10.5 soatida sarflangan kapitalning qiymati yangidan vujudga keladi, faqat oxirgi bir soatidagina foyda yaratiladi, deb uqtirdi. Shu sababli ish kunini 10 soatgacha qisqartirish foydaning yo`q bo`lib ketishiga, bu bilan birga esa ishlab chiqarishni rivojlantirishga har qanday qiziqishning yo`q bo`lib ketishiga olib borgan bo`lar edi, deb da'vo qildi. Bu bilan u sohibkorlarni ochiqdan-ochiq himoya qiladi.

Nouriel Roubini

Nuriel Roubini turkiylarning mashhur amerikalik iqtisodchisi. U Amerika Qo'shma Shtatlaridagi uy-joy bozorining pasayishini va 2008 yilga xos bo'lgan global inqirozni oldindan bilgan kam sonli iqtisodchilardan biri bo'lish uchun yaxshi tanilgan.

Roubini 1958 yil 29 martda Istanbulda tug'ilgan. U bolaligini Italiyadan olgan, u mamlakatdan ta'lim olgan. Uning boshlang'ich ta'limini yahudiy maktabidan olgan Roubini Bocconi Universitetiga o'qishga kirdi. iqtisodiyotda. Keyinchalik u Garvard universitetiga o'qishga kirdi. 1988-yilda xalqaro iqtisodiyotda o'qishni tugatgan. Roubini o'z ilmiy ishlarini davom ettirish va bir vaqtning o'zida o'qishni boshlash uchun Yale universitetiga o'qishga kirdi. Yaleda uning vaqti 1995 yilda tugadi, ammo u Stern School of Business (Nyu-York universiteti) ning Stern biznes maktabi tarkibiga kirgan.

Roubininning boshlang'ich kasblari makroiqtisodiy muvaffaqiyatsizliklarga uchragan rivojlanayotgan bozorlar va iqtisodlarni tahlil qilish uchun o'tkazildi. Ular orasida Meksika, Rossiya, Argentina va Tailand kabi taniqli insonlar ham bor edi. Roubini o'z tadqiqotlarini bu mamlakatlar tomonidan olib borilgan joriy hisob-kitoblar tanqisligi ularning yo'qolishining asosiy omillaridan biri deb hisoblaydi. AQShning iqtisodiy senaryosini tahlil qilish uchun uni qiziqtirgan bu nazariya aynan shu edi. Xalqaro Valyuta Jamg'armasining 2006 yildagi nutqida u ipoteka qiymatining pasayishi, ko'chmas mulk qadriyatlarini yo'qotish va butun dunyoda bozorlarga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan chuqur ildizlarning tushkunligi haqida gapirdi, ammo u jiddiy uchrashuvga jalb qilinmadi. Biroq 2008 yilgi tadbirdan keyin uning tanqidchilari noto'g'ri isbotlangan, biroq ularning ba'zilari topilmalaridan shubha qilishda davom etishdi.

2009 yilda Roubini AQSh iqtisodini rivojlanish belgilarini namoyish etishni kutdi. Shu bilan birga, u xuddi shu yili to'liq tiklanishni taxmin qilgan iqtisodchilarga juda shubha bilan qarardi. Roubini, iqtisodning o'sishni emas, balki barqarorlashishini kutdi, chunki u 2009-yilda bankning tovlamachiliklari orqali yanada ko'proq silkinishlarni prognoz qildi. AQSh, 2010 yilga kelib engil shifo holatiga kirishini taxmin qilar edi. U, doimiy ravishda pessimistik iqtisodiy nuqtai nazari uchun ommaviy axborot tomonidan "Doktor Doom" laqabini oldi. Uning prognozlariga aniqlik kiritilsa, Roubini o'zining tengdoshlari va AQSh iqtisodiy siyosati masalalari va bahs-munozaralarida sezilarli darajada hurmat qozondi.

Roubini'nin professional kasbida ishlashi Xalqaro valyuta jamg'armasi (XVJ), Jahon banki, Federal zaxira va Isroil bankida ishlagan. U shuningdek, Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosida tadqiqotchi bo'lib ishlagan va Bill Klintonning iqtisodiy maslahatchilar kengashi orasida sharaflangan, u katta iqtisodchi rolini o'ynagan. Keyinchalik, u Qo'shma Shtatlar xazinasiga topshirildi. Roubini, shuningdek, Roubini Global Economics-ning o'z maslahat ishlarini olib boradi.

Nuriel Roubinining iqtisodchisi hisoblangani keng tan olingan. Institutional investor, biznes jurnallaridan biri, uni 2009 yilda moliya sohasidagi eng qudratli 50 kishining ro'yxatiga qo'shib qo'ydi. Boshqa tomondan, Time jurnali uni o'sha yili dunyodagi eng nufuzli 100 kishilardan biri deb atadi. "Foreign Policy" jurnali uni dunyodagi eng yaxshi 100 global mutafakkirlar ro'yxatida 4-o'rinni egalladi va Global

Thinkers Forum 2013 Global Fikrlash uchun Mukofot mukofoti bilan taqdirlandi. Hozirgi kunda u Nyu-York universitetini o'qitadi.

Olivier Blanchard

Oliver Blanchard - Xalqaro valyuta jamg'armasining asosiy iqtisodchisi sifatida tanilgan eng taniqli frantsuz iqtisodchisi bo'lib, jahon miqyosida eng ko'p aytilgan iqtisodchilarning biri hisoblanadi.

Blanchard 1948-yil 27-dekabrda Fransiyaning Amiens shahrida tug'ilgan. Avval Parij Dauphine Universitetida bakalavr darajasini oldi, so'ng u doktorlik dissertatsiyasini davom ettirdi. Massachusetts Texnologiya Institutidan olingan. Doktorlik dissertatsiyasini tamomlagandan so'ng. 1977 yilda iqtisod sohasida Blanchard o'qituvchi kasbiga o'z imkoniyatlarini sinab ko'rdi. U dastlab Garvard universiteti tomonidan 1977 va 1983 yillar mobaynida o'qituvchilik qilgan, so'ngra professor sifatida MITga qaytgan. MITda ikkinchi o'rinbosari uning iqtisod kafedrasi raisi lavozimini egallaganini, ikkinchisida esa Robert M. Solovning iqtisod professori unvonini olganini ko'rgan.

Blanchardning ilmiy ishlari Makroiqtisodiyot sohasida eng yaxshi tasvirlangan. U asosiy makroiqtisodiy omillar va masalalarni muhokama qilgan chuqur ilmiy maqolalar chop etishga ko'p vaqt va kuch sarfladi. Bu mavzular orasida mehnat bozori dinamikasi, ishsizlikni keltirib chiqaradigan omillar, milliy iqtisodlarga pul-kredit siyosatining ahamiyati, spekulyativ pufakchalar va ularning tendentsiyalari, shuningdek, kommunistik rejimlarni boshdan kechirgan mamlakatlardagi o'zgaruvchan muassasa va tuzilmalar kiradi. Blanchardning bu sohadagi tajribasi unga boshqa mamlakatlar va xalqaro tashkilotlar bilan birgalikda ishlash imkonini berdi.

Blanchardning keng qamrovli bilimlari unga ikkita darslik va bitta bakalavr va magistr darajasida nashr etilishini ko'rgan. Bu ikkala kitob makroiqtisodiyot sohasiga tegishli bo'lib, ulardan biri taniqli iqtisodchi Stanley Fisher bilan yozgan. Balncherning yozma ekspozitsiyalariga jami 15 ta kitob, "Yevropa markaziy banki

monitoringi", uning boshqa mashhur maqolalari ham kiradi. 1987 yilda Nobuhiro Kiyotaki bilan hamkorlik qilib, monopolistik raqobatning ahamiyatini va "ko'paytiruvchi ta'sirga" qo'shgan hissasini tushunib yetdi. Monopolistik raqobat, yangi Keynesyen iqtisodchilarning o'z nazariyasini va modellarini izohlashda ajralmas qismiga aylandi. Blanchard shuningdek, O'tish davri iqtisodiga oid ma'ruzalar kengashining a'zosi va Germaniyaning iqtisodiy tadqiqoti xodimi. Jurnalistlik sohasidagi erishgan yutuqlari bu erda tugamaydi, chunki u Portugaliya iqtisodiy jurnalining maslahat kengashida ham ish olib boradi va "Iqtisodiy Perspektivlar jurnali" bilan hamkorlikda muharrir bo'lib ishlaydi.

Blanchard hozirgi vaqtda Xalqaro valyuta jamg'armasining iqtisodiy maslahatchisi va tadqiqot direktori lavozimini egallaydi. Shuningdek, u McKinsey Global Institutining akademik kengashida xizmat qiladi, u orqali Rossiya, Turkiya, Germaniya, Portugaliya, Fransiya va Polsha kabi mamlakatlardagi iqtisodiy masalalar bo'yicha tadqiqotlar olib boradi. Blanchard tadqiqotlari shuningdek, Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosiga ham xizmat qiladi, u erda tadqiqotchi sifatida ishlaydi. Uning ilmiy izlanishlari davomida, ayniqsa, Evropa mintaqasi uchun makroiqtisodiy chora-tadbirlarni ishlab chiqishda, uning hamkorlari Alberto Alesina, Franchesko Giavazzi va Xarald Uxlig bilan hamkorlikda ish olib borgan loyiha uchun Milliy Ilmiy fondidan katta miqdorda moliyaviy yordam olgan.

Olivier Blanchardning taniqli karerasi uni Nyu-York va Bostonning Federal Rezerv banklari kabi taniqli institutlar uchun ishlagan, u erda u maslahatchi vazifasini bajargan. Shuningdek, u Amerika iqtisodiy assotsiatsiyasining prezidenti, shuningdek, Econometric Society va Amerika Badiiy Akademiyasining a'zosi va hamkasbidir.

E.Bem-Baverk

Oygen fon Byom-Baverk

Avstriya maktabi iqtisodchilarining asarlarida avvalo siyosiy iqtisod predmeti, uning uslubiy negizlari va tadqiqot usuli to`g`risidagi ta'limot yanada kengaytirildi. Menger va uning tarafdorlari ishlab chiqarish munosabatlarini, ishlab chiqarishning rivojini tartibga soluvchi iqtisodiy qonunlarni siyosiy iqtisod predmetiga kiritmas edilar. Ularning konsepsiyasiga ko`ra siyosiy iqtisod xo`jalik subyekti tajribasining butun xilma-xilligi bilan uni idrok etishni o`rganishi lozim edi.

Byom-Baverkning da'vo qilishicha, siyosiy iqtisod subyekt hislarida iqtisodiy xodisalarni izohlaydigan ildizlarni izlashi kerak. Alohida xo`jalik tadqiqot obyekti qilib olinar va shu xo`jalik jamiyatning eng oddiy tipik elementi deb talqin qilinar edi. Jamiyatdan mutlaqo ajralgan shaxs - Robinzon xo`jaligi mana shunday xo`jalikning oliy maqsadi deb atalardi (D.Defoning asarini eslang). Avstriya maktabi kapitalistik xo`jalikni mana shunday eng oddiy elementlarning mexanik yig`indisi deb talqin etardi. Umuman, iqtisodiyot qonunlarini o`rganish uchun alohida olingan bir xo`jalik (firma, korxona) misolida shu qonunlarni ko`rib chiqish yetarli deb hisoblanardi (mikroiqtisodiyot).

Tadqiqotning bu usuli Robinzonada usuli degan nom oldi. Shu usul yordamida siyosiy iqtisoddan ijtimoiy ishlab chiqarish munosabatlari chiqarib tashlandi, iqtisodiy kategoriyalarning ijtimoiy-sinfiy mazmuni kuchaytirildi, ijtimoiy ishlab chiqarishning roli soddalashtirildi. Robinzonada usuli asosida siyosiy iqtisod tarixiy va sinfiy muayyanlikdan mahrum bo`lar, unda individuallik keng targ`ib qilinardi. Ayirboshlash konsepsiyasining tarafdorlari bo`lgan Avstriya maktablarining iqtisodchilari iqtisodiy masalalarni faqat bozor munosabatlaridan, ya'ni ayirboshlash munosabatlaridan iborat qilib qo`ydilar. Robinzonada usuli madhiyabozlik tusida edi. U ochiqdan-ochiq subyektiv psixologik bo`lishiga qaramay, iqtisodiyot fanining bisotiga kirdi va keng yoyildi. Avstriya maktabining nazariyotchilari kapitalizmni faqat bozor munosabatlari bilangina bog`langan yakkaxo`jaliklarning mexanik yig`indisi deb tasvirlab, mehnatning rolini inkor etdilar va kapitalistik ekspluatatsiyani niqobladilar. Ular iqtisodiy jarayonni va uning omillarini subyektiv idealistik tarzda izohladilar. Xo`jalik yurituvchi subektlarning psixologiyasi bu jarayonning asosi deb hisobladilar. Avstriya maktabining namoyandalari ijtimoiy ishlab chiqarish taraqqiyotining obyektiv xarakterini va unga xos qonunlarni inkor etib, xo`jalik turmushida iqtisodiyotni rivojlantirishda xo`jalik yurituvchi subyektlarning faoliyatini belgilaydigan psixologik sabablar hal qiluvchi rol o`ynaydi, deb da'vo qildilar. Iqtisodiy jarayonlarni mana shunday subyektiv-psixologik talqin etish Avstriya maktabi metodologiyasining asosini tashkil qildi.

Avstriya maktabining nazariyotchilari siyosiy iqtisodni ishlab chiqarishni o`rganishdan "xalos" etib, iste'molni birinchi o`ringa qo`ydilar. Ular individlarning moddiy ne'matlarni iste'mol qilishi xo`jalik faoliyatini tashkil etuvchi asosiy omil deb da'vo qilishdi.

Subyektivizm va individualizm mehnatning va ijtimoiy ishlab chiqarishning ishlab chiqarish munosabatlarining rolini hamda ijtimoiy ziddiyatlar va sinfiy kurashni inkor etishga hamda soxtalashtirishga asoslangan. Bu qoidalarning tigi marksizmning ilmiy metodologiyasiga iqtisodiy ta'limotiga qarshi qaratilgan edi.

Avstriya maktabining namoyandalari va avvalo Byom-Baverk qiymatning mehnat nazariyasini K.Marks ta'limotining ilk negizi deb bilib, shu nazariyadagi qo`shimcha qiymat ta'limotiga xuruj qilib, "Kapital"ning birinchi va uchinchi tomlari o`rtasida ziddiyat borligini isbotlashga urindilar (bu haqda oldingi mavzuda aytib o`tilgan edi).

Qadriyat (qimmat) nazariyasi Avstriya maktabining konsepsiyalarida markaziy o`rinni oldi. Bu nazariya "eng yuqori foydalilik" nomini oldi. Siyosiy iqtisodda qabul qilingan "tovar" va "qiymat" kategoriyalari ijtimoiy mazmundan

mahrum bo`lgan ne'mat va qadriyat tushunchalari bilan almashtirildi. K.Menger, Ye.Byom-Baverk va boshqalar qiymat - ijtimoiy zarur mehnatning ifodasi, mehnat esa uning birdan-bir manbayi ekanligi to`g`risidagi qoidani noto`g`ri deb e'lon qildilar. Ular qiymat kategoriyasini subektiv mazmun bilan to`ldirdilar. Uning ustun omili sifatida iste'mol qiymati yoki moddiy ne'matlarning foydaliligi qabul etildi. Byom-Baverkning fikricha, Avstriya maktabi iste'mol qiymatiga murojaat etish orqali qadriyatni "lozim bo`lgan daraxtdan ildizning o`zidan" tahlil eta boshladi.

Haqiqatda ham, Avstriya maktabi qiymatning yangicha ta'rifini ishlab chiqish yo`lidan bordi. qiymat iste'mol qiymati bilan belgilanishi mumkin emasligi to`g`risidagi fikrni siyosiy iqtisodning klassiklariyoq o`rtaga tashlagan edilar. Lekin qariyib 200 yil davomida iqtisodiyot fanida bu g`oya yetakchi bo`lishi va shunga qaramay, Avstriya maktabi foydalilikda zo`r berib qadriyatning subyektiv nazariyasini yaratdi. Foydalilik deganda Byom-Baverk moddiy ne'matlarning umumiy xususiyatini tushunar edi. Bu xususiyat moddiy ne'matlarning shaxslar farovonligiga ehtiyojlarning qondirilishiga munosabati bilan belgilanadi, deb hisoblar edi. qiymat qimmat va qadriyat tushunchasi bilan almashtiriladi.

Qadriyatning vujudga kelishi mehnatdan va ishlab chiqarishdan ajratib talqin etilar edi. Ne'matning foydaliligi uning asosi deb hisoblanardi. Byom-Baverk foydalilikning ikki turini: oddiy (mavhum) va malakali (aniq) turini bir-biridan farq qilardi. Mavhum foydalilik mo`l-ko`l bo`lgan moddiy ne'matlarga xos bo`lgan umuman foydalilik deb ta'riflanar edi. Bu holatda ne'mat birligining foydaliligi 0 dan iborat deb hisoblanardi (daryo yenida suv, havo va boshqalar). Zahiralari cheklangan ne'mat malakali foydalilik deb ta'riflanar, bu ne'matlarning hatto birlik hajmida kamayishi ham shaxsning farovonligiga ta'sir qiladi, deb uqtirilardi. Foydalilikning bunday bo`linishi moddiy ne'matlar qadriyatining vujudga kelishi bilan bog`liq qilib qo`yilar edi. Hamma ne'matlar emas, balki miqdori cheklangan ne'matlarnigina Avstriya maktabining iqtisodchilari qadriyatga ega bo`ladi, deb hisoblashardi. Ularning nazarida mana shu qadriyatlargina ayirboshlanishi mumkin edi. Byom-Baverkning fikricha, qadriyatning vujudga kelishi uchun noyob foydalilik bilan birga qo`shilishi zarur, ammo mutlaq noyoblik emas, balki mazkur turdagi buyumlarga bo`lgan mavjud ehtiyojning miqyosiga qiyosan "nisbiy" noyoblik nazarda tutilardi.

Qadriyatning hosil bo`lishida Byom-Baverk ikki bosqichni alo-hida ko`rsatdi, birinchi bosqichni u subyektiv qadriyatning hosil bo`lishi bilan bog`ladi, bunda u ne'matning shaxs ehtiyojlarini qondirishda qanday rol o`ynashiga qarab, shu subekt ne'matga beradigan shaxsiy baho nazarda tutilar edi. Agar foydalilik mavhum bo`lsa, u holda ne'mat baho olmaydi va uning subektiv qadriyati 0 ga teng bo`ladi. Sersuv buloq yonida turgan kishi uchun bir stakan suv bunga misol qilib ko`rsatildi. Ammo, sahroga borib qolgan kishi uchun o`sha bir stakan suvning o`zi aniq foydalilik kasb etadi. Shaxsning farovonligigina emas, uning hayoti ham shu suv bilan bog`liq bo`lishi mumkin. Bu holatda bir stakan suv subyektiv qadriyatga ega bo`ladi. Byom-Baverkning fikricha, moddiy ne'matlar tufayli insonga keltirilgan foydaning miqdori ham shu ne'matlar qadr-qimmatining o`lchovidir. qiymatni iste'mol qiymati bilan aynan bir narsa deb talqin etish (aslida almashuv qiymati ham bor) foydalilik qiymatini aniqlash Avstriya maktabidan avval ham siyosiy iqtisodda ma'lum edi. Avstriya maktabining nazariyotchilari bu prinsipni matematikadan

olingan me'yor tushunchasi bilan to`ldirdilar. qadriyat negizi sifatida endi shunchaki foydalilik emas, balki shaxsning eng kam ehtiyojini qondiradigan eng yuqori (oxirgi qatordagi) foydalilik tushunchasi ishlatila boshlandi. Byom-Baverkning ta'biricha, buyumning qadriyati uning eng yuqori me'yoriy foyda miqdori bilan o`lchanadi, bunda xo`jalik ne'matlari muayyan turidan olinadigan eng oz naf nazarda tutiladi. Buni Robinzon yetishtirgan besh qop don misolida ko`rish mumkin, bir qopi oziqqa, ikki qopi urug`likka, uch qopi yem uchun va hokazo. Byom-Baverk bu "qonun"ning amal qilishini besh qop don hosili olgan shaxsning xo`jaligi misolida ko`rsatadi. Hamma qoplardagi donning sifati va vazni teppa-teng. Biroq, Byom-Baverknig nazariyasiga ko`ra, bir qop donning subyektiv qadriyati kamayib boruvchi foydalilik prinsipi asosida belgilanishi kerak. Birinchi qop don shaxsning eng zarur hayotiy ehtiyojini qondiradi va shu sababli eng ko`p foydalilikka ega bo`ladi. Keyingi qoplarning foydaliligi kamayib boradi. To`tiqo`shni boqishga mo`ljallangan so`nggi qop ham foydalilikka ega bo`ladi. Ana shu so`nggi qop don mazkur moddiy ne'mat birligining subyektiv qadriyatini belgilaydi. Barcha mavjud don zapasi besh qop bo`lgan taqdirda bir qop donning qadriyati to`tiqush boqish qiymatiga teng bo`ladi, deb da'vo qiladi Byom-Baverk. Bu misollar turkumini yeyilayotgan beshta olma misolida va boshqalarda ham ko`rish mumkin.

Byom-Baverk qadriyat hosil bo`lishidagi ikkinchi bosqichni "obyektiv qadriyat" bilan bog`ladi. U mazkur bosqichni talab va taklif xususidagi mavjud eski nazariya asosida izohladi. Obyektiv qadriyatning hosil bo`lishini talab va taklifning stixiyali nisbati davomida bozordagi subyektiv baholarni baravarlashtirishdan iborat qilib qo`yildi, shuning natijasida yangi, o`rtacha qadriyat paydo bo`lib, mana shu obyektiv miqdor deb ko`rsatildi.

Shunday qilib, Avstriya maktabining iqtisodchilari ilmiy nazariyaning qiymat tovarlarning obyektiv xususiyati bo`lib, mana shu xususiyat bu tovarlarning ichki mazmunini belgilaydi, degan tub qoidasini rad etish orqali qiymat hosil bo`lishi jarayonini yangicha talqin etadilar. Ular buni baho beruvchilik mulohazalariga va individlarning psixologiyasiga bog`liq bo`lgan subyektiv kategoriyaga aylantirib qo`ydilar. Bu esa navbatdagi yangi nazariya edi, bu nazariyani yaratuvchilar qiymatni u hosil bo`ladigan sharoit va manbadan - ishlab chiqarish va mehnat sohasidan butunlay ajratib qo`ydilar. Byom-Baverkning hamma mulohazalari haqiqiy jarayonni oydinlashtiradigan, ushbu kategoriyada ifodalanadigan ishlab chiqarish munosabatlarini kengaytiradigan fikrlar asosiga qurilgan edi.

"Eng yuqori foydalilik" nazariyasi Avstriya maktabi va boshqa iqtisodiyot konsepsiyalari uchun asos bo`ldi, bu konsepsiyalar esa kapitalizm sharoitida iqtisodiyotning ijtimoiy mazmunini kuchsizlantiruvchi, uning sinfiy xarakterini inkor etuvchi bir narsadir. Byom-Baverkning ta'biricha, qadriyat to`g`risidagi ta'limot daromadni taqsimlash, shu jumladan yer rentasi, ish haqi, kapitaldan olinadigan foyda to`g`risidagi butun o`z doktrinasining markaziy bandidir.

Avstriya maktabining taqsimlash nazariyasi bir qancha mavjud konsepsiyalarni: J.B.Seyning ishlab chiqarishning uch omili, taqsimot konsepsiyasini, "eng yuqori foydalilik" nazariyasini o`z ichiga oladi. Bu o`rinda ishlab chiqarish omillari unumli ne'matlar deb atalgan. Ularning har biriga (er, kapital va mehnatga) olingan iste'mol ne'matlarining muayyan qismi muvofiq keladi. Taqsimotning mana

shu o`ziga xos konsepsiyasi kapitalistik ekspluatatsiyani o`zgalar mehnatining kapitalistlar tomonidan o`zlashtirib olinishini inkor etadi. U kelajakdagi ne'matlar va kapitalistning iste'moldan "tiyilishi"ga nisbatan haqiqiy ne'matlarni har xil baholash asosida foydani oqlaydi. Bu o`rinda foyda kapitalistning haqiqiy ne'matlarni iste'mol qilishdan "tiyilishi" uchun va o`z kapitali bilan bo`lajak ne'matlarni hozirgi ne'matlarga aylantirishni ta'minlaganligi uchun "mukofot" deb ko`rsatiladi. Shunday qilib, taqsimot nazariyasida ham muayyan sinfiy maqsadlarni ko`zlaydigan yangicha xulosalar bor.

Avstriya maktabining uslubiyati ham, iqtisodiy nazariyalari ham tarixdan tashqari yondashuv asosida yaratilgandir. Bu metodologiya va nazariyalar kapitalistik tovar xo`jaligi sharoitlarida jamiyatning sinfiy strukturasini e'tibordan chetda qoldirib, ishlab chiqarishdan iste'molni ustun qo`yadi. Marjinalizm asoschilari qo`llagan sabab-oqibat asosidagi iqtisodiy tahlil (analiz) oddiy mantiqiy xulosalarning yuzaga kelishiga sabab bo`ldi, bu esa ularni real kapitalizmdan uzoqlashishga olib keldi. Biroq, yuqorida qayd etilgan xususiyatlarni aytish bilan birga biz bu maktab namoyandalarining shu uslublari natijasiz va ularning konsepsiyalari to`g`ri ilmiy xulosalar bermadi, demoqchi emasmiz. Aksincha, kapitalistik bozor muammolarini anglashda va ayniqsa iqtisodiy fanga e'tiborni iste'mol va talabni to`laroq qondirishga qaratishda bu maktabning xizmatlari kattadir.

Bu maktabning konsepsiyalari kapitalistik xo`jalik sistemasining eng muqaddas narsasi - xususiy sohibkorlik, erkin bozor, raqobat va shu kabilar posbonligida turgan siyosiy iqtisodning bundan keyingi rivojlanishiga katta ta'sir o`tkazdi. Avstriya maktabining uslubiyati ayniqsa matematik maktab va umuman hozirgi zamon iqtisodiy maktablarining shakllanishida katta rol o`ynagan. Bu yo`nalish yangi klassik oqimning keng rivojlanishida alohida o`rinni egalladi.

Lekin shuni ham ta'kidlash zarurki, "eng yuqori foydalilik" nazariyasi yangi tashkil bo`layotgan nazariy maktablar uchun ilk manba rolini o`ynadi. "Eng yuqori (chegaraviy) foydalilik" nazariyasining neoklassik (yangi klassik) varianti ingliz iqtisodchisi A.Marshall boshchiligida "eng yuqori foydalilik" nazariyasini "ishlab chiqarish chiqimlari" nazariyasi bilan qo`shib, yangi ilmiy nazariya vujudga keltirilganligida o`z aksini topdi.

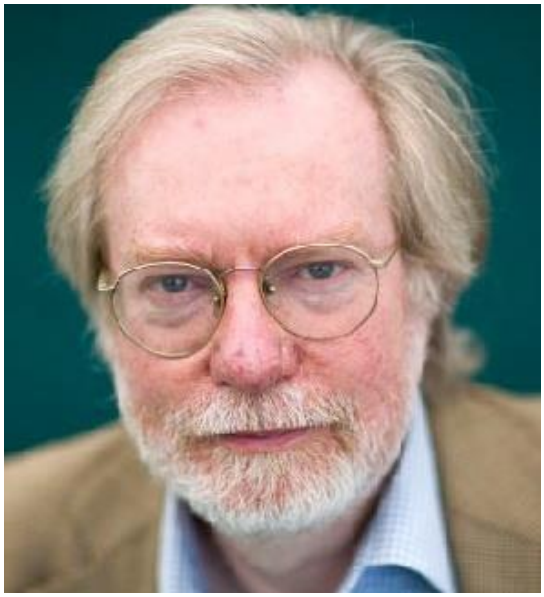

Paul Collier

Pol Collier - dunyodagi taniqli iqtisodchi, Buyuk Britaniyadan. Ehtimol, u o'zining eng yaxshi martaba va iqtisod sohasiga beqiyos hissa qo'shganligi uchun 2014-yilda ritsarlik qilgani bilan mashhur.

Collier 1949-yil 23-aprelda tug'ilgan va Sheffildda o'sgan. U dastlabki ma'lumotlarini Qirol Edvard VII maktabidan oldi. Keyinchalik Collier Oksford Universitetidan ajratilgan mukofotni qo'lga kiritdi. Ta'limni tugatgandan so'ng u ko'plab ta'lim muassasalarida o'qituvchilik mashg'ulotlarini o'tkazdi. 2012 yilgacha Oksfordda iqtisod o'qitgan, shuningdek, universitetda Afrika iqtisodiyotini o'rganish markazi direktori bo'lgan. Keyinchalik u Blavatnik Hukumat Maktabiga kema tushdi, u erda hozirgi vaqtda iqtisod professori, St Anthony kollejida o'qituvchi Stipendiya ham mavjud.

Collier yozma nashrlar va jurnalistikaning muhim sohasiga ega. Uning asarlari The Financial Times, The Washington Post, The New York Times va Wall Street Journal kabi ko'plab mashhur jurnallar va jurnallarda nashr etilgan. Collier bir qator mavzularni, shu jumladan tashqi yordamlarning ta'siri, fuqarolik urushini va uning oqibatlarini bartaraf etuvchi omillarni, shuningdek, aholi jon boshiga to'g'ri keladigan daromad pastligi bilan ajralib turadigan mamlakatlardagi demokratiyani keltirib chiqaradigan muammolarni, lekin yuqori tabiiy resurs zahiralarini yozdi.

Collierning dastlabki ishlaridan biri 1988 yilda "Tanzaniyada mehnat va qashshoqlik" deb nomlangan bo'lib, u uchun Edgar Graham kitob mukofotini 1988 yilda oldi. Uning so'nggi asarlari orasida "Urush, qurol va ovozlar: xavfli joylarda demokratiya" va " 2009 va 2010 yillarda chop etilgan "Tuplangan Planet". Collierning eng mashhur asarlaridan biri, ehtimol, 2007 yilda nashr etilgan "The Bottom Millions" dir. 2009 yilda Lionel Gelber, Artur Ross va Corine mukofotlarini tanqid qilib, "Estoril Global Issues" mukofoti sovrindoriga sazovor bo'ldi. Kitob, rivojlanish yordami, aslida, qabul qiluvchi davlatlarga foyda keltirib chiqarmasligini aniqlashda o'zlarining chuqur tahlillari uchun ma'qullandi. Collier hozirgi kunda "Vatan urushi" nomli so'nggi kitobi yozadi, unda u kam rivojlangan mamlakatlarda demokratiyaning samarasizligi sabablarini ko'rib chiqishga urinadi.

Collierning ta'sirchan rezyumeni Jahon bankida besh yilga mo'ljallangan, unda Tadqiqot va rivojlantirish departamenti direktori rolini o'ynagan. Endi Xalqaro valyuta fondida Strategiya va Siyosat bo'limi maslahatchisi sifatida xizmat qiladi. 2008 yilda Collier stipendiya va taraqqiyot sohalariga qo'shgan hissalari uchun CBE unvoniga sazovor bo'lgan. Olti yil Angliya imperiyasi tomonidan Afrikada olib borilgan tadqiqotlar natijalariga ko'ra, yo'lboshchi edi. Uning boshqa ishonchlari quyidagilar: Royal Economic Society Kengashiga a'zo bo'lish, shuningdek, Akademiklar maslahat kengashida qashshoqlikka qarshi turish. Collier shuningdek, o'z sohasidagi o'zining misli ko'rilmagan bilimlari uchun Fanlar poga taniqli da'vatchi professor sifatida Parijga taklif qilingan, ayni paytda u OAVni huquqiy himoya qilish tashabbusining homiysi.

Pol Collier iqtisod sohasida ham, ham tashqarida keng e'tirof etilgan va e'tirof etilgan. "Foreign Policy" jurnali uni 2010 va 2011 yillarda ketma-ket ikki yil

davomida dunyodagi eng yaxshi mutafakkirlardan biri deb bilgan. U shubhasiz avlodining buyuk aqllaridan biriga aylanadi.

Pol Collier tomonidan yozilgan kitoblar

The Bottom Billion: Why the Poorest Countries are Failing and What Can Be Done About ItPaperback – August 22, 2008

Exodus: How Migration is Changing Our World 1st Edition

Wars, Guns, and Votes: Democracy in Dangerous Places Reprint Edition

The Plundered Planet: Why We Must--and How We Can--Manage Nature for Global Prosperity Reprint Edition

Paul Krugman

Pol Krugman - xalqaro savdo kuramlari, iqtisodiy geografiya va global moliya sohasidagi ishi uchun maqtovli amerikalik iqtisodchi. Princeton universitetida iqtisod va xalqaro aloqalar bo'yicha ko'plab kasb-hunar egalari, shuningdek Nyu-York Tayms gazetasining muntazam sharhlovchisi.

Yel universitetida va Massachusets Texnologiya institutida bakalavr va doktorlik darajasini olganidan so'ng, Krugman iqtisodga bo'lgan qiziqishni ta'qib qilish uchun vaqtni sarflamadi. U o'sha paytda o'qituvchisi Rudi Dornbushga turli xil nazariyalarni taklif etdi. U kishi uni tarbiyalashdan tashqari, uning manfaatlariga rioya qilishga undash uchun ko'p narsaga erishdi. Keyinchalik "Interservice Trade of Theory" deb nomlangan birinchi inshni ta'qib etgach, 1979-yilda u professor-o'qituvchi sifatida MITga qo'shilgan.

Keyingi yillarda Krugman uni Reagan Oq uyida ishlash bilan bir qatorda Yale universiteti, Stenford universiteti va London iqtisodiyot maktabi ham o'qitishni boshladi. 2000-yilgacha u Princeton universitetida professor lavozimini egallagan edi, ko'p o'tmay, o'ttiztadan ortiq xalqaro iqtisodiy tuzilmalar guruhiga va 2010 yilda Sharqiy iqtisodiy assotsiatsiyaga raislikka kirishga muvaffaq bo'ldi.

Krugman shuningdek, turli xil iqtisodiy mavzular bo'yicha ishlarni nashr etgan va chop etgan jurnalistika sohasidagi katta tajribaga ega. U hozirgi kunga qadar "The New York Times", "Fortune" va "Slate" kabi bosma ommaviy axborot vositalarida

750 dan ortiq ustunlar ishtirok etgan. Krugmanning yozma portfelida jurnallar, jurnallar va gazetalar bo'ylab 20 ta kitob va 200 dan ortiq ilmiy maqolalar mavjud. Garvard Business Review, Scientific American, Pop Internationalism va Tasodifiy Theorist kabi mavzularni o'z ichiga oladi. Uning "yangi savdo nazariyasi" ga bag'ishlangan nashr etilgan asarlari keng miqyosda e'tirofga sazovor bo'ldi va hozirgi kunga kelib, ushbu maktabning hurmatga sazovor tashkilotlaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Yangi savdo nazariyasi xalqaro moliya va tijorat ishlanmalarini tahlil qilish va tahlil qilish usulini o'zgartirishga muvaffaq bo'ldi. Bu inqilobiy tushunchaning oxirida 1991 yilda Krugmanni Jon Bates Klark medalini topshirdi. Amerika iqtisodiyoti assotsiatsiyasi tomonidan iqtisod sohasida bilimlar darajasini ko'taradigan g'ayrioddiy kontseptsiyalarni taklif etuvchi nisbatan yosh, aspirant iqtisodchilarga sharaf bo'ldi.

Krugmanning eng yaxshi yutuqlaridan biri, 2008 yilda Nobel Xotin-qizlar mukofotining "Yangi savdo" nazariyasi ustida ishlagani uchun "Memorial" Nobel mukofotiga sazovor bo'lganidan so'ng, uning yangi iqtisodiy geografiyasining yangi iqtisodiy geografiyasini taklif qilgani bilan amalga oshirildi. Ushbu nazariyalarda ko'zda tutilgan asosiy tushunchalar va nazariyalar iste'molchilarning tanlovi va tanlovi, o'lchov iqtisodiyoti, mol va xizmatlarning global almashinuvi, shuningdek, boylikni xalqaro taqsimlash edi.

Ko'rinishidan, Krugmanning boshqa faxriylari MITda o'z davrida Ford Xalqaro iqtisod professori unvoniga ega. Bundan tashqari, Evropa Pulitser mukofoti sifatida tanilgan Asturias mukofoti olganida, Ispaniya Qiroli ham tan olgan. Uning ekspertizasi 1979 yildan buyon ilmiy tadqiqot shirkati sifatida faoliyat yuritgan Iqtisodiy tadqiqotlar milliy byurosi, shu jumladan, barcha bilimlar ob'ektlarida e'tirof etilgan. Krugman, shuningdek, ko'plab iqtisodiy va iqtisodiy masalalar bo'yicha o'z fikrlarini ifodalovchi sharhlovchi sifatida ham nom qozongan. siyosiy mavzularni juda liberal deb e'lon qildi. Shu sabablarga ko'ra, Krugman AQShning ishlab chiqargan eng yaxshi iqtisodchilaridan biri bo'lib, uning avlodidan tashqari. Uning yangi kashfiyotlari va nazariyalari uning obro'-e'tiborini nufuzli mutafakkir va akademik, uning eng yaxshilaridan biri darajasiga ko'targan.

Pol Krugmanning kitoblari

The Conscience of a Liberal Paperback – January 12, 2009

End This Depression Now! Paperback – January 28, 2013

The Return of Depression Economics and the Crisis of 2008 Paperback – September 8, 2009

Economics Third Edition

Microeconomics (Third Edition) Third Edition

The Accidental Theorist: And Other Dispatches from the Dismal Science 1st Edition

Peddling Prosperity: Economic Sense and Nonsense in an Age of Diminished Expectations (Norton Paperback) Paperback – April 17, 1995

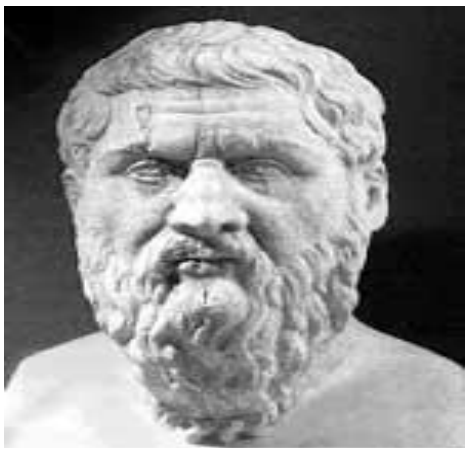

Platon (Aflotun)

Platon (Aflotun) "Davlat" va "Qonunlar" asarlarida ideal davlat qanday bo`lishi kerakligini ochib bermoqchi bo`ldi. Uningcha, bu davrda xususiy mulk va erkin xo`jalik tashabbusiga o`rin yo`q. U aholini uch toifaga ajratgan:

1. Faylasuflar - davlatni boshqaruvchilar;
2. Harbiylar - davlatni boshqarish apparatining bir qismi bo`lib, ular biror mulk egasi bo`lish huquqiga ega emas, iste'mol qilish esa ijtimoiy xarakterga ega bo`lishi kerak.
3. "Qora" toifa - dehqon, hunarmand va savdogarlardan bo`lib, ular mulk egasi bo`lishi kerak.

Bu olimning mehnat taqsimoti, tovar, pul va savdogarlarning ajralib chiqishi o`rtasidagi aloqadorlik to`g`risidagi fikrini o`sha davr uchun buyuk kashfiyot deb baholash mumkin. Ammo, Aflotun qulchilikka asoslangan natural xo`jalikni himoya qildi, pul funksiyasini muomala doirasidagina deb bilishga harakat qildi, pulni jamiyatdagi dushmanlikning bosh sababchisi deb bildi; u sudxo`rlik operatsiyalarini inkor etdi va baholarni me'yorda saqlash yo`li bilan savdogarlarning foydasini chegaralashni talab qildi. Aflotun qullarni fuqarolar deb tan olmadi va ularni biror toifaga kiritmadi (demak, ular mulk egasi ham bo`lishi mumkin emas). qullar mayda ishlab chiqaruvchilar va savdogarlar bilan birga 2-toifa ahlining cheklanmagan talab-ehtiyojlarini to`la-to`kis qondirishlari kerak edi. Shunday qilib, Aflotun o`zining

ideal, ya'ni bekamu ko`st davlatini barpo etar ekan, qulchilikni abadiy saqlash tarafdori edi.

.

Pyer Buagilber

Ana shunday sharoit Fransiyaning XVII asr oxiri - XVIII asr boshidagi sotsial-iqtisodiy ahvoli klassik iqtisodiyotning Fransiyadagi asoschilaridan biri bo`lgan Pyer Buagilber (1646-1714) ning iqtisodiy qarashlariga katta ta'sir ko`rsatdi. Pyer Lepezan - iqtisodchining asl familiyasi bo`lib, de Buagilber - bu oila yer pomest'esining nomi edi. Lekin tarixda Pyer Buagilber nomi saqlanib qoldi. Pyer Lepezan de Buagilber dvoryan normand oilasidan chiqqan, u yaxshi ma'lumot olgach, adabiyot bilan shug`ullandi, keyinchalik Ruan okrugida oilaviy kasb-hunar sudya (hakam) lavozimini egalladi; dehqonlar ishini olib bordi; o`z ko`zi bilan ularning nochor ahvoliga guvoh bo`ldi; u bu lavozimni umri oxirigacha saqlab qoldi va katta o`g`liga topshirdi; o`zini "qishloq xo`jaligining advokati - himoyachisi" deb atadi.

Olimning tadqiqot predmetini qisqacha qilib jamoat boyligi konsepsiyasidan iborat deyish mumkin. Bu boylik pulning fizik massasi bilan emas, balki turli-tuman foydali boylik va buyumlardan, masalan, non, vino, go`sht, kiyim-kechak va boshqalardan iboratdir. Hatto yerga va pulga egalikning o`zi boylikni ta'minlaydi. Agar yer ishlanmasa, pul esa hayot uchun zarur ashyolar (masalan, oziq-ovqat va kiyim-kechak) aralashtirilmasa bunday "boylik" egasi qashshoqlikka mahkum etiladi.

Shu sababli jamiyatda pulni ko`paytirish emas, balki ishlab chiqarishni o`stirish masalasi iqtisodiy fanning asosiy vazifasi hisoblanishi kerak.

Olimning tadqiqot uslubiga quyidagilar xos:

·erkin raqobat sharoitida iqtisodiyotda avtomatik mo``tadillik mavjud bo`ladi;

·tovarlar va xizmatlar qiymati (qimmati) ni belgilashda xarajatlar qoidasiga amal qilinadi;

·milliy iqtisodiyot manfaatlari uchun shaxsiy manfaatning jamoat manfaatlaridan ustunligi tan olinadi;

·xo`jalik hayotida pulning mustaqil va ahamiyatli roliga yetarli baho berilmaydi va boshqalar.

Buagilber sanoat va savdoni kamsitish yo`li bilan qishloq xo`jaligining roli ataylab mutlaqlashtirgan.

Adam Smitdan ancha oldin shaxsiy manfaat (egoizm)ning jamiyat uchun ahamiyatini ko`ra bildi.

1691 yilda u Fransiyani og`ir iqtisodiy ahvoldan chiqarish tizimini taklif etdi. Dastlabki fikrlari bo`yicha turli islohotlar o`tkazib (ular burjua-demokratik xarakterga ega bo`lishi kerak edi), 1707 yilda esa uning g`oyalari yetilib, quyidagi uch qismdan tarkib topdi:

1. Soliq tizimini o`tkazish. Soliq tizimining dehqonlar mehnatidan manfaatdorlik tamoyiliga asoslanishi, undan tashqari soliq barchaga tegishli bo`lishi kerak edi.

2. Ichki savdoni har xil cheklashlardan ozod qilish (ichki savdo erkinligi); bu chora ichki bozorni kengaytirish, mehnat taqsimotining o`sishini ta'minlash, tovar-pul muomalasini kuchaytirishi kerak edi;

3. Donning erkin sotilishiga yo`l berish, donga tabiiy baho ta'sirini cheklamaslik. Gap shundaki, mamlakatda donga sun'iy ravishda baho belgilangan bo`lib, ishlab chiqarish harajatlari qoplanmas edi, don yetishtirish o`smay qo`ygan edi. Buagilberning fikricha, iqtisodiyot erkin raqobat sharoitida rivojlanishi va tovarlar bozorida "haqiqiy qiymat"ga ega bo`lishi kerak edi. U davlat bu sohada dehqonlarga homiylik qilishi zarur, deb hisobladi.

Bu islohotlar mamlakat va xalq farovonligini oshirish va xo`jalikni rivojlantirishning boshlang`ich shartlari bo`lishi kerak edi. Buagilber o`z g`oyasini reklama qilish maqsadida bu islohot bu oyda qirolga kerak bo`lgan summani yetkazib beradi, degan fikrni tarqatdi. Vazirlar esa ikki soat davomida kerakli qator qonunlarni tayyorlashi mumkin va xo`jalik "xuddi hamirturushdagi kabi" tez o`sadi, deydi u. U o`z takliflari bilan bir necha bor murojaat qildi. Ammo, uning bu harakatlari zoye ketdi. U o`z g`oyalarini kitoblarda bayon etdi va bu kitoblarni nashr ettirdi. Uning asosiy iqtisodiy asarlari "Fransiyaning to`la tavsifi", "Fransiya to`g`risida varaka", "Boyliklar tabiati to`g`risida traktat" va boshqalardir. Uning ayrim asarlari, masalan, 1707 y. 2 jildda chiqarilgan "Fransiya ayblari" kitobi ta'qiqlangan. Ularda Fransiyaning shu davrdagi og`ir iqtisodiy ahvoli to`la yoritib berilgan, ayniqsa qishloq xo`jaligining orqada qolish sabablari to`g`ri berilgan. Xalq xo`jaligi orqada qolishining bosh sababi - olib borilayotgan iqtisodiy siyosatning, Kolber (moliya boshlig`i) va boshqalarning merkantilistik qarashlari fosh etilgan. U faqat sanoat rivojini bir tomonlama qo`llab-quvvatlashga qarshi chiqdi. qishloq xo`jaligi manfaatlarini himoya qildi, don eksportini cheklashga qarshi chiqdi, soliq tizimini isloh qilish tarafdori bo`ldi, u ezilgan xalq ommasining ahvolini yaxshilash tarafdori edi (V.Petti bilan solishtiring). Olib borilayotgan iqtisodiy siyosat xo`jalik hayotining tabiiy rivojiga teskari edi. Buagilber aytadiki, avvalgi davrdagi to`kin-sochinlikni qaytarish uchun mo’jiza qilish shart emas, tabiat ustidan bo`layotgan doimiy zo`ravonlikka chek qo`yish yetarlidir. Olimning fikricha, shunday soliq va iqtisodiy siyosat tadbirlari kerakki, ular tabiatga qarama-qarshi bo`lmasligi kerak. Bu g`oya shundan iboratki, unga ko`ra iqtisodiyotda shunday qonunlar borki, ularni bemalol, jazosiz buzish mumkin emas (ekologiyada ham shunday).

Shunga mos ravishda u tabiatning talablari nimadan iborat ekanligini ochib berishga uringan, obyektiv qonuniyatlarni o`rganishga kirishib, ilmiy tahlil qilish yo`li sari yirik qadam tashlagan. Ammo shu bilan bir vaqtda u xo`jalikdagi xodisalarni tabiiy va tabiiy bo`lmaganlarga ajratib, avvalgisini himoya qildi va keyingisini qoraladi. Buagilyber o`zi taklif etgan siyosatni amalda isbotlovchi nazariyani yaratishga intildi. Uning iqtisodiy qarashlari ko`p jihatdan V.Pettiga o`xshab, mamlakatning iqtisodiy o`sishi nima bilan bog`liq degan savolga javob topish edi. Buagilberni ko`proq va asosan Fransiya iqtisodining turg`unlik holati va uning orqaga ketishi sabablari qiziqtirardi. Bundan u umuman nazariy masalalar, masalan, xalq xo`jaligida qanday qonuniyatlar harakat qiladi va uning rivojini ta'minlaydi, degan masalaga o`tdi.

Buagilber bu muammoga javob berishda bosh e'tiborni "optimal baho paydo bo`lishi" masalasiga qaratdi. Uningcha iqtisodiy barqarorlik va taraqqiyotning eng muhim sharti proporsional va normal baholar hisoblanadi. Xo`sh, bu baholar nimadan iborat? Avvalo, bu baholar o`rtacha har bir sohadagi ishlab chiqarish harajatlarini qoplashga yordam berishi va ma'lum kirim, sof foyda keltirishi kerak. Aks holda ishlab chiqarish bo`lmaydi, undan so`ng, bu shunday baholarki, unda tovarlarni realizatsiya qilish jarayoni bekamu ko`st davom etishi va barqaror iste'mol talabi qondirilishi kerak. Va nihoyat, bu shunday baholarki, pullarning "o`z o`rni bo`lib", ular to`lov oborotini bajarishi va odamlar ustidan hukmronlik, zo`ravonlik qila olmasligi zarur.

Xalq xo`jaligi proporsionalligi ifodalangan baholar qonunini, aslida esa qiymat qonunini tushunish yangi va ilg`or g`oya edi. Olimning asosiy asarlari shu g`oyalar bilan bog`liq. Iqtisodiyotda "optimal baholar"ni qanday ta'minlash mumkin? Buagilberning fikricha, baholarning bunday strukturasi raqobat erkinligi sharoitida stixiyali ravishda tarkib topadi.

Erkin raqobat sharoitining buzilishi Fransiyada donga maksimal baholarning qo`yilganligidir, deydi u. Uningcha, donga erkin baholar belgilansa, baholar birmuncha oshadi, bu dehqonlarning da-romadini oshiradi va ularning sanoat tovarlariga talabini ko`taradi, oqibatda bu mahsulotlarni ishlab chiqarish ortadi va hokazo. Bunday zanjirli reaksiyalar bir vaqtning o`zida "proporsional baholar" o`rnatilishiga va xo`jalikning ravnaqiga olib keladi.

Demak, Buagilber iqtisodiy erkinlik tarafdori edi va talabga qarshi chiqmaslikni taklif etadi. Shu bilan birga, u davlatning iqtisodiy funksiyasini inkor etmadi: bu o`sha davr uchun, real hayotni tushungan amaliyotchi olim uchun tabiiy edi. Uningcha, davlat to`g`ri soliq tizimi orqali mamlakatda iste'mol va talabni yuqori darajada ta'minlashi mumkin. Agar iste'mol sarflari oqimi pasaysa, tovarlarni sotish va ishlab chiqarish keskin kamayadi. Agar kambag`allar ko`proq ishlab topsalar, soliqlarga kam sarf qilsalar, ular o`z daromadlarini tez sarflashga moyildirlar. Boylar esa, aksincha, o`z daromadlarini saqlashda va demak, mahsulotni sotishda qiyinchilik tug`dirishiga olib keladi.

Buagilberning bu mulohazalari iqtisodiy ta'limotlarning keyingi yuz yillikdagi rivojiga katta ta'sir etdi. Jamiyat boyligi va iqtisodiy o`sish bo`yicha prinsipial jihatdan ikki xil qarash mavjud.

Birinchisi bo`yicha ishlab chiqarishning o`sishi jamg`arish hajmi (ya'ni jamg`arma va kapital qo`yilmalar)ga bog`liq. Bunda to`lovlarga talab avtomatik ravishda (stixiyali) amalga oshadi. Bu konsepsiyaga ko`ra, ortiqcha ishlab chiqarish inqirozlari bo`lishi inkor etiladi.

Ikkinchi pozitsiya bo`yicha iste'mol talabi ishlab chiqarishning yuqori sur'atlarda o`sishini qo`llaydigan omil sifatida qaraladi. Buagilber ma'lum ma'noda mana shu pozitsiya tarafdori edi va u qonuniy ravishda iqtisodiy inqirozlar muammosini keltirib chiqargan.

Buagilber inqiroz xodisasini xo`jalikning ichki qonuniyatlari bilan emas, balki yomon davlat siyosati bilan bog`laydi. Uningcha, yaxshi siyosat olib borish yo`li bilan talab kamomadini hal etish va inqirozlarni chetlab o`tish mumkin. Bu masala juda murakkab bo`lib, Seyga tegishli (buni keyin qarab chiqamiz) "bozorlar qonuni"ga asos bo`lgan deyish mumkin, ya'ni erkin mahsulotlar almashuvi tizimida mahsulotlarning ortiqcha ishlab chiqarilishi mumkin emas (inqirozlar bo`lmaydi). Aksincha, Shumpeterning fikricha, Buagilber iste'mol talabining yetarli emasligi va jamg`arma ortiqchaligi sababli, o`sha davrdagi tizim uchun inqiroz xavfi bo`lib, tizim barqarorligiga shubha bildirgan, ya'ni Sey qonunini oldindan tanqid qilgan.

Buagilber o`zining "Boylik, pul va o`lponlarning tabiati to`g`risida mulohaza" asarida iqtisodiy inqiroz davrida nima ro`y berishini yorqin va obrazli ifodalab beradi, uningcha, odamlar faqat yetishmovchilikdangina emas, ortiqcha boylikdan ham o`lishi mumkin ekan. Tasavvur qilingki, deydi u, 10-12 odam bir-biridan ajratilib, zanjirband qilingan. Birida oziq-ovqat ko`p, ammo boshqa hech narsa yo`q; ikkinchisida esa kiyim-kechak serob, uchinchisida ichimliklar ko`p va hokazo, ammo ular bu mahsulotlarni almasha olmaydilar. Zanjirlar bu oddiy insonlarga tushunarsiz inqirozlarni keltirib chiqaruvchi iqtisodiy kuchlardir. Buagilber insoniyat tarixida XX asrda bir necha bor ro`y bergan yirik iqtisodiy inqirozlarni oldindan ko`ra bilgandek (ma'lumki, ishsizlik va qashshoqlik sharoitida sutlar dengizga to`kilgan, ekin maydonlariga o`t qo`yilganligi aniq).

Merkantilistlardan farqli ravishda u boylikning manbayi almashuv sohasi emas, balki ishlab chiqarish degan edi. Almashuvni esa ishlab chiqarish rivojining sharti sifatidagina qaraydi.

Buagilber V.Pettidan holi, mustaqil ravishda qiymatning mehnat nazariyasiga asos soldi, u bozor bahosi va "haqiqiy baho"ni farqlagan, "haqiqiy baho mehnat sarfi bilan belgilanadi", degan. U haqiqiy baho deganda, ishlab chiqarishning turli tarmoqlari o`rtasida mehnat taqsimotining to`g`ri proporsiyasini tushungan. Shunday proporsional taqsimotning zaruriy shart-sharoiti sifatida ishlab chiqaruvchilar orasidagi erkin raqobat yotadi.

V.Pettidan farqli ravishda (qiymatni pul shaklida ifodalashni taklif etgan) Buagilber qiymatning pul shaklini qat'iy ravishda inkor etgan, shunday zaruratga ehtiyoj yo`q degan. Agar V.Pettining diqqat markazida pullar v boshqa tovarlar o`rtasidagi almashuv munosabatlari turgan bo`lsa, Buagilberning e'tibori tovarlarning tovarga bevosita munosabati, ya'ni tovarlarning to`g`ridan-to`g`ri almashuviga qaratilgan edi. Buagilber uchun shu narsa xarakterli ediki, u pulga keskin qarshi bo`lgan, pulda barcha yovuzlik va ofatlarning manbayi mujassamlangan, tovarlarning "haqiqiy baho" asosida almashuvi buzilishining sababi ham shunda deydi u. U oltin

va kumushni buyuk yovuzlik deb baholaydi, pulga qarshi mutaassiblik (fanatizm) bilan kurashadi. Pulning yagona yaxshi tomoni shundaki, u almashuvni osonlashtiradi. Oltin va kumush o`rnini qog`oz pul bemalol qoplaydi. Ko`rinib turibdiki, olim pulning barcha funksiyalarini tushunib yetmaydi. Pul umumiy ekvivalent bo`lib, uning rolida qiymatga ega bo`lgan tovarlargina xizmat qilishi mumkin. Shu sababli uningcha, tovar ishlab chiqarilishini saqlagan holda, pulni yo`q qilish kerak. Shu yerda u iqtisodiy munosabatlarning ikki shakli o`rtasidagi chambarchas aloqani tushunmadi, uning bir shaklini (tovar) saqlab, ikkinchi (pul) shaklini yo`q qilmoqchi edi.

Olim tovar ishlab chiqarishning asl maqsadi faqat iste'molni qondirishda deb xato o`ylagan (iste'mol va almashuv uchun).

Demak, Buagilberning eng buyuk xizmati shundaki, u qiymatni sarflangan ish vaqtiga tenglashtirdi. Lekin u tovar ishlab chiqarishning qulay tomonini saqlagan holda uning salbiy tomonlarini tugatishni orzu qiladi. Agar Pettining iqtisodiy ta'limotida almashuv qiymati asosiy bo`lsa, Buagilberda iste'mol qiymati bosh rolni o`ynadi. Aslida ularni bir-biridan ajratib bo`lmaydi.

Buagilber qarashlaridagi cheklanganlik (faqat dehqonlarni himoya qilishi, sanoat va savdoni yetarlicha baholamasligi), bizningcha tarixan bo`lib, Fransiya kapitalizmi rivojining xususiyatlaridan kelib chiqadi, nazariy jihatdan orqaga qarash bor. Agar Angliyada sanoat, savdo va hatto qishloq xo`jaligida kapitalistik munosabatlar to`la g`alaba qozongan bo`lsa, uning iqtisodiyoti mehnat taqsimoti, raqobat, kapital va ishchi kuchlarining faolligi bilan xarakterlanar edi; Fransiyada esa bu munosabatlar endi shakllana boshlagan edi, xolos.

P. Samuelson

Pol Antoni Samuelson

Pol Samuelson - taniqli amerikalik iqtisodchi, u iqtisod fani bo'yicha Nobel mukofoti sovrindori bo'lgan birinchi amerikalik bo'lish sharafiga muyassar bo'lgan. U iqtisodiy tahlilga jalb qilingan matematik tartib-larning darajasini oshirib, bu intizomni chuqur o'rganishga imkon beradi.

Samuelsonning iqtisodga qo'shgan hissasi, Garvarddagi vaqtni iqtisodiy ta'limotlarda ko'rgan noaniqlik va noqulayliklarni tushunishga harakat qilib, o'z

bitiruvidan oldin boshlangan. Shunday qilib, u intizomni tushunish uchun matematikani iqtisodiy maydonga qo'shdi. 1938-yilga kelib, u o'zining birinchi maqolasi - "Mulkni o'lchashda eslatma" ni e'lon qilgan edi. Ushbu maqola iste'molchi imtiyozlarini turli xil senaryolar bo'yicha tanlovlarni kuzatib borish orqali qanday qilib aniqlash mumkinligini ko'rsatib berdi, bu esa so'ralayotgan konventsiyadan farqli o'laroq, "ochilgan imtiyozlar" tushunchasini tug'dirdi.

Pol Antoni (1915) Chikago universitetida ta'lim olgan (1932-1935), Garvard oliy maktabida A.Xansen, V.Leontyev, Y.Shumperetlardan ilm o`rgandi. 1941 yildan Massachusets texnologik institutida ishlay boshladi (dastlab professor assistenti). Amerika iqtisodiy assotsiatsiyasi (1961), Ekonometrik jamiyat (1951). Xalqaro iqtisodiy assotsiatsiya (1965-1968) prezidenti bo`lib saylangan. Olim nazariyotchi bo`lish bilan birga, AQSH prezidenti yordamchisi, "Newsweek" jurnalida faol ishtirokchi ham edi. Biz bu olimni asosan "Ekonomiks" kitobi muallifi sifatida yaxshi taniymiz.

1948 yilda Pol Samuelson o'zining "Iqtisodiyot: kirish tahlili" kitobini nashr etdi. Bu hamma vaqtning eng ko'p sotiladigan iqtisodiyot matni kitobiga aylandi. Kitob ko'plab tillarga tarjima qilingan va milliondan ortiq nusxani sotgan. Samuelson Keynes iqtisodiga bag'ishlanadi va kitobning keyingi nashrlarida hukumatlar iqtisodning biznes tsikllarini va narxlari darajasini faqat fiskal va pul-kredit strategiyalarini o'zgartirish orqali boshqarishi mumkinligini ta'kidlaydi. Uning kitobini sohada ko'plab boshqalar uning eng katta hissasi deb hisoblashadi, chunki u iqtisodiyotning xalqaro nuqtai nazarini o'zaro bog'lashga yordam berdi.

Samuelson 1966 yildan 1981 yilgacha Newsweek uchun haftalik kolonni chop etdi, uni ikkilamchi iqtisodchi Milton Fridman bilan birgalikda ishlab chiqdi, ular ikkala tomon ham iqtisodiy masalalarda qarama-qarshi tomonlarni taqdim etdilar. Samuelson boshqa ko'plab nashrlarni yozishdan tashqari, 1940 yilda Massachusets Texnologiya Institutiga iqtisod fanlari nomzodi sifatida qo'shilgan o'qituvchi ham bo'lgan. Etti yil o'tgach, 1947 yilda professor maqomiga ega bo'ldi va keyinchalik professor-o'qituvchilarga eng yuqori martabaga ega bo'lgan Institut professori bo'ldi. Samuelson o'z shaxsiy maslahatiga ham ega bo'lib, milliy resurslarni rejalashtirish idorasi, AQSh xazinasi, Iqtisodiy maslahatchilar kengashi va Federal zaxira banki kabi professional faoliyatida ishlagan. U prezident etib saylangan Kennedi uchun iqtisodiy maslahatchi rolini o'ynagan; u hukumatga xizmat qilishda boshqa lavozimlari bilan birga 1965 yilda unga Xalqaro iqtisodiy assotsiatsiya raisligiga aylandi.

Pol Samuelson 2009 yil 13 dekabrda 94 yoshida vafot etdi. Uning merosi Neo-Keynesiyalik iqtisod filialini tashkil qiladi. Uning intizomga qo'shgan hissasi, uni boshqa professional va ommaviy axborot vositalarida ham keng tarqalib ketdi. U Randall E. Parker tomonidan "Zamonaviy iqtisodiyotning otasi" deb nomlangan. The New York Times uni "XX asrning eng yirik akademik iqtisodchisi" deb e'lon qildi.

1970 yilda (ikkinchi bo`lib) Nobel mukofoti P.Samuelsonga "statik va dinamik iqtisodiy nazariyani rivojlantirigani va shu bilan iqtisodiyot fani tahlilini yanada yuqoriroq pog`onaga ko`tarishga hissa qo`shgan ilmiy ishi uchun" berildi. Quyida shu iqtisodchining iqtisodiy g`oyalari to`g`risida fikr yuritiladi.

1992 yilda bu kitob Vilyam Nordxaus bilan hammualiflikda nashr etildi. "Ekonomiks" kitobi "Ekonomika" nomi bilan rus tiliga ag`darildi.

Ma'lumki, hozirgi zamon (XX asr) iqtisodiy ta'limotlarida uch asosiy: 1)neoklassik; 2) keynschilik va 3) institutsional yo`nalishlar mavjud bo`lib, Samuelson shulardan birinchisining vakili sifatida ijod etgan.

Klassik (mumtoz) maktab iqtisodchilari allaqachonlar (XVIII asrda) davlat xususiy tadbirkorlar kirisha olmaydigan yoki kirishni xohlamaydigan ayrim tovarlarni ishlab chiqarish va xizmatlar ko`rsatishni (masalan, milliy mudofaa sohasiga taaluqli), uning o`zi zimmasiga olish kerak, degan fikrga rozi bo`lganlar. Lekin, shu bilan birga ular bunday ishtirok juda kam darajada bo`lishi kerak deb, hisoblar edilar.

Samuelson hal qilishni mumtoz maktab bozor ixtiyoriga qoldirishni istagan haddan tashqari ko`p muammolarga bozorning ta'siri unchalik o`tabermasligini sezdi. qo`shmcha oqibatlar, sog`liqni saqlash, ta'lim , sanoatning ifloslantirishi muammolariga talab va taklif qonuni ta'sir etmaydi. Binobarin, davlat iqtisodiyot uchun maqsadlarni aniqlashni o`z zimmasiga olishi va bu maqsadlarga erishish uchun o`z kuchidan foydalanishi kerak. Samuelson eng kam ish haqi to`g`risidagi qonuni daromadlar pilopoyasining eng pastida turgan ishchilarga yordam berish usuli deb hisoblaydi; u davlatning uy-joy qurilish dasturlarini moliyalashtirishni va oziq- ovqat yordamini qashoqlikni kamaytirish usuli sifatida qo`llab-quvvatlaydi. "Ekonomiks" asarida tarixiy-iqtisodiy ekskurs mavjud bo`lib, XVII asr oxiridagi Maltusning aholi nufuzi nazariyasi eslanadi; A. Smitning "Ko`rinmas qo`l" haqidagi g`oyalar tahlil etiladi. Asarda o`tgan davrdagi deyarli barcha doktrinalar qarab chiqiladi (bular to`g`risida yuqorida o`qishingiz mumkin).

Uning fikricha, hozirgi davr iqtisodchilari "neoklassik sintez"ga erishish uchun samarali kredit-pul va fiskal siyosatni Smit va Marshallning klassik mikroiqtisodiyotini hozirgi daromadning darajasini aniqlash bo`yicha mavjud makroiqtisodiyot bilan birlashtirish, ikkala yondoshuvdagi barcha sog`lom fikrlarni jamlashtirishga harakat qilmoqdalar.

Kitobning dastlabki boblarida A.Smit dan hozirgi davrgacha bo`lgan iqtisodiy ta'limotlar mohiyati tarixiy-iqtisodiy jihatdan qarab chiqiladi. Ayniqsa A.Smit, T.Maltos, D.Rekardo asarlari Har tomonlama tahlil etilgan.

Uning fikricha, 1820-1870 yillar - 50 yil davomida iqtisodchilar va siyosatchilar gipnoz holatida bo`lgan, bunga asosiy sabab "sanoat inqilobi" bo`lib, bir qancha g`oyalar, ayniqsa T.Maltus, D.Rikardolarning aholi o`sishi bilan daromadlar pasayishi to`g`risidagi fikrlar chippakka chiqdi.

Neoklassik iqtisodiyot to`grisida fikr yuritib, XX asrning 70-yillari iqtisodiy qarashlarda ikki yo`nalish paydo bo`lganligi qayd etiladi: 1) Keyns va keynschilik; 2) Marks g`oyalari. Ayniqsa, neoklassik yo`nalishda matematik usullarning keng qo`llanilishi, talab, foydalilik, umumiy iqtisodiy muvozanat masalalarining yangicha tahlili yanada ilmiyroq bo`lib qoldi. A.Marshall, J.B.Klark, U.Jevons, L.Valras, V.Paretto tadqiqotlarida matematik elementlar "iqtisodiy tahlilning nozik metodlari" ga olib keldi. J.M.Keynsning tadqiqoti yuqori baholanadi, "Sey qonuni" ga ehtiyoj qolmadi, deb yozadi P.Samuelson. Keyns va Keynschilar ta'sirida "aralash iqtisodiyot" yaxshi faoliyat ko`rsata boshlaganligi ta'kidlanadi. 2-jahon urushidan

so`ng ishlab chiqarish nihoyatda tez o`sganligi, aholi turmush darajasi oshganligi ta'kidlanadi.

Ammo, deb ta'kidlaydi olim, hali bizni to`la bandlik va mo`'tadil baholar o`rtasida tanlash imkoniyatidan xalos qila oladigan yagona mukammal iqtisodiy siyosat modeli yaratilmadi.

Samuelson Chikago maktabi vakillari faoliyatiga, xususan, M.Fridmenning monitar sistemasiga yuksak baho beradi, chunki bu olimlarda "erkin raqobat", "bozor baholari" asosiydir.

Olim iqtisodiy taraqqiyotning omillariga baho berib, uni to`rtta deb hisoblaydi:

1.Mehnat resurslari (inson birinchi va asosiy);

2.Tabiiy resurslar;

3.Kapital;

4.Texnologiyalar.

Olimning bu omillari "taraqqiyotning to`rt g`ildiragi" deb yuritiladi. E'tibor berib qarang, inson roli eng yuksak qo`yilgan. Haqiqatan ham inson bo`lmasa, boshqa omillar ishga tushmaydi (masalan, Yaponiya, GFR ...).

Pyer Jozef Prudon

Pyer Jozef Prudon (1809-1865) - fransuz publitsisti, mayda ishlab chiqarish nazariyotchisi, kambag`al kosib oilasida tug`ilgan. Moddiy jihatdan nochorligi sababli kollejdagi o`qishni tugatmagan, sherik hamkorining mablag`i hisobiga kichik bir bosmaxonani ishlatib, zo`r berib o`z ma'lumotini oshirish bilan shug`ullangan. Ilmufanni o`rganishni avvalo muhtojlikdan qutulish usuli deb bilgan. 1838 yilda P.Prudon Bezanson akademiyasi tomonidan kam ta'minlangan yosh olimlarga ajratilgan uch yillik stipendiyani olib Parijga ko`chib o`tdi. Parijda u J.B.Sey, S.Sismondi, T.Maltus, K.Sen-Simon, Sh.Furye va boshqa iqtisodchi olimlar asarlari bilan yaqindan tanishdi. 1840 yilda P.Prudonning "Mulkchilik nima?" nomli mashhur asari e'lon qilindi. Ushbu asarda kapitalizmni tanqid bosh mavzu bo`lsada, hali olimning amaliy dasturi bayon qilinmagan edi.

1846 yilda P.Prudonning "Iqtisodiy ziddiyatlar tizimi yoki qoshshoqlik falsafasi" nomli yana bir asari e'lon qilindi. Asarda olim kapitalizmni isloh qilishning amaliy dasturini ishlab chiqishga, siyosiy kurashning behudaligini asoslashga urindi.

1848 yilda nashrdan chiqqan "Ijtimoiy masalalarning Xal etilini" nomli yangi asarida olim har qanday inqilobiy chiqishlarni keskin qoralaydi. Xalq banklari konsepsiyasini e'lon qilib xalqni ijtimoiy islohotlarga chorlaydi.

P.Prudon siyosiy iqtisodni "aql-zakovatning abadiy qonunlari" to`g`risidagi fan deb biladi. P.Prudon va S.Sismondi nazariy qarashlarida biz juda yaqinlik va o`xshashlik hollarini uchratishimiz mumkin. Ayniqsa ularning uslubiyotlarida bu holat quyidagicha aks etadi:

Birinchidan, iqtisodiyotda cheksiz erkin raqobatni inkor etib, boshqarish mumkin bo`lgan raqobatni topib tashkil etish.

Ikkinchidan, xo`jalik hayotini tahlil qilish jaranida iqtisodiy ko`rsatkich va manbalarni asosiy deb hisoblamasdan, balki mehribonlik, ahloq, ijtimoiy adolat, etika va boshqa kategoriyalarni, shuningdek inson hayotining eng oliy ne'mati tenglik va tinchlikni asosiy deb hisoblash.

Uchinchidan, ko`p yillar davomida yaratilgan ilmiy asarlarda iqtisodiy xodisalarga nemis faylasufi Gegel dialektikasi asosiy uslub qilib olinib, unga alohida e'tibor berildi.

P.Prudon o`zining mayda ishlab chiqarish manfaatlaridan kelib chiqqan islohotchilik konsepsiyasini maydonga tashlar ekan, juda ko`p masalalar xususidagi fikrlarni bayon etadi. mehnat taqsimoti, tovarning xususiyati, ish haqi, mulkchilik, daromad va takror ishlab chiqarish kabilarni ilmiy izohlashga harakat qiladi. P.Prudon o`zining eng muhim asarlaridan biri - "Iqtisodiy ziddiyatlar tizimi...." da avvalgi mehnat taqsimotini tahlil qiladi. Mehnat taqsimoti bir tomondan boylikning ko`payishiga imkon bersa, ikkinchi tomondan qashshoqlikka, kambag`allikka olib boradi. P.Prudonning mulohazalariga qaraganda, mehnat taqsimotining naf keltiradigan xususiyatlarini saqlab qolish va zararli xususiyatla-rini tugatish kerak. Metodologiya jihatidan bu o`rinda ijtimoiy jarayonlar dialektikasining ilmiy tahlilida tarixdan tashqari yondashuv sezilib turadi. Prudon tovarning xususiyatini ham mana shunday pozitsiyalardan turib "tadqiq" qiladi. Uning fikricha, qiymatning abadiy g`oyasi mavjud, bu g`oya iste'mol qiymati talab va kamchilik bilan, ayirboshlash qiymati esa taklif va mo`l-ko`lchilik bilan belgilanadi. Talab bilan taklif o`rtasidagi kurashda tovarning qiymati yoki narxi belgilanadi. Nazariy jihatdan olganda bu haddan tashqari vulgar konstruksiyadir: qiymat ayirboshlashda vujudga keladi, u obyektiv asosdan mahrum.

U ish haqining harakati qonuniyatlarini ham oddiy va g`ayriilmiy pozitsiyalardan turib bayon etadi. Prudon ishchilarning ish haqini oshirish uchun kurashiga qarshi chiqadi, chunki bu narsa narx-navoning yoppasiga ko`tarilishiga yoki muhtojlikning kuchayishiga olib borar emish.

P.Prudon yollanma ishchini ekspluatatsiya qilish mexanizmini tushuna olmaydi. U kapital bilan mahsulotni aynan bir narsa deb talqin etib, butun kapitalning harakatini uning foiz keltiradigan qismi harakatidan iborat deb talqin etadi. Ssuda kapitalning harakatini Prudon qarz beruvchi bilan qarz oluvchi o`rtasidagi bitim deb hisobladi. U mahsulotning bir qismini kapitalist o`zlashtirib olishini ishlab chiqarish

chiqimlari yoniga kapitaldan foydalanganlik uchun foiz qo`shish zarurligi bilan izohlaydi. Prudonning nazariy sistemasida foiz mehnatni ekspluatatsiya qilishning asosiy shakli tarzida namoyon bo`ladi. Shu bilan birga u protsent bilan yollanma ishchini ekspluatatsiya qilish mexanizmi o`rtasidagi o`zaro aloqani tushunmaydi.

P.Prudon "belgilangan qiymat" nazariyasini o`zining butun iqtisodiy negizi deb hisobladi. Bunda klassik maktabdan o`zib ketish pinhona istagigina emas, shu bilan birga ijtimoiy o`zgartirishlarning yo`llarini belgilash istagi ham namoyon bo`ldi. Tovar ishlab chiqarishini Prudon insoniy ozodlikning va har bir kishi shaxsiy mustaqilligining cho`qqisi deb biladi, mayda burjua nazariyotchisi bo`lgan Prudon bozor mexanizmining ba'zi bir salbiy jihatlarini: mollarning qalashib ketishini, nomunosiblikni, xonavayron bo`lish va shu kabilarni tan oladi. Prudon asosiy iqtisodiy ziddiyatlarni "qiymat"ning ichki ziddiyatlaridan: iste'mol va ayirboshlash qiymati g`oyalaridan iborat deb biladi. "Belgilangan yoki sun'iy" qiymat murosaga keltiruvchi timsol bo`lib ko`rinadi. Bunday qiymat ayirboshlashda vujudga keladi. U tovarning ijtimoiy boylik tarkibiga bemalol kirib borishini bildiradi.

Binobarin tovar ishlab chiqarishining hamma qiyinchiliklarini bartaraf qilish uchun har bir tovarga yo belgilangan qiymat qo`yib qo`yish, yoki uning bozorda sotilishiga kafolat berish, tovar bilan pul o`rtasidagi ziddiyatni tugatish zarur. Prudon tilla bilan kumushni "belgilangan" qiymatga ega bo`lgan dastlabki tovarlar deb ataydi.

P.Prudon daromad to`g`risidagi nazariyani siyosiy iqtisodda daromadning asosiy manbayi deb qabul qilingan mehnat, kapital va yerning mazmunini ko`rib chiqishdan boshlaydi. Uning fikricha, ishlab chiqarish jarayonining o`zi har uchchala elementning ishga tushurilishi natijasida yuz beradi. Lekin yer yoki kapital egasi o`zi hech narsa ishlab chiqarmasdan, o`z daromadini olishini va ayni vaqtda ishchi o`z mehnati natijasida hosil bo`lgan daromadining faqat kichkina bir qismini ish haqi sifatida olishni adolatsizlik deb baholaydi. P.Prudonning takror ishlab chiqarish nazariyasi uning daromadlar to`g`risidagi fikrlari asosida rivojlantiriladi.

Takror ishlab chiqarish jarayoni olimning fikricha, hamjamiyatdagi ishlab chiqarish va iste'molning muvozanati asosida bo`ladi. Lekin amaliyotda mulkchilarning ishlamay qo`yganligi bu prinsipning buzilishiga va natijada J.B.Sey ko`rsatib o`tgan "iqtisodiy qonunni" ham buzilishi olib kelmoqda.

P. Prudon ijtimoiy masalalarni hal qilishi zarur bo`lgan kapitalizmni isloh qilish loyihalarini o`zining ko`pgina asarlarida e'lon qiladi. Ushbu asarlarda ijtimoiy adolat konsepsiyasini asoslash bilan birga inqilobiy chiqishlar haqidagi har qanday fikrni inkor etadi. Olimning islohotchilik g`oyalarining ayrimlari S.Sismondi qarashlariga o`xshash bo`lib ular quyidagilarda o`z aksini topdi:

·"uchinchi shaxslar" ya'ni dehqonlar, xunarmandlar va mayda kustar ishlab chiqaruvchilarning jamiyatdagi o`rniga rahimdillik bilan hayrihohlik bildirish;

·"mayda mulkchilik va mayda ishlab chiqarishni" iqtisodiyotdagi yetakchilik o`rnini e'tirof etish bilan ularning shart-sharoitlari, ta'limotlarida to`liq tenglikka erishish;

·ijtimoiy adolat tamoyillariga mos ravishda jamiyat manfaatlaridan kelib chiqib ishlab chiqarish ishtirokchilariga teng daromad berish;

·kapital va daromadlar bir kishi qo`li ostida konsentratsiya qilinishiga va ayniqsa mehnatni ekspluatatsiya qilishga yo`l qo`ymaslik.

Bundan tashqari, faqat P.Prudon islohotchiligiga xos qo`yidagi g`oyalarni alohida ajratib ko`rsatishimiz mumkin:

·pulni muomalada haraktini bekor qilib, uning o`rniga ishchi pullari banklarni muomalaga kiritish;

·foizni yo`q qilish hisobiga foizsiz kreditlarni tashkil qilish;

·xalq banklarini tashkil etish;

·islohotlar amalga oshirish jarayonining xotimasi sifatida hukumatni bekor qilish.

Islohotchilik konsepsiyalarida P.Prudon.Xalq bankiga katta umid bog`laydi. Uning banki sotsialist-rikardochilar taklif qilgan banklardan 3 xil o`ziga xoslik bilan farq qilar edi:

Birinchidan, undagi metall pullar dastlabki bonlar chiqarilishi sababli, pulga va tijorat voqealariga almashtirish yo`li bilan sekin-asta muomaladan chiqarilar edi.

Ikkinchidan, foizni birdaniga yo`q qilmasdan, balki yuqori qayd qilingan bosqichni amalga oshirishni 2%dan eng kam daraja-0,25% tushirish haqda sotilmagan tovarlarga oldindan ssuda berilishi.

Uchinchidan Xalq banki kapitalni o`ziga jalb qilmay yuzaga kelmasdan, balki aksincha, kapital bilan yuzaga keladi.

P.Prudonning hukumatni bekor qilish g`oyasi islohotlarni amalga oshirish davrida sinflarning umumlashuvi va yagona mehnatkashlar, o`z mehnatini haqiqiy haqini oladigan sinfini yuzaga kelishi o`z navbatida hukumat faoliyatini keraksiz qilib qo`yadi (anarxizm g`oyasi).

Prudon kapitalizmni isloh qilish loyihasida mayda tovar ishlab chiqaruvchining o`z moli sotilishiga kafolat olish, mayda do`kondorning foizsiz kreditning olish to`g`risidagi asriy orzusini, burjua ziyolisining kapitalizm sharoitida mutlaq mehnat erkinligi, qiymat qonuni asosida tenglik imkoniyati to`g`risidagi xomxayollarini ifodalagan edi. Prudonning "sotsializm"i tovar bilan pul o`rtasidagi aloqani soxtalashtirishga asoslangan. Shu loyihaning muallifi xususiy ishlab chiqarishni tovarni saqlab qolishga, ammo pulni, ayirboshlashni, ayirboshlash qiymatini yo`q qilib tashlashga intilgan edi.

Prudon va prudonizm o`z davrida ishchilar xarakatiga jiddiy hatar solganligi sababli proletar ta'limotining asoschilari Prudonning mayda ishlab chiqarish reformizmiga (islohotchiligiga) qarshi murosasiz kurashdilar. Uni proletariatga dushman va revolyusion harakatga halaqit beruvchi bir oqim deb fosh qildilar. Bu kurashni K.Marks XIX asrning 40-yillari o`rtalaridayoq "Falsafa qashshoqligi" asarini tayyorlashdan boshladi va marksizm rivojining keyingi davrlarida ham shu kurash davom etdi.

Prudon falsafada Gegeldan, siyosiy iqtisodda esa A.Smit bilan D.Rikardodan yuqori ko`tarila olmadi. Uning ijtimoiy dasturlarida mafkuraviy yo`nalishni fosh qilishda alohida vazifalar kelib chiqdi. Prudonizm mayda ishlab chiqarish muhitiga va uning puch xayollariga tayanib, uzluksiz ravishda o`zgarib boruvchi sharoitlarga moslashaverdi.

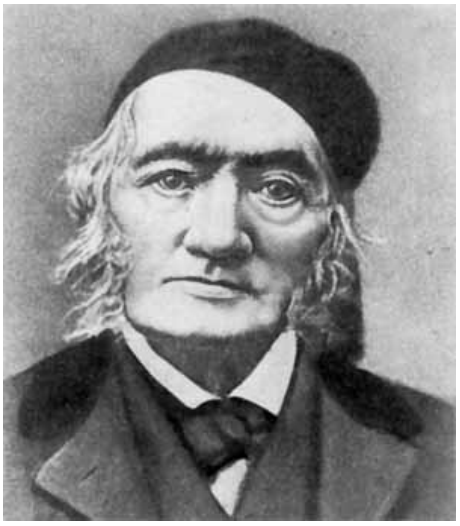

Robert Ouen

Angliya xayoliy sotsializmining vujudga kelishi va rivojlanishi Robert Ouenning (1771-1858 yy.) hayoti va ijodiy faoliyati bilan bog`liqdir. U Shimoliy Uelsda hunarmand oilasida dunyoga keldi. Maktabni tugatgach, o`zi mustaqil shug`ullangan, yoshlik yillaridayoq mehnatkashligi, tadbirkorligi bilan ajralib turgan. R.Ouen 1800 yildan boshlab Pyu-Lenark (Shotlandiya) dagi yigiruv korxonasida boshqaruvchi bo`lgan, o`sha yillarda unda insoniyatni qutqarishni maqsad qilgan islohotchilik g`oyalari shakllanadi. Biroz keyinroq (1820 yildan boshlab) xayoliy sotsializmga xos bo`lgan fikrlar va tashviqotga asosiy e'tiborni qaratadi. R.Ouenning "Jamiyatga yangicha qarash yoki xarakterni shakllantirish haqida tajribalar", "Yangi axloqiy dunyo kitobi", "Adolatni almashuv bozori", "Ulug` milliy hunar ittifoqi" asarlarida uning sotsialistik loyihalari bayon etilgandir. U kapitalistik jamiyatni tanqid qilib, uning xalqqa qarshi mohiyatini ochib beradi. Barcha mulkni umumning mulkiga aylantiradigan, qashshoqlik yo`qoladigan, mehnat jafo-zulmatdan baxt-saodatga aylanadigan kommunistik jamoalar tuzish fikriga keldi. Shu maqsadga halaqit beradigan uchta to`siq bor deydi u. Bu uchta illat: xususiy mulk, din va burjuacha nikohdir. Biroq olim kapitalistik taraqqiyotning obyektiv qonunini tushunmadi, sinflar kurashini inkor etdi. Yangi tuzum yangi yo`l bilan yoki tinch yo`l bilan quriladi va unga tinch yo`l bilan o`tiladi, deb ishondi. R.Ouenning loyiha va ijtimoiy dasturlari fransuz xayoliy sotsialistlaridan farq qilib, ancha aniq va amaliyligi bilan ajralib turadi. U ishchilar mehnatini yengillashtiradigan yoshlar va qariyalar mehnatidan tungi ish vaqtida foydalanishni man etgan, rag`batlantirishni tashkil etgan, u Angliyaning ilk fabrika qonunchiligining asoschilaridan edi. R.Ouen iqtisodiy qarashlarining xarakterli xususiyati shundan iboratki, u burjua siyosiy iqtisodini inkor etgan fransuz xayoliy sotsialistlaridan farq qilib, o`z nazariyalarini yaratishda Rikardoning qiymatning mehnat nazariyasiga tayanadi. U Rikardodan keyin qiymatning asosiy manbayi deb mehnatni hisobladi. Xususiy mulk bilan bir qatorda mehnat bilan kapital o`rtasidagi qarama-qarshiliklar sababchisi deb pul hisoblandi.

Robert Ouen qiymatning sun'iy o`lchovi bo`lmish puldan voz kechib, mehnat harajatlarining ekvivalenti sifatida "ishchi pullarini" joriy etishni taklif etadi. U

kapitalistik ishlab chiqarishni qaytadan tuzib "ishlab chiqarish uyushmalarini" tashkil etishga harakat qildi.

Lekin bu urinishlar behuda bo`lib chiqdi, chunki kapitalistlar o`z korxonalarini ixtiyoriy sotish haqida o`ylamagan bo`lsalar, kasaba uyushmalari sotib olish uchun imkoniyatlari yo`q edi. R.Ouen birinchilardan bo`lib T.Maltusning "aholi nufuzi" qonuniga qarshi chiqdi. U mehnatkashlarning og`ir ahvolga tushib qolishiga aholi soni ortib borishi emas, balki mavjud mahsulotlarning adolatsiz taqsimlanishi sabab bo`lmoqda, deb ko`rsatadi.

R.Ouen xayoliy sotsializmi va uning islohotchilik faoliyati qarama-qarshi xarakterdadir. U ishchilarning manfaatlarini himoya qilib, boylik mehnatda yaratiladi, deb ko`rsatish bilan birga ayni vaqtda ishchilarga e'tiborsiz passiv rol belgilaydi, kapitalistlarni esa asosiy kamchilik qoniqarsiz tarbiyada deb oqlashga harakat qiladi. Lekin olim qarashlari va faoliyatida qarama-qarshiliklar bo`lishiga qaramay, uning ayrim tajribalari barbod bo`lgan bo`lsada, umuman olganda R.Ouenning g`oyalari ijobiy ahamiyatga ega bo`lib, Angliya ishchilar harakati taraqqiyotida katta rol o`ynadi. U o`zining ko`pgina asarlarida jamiyatni to`g`ri tashkil qilish konsepsiyalarini ilgari suradi. Ularning bachasida xar bir fuqoro uchun mehnatning majburiyligi, jamiyatning eng muxim tamoyillaridan deb hisoblanadi. Shuningdek R. Ouenning ishlab chiqarish uyushmalarida ishchi pullarini o`rni modiy boyliklar odilona taqsimlash masalalarini va umumman xususiy mulkchilikka berilgan baho o`sha davr uchun katta ahamiyatga molik edi.

Sharl Furye

Sh.Furye kishilik jamiyatining tarixiy rivojlanishini o`rganishga o`zining katta hissasini qo`shdi. F.Engels "Anti Dyuring" asarida shunday degan edi: "O`tmishning asosiy etap (bosqich)larida Sh.Fur'ening genialligi keng namoyon bo`ldi. U jamiyat o`z rivojlanishida yovvoyilik, patriarxalchilik, varvarlik va tsivilizatsiya (madaniyat) bosqichlarini bosib o`tganligini ko`rsatib berdi". Bunday taqsimot garchand ishlab chiqarish taraqqiyoti darajasini hisobga olgan bo`lsada, lekin ishlab chiqarish munosabatlarining xarakterini va moddiy ishlab chiqarishda ishlab chiqarish usulining turlichaligini inkor etadi. Shuning uchun varvarlikka quldorlik va feodalizm kabi turlicha ijtimoiy-iqtisodiy jamiyatlar kiritiladi. Sivilizatsiya davrini esa u

kapitalizm vujudga kelishi bilan bog`laydi. Lekin shuni aytish kerakki, uning qarashlariga xos xususiyat har bir davrning asosiy omili sifatida faqat ishlab chiqarish darajasinigina emas, balki inson ehtiroslari va tabiati uyg`unligini ham alohida ajratib ko`rsatishdir.

Shunday qilib, ana shu holatlar muayyanligining vujudga kelishi o`z navbatida tsivilizatsiyalar o`rniga har tomonlama rivojlangan assotsiatsiyalar (uyushmalar) tashkil topishiga sabab bo`ladi.

Kapitalizmni tanqid qilish Sh.Furye ta'limotining eng kuchli jihatidir. Jamiyatning yangi sotsial tashkiloti barpo etilmasa, ishlab chiqarishning rivoji mehnat ahliga baxt emas, balki kulfat keltiradi, deydi u. "Burjua tsivilizatsiyalarining o`ziga xos xususiyati,- deb yozadi olim, - tartibsiz ishlab chiqarishdan iborat. Boylik ko`paymoqda, ammo ishlab chiqaruvchi inson ana shu ko`payib borayotgan boylikdan bahramand bo`layotgani yo`q" (Sh.Furye. Izbranno`ye sochineniya. T.II, M.,1954, str.68). U aholining ayrim qismi behuda, parazit hayot kechirib, ezilgan mehnatkash xalqning ekspluatatsiya qilinishi hisobiga yashayotganini aytish bilan birga, bunday jamiyat aholining barcha qatlamlarini to`liq ta'minlash imkoniga ega emas degan xulosaga keldi. Sh.Furye ayniqsa kapitalistik savdo nuqsonlarini, undagi tovlamachilik, olibsotarlik va muttahamlikni fosh etadi. "Agar biz Sen-Simonda,- deb yozgan edi. F.Engel's, tafakkurning genial kengligini, shuning natijasida uning qarashlarida eng so`nggi sotsialistlar nomuntazam iqtisodiy fikrlari deyarli hammasining kurtaklari bayon etilganini ko`rsak, Sh.Furye mavjud ijtimoiy tuzumni tanqid qilmaganligini, bu tanqidda sof fransuzcha o`tkir zehnning, analizning g`oyat chuqurligi bilan qo`shilganligini ko`ramiz, u burjua dunyosining jamiki moddiy va ma'naviy nochorligini toqatsizlik bilan fosh qilib tashladi..." Haqiqatan, ham Sh. Furye o`z asarlarida nafaqat mavjud jamiyatni balki klassik iqtisodiy maktab vakillari yuqori baho berayotgan erkin raqobatga asoslangan iqtisodiyotni ham va umuman klassiklarni o`zlarini ham keskin tanqid qiladi. Uning fikriga ko`ra erkin raqobatga asoslangan iqtisodiyot savdogarlar va savdo agentlar sonini keraksiz darajada oshirib yuborgan bo`lib bu esa asosiy kamchiliklarni e'tibordan chetda qoldirgan. Sh. Furye sivilizatsiya jamiyatning kamchiliklari deb quyidagilar belgilaydi: ijtimoiy xaos; aholi nufuzini ortib borishi; kambag`allikni kuchaytiruvchi industrializm va boshqalar. Lekin Sh.Furye kapitalizmni har tomonlama tanqid qilgan bo`lsada, boshqa xayoliy sotsializm namoyan-dalari singari u ham islohotlar yo`li, tashviqotni kengaytirish bilan ekspluatatsiya, adolatsizlikka qarshi kurashib, "odil jamiyat" sari bormoqchi bo`ldi. Kelajak jamiyatning asosiy yacheykasi bir necha ishlab chiqarish assotsiatsiyalaridan iborat falanga (jamoa)dir. Falanganing har bir a'zosi mehnat qilish huquqiga ega bo`lib, mehnat zavq bag`ishlashi, kishilarning ehtiyojiga aylanishi kerak. Sh.Fur'e o`sha paytda mashaqqat deb hisoblangan mehnat qanday qilib inson uchun xuzur-halovatga aylanishi mumkin degan masalani o`rtaga qo`yadi. U burjua huquqi sistemasini tanqid qilib, mehnat qilish huquqini birinchi o`ringa qo`yadi, mehnat qilish huquqi bo`lmasa qolgan hamma huquqlarning qadri yo`q deb hisoblaydi. Uning mehnat musobaqasi to`g`risidagi, mehnatni insonning g`ayrat-shijoati namoyon bo`ladigan ijodiy jarayonga aylantirish haqidagi g`oyalari ijobiy ahamiyatga egadir.

Angliya - sanoat to`ntarishini amalga oshirgan birinchi mamlakat bo`lib, kapitalizm u yerda tez va dadillik bilan rivojlandi. Bu hol tabiiy, Angliya xayoliy sotsializmining o`ziga xos xususiyatini belgilab berdi. U xususiy mulkchilikning barcha ko`rinishlarini inkor etib, fransuz sotsialistlarining industriallar jamiyati, turli uyushmalariga moyilligi yo`q edi. Siyosiy iqtisodni proletariat manfaatlariga xizmat qildirishga harakat kommunistik jamoalar tashkil etish tajribalarini qo`llash va nihoyat tinch yo`l bilan yangi "odil jamiyat"ni qurish imkoniyatlarini isbotlashga urinish bu maktabga xosdir.

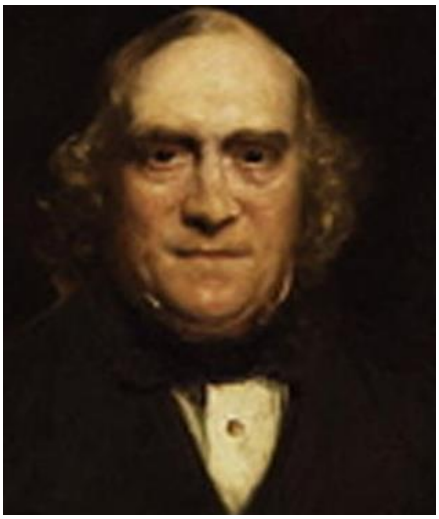

Tomas Godskin.

O`tgan asrlarda ilmiy axborot va publitsistika janr sifatida hali bir-biridan ajralmagan edi. T.Godskin asarlari bilan yaqindan tanishar ekanmiz, bu yerda biz ilmiy izlanishlarning bizning tafakkurimizga ko`ra belgilarini topamiz. Avvalo bu qo`yilgan masalaga yaqindan taalluqlidir.

1827 yilda T.Godskin "Taniqli siyosiy iqtisod" nomli kitobini e'lon qildi, lekin uning asosiy g`oyalari avvalroq 1825 yilda "Kapitalning daf qilishiga qarshi mehnatni himoyalash" asarida bayon etilgan edi.

Dastlabki nazariyalarida olim kapital ishlab chiqarishdan tashqarida degan fikrni bildirib, o`z zamondosh iqtisodchi olimlariga qarshi chiqdi. Uning fikricha, aylanma kapital umuman yig`ilgan zapaslar emas, masalan, ishchilar novvoyxonada non yopishadi, boshqa ishchilar esa uni sotib olishadi, demak, aylanma kapital - bu zapas "yig`ilma" emas, balki "mavjud" mehnatdir.

T.Godskin asosiy kapitalni to`plangan mehnat deb biladi, lekin ishchilarsiz hech qanday mashina hech narsa ishlab chiqara olmaydi. Bundan shunday xulosa chiqadiki, foyda o`tgan mehnat hisobiga emas, balki kundalik mehnat tufayli yuzaga keladi. Lekin asosiy kapital o`z egasi uchun mehnatdan ustunlik qilish vositasi hisoblanadi. Yuqorida aytilganlarning barchasidan T.Godskinning ikkinchi tezisi kelib chiqadi: kapitalist tomonidan o`zlashtirib olingan foyda ishchilarning mehnatdan oladigan to`liq mahsulot huquqini buzish demakdir. Bu zo`ravonlik kapitalistlar tomonidan mehnatning bo`ysundirilishi bo`lsa, ularning hokimiyati

ishchi mahsulotni o`zlashtiradi. T.Godskin "...kapitalistlar o`z hollaricha Rikardoning qiymatning mehnat nazariyasini buzishadi, u holda bu qanday qonun bo`ldiki, u yoki bu kishilarning xohishiga qarasa!...",- deb yozadi.

Kapitalistlar hech narsa ishlab chiqarmaydilar, lekin ular o`zlarini ish bilan ta'minlovchi va rahnamo deb ishchilarni ishontiradilar. Bu yerda Godskin siyosiy iqtisodni ayblaydi, chunki u bir vaqtning o`zida ham ularning da'vosini oqlaydi, ham ularni xayron qolarli darajada rivojlanish hamda tsivilizatsiyaning buyuk va munosib quroli deb ataydi. T.Godskinning aytishicha, jamiyatdagi barcha jamg`arma kapitalistlar tomonidan amalga oshiriladi. Lekin mahsulotni ishlab chiqarishga ketadigan harajatlarni va kapitalistga foyda ko`rinishida tegadigan mahsulotni ham faqat ishchi ishlab chiqaradi. Foyda ko`p bo`lgan sari ish haqi kam bo`lishini ko`rsatib o`tadi (Bu fikr Rikardoniki bo`lganligini eslab o`taylik). Godskin esa bu fikrdan uzoqlashganligini quyidagi misollarda ko`rishimiz mumkin. Ko`ylak va ikki juft etikning haqiqiy bahosi mehnatning ma'lum miqdori hisoblanadi. Lekin u yoki bu tovarni qo`lga kiritish uchun ishchi kapitalist foydasiga yana ko`proq mehnat miqdorini sarf etishi kerak. Godskin ishchi ishlab chiqargan hamma narsa uning o`ziga tegishli bo`lishi kerak deb yozadi. Lekin har bir ishchining tegishini qanday belgilash mumkin? Ishlab chiqarishda mato bo`lagi yigiruvchida, to`quvchida, oqartiruvchi va bo`yoqchida, ularning hammasi turli xil shaxslardir. Bu yerda mehnat taqsimlangan. Ularning har biri alohida bitta operatsiyani bajaradi va buning natijasida tayyor mahsulot yuzaga keladi. Buni qanday bo`lish mumkin? "Men bu masalani hal etishni ishchilarning o`zlariga erkin hal etish uchun berishdan boshqa yo`lni bilmayman". T.Godskin kapitalistlarda ikkita funksiyani ajratadi. Ishbilarmonlar kabi, tashkilotchi va ixtirochilar kabi ular ham ishchilardir. Lekin kapitalistlar va kapitalning vakillari kabi ular faqat ishchilarga zulm qiluvchi vositadirlar. T.Godskin bunday xo`jayinlarni mamlakatdan chiqarib yuborishni maslaham bermas edi, begona o`lkalarga kashfiyotchilik va uddaburonlik bo`lib, mamlakatdagi qolgan aholiga ziyon yetkazish demakdir. Haqiqiy adolatni tiklashning birdan-bir vositasi yoki chorasi, ishchilarni kasaba uyushmalariga birlashtirishdir deb hisoblaydi olim.

Tomas Mor

T. Mor "Utopiya" (lot. yo`q joy) (1516) asarida Angliyada dastlabki kapitalning jamg`arilishi jarayonida dehqonlarning ommaviy qashshoqlanishi

jarayonini aks ettirgan. T.Mor gumanist, davlat arbobi va yozuvchi bo`lgan (1529-32 yillarda Angliya kansleri). U Uyg`onish davrining atoqli arbobi Erazm Rotterdamskiyning do`sti edi. Katolik bo`lgan. qirolni ingliz cherkovining Oliy boshlig`i deb qasamyod qilmaganligi uchun T.Mor davlat xoini sifatida hisoblanib, qatl etilgan. Katolik cherkovi tomonidan muqaddaslashtirilgan (1535). U "qo`ylar odamlarni yeb qo`ydi" iborasining muallifidir. Shu davrda dehqonlarni cheklash, ya'ni yerdan siqib chiqarish siyosati amalga oshirildi. Bu jarayon manufaktura, keyinroq esa fabrika rivoji bilan bog`liq edi. Mato to`qish, jun, ayniqsa qo`y juniga bo`lgan ehtiyojni oshirib yubordi. Dastlab botqoq, chakalakzor yerlar o`rab olindi va qo`y boqish uchun yaylovga aylantirildi, keyinchalik dehqonchilik qilinayotgan yerlar ham tortib olinib, dehqonlar - yomenlar sinf sifatida tugatildi. Ular yerdan mahrum qilindi va ko`chaga haydaldi. Bu o`ziga xos agrar inqilob - sanoat to`ntarilishi uchun sabab bo`ldi, lekin millionlab aholi qashshoqlikka mahkum etildi. Shu voqealarni o`z ko`zi bilan ko`rgan T.Mor qayerdaki xususiy mulk hukmron bo`lsa, asosiy boylik bir quchoq odamlar qo`liga to`planadi, degan xulosaga keldi. Yana sotsial ofatning asosi puldir, degan edi u. Xayoliy "utopiya" mamlakatida ijtimoiy mulkchilik (xususiy mulk bo`lmagan), umumiy mehnat bo`lgan, qishloq va shahar o`rtasidagi tafovut yo`q edi, ishlab chiqarish tartibga solingan, ish kuni olti soat bilan cheklangan, pul yo`q qilingan, taqsimot tekis va bosqinchilik urushlari yo`q edi. T.Mor shunday jamiyatni qurish mumkin deb o`ylagan.

Tomas Robert Maltus

Tomas Robert Maltus

Ingliz iqtisodchisi Tomas Robert Maltus demografiya muam-molari to`g`risida birinchilardan bo`lib fikr yuritgan bo`lmasada, "Nufuz nazariyasi"ni ilk bor u yaratdi. Bu muammo bo`yicha barcha munozaralarda uning nomi birinchilardan tilga olinadi. Masalan, Aristotel (m.a. 384-322) "Siyosat" asarida aholisi kam sonli mamlakatni ideal davlat deb hisoblagan, chunki shunda sotsial garmoniya bo`ladiki, aholi me'yordan ko`p bo`lsa sotsial ziddiyat kelib chiqadi. U nikoh to`g`risida qonun taklif etgan, unda erkaklarga 37, ayollarga 18

yoshgacha farzand ko`rish taqiqlangan, uningcha aholi ko`pligi yer yetishmasligiga olib keladi va u qashshoqlikka mahkum etiladi.

T.R.Maltus (1766-1834) dvoryan oilasida tug`ildi, 1788 yil Kembridj universitetini bitirgach, qishloq ruhoniysi sifatida ishlay boshladi, ilohiyot fanidan ilmiy darajaga ega bo`ldi. 1807 yildan boshlab "Ost-Ind" kompaniyasi kollejida siyosiy iqtisod professori lavozimida leksiyalar o`qidi.

Diqqatga sazovor tomoni shundaki, Maltus ancha kech, 39 yoshida turmush qurdi, uch o`g`il va bir qiz otasi bo`lgan. Agar obrazli aytadigan bo`lsak, o`z ta'limoti va takliflariga amal qilgan. Taniqli iqtisodchi D.Yum va boshqalar bilan do`st bo`lgan.

T.Maltus yashagan davr Angliyada sanoat inqilobi amalga oshayotgan yillar bo`lib, qayta ishlab chiqaruvchilar ommaviy qashshoqlashdi, ishsizlar armiyasi ko`paydi, ishchilarning iqtisodiy ahvoli tobora yomonlashdi. Xuddi shu holatlarga baho berish, uni izohlash, bu ahvolning sababi nimada ekanligini tushuntirish Maltusga nasib etdi. Uning asosiy asarlari quyidagilar: "Aholi nufuzi qonuni to`g`risidagi tajriba" (1798), "Yer rentasining tabiati va o`sishi to`g`risidagi tajriba" (1815), "Siyosiy iqtisod prinsiplari" (1820 yilda yozilgan va avvalgi kitobni qayta ishlab, ikki jildli asarga aylantirilgan). Bu asar uning do`sti D.Rikardoning "Siyosiy iqtisodning boshlanishi" asaridan uch yil keyin chiqqan bo`lib, nazariy metodologik jihatdan undan keskin farq qilmaydi. Bu asarlarda Maltus lendlordlar manfaatini himoya qiladi, ammo yer egalari va kapitalist-fabrikantlarning manfaatlari mos kelsa va ishchilarga qarshi qo`yilsa, ularning ikkalasini qo`llab-quvvatladi, hukmron sinflarni oqladi, ommaning ochyalang`ochligi va og`ir ahvolida ularning hech qanday aybi yo`qligini isbotlamoqchi bo`ldi. Mavjud tizimni takomillashtirish kerakligini u xayoliga ham keltirmadi, buni o`ziga xos utopiya deb hisobladi.

Asosiy iqtisodiy masalalarni yagona bir omil asosida oddiy-gina tushuntirishga harakat qilinadi.

Tadqiqot predmeti sifatida avvalo ishlab chiqarish sohasini rivojlantirish yo`li bilan jamiyatning moddiy boyligini yanada ko`paytirish masalasi qaraladi. Shu bilan birga, birinchi marta iqtisodiy o`sish muammosini aholining o`sishi bilan bog`lashga harakat qilingan. Avvalgi tadqiqotlarda aholi o`sishi o`z-o`zidan milliy xo`jalik rivojiga olib kelishi (va aksincha) masalasi qo`yilgan bo`lsa, bu olim muammoga o`ziga xos ravishda yondoshadi.

Tadqiqot usulida iqtisodiy liberalizm konsepsiyasini tan olgan holda, iqtisodiy o`sish sur'atlari bilan aholi soni o`rtasida o`zaro aloqadorlikni ilmiy jihatdan isbotlashga o`rinining o`ziga xos yo`llari mavjuddir.

Jahonga ma'lum bo`lgan Ch.Darvin, D.Rikardo va boshqalarning qarashlari unga metodologik asos sifatida xizmat qildi.

Bu olim metodologiyasining yangiligi va ahamiyati shundaki, undan milliy iqtisodiyotni rivojlantirish va qashshoqlik sabablarini aniqlash va undan chiqish uchun amaliy xulosalar chiqarish mumkin, yashash minimumi sifatida belgilanadigan tirikchilik vositalari va aholi o`sish soni o`rtasidagi oddiy nisbatni isbotlashga harakat qilinadi.

M. Blaugning ta'kidlashicha, Maltus bo`yicha insoniy jamiyatni sotsial qonunlar (sotsial islohotlar) yordamida har qanday ongli takomillashtirishga urinish

yengib bo`lmas insonlar ommasi tomonidan surib tashlanadi va shu sababli har bir odam o`zi haqida o`zi jon kuydirmog`i va o`zining xatolari uchun to`la javob berishi kerak.

Aholi nufuzi nazariyasi Maltus go`yoki tarixiy manbalarga asoslanib, insoniyatning nihoyatda tez o`sganligini isbotlashga urinadi. Bu o`sish tirikchilik vositalari, kamchiligi kasalliklar, urushlar, chaqaloqlarni o`ldirish, tug`ilishni ixtiyoriy tartibga solish yo`li bilan sekinlashtirilmaganda ahvol bundan ham yomon bo`lar ekan.

Maltus tabiat bilan hamohang o`simlik va hayvonlarning cheksiz ko`payishi va yashash uchun kerakli mablag`lar o`sishi yo`nalishlarini tadqiq etadi. Agar insonlar har 25 yilda ikki marta ko`payib, geometrik progressiya asosida ortib borsa (1, 2, 4, 8, 16, 32, 64, 128, 256 va hokazo), tirikchilik vositalari eng qulay sharoitlarda ham arifmetik progressiya asosidagina ko`payishi mumkin (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 va hokazo).

Bunday sharoitda 200 yildan so`ng aholi sonining tirikchilik vositalariga nisbati 256 : 9, 300 yildan so`ng esa 40096 : 13 bo`ladi va hokazo (2-jadvalga qarang).

Tirikchilik vositalariga nisbatan doimo tezroq ko`payishga intilishi "aholining nufuz qonuni"dir, bu qonun jamiyat paydo bo`lgandan buyon mavjud bo`lib, doim va kudratli harakatdadir. Aholining ortiqcha qismi zarurat tufayli ochlik, yalang`ochlik va qirilishga mahkum etilgan.

Maltusning fikricha, qashshoqlikning asosiy va doimiy sababi, boshqarish tarzi yoki mulkning notekis taqsimlanishiga hech ham bog`liq emas; bu jarayon "tabiiy qonunlar va insoniy hirs" tabiatning nochorligi va insoniyatning favqulodda tez ko`payishi bilan bog`liqdir. Shu sababli xalq o`z azob-uqubatlari uchun o`zini o`zi ayblashi kerak". Uni to`g`rilashga hech qanday inqilob va sotsial islohotlar yordam bera olmaydi. Bunda faqat bir to`g`ri yo`l bor - bu aholi sonini qisqartirish. O`ta ko`payishning oldini olish vositasi, chorasi sifatida "axloqiy chidam" (kambag`allar nikohdan o`zlarini tiyishlari, kech turmush qurishlari), og`ir mehnat yoki turli baxtsizliklar (ochlik, qashshoqlik, kasallik, epidemiya, urush va boshqalar) taklif etiladi.

Maltusning fikricha, tabiiy biologik instinktga ko`ra insoniyat ko`payish imkoniyatiga ega va doimo shunga intiladi, ammo jonivor va o`simliklar qarama-qarshi ravishda bu jarayonni chek-lash imkoniga ham ega bo`lib, hayvonot dunyosidan ajralib turadi. quyidagi jadvalda ana shu imkoniyatlar aks etgan.

Shunday qilib, Maltus ta'limoti bo`yicha, jamiyat illatlari insoniyatning beixtiyor qismatidir. Nazariy jihatdan bu fikrlarda hech qanday ilmiylik va yangilik yo`q. Bu "qonun"dagi asosiy g`oyalar ungacha bo`lgan olimlardan to`g`ridan-to`g`ri o`g`rilangan (plagiat), chunki o`z davrida Styuart, Uolles, Taunsend va boshqalar bu masalani yoritgan edilar. Maltusning bu nihoyatda reaksion xulosalari qattiq tanqidga uchradi. Tug`ilishni kamaytirish uchun u nikoh yoshini oshirishni, davlat tomonidan bolalarga beriladigan nafaqalarni butunlay bekor qilishni taklif etdi.

Maltus bu tanqidlardan xulosa chiqarib, 1820 yilda o`z asarini qayta ishlab chiqdi va unda o`z fikrlarini ancha yumshatishga in-tildi; ayniqsa ustiga dam-badam yog`ilib turadigan va aholini o`limga mahkum etadigan balo-ofatlarni zaruriy deb

hisoblashdan voz kechdi va kechirim so`radi, uni noto`g`ri tushunganliklarini aytib o`tdi, ammo u o`zining bosh fikrini inkor etmadi.

Maltus markaziy g`oyasi, ya'ni aholi soni o`sish sur'atlarining jamiyat farovonligiga ta'siri prinsipda to`g`ri va dolzarbdir. Ammo olim tomonidan berilgan prognoz (istiqbol) lar baxtimizga normal bo`lib chiqdi. Har 20-25 yilda aholining ikki marta ko`payishi insoniyatni to`la qashshoqlikka mahkum etishi kerak edi.

Maltus "doktrinasi" avvalo metodologik jihatdan xato edi, chunki hech qanday isbotsiz tabiat qonunlari jamiyat hayotida qo`llaniladi, vaholanki insonlar o`simlik va hayvonot dunyosidan farqli o`laroq faqat iste'mol qilmaydilar, balki o`zlari ishlab chiqaradilar va tirikchilik vositasini ko`paytirish imkoniyatlariga egadirlar. Shuni eslab o`tish joizki, o`z davrida Petti va Smit mamlakat boyligining asosi unumli mehnat bilan shug`ullanuvchi aholi ekanligini isbotlab berganlar. Maltus klassiklarning bu fikrini inkor etadi. Undan tashqari, Maltus o`zi ochgan qonunni abadiy deb e'lon qiladi. Aslida esa kapitalizm davrida ortiqcha ishchi kuchi hisobiga aholining nisbiy ortiqchaligi yuzaga keladi, bu yerda aholining nisbiy ortiqchaligi aholining absolut ortiqchaligi deb ko`rsatilgan.

Maltus progressiyalari esa statistik va amaliy (faktik) materiallarni ochiqdan-ochiq soxtalashtirishdir (falsifikatsiya). Unda berilgan ma'lumotlar AQSHning XVI-XVIII asrlardagi aholi o`sishiga nisbat sifatida keltiriladi, bu mamlakat aholisining asosan Yevropa aholisining emmigratsiyasi hisobiga ko`payganligi haqidagi "arzimas" fakt esa hisobga olinmagan (tabiiy o`sish bor, emmigratsiya bor).

Maltus o`z fikrini "isbotlash" uchun "tuproq unumdorligining pasayib borishi" nazariyasidan foydalanadi. Bu nazariyaga ko`ra, yerga sarflangan qo`shimcha kapital go`yoki mahsulotni proporsional tarzda ko`paytirishga imkon bermas emish, binobarin odamlar o`zlarini oziq-ovqat va boshqa tovarlarga bo`lgan ehtiyojlarini qondiradigan mahsulotlarni to`la hajmda yetishtira olmaydilar. Shu tariqa mahsulotlarning yetishmasligi tabiatning tabiiy-biologik qonunlari bilan izohlab beriladi. Bu "qonun"da jon bor albatta, masalan bir gektar yer bilan dunyoni boqib bo`lmaydi, lekin ilmiy-texnika taraqqiyoti tufayli ko`pgina davlatlar yerdan nihoyatda unumli foydalanib oziq-ovqat va boshqa muammolarni hal etmoqdalar. Demak, bu "qonun" ham nazariya, ham amaliyot tomonidan inkor qilinadi. Bunga "ko`k inqilob"ni misol keltirish mumkin.

"Ko`k inqilob" 1960 yillarning oxirida paydo bo`ldi, u qishloq xo`jaligida ilmiy-texnika taraqqiyotini qo`llash yo`li bilan uning mahsuldorligini oshirishni anglatadi. Bu jarayon 1950 yillarning o`rtalarida donning yuqori hosilli gibrid navlari kashf qilinishi bilan bog`liq.

Bir qancha mamlakatlar "ko`k inqilob"dan foydalanib ancha katta yutuqlarni qo`lga kiritdilar. Masalan, Hindiston 70 yillarning oxiri va 80 yillarning boshida o`zini o`zi don bilan ta'min-lashga erishdi. Bu yerda 1976 yilda 120 million tonna don olindi, bu 1950 yilga nisbatan 2.5 marta ko`pdir, 1989 yilda esa 200 million tonnaga yaqin don olindi, shundan 165 million tonnasi guruch va bug`doydir.

Filippinda 1965-89 yillarda sholi hosildorligi bir necha marta, ya'ni 1.7 mln tonnadan 9.5 mln tonnaga o`sgan bo`lsa, Indoneziyada bu ko`rsatkich gektariga 18.1 sentnerdan 42.3 tsentnerga o`sdi. XXR da yiliga 430-465 mln tonna don olinishi

natijasida bu yerda 1 mlrd 250 mln kishilik aholi uchun oziq-ovqat muammosi asosan hal etilgan.

Maltus iqtisodiyotning bir qancha boshqa masalalari bo`yicha ham o`z fikrlarini beradi, uning ayniqsa qiymat, daromad, foyda va realizatsiya bo`yicha g`oyalari diqqatga sazovordir. Maltus bu masalalarni hal etishda D.Rikardoning g`oyalariga qarshi chiqdi va bunda A.Smitdan foydalandi. Uningcha tovarning qiymati shu tovarni sotib olishga ketgan mehnat bilan aniqlanadi. Maltus g`oyasining "yangiligi" shu "qimmat o`lchovi"ni izohlashdir. Smitning fikricha, tovarni sotib olish uchun sarflangan mehnat, uni ishlab chiqarishga ketgan mehnatga tengdir. Maltusning fikricha, tovarlardagi mehnat miqdori uni ishlab chiqarishga ketgan harajatlardan iborat bo`lib, bu ko`rsatkich tirik va jonsiz mehnat plus avanslangan kapitalga foydadan jamlanadi. Bunda qiymatning hosil bo`lishi ishlab chiqarish sohasidan muomala sohasiga ko`chiriladi, iste'mol qiymati esa almashuv qiymati bilan qorishtirib yuboriladi. Maltus tovarning qiymatini ishlab chiqarish xarajatlaridangina iborat deb ko`rsatadi va xaridor tovar sotuvchiga ish haqidan tashqari foydani ham to`lashi kerak, deb o`ylaydi, foyda tovarning qiymatiga nominal qo`shimcha, deb hisoblanadi. Foyda mehnatdan ajratib qo`yiladi, ya'ni kapitalistning foydasi qo`shimcha emas, balki tovarni o`z qiymatidan ortiqqa sotish tufayli paydo bo`ladi, noekvivalent ayirboshlashning mavjudligi isbotlanadi. Shunday qilib, aslida merkantilizm g`oyalariga qaytish ro`y beradi, qiymatning hosil bo`lishida mehnatning roli ikkinchi darajali qilib ko`rsatiladi.

Ishlab chiqarish xarajatlari konsepsiyasidan realizatsiya nazariyasi (takror ishlab chiqarish) ham kelib chiqadi va unda jamiyatda yer egaligi, ruhoniy, chinovnik, soldat va boshqa shaxslarning mavjudligi oqlanadi. Aslini olganda bunda inqirozlar muammosi izohlanib, "uchinchi shaxslar" nazariyasi yuzaga keladi, undan shuni tushunish mumkinki, kapitalist va ishchilar ishlab chiqarilgan hamma tovarlarni sotib olishga qodir emaslar, chunki qiymatning ta'rifiga ko`ra jami ish haqi ishlab chiqarilgan barcha mahsulotning qiymatidan foyda miqdoriga kamdir. Bu holatdan chiqish yo`li jamiyatda ishlab chiqarmaydigan sinflar, ya'ni "uchinchi shaxslar"ning borligidir, ortiqcha mahsulotlar ular tomonidan sotib olinadi. Maltus yetarli talabni qondirish uchun yer aristokratiyasini ulug`laydi, yuqori renta, soliq va boshqa yig`imlarni oqlaydi.

Ishlab chiqarishni kengaytirish chegaralari mavjud emas, deydi T.Maltus. ortiqcha ishlab chiqarish (inqirozlar) to`g`risida fikr yuritib, bu jarayon umumiy bo`lishi, yoki iqtisodiyotning ayrim tarmoqlarida permanent (uzluksiz) yoki vaqtincha bo`lishi mumkinligi aytiladi. Oxir-oqibat shuni aytish mumkinki, D.Rikardo va boshqa klassik maktab vakillaridan farqli ravishda, T Maltus bo`yicha nafaqat xususiy, balki umumiy inqirozlar bo`lishi bashorat qilinadi (bu tarixan isbotlandi). Ammo, barcha inqirozlar vaqtincha bo`lib, ular o`tkinchi deb qaraladi.

Maltus "Nufuz nazariyasi"ga ko`ra, ishchilarning sonini kamaytirishni taklif etgan bo`lsa, ishlamay yeydiganlarning sonini oshirishni jamiyat uchun foydali deb hisoblaydi.

Bu g`oyalar aslida Sismondiga tegishli ekanligi keyingi boblarda izohlangan. Faqat Sismondi kapitalizmdan voz kechish va mayda ishlab chiqarishni

rivojlantirishni taklif etgan bo`lsa, Maltus kapitalizmdan voz kechmagan holda, avvalo yirik yer egalari va ruhoniylar manfaatini ta'minlashni qo`llaydi.

Maltus g`oyalaridagi bu ilmiy chalkashliklarga qaramasdan, unda bir qancha ijobiy fikrlar mavjud. Hozirgi davrda rivojlanayotgan mamlakatlardagi og`ir ahvolni tushuntirishda bu olimning qarashlari to`g`ri keladi. Ayniqsa, Koreya Respublikasi rivoji xarakterlidir. Agar bu yerda 1950-60 yillarda aholining o`sishi yiliga 3 foizni tashkil etgan paytda iqtisodiy rvojlanish past bo`lgan bo`lsa, 90 yillarda aholining o`sishi 1 foizga tushgan paytga kelib iqtisodiy o`sish keskin oshdi. Markaziy Osiyo mamlakatlarida ham aholining o`sishi katta bo`lib, iqtisodiy rivojlanish muammolarini hal etishda bu olimning ba'zi g`oyalaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

Maltusning "Nufuz nazariyasi" XIX asrda juda keng tarqaldi va mashhur bo`lib ketdi. Hozirgi davrda ham yangi zamonaviy maltuschilar G.Butul, N.Chemberlen, P.Erlix, U.Fogtlar Maltusning "ikki progressiya" to`g`risidagi dastlabki qarashlarini biroz o`zgartirib, "aholining qarib borishi", "aholining eng maqbul miqdori", "qimmatli" va "arzon" kishilar kabi turli-tuman g`oyalarini ilgari surmoqdalar. Bu konsepsiyalarda ilmiy-texnika taraqqiyotining oqibatlari, atrof-muhitni muhofaza qilish bahonasi bilan, Yer kurrasida "ortiqcha" odamlar ko`payib ketdi, deb ularning sonini turli yo`llar bilan kamaytirish rejalari taklif qilindi.

XXI asr boshida planetamizda 6 mlrd dan ortiq aholi istikomat qilmoqda (1945 yilda aholi soni 2.5 mlrd edi) va bu ko`rsatkich tobora ortib bormoqda. Eng muhim va ayanchli tomoni shundaki, kam rivojlangan va qoloq davlatlarda bu o`sish tez bo`lib, aholining 75 foizi shu davlatlarga to`g`ri keladi. Shuning uchun demografiya muammosi hozirda ham nihoyatda dolzarbdir. Bugungi kunda bu muammoni hal qilish maqsadida hatto oilani rejalashtirish chora-tadbirlari taklif qilinmoqda.

T.Kampanella

Tommazo Kampanella

Neapol (Italiya) mehnatkashlarining qashshoqligini ko`rgan. U o`zining "Oftob shahri" (1602 y. yozilgan, 1623 yilda chop etilgan) kitobida zolimlarning shohona hayotini tanqid qiladi, u ham T.Mor kabi, bu

tengsizlikning asosiy sababi xususiy mulkchilik, deydi. U kelajak jamiyat to`g`risidagi o`z tasavvurini ham beradi, ular T.Morga o`xshash: ijtimoiy mulkchilik mavjud, hammaning mehnat qilishi zarur, mashina mehnati tufayli ish kunlari cheklangan (4 soat), aqliy mehnat jismoniy mehnat bilan almashtirib turiladi, bunda hunarmandchilik, chorvachilik va dehqonchilik bilan nisbatan tekis shug`ullanish shart qilib qo`yiladi, tekis, pulsiz taqsimot amalga oshiriladi. U faylasuf, shoir, siyosiy arbob bo`lgan, keyinchalik esa (1582) rohib bo`lgan. Ispaniya bosqinchilariga qarshi isyon uyushtirgani uchun qamoqqa olingan, 27 yil qamoqda yotib, falsafa, falakiyot, siyosat, tibbiyotga oid o`nlab asarlar yozgan. Uning "Oftob shahri" asari dengizchining hikoyasi shaklida berilgan. Yangi jamiyatda olim kohinlar tabaqasi tomonidan boshqariluvchi ideal jamoa bo`ladi, xususiy mulk va oila bo`lmaydi, bolalar davlat tomonidan tarbiyalanadi, fan va maorif taraqqiy etadi (Galileyni himoya qilgan).

T. Veblen

Torsteyn Veblen

Veblen iqtisodiy jarayonlarni shakllangan an'analar sifatida tahlil etadi. Ana shunday an'anaviy harakatlantiruvchi kuchlar qatoriga ota-onalar his-tuyg`usi, usta instinkti, ya'ni yaxshi ishlashga intilish, ilmga chanqoqlik, sof qiziquvchanlik kiritiladi. Uning fikricha, dastlabki instinkt avval oilaga g`amxo`rlikda namoyon bo`ladi, keyinchalik esa jamiyat va butun insoniyatga bo`lgan g`amxo`rlikka aylanib boradi. Darvinizm (biologik) g`oyalari iqtisodiyotga tadbiq etiladi. Veblen "Bekorchi sinflar nazariyasi" ("Теория праздного класса") kitobida quyidagilarni yozadi: "Jamiyatdagi odamning hayoti boshqa turdagi hayot kabi mavjudlik uchun kurashdir va demak, tanlanish va moslashish jarayonini aks ettiradi. Jamiyat strukturasining evolutsiyasi institutlarning tabiiy tanlanish jarayonidir". Darvinning tabiiy tanlanish ta'limoti ijtimoiy xodisalarga mexanik ravishda ko`chiriladi. Insonning ongli harakatiga yetarlicha baho bermasdan, odamlarning yurish-turishi g`ayriixtiyoriy saboqlar, instinkt, fe'l-atvor va odatlar orqali tushuntiriladi. Jamiyat rivoji biologik qonuniyatlar bilan bir xil deb qaraladi, proletariatnig sinfiy kurashi inkor qilinadi, markscha inqilobga darvinistik evolyusionizm qarama-qarshi qo`yiladi.

U zamonaviy industrial texnokratik konsepsiyalar asoschisi bo`lib hisoblanadi. Industriya olamiga alohida e'tibor beriladi va unga barcha ishlab chiqaruvchilar va

birinchi navbatda muhandislar va ishchilar kiritiladi. Industriya olami mehnat unumdorligini o`stirish, ishlab chiqarish jarayonini yaxshilash va samaradorlikni oshirishni bosh maqsad qilib qo`yadi. Unga moddiy ishlab chiqarish sotsial formadan butunlay ajratib qo`yiladi. Ishlab chiqarish asosan texnik ko`rsatkichlar, masalan texnik asos darajasi, malaka, bilim va boshqalar bilan xarakterlanadi. Biznes olami deganda u moliyachilar, trest tashkilotchilari va tadbirkorlarni tushundi. Uningcha, biznes imkoni boricha yuqori foyda uchun intiladi va shu sababli uni beayov tanqid qiladi, chunki turli moliyaviy va kredit nayranglari, turli aksioner jamiyatlari tizimi tufayli sanoat unga to`la bo`ysundirilgan. Shu sababli, sanoatni biznes ta'siridan "ozod" qilish kerak, deydi u. "Industriya" va "biznes" nazariyasida ishlab chiqarish jarayonida moddiy mazmun bilan uning sotsial-iqtisodiy shakli o`rtasida bog`lanish yo`q. Veblen industriya va biznes orasida keskin qarama-qarshilik bor deb xato qiladi, shular kapitalizm illatlarining sababchisi qilib ko`rsatiladi.

Insonlarning iqtisodiy rag`bati avvalo qarindoshlik his-tuyg`usi, bilim va bajarilayotgan ishning yuqori sifatiga instinktiv intilishdir (A.Smit - foyda ketidan quvish).

Bekorchi (to`q) sinflar to`g`risida farq yuritilib, ularga "biznes olami odatlari" xosligi aytiladi. Ular uchun tovarlarga alohida baho belgilanadi va ular talab qonunlaridan boshqacha bo`lishi mumkin deyiladi. Buni "Veblen effekti" deb ataladi (bu fikrda jon bor, boy mamlakatlarda boylar uchun alohida do`konlar mavjud).

Veblen nazariyasi jamiyat sotsial strukturasi to`g`risida noto`g`ri tushuncha hosil qiladi, jamiyat sinflarga ajratilmaydi, ishchilar va muhandislar yagona sanoatchilar guruhiga kiritiladi, sinfiy kurash tushunchasi esa umuman yo`q.

Mavjud tizimni o`zgartirish to`g`risida gapirib, bu masalani Veblen ilmiy-texnika inqilobini kuchaytirish, hokimiyatni texnik intelligensiya qo`liga berish bilan hal etishni taklif qiladi. Buning uchun barcha muhandis-texnik xodimlar umumiy ish tashlashlari kerak, shunda tadbirkorlar ularning shartlariga ko`nishga majbur bo`ladilar. Kapitalizm transformatsiyasi "texniklar kengashi" vositasida bajariladi, hozirgi zamon jamiyatida intelligensiyaning roli birinchi o`ringa qo`yiladi, ya'ni biznes olamini muhandis- texnik intellegensiya yenga oladi.

Sanoat mutaxassislari yagona sinf sifatida qaraladi va bu sinfning asosiy maqsadi texnikadan foydalanishni takomillashtirishdir. Demak, Veblen yangi jamiyatni "texnokratik" ko`z bilan ko`radi va kapitalizmni saqlab qolish yo`lini taklif etadi.

Uesli Kler Mitchell

Mitchell Veblenning shogirdi bo`lib, iqtisodiyotda siklik xodisalar-ning tadqiqotchisi sifatida mashhurdir (bu iqtisodiyotda konyunktur-statistik institutsionalizm oqimi hisoblanadi). Mitchell ustozi Veblendan tadqiqotning genetik uslubini meros qilib oldi, uningcha iqtisodiy xodisalarni belgilovchi omillar bu ijtimoiy psixologiya, an'ana va urf-odatlardir, shu sababli tadqiqot predmeti sifatida odamlarning jamiyatdagi hulqi o`rganilishi kerak. Shuningdek, ustozning ishlab chiqarish va biznes o`rtasidagi qarama-qarshilik to`g`risidagi fikri ham qabul qilingan, bu ishlab chiqarish va narxlar faoliyati harakatidagi farqlarning sababini ko`rsatadi.

Bu olim iqtisodiy ko`rsatkichlar, raqamlar, bu ko`rsatkichlar o`zgarishidagi qonuniyatlar bilan shug`ullandi, kapitalistik iqtisodiyotni tartibga solishda ulardan foydalanishning yo`llarini izladi. Ammo, u kapitalizm qarama-qarshiliklarini hal qilish yoki uni yaxshilash to`g`risidagi nazariyalarni yaratmadi. U iqtisodiyotga ta'sir etuvchi omillarni aniqlashga intildi, bular, uning fikricha, moliya, pul muomalasi va kredit kategoriyalari edi. Bu kategoriyalarni tartibga solish yo`li bilan iqtisodiyotga ta'sir etish, hatto siklik tebranishlarni o`zgartirish, oldini olish mumkin, deydi u. U o`zining "Iqtisodiy nazariya tiplari to`g`risida leksiyalar" (1935) asarida iqtisodiy masalalarni madaniyat va sotsiologiya muammolari bilan o`zaro aloqada, ammo asosan psixologik tahlil asosida tadqiq etadi. Siyosiy-iqtisodiy institutlar to`g`risidagi ta'limot sifatida qaraladi. Kapitalistik ishlab chiqarishni tartibga solish zarurligi, Mitchell ta'limotining bosh xulosasidir.

Mitchell institutsionalizmi Veblen nazariyasidan, birinchidan, tanqidiy emasligi bilan, ikkinchidan abstrakt nazariyasi bo`lmasdan, o`sha davrning empirik tadqiqoti ekanligi bilan farq qilar edi. U o`z asarlarida inqirozsiz "amaliy sikl" masalalariga alohida e'tibor berib, inqirozlarning haqiqiy sabablarini bo`yab ko`rsatishga uringan, pul muomalasi muammolarini diqqat markazida tutgan. Moliya va pul muomalasi institutlarini insonlar hulqini tushuntirish uchun foydalaniladi. Uningcha, tadbirkorlar jamiyat manfaatlari emas, balki o`z foydalarini ko`paytirish uchun harakat qiladilar va bu axloqiy harakat oqlanadi, mavjud institutsiya (davlat, mulk va boshqalar) bunga imkon beradi.

Insoniy jamiyat rivoji ayrim individlar taraqqiyoti shaklida emas, balki jamiyat a'zolarining kollektiv aloqalarining takomillashuvi sifatida xarakterlanadi. Bu aloqalar takomillashuvi shu institutsiyalarning evolutsiyasi, davlat institutlarinig rivoji hamda ularning iqtisodiyotga aralashuvi deb qaraladi. Kapitalizm qarama-qarshiliklarini yechishda davlat yo`li bilan tartibga solish eng qulay vosita deb qaraladi. Iqtisodiyotni o`rganishda matematika va statistikani keng qo`llash yo`li bilan, Mitchell "kichik va katta sikllar" davomiyligini hisoblab chiqdi. U o`zining hisob-kitoblariga asoslanib, kapitalizmning inqirozsiz rivojlanish modeli loyihasini yaratdi. Bu olimning tadqiqotlaridagi ijobiy tomonlar shundan iboratki, mamlakatlarning milliy xo`jaliklari bo`yicha boy faktik materiallar to`plandi, ular asosida natural va qiymat ko`rsatkichlarining rivojlanib boruvchi qatorlari yaratildiki, "dinamik qatorlar" tahlili nomini oldi. Bu tahlil asosida olingan jamlovchi ko`rsatkich va indekslar iqtisodiyotdagi haqiqiy ahvolni aks ettirgan va kapitalistik

konyunkturani, ayniqsa ishlab chiqarishning ayrim tarmoqlaridagi holatni baholashlda ulardan foydalanilgan.

Bu yo`nalish tarafdorlari sikllarni o`zaro aloqador parametrlarning ta'siri oqibatida vujudga keladi va kapitalistik ishlab chiqarish dinamikasini belgilaydi, deb qaraydilar. Shu sababli ular sikllarni tasodifiy yagona xodisa emas, balki doimiy kapitalizm iqtisodiyotiga xos xususiyat deb hisoblaydilar. Ular tadqiqot qilayotgan omillar qatoriga birinchilardan bo`lib muomala sohasi ko`rsatkichlarini qo`yadilar, ya'ni narxlar, aksiyalar kursi, pul muomalasi va boshqalar.

Inqirozlar inkor etiladi, bu amaliy sikllarni tan olish bilan isbotlanadi (unda inqirozlar yo`q). Iqtisodiy qatorlarning nazariy asosini bekamu ko`st deb bo`lmaydi. Masalan, 1929 yil arafasida Garvard maktabi vakillari tomonidan berilgan iqtisodiy ob-havo prognozi ("Konyunktur barometr") iqtisodiyot ravnaqi - "prosperity" bo`lgan. Ammo, amalda nima bo`lgani hammaga ma'lum (1929-33 yillardagi og`ir inqiroz). "Garvard barometri" uch egri chiziqdan iborat bo`lib, A) spekulatsiya indeksi; B) biznes indeksi; S) pul bozori indeksidir. O`tgan yillar tajribasi asosida egri chiziqlar harakati to`g`ri kelmaydigan lagalar (vaqt oralig`i) topilib, "barometr" mualliflari egri chiziqlarning yangidan chetga chiqishini aniqlash imkoni borligini va shu yo`l bilan iqtisodiy tushkunlikni ko`ra bilish va oldini olish mumkin deb o`ylaganlar.

Mitchell tadqiqotlari empirik va institutsional uslublarning qorishmasidan iborat. U iqtisodiy siklning amaldagi modelini loyihalashtirishga muvaffaq bo`la olmadi.

U. Mitchell o`z ustozining ilmiy xizmatlari va unga bo`lgan cheksiz hurmati sifatida "Veblen ta'limoti" asarini yaratdi, unda ustoz kitob va maqolalaridan ko`chirmalar ko`p keltiriladi, bu kitob Mitchell vafotidan keyin nashr etilgan.

Siklik (davriy) o`zgarishlar nazariyasiga rus olimi N.D.Kondratyev (1892-1938) katta hissa qo`shdi. U jahondagi yetakchi kapitalistik deb nomlangan mamlakatlar iqtisodiyotining ko`p yillik (100-150 yil) rivojlanishini tahlil etib, bu o`zgarishlarning bir yildan kam (fasliy), 3,5 yillik, 7-11 yillik savdo-vsanoat va 50-60 yillik katta sikllarini ajratib berdi. U 1929 yildagi "Buyuk depressiyani" oldindan (prognoz) aytib bergan, ammo, sovet davrida "kapitalizm qachon o`ladi" degan savolga "kapitalizm o`lar, ammo, qachonligini ayta olmayman" deb javob berganligi uchun qatag`onga uchragan va otilgan. Bu olimning buyuk xizmatlari jahon iqtisodchilari tomonidan yuqori baholangan va amalda qo`llanilmoqda.

U.Jevons

Uilyam Stenli Jevons

Uilyam Stenli Jevons (1835-1882) London universitetida matematika va kimyo fanlaridan tahsil olish bilan birga siyosiy iqtisodni ham qiziqib o`rgangan. 1863 yilda Manchester shahridagi kollejga siyosiy iqtisod o`qituvchisi bo`lib ishga kirdi. Oradan ko`p vaqt o`tmasdan iqtisodiy mavzudagi uning asosiy asarlari e'lon qilindi. Ular quyidagilar: "Siyosiy iqtisod nazariyasi" (1871) va "Fan tamoyillari" (1874) va boshqalar.

XIX asrning oxirigacha U.Jevons va uning asarlari o`zining kuchli matematik ifodasi tufayli o`quvchilar tomonidan to`liq e'tibor bilan qabul qilinmadi. Lekin uning g`oyalaridagi subektivizm asosiy ilmiy asarlarida aniq o`z o`rnini topgan edi. Masalan, iste'mol, talab, foydalilik haqida o`z holicha tushunchalar berish bilan birga U.Jevons tovarlar narxi uning me'yoriy foydaliligi bilan funksional bog`liqdir deb ko`rsatadi. Shuningdek olim klassiklarning raqobat haqidagi fikrlarini qo`llab, sotuvchi va oluvchi o`zaro muloqatda bo`lib kerakli ma'lumotni bir-biridan olishi mumkin deb ko`rsatadi.

Natijada u quyidagi xulosa keltirib chiqaradi: bozordagi sotuvchilar (subyektlar) insonlar ehtiyoji uchun zarur bo`lgan tovarlarni muhayo qilib, ularning iste'mollarini to`laroq qondiradilar. Shu fikri bilan U. Jevons dastlabkilardan bo`lib me'yoriy tahlilni maydonga tashlaydi va marjinalizm asoschilaridan biriga aylandi. U(1834-1910) marjinalizmning Lozanna (Shveytsariya) deb ataluvchi maktabi asoschisi hisoblanadi. Unga keyinchalik Pareto, Italiyadan Borone, shvetsiyalik Kassel', amerikalik Leontyev va boshqalar qo`shildi. L.Valrasning "Sof iqtisodiy fan elementlari" (1874) asari iqtisodiyot bilimlari olamida matematikaning shaxdam qadamlariga asos soldi. Shu sababli u matematik maktabning davomchisi hamdir. Har qanday iqtisodiy tahlilni matematik izohlashga intilish bu maktab va uning izdoshlarining xarakterli xususiyati hisoblanadi. Valrasning fikricha, har qanday iqtisodiy nazariyani faqat matematika asosida qisqa, aniq va ochiq isbotlash mumkin. Uning o`zi matematika ni yaxshi bilgan va Kurnoni o`zining ustozi deb hisoblagan holda undan ilhomlangan.

V. Leontyev

Vasiliy Vasilyevich Leontyev

Xalq xo`jaligi tarkibini tahlil etish maqsadida tarmoqlararo balans tipidagi modellardan foydalaniladi. Dastlab bunday model 1925-26 yillarda sobiq SSSRda P.I.Popov (1872-1950) rahbarligida ishlab chiqildi. Keyinchalik bu uslub V.Leontyev (asli rossiyalik, AQSH) tomonidan rivojlantirildi va moliya oqimlari tarkibini o`rganish uchun R.Frish tomonidan tadbiq qilindi.

Marksning qayta ishlab chiqarish sxemasi modeli sovet iqtisodchisi G.A.Feldman (1928) tomonidan tayyorlandi. Kapitalistik sikllarning iqtisodiy dinamika modellari Tinbergen, Frish, M.Kaletskiy , J.Xiks, R.Xarrot, P.Samuelson va boshqalar tomonidan ishlab chiqildi.

Ekonometrika uslublari ko`pincha ekstrapolatsiya tendensiyalariga asoslangan.

Verner Zombart

G.Shmollerning shogirdi Verner Zombart ham Yangi tarixiy maktabning asosiy vakillaridan edi. Berlin universitetining professori Zombart o`zining K.Marksga yaqinligini ko`rsatish maqsadida "Hozirgi zamon kapitalizmi" kitobida "Meni Shmollerdan K.Marks ajratib turadi", deb yozgan edi. U K.Marksning olimligini uning revolutsionligidan ajratishga urinib, marksizm asoschisi ta'limotidagi mana shu ikki negizning bir-biriga zidligi to`g`risidagi fikrni ko`tarib chiqdi. Shuningdek, markscha siyosiy iqtisodning iqtisodiy kategoriyalarini haqiqiy mazmundan mahrum etib, o`z holicha ta'rifladi. Chunonchi, qiymatning mehnat nazariyasi "ishning g`oyasi" deb e'lon qilindi va fikran mantiqiy bir ishdan iborat deb ko`rsatildi. Zombart ishlab chiqarishning uch omili xususidagi nazariyaning tarafdori bo`lib (kapital, mehnat, yer), antagonistik ziddiyatlar va iqtisodiy inqirozlarning muqarrarligini inkor etdi. U o`z asarida ijtimoiy-iqtisodiy formatsiyalar to`g`risidagi ta'limotni va ayniqsa proletariat diktaturasi nazariyasini inkor qildi. Marksizm nazariyasiga Zombart sotsial pluralizm (lotincha pluralis - ko`pfikrlilik) deb atalgan konsepsiyani qarama-qarshi qo`ydi. U jamiyatning

taraqqiyoti sotsializm sari borayotgani yo`q, balki xo`jalikning ko`pgina eski va yangi shakllarini o`z ichiga oladigan murakkab iqtisodiy sistema sari boryapti, deb ko`rsatdi. So-sial pluralizm konsepsiyasi Zombartning fikricha, jamiyat haqiqiy taraqqiyotga mos ravishda kapitalizm hayotining mustahkamligi va uzoq davom etishini isbotlashi kerak edi.

Zombartning iqtisodiy qarashlari bora-bora reaksion tus olib ketdi. I Jahon urushi yillarida u ochiqdan-ochiq militarizm va shovinizm tomonidan turib, Germaniya imperializmining mafkurachisiga aylandi. Uning asarlari esa nemis fashizmi mafkurasining shakllanishiga ko`maklashdi. Ayniqsa, "Nemis sotsializmi" (1934) kitobida Zombart gitlerizmni oshkora maktab yozdi, fashizmning inson zotiga nafratdan iborat doktrinasi barcha bandlari bilan birdam ekanligini bildirdi. Uning fashizmga yaqinligi Yangi tarixiy maktab vakillari orasida yagona jiddiy kamchilik edi.

V.Pareto

Vilfredo Pareto

Vilfredo Pareto (1848-1923) iqtisodiy ta'limotning neoklassik yo`nalishini davom ettirgan yirik italyan vakili hisoblanadi, u marjinalizmning "Lozanna maktabi" ana'nalariga sodiq edi. Bu olimni iqtisodiyot bilan birga siyosat va sotsiologiya sohalari ham qiziqtirgan, bu uning yozgan asarlaridan ma'lum. Paretoning asosiy asarlari: ikki jildli "Siyosiy iqtisod kursi" (1898), "Siyosiy iqtisod ta'limoti" (1906) va "Umumiy sotsiologiya bo`yicha risola" (1916).

Paretoning iqtisodiy tadqiqotlarida L.Valras, O.Kurno, F.Edtuort va boshqa olimlarning g`oyalari ta'siri katta bo`lgan. 1892 yil L.Valras Lozanna universitetidagi kafedra mudirligini V.Paretoga topshiradi va shu dargohda yuqorida ko`rsatilgan asarlar yaratildi. V.Pareto V.Valras kabi umumiy iqtisodiy muvozanat muammolari tadqiqotiga katta ahamiyat berdi, bunda marjinalizmning iqtisodiy tahlil g`ochlariga amal qilinadi. Shu bilan birga Pareto iqtisodiyotda muvozanatning shart-sharoitlari va omillarini o`rganishda sifat jihatidan yangi prinsiplarni ilgari surib, neoklassik iqtisodiy g`oyalarni yangi "ikkinchi to`lqini"ni boshlab berdi. Bular quyidagilarda namoyon bo`ladi.

V.Pareto funksional yondashuv asosida almashuvning birdan bir sababi naflik (ehtiyoj) degan qoidadan voz kechib, iqtisodiy tizimni butunligicha izohlashga o`tdi,

bunda talab (iste'mol) va taklif iqtisodiyotda muvozanat elementlari sifatida qaraladi. Shu bilan birga, "sof" iqtisodiy nazariyaga asoslanib, daromadlar tengsizligi ularni sinflar o`rtasida taqsimlash bilan bog`liqligini inkor etadi.

L.Valrasning umumiy iqtisodiy muvozanat modelida shu muvozanatga erishuvning mezoni naflikning maksimumi (uni hisoblash mumkin emas) deb hisoblangan bo`lsa, Paretoda bu mezon boshqasiga, ya'ni konkret individning afzal ko`rish nisbati o`lchovi bahosiga almashtiriladi.

Deyarli qirq yildan so`ng (1959) V.V.Leontyev bu muammoni dolzarbligi pasaymayotganligi tufayli, bu soXada uchta pozitsiya 1954 y. e'lon qilingan bo`lib, unda iste'molchilarning tovarlarni tanlashda o`zini qanday tutishini kuzatish orqali obyektiv informatsiya manbayi naflik funksiyasi shaklida bo`ladi, ularning ko`p sonli turli darajalarini solishtirish real protsedura (ish tartibi) dir.

M.Blauk fikricha, agar naflikni miqdoriy o`lchash imkoni bo`lmasa, eski eng yuqori naflik nazariyasidan voz kechish zaruratini seziladi va aniqlangan afzallik metodiga to`la o`tish kerak.

Pareto tadqiqot maqsadida "befarilik egri chiziqlari"dan foydalanibma'lum ne'mat, miqdori, xuddi shuningdek boshqa barcha resusrlar miqdoriga bog`liq ravishda iste'molchining qaysi ne'matini tanlash masalasini ko`rib chiqadi. Tovarlar nafligi summasi turli kombinatsiyalarda bo`ladi va bir kombinatsiyaning boshqasidan ustunligini belgilash kerak. Natijada olimning uch o`lchovli diagrammalari paydo bo`ldi, bu diagramma asos (o`n) larida iste'molchi qo`lida bu yoki boshqa ne'matlarning turlicha miqdori ko`rsatiladi.

Pareto naflikning an'anaviy miqdoriy o`lchashg usullaridan voz kechib, "ijtimoiy maksimal naflik" tushunchasini izohlab beradi, bu tushuncha hozirgi davrda "Pareto optimumi" deb nomlanadi. Bu tushuncha shunday o`zgarishlarga baho berish uchun foydalaniladiki, unda barchaning farovonligi yo yaxshilanadi, yoki bozorning biror odam o`z ahvolini boshqa odamning ahvolini yomonlashtirmasdan yaxshilay olmaydi.

Bu tovar va resurslarining eng yaxshi taqsimotini xakarterlaydi. Keyinchalik umumiy bozor muvozanati bozorning Pareto optimal holati ekanligi isbotlab berildi. Xo`sh, bu nima degani? Bu bozor ishtirokchilarining hammasi o`z foydasi uchun intilib, o`zaro manfaat va foydalar muvozanatiga erishishidir. Bunda sumlar qoniqish (umumiy foydalilik) funksiyasi o`z maksimumiga yetadi. Boshqacha qilib aytganda, A.Smit tomonidan ilgari surilgan mashhur "ko`rinmas qo`l" to`g`risidagi g`oyalar amaliyoti isbotlab berilgan.

XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Lozanna universiteti professori L.Valras kapitalistik iqtisodiyotning "umumiy iqtisodiy muvozanati" modelini qurdi. Bu yo`nalish Valras ishining davomchisi, italyan olimi Vilfredo Pareto (1848-1923) tomonidan keng rivojlantirildi. U "eng yuqori naf" nazariyasini hal etish, iste'mol ne'matlarining nafi (foydaliligi)ni hisoblash uchun harakat qildi va matematik usullardan keng foydalandi. Pareto o`z tahlili asosiga daromad miqdori va tovarlar bahosini qo`ydi.

Iste'mol ne'matlari to`plami turlicha bo`lishi tabiiy. Shu sababli, Pareto "ideal muvozanat" sxemasini oladi, bunda avtomatik ravishda paydo bo`ladigan "xususiy muvozanat" har bir iste'molchining optimal tanlovidan vujudga keladi. Bu usul bilan

Pareto "eng yuqori naf" nazariyasini boshi berk ko`chadan olib chiqa olmadi, lekin uning "afzal ko`rish" va "loqaydlik egri chiziqlari" nazariyasidan ekonometrik tadqiqotlarda foydalanib kelinmoqda. U Valrasning umumiy iqtisodiy muvozanat nazariyasini takomillashtirishga harakat qildi. U ustozidan farqli ravishda ishlab chiqarish funksiyasining mahsulot chiqarish hajmiga bog`liqligi koeffitsientining o`zgarishi mumkinligini tan olgan. "Pareto optimum"ida aholi daromadlarining taqsimlanish giperbolasining tenglamasi beriladi (1897).

Foydalilik (naf) funksiyasini topish uchun ne'matlar to`plami afzalligi konsepsiyasi Jon fon Neyman tomonidan yanada rivojlantirildi. U o`yin nazariyasiga asoslanib, individuumning maksimum yutuqqa intilishi sharoitidan kelib chiqib, iste'molchining o`zini tutish modelini ishlab chiqdi. Bunda ne'matlar foydaliligi konsepsiyasi psixologik talabni qondirish mezonlari bilan bog`lab o`rganiladi.

L.Volras farqli V.Pareto modelida faqat erkin raqobat iqtisodiyotigina tahlil etilmaydi, turli tipdagi monopol bozorlag ham qarab chiqiladi, bu tadqiqotlar XX asrning o`rtalaridagina alohida tadqiqot predmetiga aylandi. Ular tahlilning yangi ikki boshqa yo`nalishi bilan birlashib ketdi: 1) bozor mexanizmi nazariyasi; 2) firma va uy xo`jaligi faoliyati tahlili.

Vilyam Petti

Vilyam Petti (1623-1687yy.) Romsi shahrida tug`ilgan, Angliya klassik iqtisodiy maktabining asoschisidir. Ko`pchilik bu olimning iqtisodiyot fani sohasidagi faoliyatiga yuksak baho berib, uni buyuk va takrorlanmas iqtisodchi-tadqiqotchi deb baholagan edi. V.Petti favqulodda har tomonlama va yuksak bilimli inson bo`lgan. U mayda hunarmand-matochi oilasida tug`ildi. Leyden, Parij va Oksford universitetlarida tibbiyot sohasida tahsil ko`rdi. U juda keng qobiliyatli talaba bo`lgan, 1647 yilda nusxa ko`chiradigan mashinani (kseroks) ixtiro qildi, 1649 yilda fizika doktori ilmiy darajasiga ega bo`ldi. U dengizchi, vrach sifatida ham ishladi. Petti shu bilan birga yirik yer egasi ham edi, u yirik ingliz lendlordlar (yirik yer egasi) sulolasining asoschisi bo`lib qoldi. 1652 yilda Kromvel' hukumatining topshirigiga ko`ra Irlandiyaning "yer obzori" (kadastri)ni o`tkazdi. U XVII asrdagi

Angliya burjuaziya inqiloblaridan keyin kuchaygan ingliz tadbirkorlar mafkurachisi sifatida tanildi.

U tadbirkorlar mulkini, ya'ni xususiy mulkni "muqaddas" va "dahlsiz" deb bildi va uni turlicha yo`llar bilan himoya qildi. Ish haqini cheklash tarafdori sifatida ishchilarga fizik jihatdan minimum haq to`lash va shu bilan birga yangi sinfning boyishiga yordam berishni qo`lladi. U mehnatning kapital tomonidan ekspluatatsiyasini yoqlab chiqdi. Xuddi shuningdek, Angliyaning mustamlakachilik siyosatini ham qonuniy deb hisobladi. V.Petti kapitalga soliq solishga qarshi edi, chunki bu ishlab chiqarishni cheklashi mumkin edi. Shu bilan birga u mehnatkashlarning daromadlaridan soliq olish tarafdori edi. U iqtisodiy muammolarga bag`ishlangan "Soliqlar va yig`imlar to`g`risida risola" (1662y.), "So`z donishmandlarga" (1665y.), "Irlandiyaning siyosiy anatomiyasi" (1672y.), "Siyosiy arifmetika" (1683y.) va boshqa shu kabi asarlarni yozdi.

V.Petti XVII asrdagi eng taniqli shaxslar qatoridan o`rin oladi (Mak-Kulloxning 1845 yilda bergan bahosi). U iqtisodiyotni o`rganishda yangi usulni qo`lladi, ko`rinib turgan voqealarni sharhlashdan ularning mohiyatini tahlil etishga o`tdi. V.Petti tadqiqot predmeti sifatida ishlab chiqarish sohasi muammolarini tahlil etishdir. Uning fikricha, boylik paydo bo`lishi va ko`payishi faqat moddiy ne'matlar yaratish sohasida ro`y beradi, bu jarayon savdo va savdo kapitalining hech qanday ishtirokisiz bo`ladi.

Olimning tadqiqot usulida empirizm elementlari (unsurlari) bo`lishiga qaramasdan (bu masalan, yer bahosini talqin etishda ko`rinadi), davlatning iqtisodiy faoliyatga aralashuvini qisman qo`llaydi (mamlakatdagi savdogarlar sonini qisqartirishni talab etadi), u asosan erkin iqtisodiyot (laisser faire) prinsiplarini qo`llaydi va merkantilistlardan farqli ravishda pul muomalasi va savdoni erkinlashtirish tarafdori bo`lgan. U o`z tadqiqotlarida bir qancha metodik (shartli) soddalashtirishlardan foydalaniladi:

·muomala sohasining ishlab chiqarishga teskari ta'siri inkor etiladi;

·pul va tovar bozorlarining o`zaro bog`liqligi ko`zda tutilmaydi;

·tovarlar va xizmatlar qiymati (qimmati) paydo bo`lish tabiatida xarajatlar xarakteristikasi (sabab-oqibat prinsipi) qo`llaniladi;

·ish haqini ishchi mehnati bahosi sifatida talqin etish, oqibatda erkin raqobat sharoitida ish haqining minimal bo`lishi va boshqalar.

U iqtisodiy jarayonlarga xos ichki qonuniy aloqalar va ularning sababiy munosabatlarini ko`rsatishga intildi. Uni "faqat tabiatda ko`rinarli asosga ega bo`lgan sabablargina" qiziqtirar edi. Petti iqtisodiyotga tabiatshunoslikda qo`llaniladigan usulni kiritib, shu bilan birga iqtisodiy tahlilning statistik usulidan ham keng foydalandi.

V.Pettining dastlabki asarlarida merkantilistlarning ta'siri ancha kuchli bo`lgan, ammo keyingi "Pul to`g`risida bir necha ogiz so`z" (1682y.) kitobida u merkantilizmdan butunlay voz kechdi. Boshida u faol (aktiv) savdo siyosatini, davlatning iqtisodiyotga aralashuvini qo`lladi, ammo bu ishlab chiqarishni rivojlantirishga yordam berishi kerak, degan fikrda bo`lgan. U boylik va qashshoqlikka baho berib, bu hayotning abadiy va o`zgarmas, shafqatsiz qonunidir, degan xulosaga keldi. "Ba'zi odamlarning boshqasidan ko`proq qashshoqligi doim

bo`lgan va doim bo`ladi" degan edi u. Ammo, Petti ortiqcha zeb-ziynatga berilishdan tiyilish zarur deb bilgan.

Merkantilizm nuqtayi nazaridan amaliy, aniq masalalarni yechish borasida u o`z asarlarida bo`layotgan voqealarni ta'riflashga ko`proq o`rin bergan. Ammo iqtisodiy jarayonlarni tadqiq qilish davomida xodisalarning ichki mohiyatiga kirib bordi, ularni izohlashga urindi, iqtisodiyotda tabiiy fan metodlarini qo`lladi, ayniqsa matematikani keng tatbiq etdi. U o`zining tadqiqotlarida ayrim odamlarning fikri, xohishi va ehtirosiga oid barcha narsalarni chetda qoldirib, iqtisodiy xodisalarning salbiy bog`liqligini ko`rsatishga intildi. Shu yo`l bilan u iqtisodiyotda ilmiy mavhum metodni qo`llashda dastlabki qadamni qo`ydi. Shunday qilib, V.Petti iqtisodiy tahlilda statistik metod, yangi metodologiyani qo`llay boshladi. Shunisi diqqatga sazovorki, V.Petti iqtisodiy masalalarni yoritganda tabiiy fanlar, ayniqsa tibbiyot, anatomiya (axir, V.Pettining o`zi vrachda!) matnlari va o`xshatmalaridan ustalik bilan foydalangan. U masalani yechish uchun to`g`ri yo`lni topish, "siyosiy jonivor"ning sog`ligini ta'minlash uchun faqat uning anatomiyasini o`rganish orqali hal etish mumkinligini isbotlab berdi. U merkantilistlar kabi iqtisodiy tekshirishlarni muomala sohasidagi voqealarni umumlashtirish bilan cheklash mumkin emas, degan xulosaga keldi. U xo`jalikning asosini ishlab chiqarish jarayoni hal etadi, jamiyat boyliklari moddiy ne'matlar yaratish davomida yuzaga keladi, deydi. Savdogarchilikni unumsiz kasblar qatoriga ko`shadi. Pettining fikricha, ular hech qanday mahsulot tayyorlamaydilar va faqat qishloq xo`jaligi va sanoat mahsulotlarini xuddi insondagi vena va arteriyalarga o`xshab jamiyat tanasidagi qon to`yintiruvchi sharbatlarni taqsimlagandek taqsimlaydilar. Ishlab chiqarishni xo`jalikning asosi sifatida o`rganib, bahoning tabiatini, ish haqi va yer rentasi, yer bahosi miqdorini belgilovchi sabablarni aniqlashga intildi. V.Pettining pulga bo`lgan munosabatini ko`rib chiqadigan bo`lsak, u qimmatbaho metall va toshlarni boshqa tovarlarga solishtirib, ular aynimaydi va o`zgarmaydi, har yerda va har qachon boylik sifatida saqlanadi, degan. Shu sababli, bunday tovarlarni ishlab chiqarish va savdo qilish kerak, chunki bu boshqa ishlab chiqarish va savdodan qulayroqdir. Shu bilan birga olim har qanday yo`l bilan oltin va kumush, ya'ni pul to`lashga qarshi edi.

1682 yilda yozilgan "Pul to`g`risida bir necha ogiz so`z" kitobi 32 ta savol va javob tariqasida Angliyada pul chaqasini qaytadan zarb etish masalasiga bag`ishlangan. Bu aslida kichik bir parcha pul nazariyasining ustuni edi. Unda Petti merkantilizmdan butunlay voz kechadi va pulni umumiy ekvivalent vazifasini bajaruvchi maxsus tovar deb hisoblaydi. Pulning qiymati ham boshqa tovar kabi sarflangan mehnat miqdori bilan aniqlanadi, almashuv qiymati esa qimmatbaho metallni qazib olishga ketgan mehnat sarflari bilan belgilanadi. Eng muhim masala, bu mamlakatdagi pulning miqdori, ya'ni oborotdagi pul masalasi edi.

Muomaladagi pulning miqdori tovar-to`lov oborotlari yoki oxir-oqibatda realizatsiya qilinayotgan tovarlar, ularning bahosi (to`g`ri proporsiya) va pulning muomala chastotasi (teskari proporsiya) bilan aniqlanadi. O`sha davrda qimmatli metallardan qilinadigan chaqa pullar bank tomonidan chiqariladigan qog`oz pullar bilan (ma'lum chegarada) almashtirilishi mumkin degan to`g`ri xulosa chiqariladi.

Uning fikricha, pul inson organizmidagi yog`ga o`xshaydi, chunki yog`ning ortig`i ham, kami ham ziyondir, ya'ni uning me'yorda bo`lgani yaxshi (uning vrachligini eslang).

V.Petti davlatning iqtisodiyotga aralashuviga ham e'tibor berdi, bu aralashuv rivojlanishga yordam berishi kerak, lekin boshqa paytda davlat iqtisodiyotdan uzoq bo`lishi kerak. Uning fikricha, vrach kasalni davolaganda iloji boricha sun'iy dorilardan kamroq foydalangani, ko`proq obyektiv omillarni ishlatgani ma'qul (davlat aralashuvi zarur holda va me'yorda bo`lgani yaxshi).

V.Petti o`zining tabiiy baho to`g`risidagi ta'limotida qiymatning mehnat nazariyasiga asos soldi. Bu klassik maktabning asosiy nishonasi (belgisi) sifatida qaraladi. U vaqt va tasodifiy omillar ta'sirida o`zgarib turuvchi bozor bahosi ("siyosiy baho")ga tabiiy bahoni (qiymat deb bilgan) qarama-qarshi qo`ydi. Tabiiy baho ichki bozor bahosiga teng bo`lishi kerak. Chunki u mehnat miqdori bilan o`lchanadi. U non bahosi bilan kumushni solishtiradi va ularning bahosi sarflangan mehnat miqdori bilan tenglashtiriladi. Bu misolda, ya'ni non kumushga almashtirilganda, almashuv proporsiyasi asosida shu mahsulotlarni ishlab chiqarishga sarflan-gan mehnat yotadi, demak qiymat mehnat bilan aniqlanadi. Undan tashqari, tovarning qiymati kumushni qazib olishdagi mehnat unumdorligiga to`g`ri proporsionaldir, sarf-xarajat usuli qo`llaniladi. Shunday qilib, V.Petti iqtisodiyot tarixida qiymatning mehnat nazariyasi kurtaklarini ta'rifladi. Bu olimning katta ilmiy xizmatidir. Ammo, Petti qiymatni almashuv qiymati bilan qorishtirib yuboradi va almashuv qiymatini alma-shuv jarayonida qanday shaklda bo`lsa, shunday, ya'ni pul shaklida ifoda qiladi. U qiymatning bevosita manbayi sifatida faqat konkret mehnatning aniq bir ko`rinishini, oltin va kumush qazishdagi mehnat (ya'ni pul materiali)ni ko`rgan, xolos. Uningcha, tarmoqlardagi ishlab chiqarilgan mehnat mahsulotlarining qiymati shu mahsulotlarni nodir metallarga almashuvi natijasida aniqlanadi. Olimning merkantilistik qarashlari bu yerda ham saqlangan (kamchiligi). U mavhum mehnat bilan konkret mehnatni farqlamaydi. Unda qiymat bilan iste'mol qiymati tushunchalari o`rtasida aniq farq ko`rinmaydi, ayrim holda ular qorishtirib yuboriladi. Konkret mehnat iste'mol qiymatini yaratsa, mavhum mehnat umumiy qiymatni yaratadi.

Petti merkantilistlardan farqli ravishda boylik bu pul haqida qimmatbaho metall va toifalardangina iborat emas, balki mamlakatdagi yerlar, uylar, kemalar, tovarlar, hatto uy jihozlarini ham boylik, deb hisoblaydi.

Mamlakat boyligini oshirish uchun odamlarni qamqxonalarga tashlash emas, pullik jarimalar kiritish kerak deydi. Yirik o`g`rilarni esa "qullik"ka sotib, ishlatish zarur. Shu bilan birga pulning jamiyatdagi roli to`g`ri talqin etilmagan (savdogarlarni qisqartirish taklif etiladi).

"Mehnat boylikning otasi va nihoyatda faol prinsipidir, yer esa uning onasidir" degan fikr ham V.Pettiga tegishlidir. Bu g`oyaning shunisi to`g`riki, mehnat boylikning yakkayu-yagona manbayi emas, chunki gap moddiy boylik, iste'mol qiymatlari hosil qilish ustida borganda faqat mehnat emas, balki tabiat ham ishtirok etadi, ammo to`g`ri qoida tovarning qiymatiga ham xato ravishda noo`rin qo`llaniladi. Shunday qilib, V.Petti o`zining qiymatning mehnat nazariyasiga qarama-qarshi o`laroq, qiymat manbayi sifatida mehnat bilan birga tabiatni ham qabul

qilishni talab etadi. Buning sababi shuki, u iste'mol qiymati manbayi sifatida ham, qiymat manbayi sifatida ham bir xil gavdalangan.

Qiymat nazariyasi bilan daromadlar, ish haqi va renta to`g`risidagi nazariyalar bevosita bir-biriga bog`liq. V.Petti boshqa (D.Rikardo, T.Maltus) klassik maktab vakillari kabi, ish kuchini emas, balki mehnatni tovar deb hisobladi (aslida ish kuchi ham tovardir).

V.Petti mehnatni tahlil etishga kirishadi. Har bir konkret mehnat aniq narsani (baxt-saodatni), iste'mol qiymatini yaratadi. qiymat ikki qismdan iborat: 1) iste'mol qiymati, 2) almashuv qiymati - mahsulot almashsa yoki sotilsa yuzaga chiqadi. Masalan, dehqon mehnatida shunday umumiylik borki, unga ko`ra barcha mehnatlarni bir-biri bilan solishtirish (chog`ishtirish) mumkin, narsalar (baxt-saodat) - tovarlarni almashuv qiymati bilan, ish vaqtini sarflash, umuman ishchilarning unumli energiya sarflashi bilan aniqlash mumkin. Bundan mavhum mehnat tushunchasi kelib chiqadi va buni birinchilardan bo`lib V.Petti tushuna boshladi. U mehnatning tabiiy bahosini ish haqi deb biladi va uning miqdorini aniqlashni o`zining vazifasi qilib qo`yadi. O`sha davrda Angliyada ish haqi qonun bilan tartibga solingan, uning eng yuqori pog`onasi ishchilarning hayoti uchun zarur bo`lgan jismoniy minimum mablag`lardan iborat edi (sog`lom odamning kunlik o`rtacha ovqati). Petti har bir ishchi "yashash, mehnat qilish va ko`payish uchun" kerakli narsani olsa bas, degan xulosaga keladi. Bu holatni V.Petti nazariy jihatdan isbotlamoqchi bo`ldi. U o`yladiki, agar ishchilarga ko`rsatilgan minimumdan masalan ikki hissa ko`p haq to`lansa, ular ikki marta kamroq ishlaydilar.

Tirikchilik uchun zarur mablag`lar nazariyasi xato bo`lib, avvalo ishchi kuchi qiymatiga kiruvchi tarixiy va axloqiy elementlarni o`z ichiga oladi. Shu bilan birga bu nazariyaning ijobiy tomoni ham mavjud bo`lib, ishchilar o`zlari yaratgan qiymatning faqat bir qismini (tiriklik uchun kerakli minimum mablag`ni) olayotgani ma'lum bo`lib qoldi. Mehnat tufayli yuzaga kelgan qiymatning boshqa qismi esa qo`shimcha mehnat natijasi sifatida namoyon bo`ladi, bu qo`shimcha qiymat uningcha rentadir.

U ishlab chiqarmaydigan aholiga - dindorlar, advokat, amaldorlarga salbiy munosabatda bo`ldi, xuddi shuningdek u sotuvchilar sonini ham keskin kamaytirish tarafdori edi. Tadbirkorlar va yer egalarining daromadlarini belgilash uchun umumiy bo`lgan "Renta" tushunchasi kiritiladi.

V.Petti renta nazariyasini ham ishlab chiqdi (siz ham rentani bir eslang). Uning fikricha, renta mahsulot (natura) ko`rinishida ish haqi va urug`likni ajratgandan keyin qoladigan mahsulot miqdoriga teng bo`lishi kerak. Demak, bu holda renta qo`shimcha mahsulotga teng. Pul holidagi renta qo`shimcha mahsulotning kumush miqdoriga teng qiymatidir.

V.Pettida foyda tushunchasi alohida kategoriya shaklida yo`q, renta barcha qo`shimcha qiymatga teng miqdor deb baholanadi. Shu sababli renta to`g`risidagi nazariyada amalda qo`shimcha qiymat haqida gap boradi. Qiymatni mehnat sarflari sifatida qarab, V.Petti birin-ketin renta (qo`shimcha qiymat)ni qo`shimcha mehnat natijasi ekanligini aniqlaydi. Buni fermerning foydasi sifatida ham qaraydi.

Ish haqi va rentani mehnat asosida yuzaga kelgan qiymatning bir bo`lagi sifatida tahlil etib, Petti muhim xulosa chiqaradiki, unga ko`ra ish haqi va renta bir-

biriga qarshi. Masalan, deydi u, bir bushel (36.4 kg) bug`doy 60 pensdan sotiladi, undan 20 pensi yer rentasiga, 40 pensi yer egasining ish haqi sifatida berilsa va ish haqi 1/8 ga yoki kuniga 8 dan 9 pensga ko`tarilsa, yer egasining 1 bushel bug`doydagi hissasi 40 dan 45 ga ko`tariladi, yer rentasi esa 20 dan 15 pensga (ya'ni 5 pensga) kamayadi.

V.Petti rentaning kelib chiqishi to`g`risida ham muhim va qiziqarli fikrlarni beradi (umuman, renta absolut va differensial bo`ladi). Differensial rentaning kelib chiqishini u yer uchastkalarining turlicha joylashganligi bilan tushuntiradi (birinchi sabab, ya'ni bozorga uzoq-yaqinligi, masofa, transport sarflari). U rentaning ikkinchi sababini ham aniqlab, yerning tabiiy unumdorligining turlicha ekanligini ko`rsatgan (o`zbek xalqida ham "Yerdan yerning farqi bor, yetmish ikki xil narxi bor", degan yaxshi maqol bor). Olimlarning fikricha, V.Petti differensial rentani Adam Smitdan ham yaxshi bayon etgan.

Absolut renta haqida gap borganda shuni aytish kerakki, bu renta yerga xususiy mulkchilik bo`lganda namoyon bo`ladi. V.Petti yer bahosi masalasini juda qiziq va noyob ravishda hal etishga uringan. Uning fikricha, yerni sotib oluvchi har yili renta olish huquqini qo`lga kiritgan shaxsdir. Shu sababli yerning bahosi bir yillik rentani ma'lum bir songa ko`paytirish orqali aniqlanadi. Hamma masala shunda bo`lib, uni tanlash talab etiladi. Xo`sh, u nima bo`lishi mumkin?

V.Petti bu savolga javoban shunday deydi: yer sotib oluvchi o`zi va o`ziga yaqin avlod-ajdodlarining manfaatlarini e'tiborga olib ish yuritadi. Uningcha, odatda uch avlod vakillari bir vaqtda hamkorlikda yashaydilar: buva (50 yosh), o`g`il (28 yosh) va nabira (7 yosh). U shu uch avlodning hamkorlik davrida yashagan yillar rentasi yig`indisini yer bahosi deb qabul qiladi. U Angliya uchun bunday son 21 yilga teng ekanligini aniqlaydi. Demak, yerning bahosi shuncha bir yillik rentalar yig`indisiga teng, degan xulosa chiqariladi.

V.Petti yerni sotib oluvchi uchun yer yillik daromad manbayi ekanligini tushungan. Shunga muvofiq u yerning bahosi shunday summaga teng bo`lishi kerakki, bu summa har yili olinadigan renta huquqini beradigan bo`lishi kerak, deb to`g`ri hisoblagan. Amalda yerning bahosini kapitallashgan rentadek hisoblash orqali V.Petti masalaning mohiyatini to`la va to`g`ri tushungan.

Ammo, yerning bahosi masalasi hali to`la hal etilmadi, chunki yerning bahosi ikki omilga bog`liq: 1) yer rentasining miqdori, 2) protsent (foiz) darajasi. V.Petti esa yuqorida qayd etilganidek, ssuda protsentini yer bahosidan chiqargan. Bu qiyin ahvoldan chiqish uchun u yer bahosi rentaning 21 ga ko`paytirilganiga teng deb hisoblagan (uch avlod - buva, ota va nevara birgalikda 21 yil yashaydilar va yerdan birga foydalanadilar, degan xulosa). Yerning asl bahosi masalasini boshqa olimlar to`g`ri hal etdilar.

V.Pettining "Siyosiy arifmetika" asari to`la ravishda uning vafotidan keyin bosilib chiqdi (kitob uning o`g`li lord Shelbern tomonidan nashr etilgan). Buning sababi shuki, unda Angliya va Fransiyani chog`ishtiruvchi ma'lumotlar bor edi. Bu asar yangi fan - statistikaga asos soldi. Bu davrda hali bu tushunchaning o`zi yo`q edi ("statistika" so`zi XVIII asr oxirida paydo bo`ldi).

V.Petti birinchilardan bo`lib davlat statistika xizmati tuzish zarurligi masalasini ko`tardi va ma'lumot to`plashning ayrim yo`nalishlarini belgilab berdi.

Uningcha, mamlakatdagi aholining umumiy soni, joylashuvi, yoshi va kasbi hamda boshqa ma'lumotlar muhimdir. Iqtisodiy ko`rsatkichlardan asosiy tovarlarning ishlab chiqilishi va iste'moli, aholi daromadi, boylik taqsimoti haqidagi ma'lumotlar kerakli hisoblangan. Pettining kuzatishlaricha, mamlakatda faqat soliq va tashqi savdo bo`yicha ayrim ma'lumotlar bor edi, xolos. Biror masala haqida gap ochilar ekan, Petti "avval hisoblab ko`rish kerak" degan fikrni aytishni yaxshi ko`rar edi. Statistika bilan shug`ullanganligi tufayli ma'lum ma'noda "rejalashtirish" masalalari ham ko`tarilgan. Masalan, u "ishchilar kuchi balansi" bilan shug`ullanib, mamlakatga shuncha vrach va advokat kerak, demak, oliy o`quv yurtlariga yiligi shuncha talaba qabul qilish kerak, degan hisob-kitoblarni keltirar edi. Odatda u Angliya va Fransiyaning iqtisodiy ahvolini solishtirib, qaysi davlat boyroq ekanligini aniq faktlar bilan ko`rsatishga intilgan.

"Siyosiy arifmetika" kitobining mukaddimasida u o`z uslubining yangi ekanligini ta'kidlab, qiyosiy (ozroq, ko`proq, yaxshiroq, yomonroq) ko`rsatkichlardan aniq statistik raqamlar - son, og`irlik bilan boshqa o`lchovlar tiliga o`tish kerakligini aytadi. U milliy daromad, milliy boylik haqida gapiradi va Angliyaning milliy boyligini hisoblab chiqadi (ma'lumki, bu ko`rsatkichlar hozirgi kunda juda muhim ko`rsatkich hisoblanadi). Masalan, u Angliyaning moddiy boyligini 250 million funt sterling deb baholaydi, ammo aholining 417 million funt sterling pulini ham shunga qo`shish kerak, deydi.

V.Pettining iqtisodiy ta'limoti aholining soni va tarkibidan boshlanishi nihoyatda muhimdir. Uning g`oyasi o`zidan keyingi Maltusdan keskin farq qiladi, agar Pettining fikri bo`yicha "aholi - boylikning asosi" bo`lsa, Maltusda aholining tez o`sishi kambag`allikning asosidir. V.Petti Angliyaning milliy daromadini ham hisoblab chiqdi. Uning hisobiga ko`ra, Angliyaning pul shaklidagi boyligi barcha boylikning faqat 3% teng ekan. Xuddi shundan hozirgi davrning milliy hisob schetlari yuzaga keldi, unga qarab ishlab chiqarish hajmini, bu boylikning aholi o`rtasida taqsimotini (iste'mol, jamg`arma, eksport, aholi, asosiy sinflar, guruhlar daromadi) va boshqalarni bilib olish mumkin. Albatta, hozirgi davr bilan solishtirganda bu hisob-kitoblarda jiddiy uslubiy xatoliklar bor edi. Masalan, u milliy daromadni aholining iste'mol sarflari yig`indisi deb bilgan, ya'ni jamg`arma, bino, qurilish, asbob-uskuna, yerni yaxshilashga ketgan kapital qo`yilmalar hisobga olinmasa ham bo`laveradi, deb noto`g`ri o`ylagan. Ammo, XVII asrdagi Angliya uchun bunday yo`l ancha realistik edi, chunki jamg`arma normasi past bo`lgan, Angliyaning moddiy boyligi nisbatan sekin o`sayotgan edi. Sal keyinroq V.Pettining bu xatolari uning izdoshi Gregori King tomonidan to`g`rilandi va XVII asr oxiridagi Angliya milliy daromadi nihoyatda to`g`ri hisoblab chiqildi.

E'tibor berib qaraydigan bo`lsak, V.Pettining so`nggi asarlari ko`proq aholi, uning o`sishi, joylashuvi va ish bilan bandligi masalalariga bag`ishlangan. V.Petti zamondoshi va do`sti, mayda savdogar Jon Graund bilan birgalikda demografik statistika faniga asos soldi. 1662 yildan boshlab Angliya aholi sonining umumiy soni, tug`ilish, o`lim va tabiiy o`sish masalalari bo`yicha kitoblar yuzaga kela boshladi.

Yermolay Erazm

Shu davrda feodalizm yo`lidan borayotgan Rossiyada ham iqtisodiy g`oyalar vujudga keldi. IX asrda tashkil topgan qadimgi Rus davlati - Kiyev Rusida chop etilgan "Русская правда" qonunlar to`plamida dastlabki yozma fikrlar berilgan. Unda jamiyatning sinfiy differensiatsiyasi, yer egalari, savdogarlar manfaati himoya qilinadi, knyazlik manfaati uchun savdogarlar, sudxo`rlar, qarzdorlarni noo`rin sarf-harajatlardan tiyish zarurligi haqida gapiriladi.

Ma'lumki, XII-XIV asrlarda Rossiyada feodal tarqoqlik ro`y berdi (13 ga yaqin alohida knyazlik). Bu davrda cherkov yer egaligi atrofida diniy shaklda kurash bordi. XVI asrdan boshlab ijtimoiy-siyosiy kurash publitsistik tus oldi. O`shanday publitsistlardan biri Yermolay edi, monax - rohibligida Erazm nomini olgan. Yermolay Erazm o`z asarlarida dvoryanlikni himoya qildi va yirik savdo hamda sudxo`rlikka qarshi chiqdi. U boyarlarni boshqalar hisobiga doim bayramdagidek hayotini tanqid qildi, yerni esa faqat davlatga xizmat qilayotgan (ya'ni dvoryan) odamlarga berish kerak, degan to`g`ri g`oyani ilgari surdi (boyarlar markazlashgan davlatga bo`ysunishni istamagan va votchina egasi, tarqoqlikning asosiy sababchisi edilar). Haqiqatan ham Ivan Grozniy, hatto Petr I davrida ham votchinani (ya'ni boyarlarni) yo`q qilish uchun kurash bordi, oxir-oqibatda dvoryanlik va pomeshchiklik yutib chiqdi va Rossiya yagona davlatga aylandi.

Yermolay Erazmning iqtisodiy qarashlarida dehqon mehnati boylik manbayi degan qoida yotadi. Shu sababli u davlatda dehqonlar toifasini birinchi o`ringa qo`yadi va ularning iqtisodiy ahvolini yaxshilash zarur deb hisoblaydi. Ammo, u dehqonlar ekspluatatsiyasining asosi pul majburiyatlarida deb bilgan, shu sababli bu majburiyatlar natural renta holida bo`lishi va hosilning beshdan bir qismi (20 foizi) bilan cheklash, yom (pochta) majburiyatlarini esa savdogarlar zimmasiga yuklashni taklif etdi. U mehnat unumdorligini oshirish to`g`risida qayg`ursada, tovar munosabatlari rivojiga qarshi bo`lgan, ya'ni o`zi o`ziga qarshi edi, chunki u erkin boy savdogarlar savdosi tarafdori edi. Ye.Erazm natural majburiyatlarni cheklash sinfiy kurashga chek qo`yadi, degan noto`g`ri fikrda bo`lgan.

XVI asrning o`rtalarida yaratilgan "Domostroy" asarida shahar-liklarning faoliyatiga oid qonun-qoidalar majmuasi berilgan. Unda hokimiyat va cherkov, oila, xizmatkorlarga munosabat qoidalari keltiriladi. Ko`pgina maslahatlar ichida xo`jalik yuritish, savdo, soliq to`lash qoidalari bor. Asarda ruy bergan sotsial-iqtisodiy o`zgarishlar, boy shaharlik psixologiyasi o`z aksini topgan.

Bozor bilan yaqin munosabat (savdo-sotiq)lar qatori, mahsu-lotlarni ko`plab zahira qilish (zapas) kerakligi (natural xo`jalik belgisi) uqtiriladi. Hunar va savdoni o`rganish, xo`jalikni boshqarish, mehnat va shaxsiy tashabbus rag`batlantiriladi.

MUNDARIJA

1. Adam Smith
2. Aka-uka Tiberiy va Gay Grakxlar
3. Alan Greenspan
4. Alfred Marshall
5. Amartya Sen
6. Ann Rober Jak Tyurgo
7. Anri Klod de Rebrua Sen-Simon
8. Antuan Oyusten Kurno
9. Aristotel
10. Ben Bernanke
11. Benjamin Graham
12. Bruno Gildebrand
13. Burhoniddin al-Marg`inoniy
14. Dambisa Moyo
15. Dan Ariely
16. Dan Johnson
17. Dani Rodrik
18. Daniel Kahneman
19. David Hume
20. David McWilliams
21. David Ricardo
22. Dean Baker
23. E.Bem-Baverk
24. Edvard Xeyting Chemberlin
25. Eli Filip Xeksher
26. Elinor Ostrom
27. Esther Duflo
28. Eugene Fama
29. Fabrizio Saccomanni
30. Foma Akvinskiy
31. François Quesnay
32. Frank Knight
33. Fransua Kenye
34. Frédéric Lordon
35. Frederik Bastia
36. Fridrix List
37. Friedrich Hayek
38. Friedrich List
39. Gary Becker
40. Gary Shilling
41. Genri Charl'z Keri
42. George Akerlof
43. Gloria Macapagal-Arroyo

44. Gustav Shmoller
45. Ha-Joon Chang
46. Hans-Werner Sinn
47. Henry George
48. Hjalmar Schacht
49. Ibn Xaldun Abdurrahmon Abu Zayd
50. Iogann Genrix fon Tyunen
51. Irving Fisher
52. Jagdish Bhagwati
53. James Tobin
54. Jan Sharl de Sismondi
55. Janet Yellen
56. Jean-Baptiste Colbert
57. Jean-Baptiste Say
58. Jeffrey Sachs
59. Jens Weidmann
60. Jeremy Bentham
61. Joan Vayolet Robinson
62. John Forbes Nash
63. John Kenneth Galbraith
64. John Law
65. John Locke
66. John Lott
67. John Maynard Keynes
68. John Stuart Mill
69. John von Neuman
70. Jon Beyts Klark
71. Jon Brey
72. Jon Grey
73. Jon Kennet Gelbreyt
74. Jon Richard Xiks
75. Jon Rodjers Kommons
76. Joseph Schumpeter
77. Karl Iogann Rodbertus-Yagesov
78. Karl Knis
79. Karl Marx
80. Karl Menger
81. Karl Polanyi
82. Katon Starshiy
83. Kaushik Basu
84. Kolumella
85. Konfutsiy yoki Kun-Szi
86. Ksenofont
87. Lawrence Summers
88. Leon Valras

89. Leonid Vitalyevich Kantorovich
90. Ludwig Erhard
91. Ludwig von Mises
92. Luigi Zingales
93. Luno Brentano
94. Manmohan Singh
95. Marc Faber
96. Mario Draghi
97. Mark Carney
98. Martin Wolf
99. Makc Weber
100. Mervyn King
101. Michael Hudson
102. Michele Boldrin
103. Milton Fridman
104. Muhammad Yunus
105. Murray Rothbard
106. Nassau Vilyam Senior
107. Nouriel Roubini
108. Olivier Blanchard
109. Oygen fon Byom-Baverk
110. Paul Collier
111. Paul Krugman
112. Paul Samuelson
113. Platon (Aflotun)
114. Pyer Buagilber
115. Pol Antoni Samuelson
116. Pyer Jozef Prudon
117. Robert Ouen
118. Sharl Furye
119. Tomas Godskin
120. Tomas Mor
121. Tomas Robert Maltus
122. Tommazo Kampanella
123. Torsteyn Veblen
124. Uesli Kler Mitchell
125. Uilyam Stenli Jevons
126. Vasiliy Vasilyevich Leontyev
127. Verner Zombart
128. Vilfredo Pareto
129. Vilyam Petti
130. Yermolay Erazm